

જૈનધર્મ

અને

માંસાહાર-પરિહાર

લેખક

શાહ રતિનાથ મહેસારી

પ્રાપ્તિસ્થાન

શાહ ભરતકુમાર રતિલાલ

૬ રાજેન્દ્ર ગૃહ ભંડાર

માહલ (જિ અમદાવાદ)

હિંદી અનુવાદ માટે સહાયની જરૂર

જેમનામાં શાસનના ગૌરવની ભાવના છે, ભગવાન મહાવીર અને તેમની ભિક્ષુપરંપરા પર થયેલા માંસાહારના આરોપ અગે દિલમાં દર્દ છે એવા થોડા-ઘણા ભાઈઓનો પણ જો સહકાર મળી રહેશે તો આતું હિંદી પ્રકાશન કરવાની તેમ જ જાણીતા જૈન-જૈનેતર પડિતોના હાથમાં એની એક એક કોપી મૂકવાની તરત જ ગોઠવણ થઈ શકશે. એ માટે સહકારની આશા રાખવામાં આવે છે.

પ્રકાશનવર્ષ :

ઈ. સ. ૧૯૬૭

વિ. સંવત ૨૦૨૩

કિંમત : અઢી રૂપિયા

પ્રકાશક :

શાહ રતિલાલ મક્કાભાઈ

વાયા વીરમગામ

માડલ (જિ. અમદાવાદ)

મુદ્રક :

કાન્તિલાલ એમ. દેસાઈ,

ચંદ્રિકા પ્રિન્ટરી,

મિરજાપુર રોડ, અમદાવાદ

અર્પણ

આદરણીય સુપ્રજ્ઞ શ્રી હસ્તુરમય બાહ્યાણ મહોદયને

પાકી ઉમર થના પ્તા જેમની જ્ઞાનોપાસના સતત ચાનતી રહી છે, તેમ જ સમાજના વિરિધ પ્રશ્નો પર જેમની કનમ વણુથોભી દોડ્યે જાય છે, એવા વયોવૃદ્ધ વિદ્યારત અનુભવી અને સૌજન્ય મૂર્તિ શ્રી હસ્તુરમય બાહ્યાણની શાસનમેવાની ધગમ અને જ્ઞાનોપાસનાની ભાનનાને અજવિરૂપે આ વિનમ કૃતિ એમના હૃદયમગ્ન સમર્પિત કરી કૃતકૃત્ય થાઉ છું

શાહ રતિવાય મદ્દભાઈ

અનુક્રમણિકા

પ્રકરણ	પાન
એ બોલ	૫
પૂર્તિ	૯
૧ વિધ્યારભ	૧
૨ શંકારપદ પાઠો	૧૧
૩ આચાર્યોની ટીકાઓ	૨૫
૪ ભયંકર દુષ્કાળ	૩૦
૫ પ્રથમ ભિક્ષુસંગિતિ	૩૬
૬ સજ્જોતો ચમત્કાર	૩૯
૭ માંસાહારનું પ્રમાણ (૧)	૫૩
૮ વિધાનપાઠો કે ઉદ્ધારપાઠો	૬૪
૯ દોષ એ પણ એક સદ્ગુણ છે	૬૬
૧૦ પ્રાપ્ત કરેલો રાષ્ટ્રવ્યાપી મહાવિજય	૬૭
૧૧ શ્રી ભદ્રાહુસ્વામીનો આધાર	૮૧
૧૨ શાસ્ત્રો વિષે બાધેલી કલ્પના	૮૭
૧૩ વહેમી માન્યતાઓ અને ધર્મધેણીઓ	૮૯
૧૪ નિબંધનો દૂક સાર	૯૩
૧૫ સમસ્યા જટિલ બનવાનાં કારણો	૯૫
૧૬ પડિતોને નમ્ર વિનંતી	૯૯
૧૭ ઉપસંહાર	૧૧૦
૧૮ પરિશિષ્ટ	૧૨૪
૧૯ અંતિમ નિવેદન	૧૬૧

બે બેલ

સને ૧૯૫૮માં પ્રગટ થયેલું મારું ભગવાન મદાસીંગ અને માસાહાર નામે પુસ્તક નાન્યા પત્રી જેનું અભાગના બાળીતા વર્મ-વિશાગ, વિદ્યાભાગી અને અભાગ-દિનચિત્ર ની દ્યુતુમન બાઈ યાજ્ઞને પત્ર મળ્યો કે 'મન મુનિ મહારાજ શ્રી ન્યાયવિજયની વૈ સૂચિત કર દિયા થા કે પ્રચાર કી દૃષ્ટિ સ આપની 'ભગવાન મહાવીર અને માસાહાર' પુસ્તક કા હિન્દી અનુવાદ મ પીત્ર હી પ્રસ્તુત કરુગા । યાદમ મન અનુવાદ કા કામ હાથ મ ગિયા । અનુવાદ કરન પર મુછે અનુમય હુમા કે હિન્દા ધર્મ તિન હેગો મ પ્રચારિત હેગા ઉનમેં સદ્ અનુવાદ માન પયાત નહીં હેગા । કયાકિ 'ભગવાન શુદ્ધ પુસ્તક મેં માસાહાર કા નામ પ્રચાર આચારાંગ ઔર દાધરાત્રિ સૂત કે પાત્ર કે સિદ્ધ કિયા ગયા હૈ, જિનકા દીરાગા મ પુસી ગર્થ કા સમયન હાતા હ, તેા મહાવીર નિરામિયાહારી રહે હેા પરંતુ અુનકે સાધુઆ મ માસાહાર આપદવિરુદ્ધ પ્રગતિ થા સદ્ કાઠ કદ્દ ઔર અુગર મનયન મેં માયતીસૂત્ર કા આપાર પર વગા હી અર્થ કરન કા આમ્રહ કર તેા ઉનકા વચ્ચ કદા જા ગચ્છા હૈ ? । જા દીક્ષકરો કા અવધિગય કા રાષ્ટ્રો કરણ સદિ આપન કિયા હા તેા સૂચિત કર, અન્યથા સદ્ પ્રગટ કર ' ।

આ પત્ર વાંચીને મારા જેવા આ વિષયના અભાગ માણસમાં મૂંઝેના વિશ્વાસથી અને પાનો અર્થો ઉપાદ પ્રાપ્ત્યો અને એથી જ એમણે મૂંઝેના પ્રશ્નોનું મારી અ પશુદિ મુક્તિ સમાવાન શોધવાનો મેં હર્ષ પ્રયત્ન કર્યો છે

આ નામના અધ્યયન કરનાર અને હર્ષ અધ્યયન મારા અતઃમા સવે ન થયુ તેની પૂરબૂમિગ એ છે કે ૩૦ વર્ષ પદ્મ ભગવાન મદાસીંગ ઉપર થોના માસાહારના આશ્પથી દુ ચોળી નિહો નો, પશુ ત્યારે મારા એવા અભ્યાસ નહોતો, અધ્યયનો પશુ

ત્યાં સુધી ખાસ મહાવરો નહોતો, છતાં એ પ્રશ્ન હેયાને કોર્પા કરતો હતો. તેથી ૧૦ વર્ષ પહેલાં ધર્માનંદ કૌશામીજીકૃત ‘લગવાન બુદ્ધ’ પુસ્તક પ્રગટ થતાં એ પ્રશ્ન ફરી ચક્રોળે ચલ્યો. આ અધા સમય દરમ્યાન આ અગે મેં જે કંઈ અભ્યાસ અને ચિંતન કર્યાં હતાં તેને આધારે તટસ્થપણે વિચાર કરતાં મને જણાયું કે આમાં કયાંક મોટી ભૂલ થઈ રહી છે જોકે કેટલીક જગ્યાએથી એનો પ્રતિકાર થયો હતો પણ મારા ચિંતને એથી સતોષ નહોતો. તેથી એક દિવસ મનો-વ્યથા વ્યક્ત કરતા, ન્યાયવિશારદ, ન્યાયતીર્થ પૃ મુનિશ્રી ન્યાય-વિજયજી મહારાજે જ મને એનો પ્રતિકાર કરવા ઉત્સાહિત કર્યો. ન મને માગંધી ભાષાનું જ્ઞાન, ન સંસ્કૃતનું ખાસ જ્ઞાન કે ન શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ. પણ એમણે મને મેં માગ્યા તે પાઠો, અનુવાદો વગેરેની મદદ આપી. એને આધારે તે વખતે હું ‘લગવાન મહાવીર અને માસાહાર’ નામે પુસ્તક પૂર્વ વિનોબાજીની પ્રસ્તાવના સાથે પ્રસિદ્ધ કરી શક્યો હતો, જે ત્યારે સારો આવકાર પામ્યું હતું.

આ પુસ્તક અગે આચારાગનો કંઈક અભ્યાસ થયો હતો. તેથી મારી સામે એક ચિત્ર આકાર લઈ રહ્યું હતું. પણ ત્યારે હું જૈનધર્મમાં માસાહારનું વિધાન કેવી રીતે હોઈ શકે ? એ પ્રશ્નને વ્યાપક રીતે સ્પર્શી શક્યો ન હતો. વળી એ મારા ગળ ઉપરવટની વાત પણ હતી. છતાં જ્યારે આ બીજો પ્રશ્ન પણ હાથ પર લેવા બાઠ્યાજીએ ઉપર આપેલ પત્ર દ્વારા મને ઉત્સાહિત કર્યો એથી આ લઘુ નિબંધ હું તૈયાર કરી શક્યો છું. સાથે ૨૦૦૦ વર્ષથી ગૂંચવાતી રહેલી આ કઠિન સમસ્યા હલ થઈ શકે તો કેવું સારું એવી દિલમાં પડેલી એક અદમ્ય ઇચ્છાએ પણ મને બળ પૂરું પાડ્યું છે.

જોકે આ પ્રશ્નના અનેક વાર જોરદાર જવાબો અપાયા છે. પણ એમ છતાં એમાં કંઈક ખૂટતું હતું, જેથી પડિતોને આ વાત ગળે ઊતરે તેવી અસરકારકતા એમાંથી ઉદ્ભવતી નહોતી કારણ કે માસાહારનો અર્થ આપતા પાઠો, એવો જ અર્થ આપતી ટીકાઓ વગેરેનું કારણ

ગ, એવી પાછળનો બે ગા, કાને માટે ને ક્યા મન્નેગોમા એ બધું
લખાયું હતું — એ બધા કાગળોનો ઇતિહાસ અધાગમા હોઈ તેમ જ
આજ સુધી એનું પર્યાપ્ત મગોરન થયું ન હોઈ એક પ્રકારની મૂઝ
વણ અને સાશ્વત્તા પે । થાય એવી કઈ અપૂર્ણતા એમા ગ્દી જતી
હતી એમ મને લાગ્યા હનું હતું

આ દા એ મારી જાગમા આવ્યા તે બધા તેમ જ એવા શકાપ
પાકોના અર્થે પણ મે ખૂબ કાગળપૂરક વિચાર્યા છે અને તે પછી
દેવળ તરગ્ધ દૃષ્ટિએ પૂરકદથી મુખ્ય બની, આ અગે મને જે
-દમ્ય સમજાય છે એ જ મે અત્રે જૂ મ્નાનો પ્રાન કરો છે

પૃથુ, ન્યા ન્યા શ્રી ન્યાયવિજયશ્રી મહાગાનના મા । પર
સ્નેહ કૃપા અંતે માર્ગદર્શક માથે જે આગીર્ષા ઊતરતા હે છે એ
પ્રતાપે જ હું કઈ હું એમ કહું તો ખોટું નથી જણાવ્યું
અને ના, મ તમિયન હતાં તેઓની મને જે ગીતે ઉચ્ચાનિ
બનારના રહ છે તે માટે હું ક્યા શબ્દોમા એમનો ઉપમાર માની
શકું ? નિયતો એમનો સસમાગમ એ જ મારું પરમ ધન , મારું
પરમ સુખાચ છે

આ વિનયજી વાં પૂર્વે આપોનાં લેવા હતા આર્થિક ઉપાન
અન્ય દેશમાં મગોને અંતે મારુ તમની હું ગદ્યનેઈ નથી દતો
માગ આ પ્રપન્ન સમધી મદેજ માનિની મગતા ફર એટલા માટે
અન્ય મનિથી વ નમ સનિયત એ પતો પર પતો લખી મને આ મા
વિગે । ઉચ્ચાનિ કરોં નિમન આપી તેમ જ આર્થિક મતો આ જ
મી માવડત મસા પ્રેમા

આ મ્નાને એ સનનો નિશ કરો ઉચિત સાગે - ના
પ્રમ મા । મનમા નન-નિમ મોગાવા કરો દતો અને એ માટે હું
જ ગી અધ્યતન અનગિતન કરો દતો દતો ત્યારે દેશી વાગ
અમક પ્રમ મા ખુગતો અમુક પ્રમા નો નોનો ને ન અથવા દર્શ
શકે એનો આ નાસ ન મગ ચિનમા દેશી વાગ ન, મ સા છે અમ
હતા મે તે કાગલી પચિધનિનો તેમ જ શાસ્ત્રના આધોના

પ્રકાશમાં જ આવા ઉકેલોને સાધાર જનાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે અને દરેક બાબતના વિચાર અને નિર્ણયમાં કાળજીપૂર્વક પગલું ભર્યું છે.

જેમણે મને નિમ્ન લખવામાં પ્રોત્સાહિત કર્યો એ બાંધિયાણ સાહેબનો તથા મુનિ શ્રી વલ્લભદત્તવિજયજીનો હું ખૂબ ઝાણી છું. સાથે શ્રી રવજી દેવપાળ સપાદિત આચારાગનો આધાર લેવા માટે એના પ્રકાશકોનો હું આભાર માનું છું આ નિમ્નધર્માં આપેલા મૂત્રોના ક્રમાક્રમ તથા એવા પાઠોના અનુવાદ એ આચારાગ પ્રમાણે જ લેવામાં આવ્યા છે. તથા ‘નિશીથ એક અધ્યયન’નો આધાર મેળવવા માટે શ્રી દત્તમુખભાઈ માસવણિયાનો પણ હું આભારી છું.

આ સંશોધન અગે ઊંડા ઊતરતા મેં મારા સાનદાશ્વર્ય વચ્ચે જોયું કે આની પાછળ તો જૈનધર્મનો અત્યંત તેજસ્વી અને ગૌરવભર્યો ઇતિહાસ છુપાયેલો છે, છતાં આવો ઇતિહાસ આજ સુધી કેમ અધારામાં રહ્યો હશે એનું જ મને આશ્ચર્ય થાય છે. એથી આશા રાખુ છું કે માંસાહારના પ્રશ્નને ગૌણ ગણી જૈનધર્મના આવા ગૌરવપ્રદ ઇતિહાસને બહાર લાવવાના આ કાર્યને સહુનો સહકાર મળી રહેશે.

આ નિમ્નધર્મનો હેતુ ચર્ચા-પ્રતિચર્ચા જગાડવાનો નથી, પણ મૂળ રહસ્ય શુ હતું એ જાણી સ્થિર કરવામાં ઉપયોગી થઈ શકાય એ જ છે. બાકી, એ ખામી વિનાનો છે એવો મારો દાવો નથી, મેં તો ફક્ત દિશાસૂચન જ કર્યું છે. જેઓને નિમ્નધર્મવાચનમાં રસ ન આવે તેઓ પ્રકરણ ૬-૭-૧૦-૧૬-૧૭-૧૮ અને ૧૯ વાચશે તોપણ તેઓ મારું મૂળભૂત દૃષ્ટિમિત્ર સમજી શકશે.

આ કાર્યમાં જે મહાનુભાવોએ મને આર્થિક કે સાહિત્યિક સહાય આપી છે એમનો અહેશાન હું ભૂલી ન શકું અને છેલ્લે પ્રકાશન વ્યવસ્થા અગે મારી ચિંતાને પોતાની માની બધી જ જવાબદારી વિશુદ્ધ સ્નેહભાવે વહન કરનાર શ્રી રતિલાલ દીપચંદ દેસાઈનો ગાઢ સ્નેહને કારણે આભાર માનતા સંકેત અનુભવુ છું.

આ અગે ચદ્રિકા પ્રિન્ટરીનો પણ હું આભાર માનુ છું.

પૂર્તિ

(પાના ઉપના અનુમ્ધાનમા)

૭ એક મુગ લખે છે કે—ઈસ્વીસનના આરભમાં પહેલા ઈંગ્લેન્ડ, રશિયા તથા ફિનિસ્તાનમાં જૈન શ્રમણો એડોની સખ્યામાં પથગયેલા હતા.

૮ ને રીવન્સન (અધ્યક્ષ રાયન એશિયાટિક સોસાયટી) લખે છે કે—ગ્રીક લોકોએ પશ્ચિમ ભાગતના જે જિન્નોમોફીટો વિશે જાણ્યું છે તે જૈન લોકો જ હતા.

૯ જર્મન ઇતિહાસનેષ્ઠ વાનકેમર લખે છે કે—મિસ્રમમાં જે ‘સમાનિયા’ સમ્રાટ છે તે જૈન શ્રમણોનો જ અપરંપર છે.

૧૦ વિશ્વભગવાદ પાઠે જણાવે છે કે—ઈસુના જન્મ પહેલા જૈન ધર્મ મધ્યપૂર્વમાં ખૂબ ફેલાયેલો હતો જેણે યહુદી તથા પાછળથી ઈસાઈ અને મુસ્લિમ ધર્મ પર પ્રભાવ પાડ્યો હતો.

૧૧ મોપાર્ક નામનો એક રાજકુલ યુનાન ગયો હતો તેની સાથે એક જૈનાચાર્ય પણ ગયા હતા એમણે ત્યાં જૈનધર્મનો સારો પ્રચાર કરી છેવટે એથેન્સ (ગ્રીસ)માં સમાધિ લઈ પ્રાણ છોડ્યું હતું. (Indian Historical Quarterly Part II page 293)

૧૨ આમ તે દાખના મુનિઓ પ્રચારની (મિશનરી) એક નવી ભાવનાથી રિલે અને દિલ મળાવે છે જે સુધી વિશ્વમાં લાગ્યા હતા.

(પાના દરના અનુમ્ધાનમા)

શ્રી-નામદેના ગંગુલી આપણા પર જવાનગરી દ્વારા જના એમના પર મુજબોનુ-આક્રમણોગેનુ આક્રમણ થાય ત્યારે પણ અદિમાની દૃષ્ટિએ પોતાનું જીવન આપણની વાત કરી મળેલા ગાંધીજીએ જનતાના હિતમાં પ્રથમ વાર જ માનવહિસાનો ઉપયોગ કરી દીધો છે. આવા એ સુખ માનવ અદિસાચી રના. જના

એક ગામ પર ધાડપાડુઓનું આક્રમણ થતાં ડરના માર્યા સ્ત્રી-બાળકોને મૂકીને ભાગી ગયેલા લોકોને એમણે જળાવેલું કે કાયરના એ હિંસાથી પણ ભયંકર છે. માટે જો તમે વીરતાપૂર્વક સશસ્ત્ર સામનો કરી હિંસા કરી હોત તો હું એને અહિંસા માની ખુશ થાત.

આવા શબ્દો સંકડો યુગો પછી જળવાઈ ગયે અને આજમાજના સદ્બોધ, એ પુરુષનું જીવનદાર્ય, એમના આચારવિચારો તથા સિદ્ધાંતો છૂટી જાય તો એ પુરુષને નામે કેવો વિકૃત પ્રચાર થઈ શકે !

એટલે મૂળ પુરુષના મુખમા કોઈ પણ વાક્યો મુકાયેલા શાસ્ત્રો-માથી નીકળી આવે, પણ જ્યાં સુધી એના સદ્બોધો તથા એ મૂળ પુરુષની જીવનનિષ્ઠા ન સમજાય તેમ જ એવા શબ્દો કયાં, કયા, કોને અપેક્ષીને બોલાયેલા એનો ખ્યાલ ન ગણે, તો એ મૂળ પુરુષના સિદ્ધાંતનું જ ખૂન કરવા બરોબર બને. માટે જ કહેવામાં આવ્યું કે यस્ય નાસ્તિ સ્વયં પ્રજા જાન્ત્ર તસ્ય કરોતિ કિમ્ ।

(અનુસંધાન પાત્રું ૧૦૭, પેરેઆક પહેલો.)

પંડિતોએ મૂળ માગધી પ્રમાણે દુવે કપોયસરીરે પાંદને આધારે એ કબૂતરોના શરીર રાખ્યા છે તેનું મારે પ્રયોજન નથી પણ તેના ધરમાં મજ્જારકઢે બિલાડાએ મારેલું પરિયાસિણ વાસી એવું કુક્કુટમસકં દૂકડાનું માસ છે તે તું લઈ આવ, એવો અર્થ કર્યો છે, જ્યારે પરંપરા પ્રમાણે ‘કપોય એટલે કોળું, મજ્જારકઢે એટલે માળગર નામના વાયુની શાંતિ માટે સંસ્કારિત કરેલો — ભાવના દીધેલો પરિયાસિણ દિવસો સુધી ચાલે તેવો જે કુક્કુટમસકં બીજોરાપાક છે તે લઈ આવ’ એવો અર્થ છે.

સમીક્ષા : સરીર શબ્દ દેહના અર્થમાં નાન્યતર જાતિનો છે, પણ અહીં નરવાચક હોઈ પાકના અર્થમાં છે. એ કબૂતરોના શરીર એટલે હાડકાં — ચામડી-પાંખ સાથે શરીર કહેવાય એ કેવી રીતે રાધી શકાય ? જ્યારે

જાન દાનીને બાકીના સર્વ અગો સાથે કોણ રાંધી શકાય છે વળી મજ્જારવનું સમ્પૂર્ણ મજ્જારવન થતું હોઈ મજ્જાર નામના વાયુની શાંતિ માટે મન્દારિત કરેનો—ભાવના આપેનો એવો અર્થ થઈ શકે પણ રૂનનો અર્થ ‘મારે’ કેની રીતે ઘટે તેમજ પતિ। એ પરિચાસિદ્ધના વાગી અર્થ કર્યો હોઈ રેવતી ગુ એટલી બધી મૂર્ખા દશે કે એણે એ વાગી મામ ખાવા માટે રાખી વીંધુ દશે ? કારણ કે કૂંડાનુ માસ તો ૬-૮ કનાકમા જ ગંધાર્ધ જિતુ અને સડી જતુ હોઈ ખાવા વાયક રહેતુ નથી જેથી કુન્દમલક નો અર્થ બીજોતપાત્ હોઈ એ કેટલાક દિવસ ટપી રહે છે અને માગ નો અર્થ ‘ગભ’ છે જે વાગ્યો પોતે જ ગર્ભના અથમા નાપરો છે (જુઓ પાનુ ૫)

(ખાન ૧૦૮ના અનુભવાનમા)

ખુ કોશાગી ૮ વની સરગનાથી જન્માવે છે કે “મે જૈન સામ્યોતો અન્યાગ કરી નથી માસાહાર વિરોધ્યાં ચાલી ત્યારે પ્રસિદ્ધ જૈન પડિનોએ જ ને (પાઠો) મો બતાવ્યા તેમજ એ જૈન મુનિએ પણ તેમજ જુ (ભ જુદ પા ૨૫૧) વાવડે જોઈ શકો કે બીજાઓએ આપેના પાઠો તથા અર્થો પર આધાર રાખી સ્વન નપણે ચિતન-મનન-સામ્યાસ કે પૂર્વોપર સબધ જોયા વિના પતિને હાથે કેવો ભનડ અર્થ પેલ થઈ જાય છે !

અને ભા ત સમગ્ર સચાસિત સાહિત્ય અમરમી વિં કહીએ તો, જે પ્રશ્ન જાગનો ગ્લો છે, એ પ્રશ્નને જાગનો ગમ્પી એક વિશાળ કોમતી ધામિદ લાગનીને આરાન પડોચાના પદ્મીય ધોગણે એ ભાગ ભગવે એ ભાગત સગની મેમ્પુતર સ્ટેઈટ (મિનસાપ્રત્યિક ગત્ય)ની ભાવના માટે એ મનદરપ વગ્તુ છે

આજના યુગની સમસ્યા હલ કરતાં ભગવાન મહાવીરનાં ઉપદેશવચનો

- (૧) જ્ઞાનદષ્ટિએ એકે આયા (સ્થા. સૂત્ર) આત્મા એક જ છે. એથી તુમસિ નામ તં ચેવ (આયા. શ્રુ ૧ અ ૫) જેને તું હણવાનો - પીડવાનો વિચાર કરે છે તે તું જ છે.
- (૨) માટે જ ઇચ્છસિ અપ્પણતો (બુ ક. ભાષ્ય) જે તું પોતાને માટે ચાહે છે, તે ખીળને માટે પણ ચાહ અને જે તું નથી ચાહતો એ ખીળને માટે પણ ન ચાહ.
- (૩) આથી અસવિભાગી ન હુ તસ્સ મોક્ષો (દશ વૈ) પોતાને પ્રાપ્ત વસ્તુઓનું જે સમવિભાજન નથી કરતો એને મોક્ષ જ પ્રાપ્ત થતો નથી.
- (૪) ગોયમા ! જો ગિલાણ પડિયરડ મ દસણેણ પડિવજ્જહ હે ગૌતમ ! જે ગ્જ્ઞાન-રોગીની સેવા કરે છે એ મને જ પ્રાપ્ત કરે છે
- (૫) સત્ત્વ ચુ મયવ (પ્ર. વ્યા) સત્ય એ જ પરમેશ્વર છે
- (૬) સત્ત્વ લોગમ્મિ સારભૂય વિશ્વમા સત્યનું આચરણ એ જ સારભૂત છે. (પછી ક્ષણગમે તે આવે.)
- (૭) નત્થિ દરિસો પાસો પડિવધો અત્થિ સવ્વજીવાણ સંસારના છવેને જકડનાર પરિગ્રહ જેવું કોઈ બંધન નથી
- (૮) રાજકીય અવ્યવસ્થામા ધર્મપાલન શક્ય નથી (નિ ગા. ૨૩૫૭)
- (૯) જં નાયગં ચ રટ્ઠસ્સ હ તા મહામોહ પકુવ્વહ જે રાષ્ટ્ર પ્રત્યેની ફરજ ચૂકે છે, એ મહાપાપી છે.
- (૧૦) અદ્ધારસદેસીમાષાણિયત અદ્ધમાગહં અધીર્માગધી અને ૧૮ જુદી જુદી ભાષાઓના મિશ્રણવાળી અર્ધમાગધીને એ કાળની રાષ્ટ્રભાષા તરીકે ભગવાને આકાર આપ્યો હતો, જેથી રાષ્ટ્રભાષાને આવકારવી એ ધર્મ બને છે. કારણ કે એથી પ્રજાસમૂહો પાસે પાસે આવી પ્રેમવિકાસ સાધી શકે છે.

પ્રકરણ ૧૬

વિષયાર લ

‘જૈનધર્મ અને મામાદાર પગિાર’ નામના આ બીજા નિમધમાં પૂર્વગ્રંથથી મુક્ત બની સત્યસંગોધનની દૃષ્ટિએ જ મેં આ પ્રશ્ન વિચાર્યો છે મારા પ્રથમ પુસ્તક ‘ભગવાન મહાવીર અને મામાદાર’ના અનુમધાનમાં આ નિમધ લખાયો તેથી એ પ્રથમ નિમધ વિશે જાણી નહીં નાખી નહીંએ કે જેથી તમા વાચકને આ નિમધ સમજવામાં સગતા પ્રાપ્ત થાય.

સામ્રાજ્ય ગદ્યદૃષ્ટિથી દુ પૂર્ણપણે મુક્ત તો ન જ દેખે એમ માની પ્રથમ પુસ્તક મી વિનોબાજી જેવા તટસ્થ અને વાસ્તવવાદી મન પુરુષને ધાગધા મુકામે વાચક આપી એમનો અભિપ્રાય મારેને કે જ્યારે તેઓ જ્ઞાનયાત્રાને અંગે મોગદ્દમાની શુભગત તરફ વળી ગયા હતા પુસ્તક વચાર્ત ગયા આ એમના વિચારો જાણવા આથી દુ તેમની માથે દેનોનથી ઝગવા મુવી જ્ઞાનયાત્રામાં નેરો હતો ન્યા એમની મુનામત થયની આ વખતે પુસ્તક અંગે અભિપ્રાય માગતા એમને જણાવેતુ કે —

“ સરિઓ માસ ન જ આવે તેતુ તો દુ માનનો નથી પણ ભગવાન મહાવીરનું જીવન તેમનો ઉપેક્ષ મદ્દમ અદિસાનું પાનન તથા આત્મતિ સત્યને ખાતર બાધકોડ ન મરવાની એમની મનોરતિ જેતા દુ નિ સ ડાયપણે માનુ છુ કે ભગવાન મહાવીર કાપિ માસાદાર

કરે જ નહીં. જોકે પડિતો સાથે હું ચર્ચામાં ઊતરવા નથી માંગતો, પણ તેમના જીવનને વિસંગત અર્થ એ કેમ બેસાડી શકતા હશે એ મારી બુદ્ધિમા જ ઊતરતું નથી. હું માનું છું કે આ શબ્દની રમતનો પ્રશ્ન નથી પણ હૈયાની સૂઝનો પ્રશ્ન છે. બાકી જે ભગવાનમાં સહેજ પણ ક્ષતિ હોત તો દુનિયાભરમાં અજોડ એવો નિરામિપાહારી જૈનસંઘ ઊભો કરવા જેટલું એ બળ જ ન મેળવી શક્યા હોત ”

થોડી વાર અટકી ગયા બાદ ફરી એમણે જણાવ્યું કે “હસવા જેવી વાત તો એ છે કે જેમ ભગવાનને એકાદ શબ્દનો આધાર લઈ પડિતોએ એમને ફૂકડાનું માસ ખવડાવ્યું છે તેમ ખ્રિસ્તીઓએ ઈશુને ‘તીડ’ ખવડાવ્યા છે પ્રસિદ્ધ દીકાકાર . . . રૅવરૅન્ડ (નામ હું ભૂલી ગયો છું) બાઈબલ ઉપરની દીકામા લખેલું કે ઈશુ મધ સાથે તીડ ખાતા. આ વાચી મને થયું કે તીડ તે કઈ ખાવાની ચીજ છે કે ઈશુ મધ સાથે એ ખાતા હશે? આથી મેં એ પાદરી સાહેબનો સપર્ક સાધ્યો તો એમણે જણાવ્યું કે ‘બાઈબલમાં જ જ્યાં સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે ત્યાં પછી બીજા વિકલ્પને સ્થાન રહેતું નથી’ જોકે શબ્દને જ વળગી રહેનારા પડિતોને આ સિવાય બીજું સૂઝે પણ નહીં. પણ મને તો આ પ્રશ્ને બેચેન બનાવ્યો. મારું હૃદય એ અર્થ સ્વીકારવા ધનકાર કરતું હતું. જેથી મેં જાણીતા વિદ્વાનોની જુદી જુદી ડિક્શનેરીઓ તપાસવા માડી તો એકમાથી એ શબ્દનો અર્થ તીડ ઉપરાંત એક જાતનું ફળ (જેનું નામ હું યાદ રાખી શક્યો નથી) નીકળી આવ્યો જેની સાથે આજ પણ મધ લઈ શકાય છે.

આથી મેં એ રૅવરૅન્ડ સાહેબનો ફરી સપર્ક સાધ્યો અને એમને મેં ફળનો અર્થ જ ઈશુ સાથે બધેએસતો થઈ શકે એ સમજાવ્યું. એમણે પોતાની ભૂલ કબૂલ કરી એ નવો અર્થ માન્ય રાખ્યો, પણ ત્યાં સુધી તો આ ભૂલ ચાલ્યા જ કરી, એટલે વ્યક્તિના જીવનને સમજ્યા વિના તેના જીવનને વિસંગત અર્થ ઠોકી બેસાડવો એ એવા પુરુષને ભારે અન્યાય કરવા બરાબર છે, કારણ કે એથી એવી વ્યક્તિના

જન અને આચાર્યો પછી મેળ જ આધીશમતો નથી મૂળ તાત એ છે કે જેમ જેમ યુગ આગળ વધે છે તેમ તેમ ઘણા શબ્દો એના નીચા આવે છે કે જે નિત્ય નવા નવા અર્થો ધારણ કરતા કરતા વિષમ પામ્યા કરે છે તે એથી લાગા ગાગે એ પોતાનો મૂળ અર્થ જ ખોઈ બેઠો છે એની સમય જતા અમક જમ્દનો અમુ- અર્થ હતો એ પછી આપણા ધ્યાનમાં જ આવતું નથી ગામી આજના જ થયેલા અર્થો ને એના શબ્દોને લગા રાખા આવે તો જે સિદ્ધાંતો ખાતર શાસ્ત્રો ગ્યાયા હતા, એ સિદ્ધાંતોનું જ ખૂન થાય ને એથી આખી સમૃતિ જ તૂટી પડે એથી આજના જ બનેલા નહીં પણ તે યુગના અર્થો જ — જાણુ ન હોય તો — મનોરન કરીને લગા રા જોઈએ ” આમ એમના કહેવાનો ભાવાર્થ હતો એની આપણે એના બે-ત્રણ ખ્યાલો નહીં આ પ્રશ્નની વિશેષ સ્પષ્ટતા કરીએ

(૧) નમ્ના કણ્ણકા ‘કણ્ણકે — જૈન મુનિઓ નમ્ન રહે છે’ આની જનનના વાક્યો બોલ — વેદિ ધમ્મકાઓમાં જેવા મળે છે પણ આજે નમ્ન શબ્દુ સ્પ નાળે બની ગયો અથ તુલ્યો — દગમી થવા લાગ્યો છે એથી ને આજનો એવો / થવા લાગેનો ‘તુલ્યો’ દગમી જમ્ કણ્ણકોને લગાડીએ તો કેવો ભરકર અર્થ પેા થાય ?

(૨) અગોમ્ના પ્રિનાનેબોમાં ‘અન્ય પાણડો (ધમ્મમત્રિયોને) જે માન આપે છે એ પોતાના પાણડો ઉન્નત બનાવે છે’ એના શબ્દો લખાયેલા છે, પણ આજે પાણડો અથ પાખ્ — અર્થાત્ ટેલગપિડીબર્સ મરજાળો થવા લાગ્યો છે એની પાણ (ધમ્મમત્રિય) ને બ ને પાખડો (કાગ્ગતાનો) અથ લગાન્વામાં આગે તો એ જ અથ ની ગે કે જે બીજાની તુલ્યાર્થને માન આપે છે (નમાવે છે) એની તુલ્યાર્થવિશેષ મનેદૂને છે (ઉન્નત થાય છે) આમ જે નવો અથ કચ્ચામાં આવે તો અગોમ્નુ મ્યું મરજુ જ વૃગમાં મળે

(૪) મૂળ પુરુષ પોતાની જીવનનિષ્ઠા-સિદ્ધાંત પર અત્યંત આગ્રહી હોય છે અને તો જ એના મૂળ ઊંડા જર્ઘ શકે છે. બાકી જો એ પોતે જ ચૂકે તો એવો પોલો સિદ્ધાંત ઊંડા મૂળ નાખી શકતો નથી.

(૫) ભગવતીજ સૂત્ર શતક ૮, ઉ. ૫.માં ભગવાન પોતાના શિષ્યોને જણાવે છે કે “આજીવકો વડ, ખેર, ફૂગળી, લસણ તથા કદમૂળ જેવી ચીજો ખાતા નથી તેમ જ મદ્ય-માંસ-મુરા વગેરેનો પણ સ્પર્શ કરતા નથી. તો શ્રમણ નિર્ગ્રથોએ તો એથી પણ વિશેષ જાગ્રત રહેવું જોઈએ.” અને પછી કાચું પાણી તથા ધાન્યના બીજ વગેરે વાપરવા માટે એ જ આજીવકોની ભગવાન આકરી ટીકા કરે છે.

આમ જૈન-બૌદ્ધ બન્ને શાસ્ત્રપુરાવાઓથી પાકો નિરામિપાહારી ગોશાલક આર્દ્રકુમાર સાથેની ચર્ચામાં ભગવાનની કડક ટીકા કરે છે પણ માંસાહાર માટે એક શબ્દનો પણ આક્ષેપ મૂકી શકતો નથી. બાકી જો એવું જ હોત તો ગોશાલક એ ગુરુ અને શિષ્ય બન્નેને ઉધડા લીધા વિના રહેત ખરો ?

(૬) તેવી જ રીતે વૈદિક-બૌદ્ધ શાસ્ત્રોમાંથી પણ માંસાહારના આક્ષેપનું એક પણ વાક્ય શોધ્યું જડતું નથી.

(૭) ઊલટું દેવદત્ત ભગવાન ખુદ પાસે અન્ય શ્રમણોની જેમ માંસાહાર ત્યાગની આજ્ઞા ઉમેરાવા માગે છે. જોકે ખુદ એનો ઇનકાર કરે છે પણ એથી જણાય છે કે જૈન શ્રમણ પરપરા માંસાહારના દોષથી પૂર્ણપણે મુક્ત હતી.

(૮) એટલું જ નહિ ખુદ ભગવાન ખુદ (દીર્ઘનિકાય સૂત્ર-૨) સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે શ્રમણ પરપરા માંસ મદિરાનું સેવન કરતી નથી. પરિતોએ આ શ્રમણપરપરા ભગવાન પાર્શ્વનાથની હતી એ સિદ્ધ થયું છે. મહાવીરે વળી બ્રહ્મચર્ય અને પ્રતિક્રમણનો નવો આચાર ઉમેરી એ પરપરાને વધારે વિશુદ્ધ અને કડક બનાવી છે. (વાયો દર્જન ઔર ચિતન પા. ૧૯૬ લે પ્રજાચક્ષુ પ. સુખલાલજી) એથી મહાવીર માટે આવો આક્ષેપ મિથ્યા ઠરે છે.

(૯) મળ આગમોમા તો અનેક મ્યને માસાહારને નગકુ કાગલુ જણાવ્યું છે (કાણામ સૂતના ડયા રયાનમા તેમ જ સૂત્રતાગના ખીલ્લ શ્રૂત મકધના ફટા અધ્યયનમા આના વા-ચો લોર્ડ લેવા) એ જ સિદ્ધાંતના પ્રદાતા સાથે માસાહાર લો-વો એ કેવી રીતે વટે !

(૧૦) આથી કેવળ મૂઝતા આહારને પ્રશ્ન ગ્રહ કરતા પડિતોને હુ નમ્ર ભાવે ભગવતીજી શતકે ૧૮, બીદે-૧૦ મા આપેનો ભગવાન મહાવીર અને મોમિન બ્રાહ્મણ વચ્ચેનો સવા ફરી ધ્યાનપૂર્ક વાચી જવાની ભનામણ કરુ છુ એમા ભગવાન સ્પષ્ટતા માગે છે કે, “ હે મોમિને ! સગ્ગિમય શમ્બના બે અર્થ છે મિત્ર અને સરસા મિત્ર અર્થમા સગ્ગિમય અમણુ નિર્ગથો અલક્ષ્ય છે-ત્યાન્ય છે પરંતુ ધ્યાન્ય સગ્ગિમય બે નિર્ગથ થયેના રોય નિર્દોષ રોય તથા મિશ્રા નિયમ પ્રમાણે યાચનાથી પ્રાપ્ત થયેના રોય તો તે લક્ષ્ય છે ”

એ- નિર્ભાન પતિ પપ આ જ પ્રમાણે લખ્યું છે કે, “ હે મોમિન ! માસનો અર્થ જે ‘માસ’ થતો હોય તો તે અમારે અભક્ષ્ય છે પણ એનો અર્થ જે અ. થતો હોય અને તે ભિના-નિયમ પ્રમાણે પ્રાપ્ત હોય તો તે લક્ષ્ય છે

ભગવાને એ કાળની લાપાટો કારણે બન્ને જનના અર્થો થના રોઈ આની સ્પષ્ટતા કરી લેવાની ચોખ્ખી અને ચટ વાત કરી છે એથી પછી નથી પ્રશ્ન રહેતો કેવળ એક શમ્બને કારણે મામાહાર અર્થ લેવાનો કે નથી પ્રશ્ન રહેતો સૂઝતા આહારને નામે મામાહાર કરવાનો આ અગે મિસ્રીય એક લઘ્યયનમા પતિ દનમુખમાઈ માનવણિયાએ ગ્રહ કરેનુ દદિષિદુ પણ ઉપયોગી થઈ પડે તેમ છે માનવણિયાજી લખે છે કે જૌર સાસ ગાસ વાત ચહ હૈ કિ વહ एसी कोइ भी वस्तु आहारम उही ले सकना, जो सनीच हा या सनाच से सम्बन्धित हा । इतना ही नहीं, किन्तु मिखाटन करते समय यदि संयमी

સે યા દેતે સમય ઘાતા સે કિસીકો કિસી પ્રકારકા કટ હો, જીવ હિસાકી સમાવના હો તો વહ મિત્રા મી સ્વીકરણીય નહોં હૈ । इत्यादि मुरव्य नियमोको लक्ष्य में रखकर जो उपनियम बने, उनकी लम्बी सूचियाँ गाल्त्रो में है (दण बैका अ ५.) पानुं ५८.

પણ પડિતો કહેશે કે ભગવાન સાથે માંસાહાર ઘટતો નંધી પણ ન્યાં શાસ્ત્રના ચોખ્ખા શબ્દો છે, વળી એનું સમર્થન કરનારી દસ્તાવેજ પુરાવાઓ જેવી કોઈ કોઈ પૂર્વાચાર્યોની ટીકાઓ પણ છે ત્યાં પછી કેવળ વનસ્પતિ અર્થનો જ આગ્રહ શા માટે ?

એમનો પ્રશ્ન તો સચુકિત છે. પણ જેમ ઈશુ સંબંધમાં થયું છે તેવું જ આમાં પણ થયું છે. એમ જનાય લખાણના શબ્દો કરતાં પ્રત્યક્ષ પુરાવો જ સગીન ગણાય અને તે છે વહેતી આવેલી વિશુદ્ધ અને અવિચ્છિન્ન પરપરા. સમગ્ર વિશ્વમાં માંસાહાર અમારે સંપૂર્ણ-પણે વર્ત્ય છે એવો જૈન ધર્મ સિવાય એક પણ ધર્મ જાતી ઠોકીને કહી શકે તેમ છે ? બાકી જે મૂળમાં જ દોષ હોત તો આવું મહાવૃક્ષ નિર્માણ જ ન થઈ શક્યું હોત બાકી કેટલીક વાર લખાણના શબ્દો પણ ખોટા ઠરે છે અને ઊલટી જ વાત સાચી ઠરે છે.

તેંકે એક શબ્દને કારણે ભગવાન પર આરોપ મૂકવામાં આવ્યો છે પણ એવા શબ્દોનું મૂળ શું ? શા માટે એવા શબ્દો વપરાયા તેમ જ પાછળથી એને કેમ બદલવામાં નહીં આવ્યા હોય વગેરે બાબતો અગે મેં ખૂબ જ સ્પષ્ટતાથી ‘ભગવાન મહાવીર અને માંસાહાર’ પુસ્તકમાં ખુલાસા આપ્યા છે. સાથે એ પણ જણાવ્યું છે કે એવા શબ્દો તો ભાષાશાસ્ત્ર અને શબ્દશાસ્ત્રના ઇતિહાસ પર એક નવો પ્રકાશ પાથરે છે અને તેથી આગમોની ઊલટી પ્રાચીનતા સિદ્ધ થાય છે આમ એ શબ્દશાસ્ત્રનો અને એના અર્થનો ઇતિહાસ હોવાને કારણે એ સંશોધનનો વિષય બનવો જોઈતો હતો પણ એને બદલે રૂઢ થયેલા આજના અર્થો એને લાગુ પાડી પડિતોએ આ પ્રશ્નને ઊલટો વધુ ગૂંચવી નાખ્યો છે અને આ કંઈ કોરી કલ્પનાનો વિષય

નની છે બારમા મૈ । મુની પણ એવા શબ્દો વપગતા ગ્લા છે
 ગણ્ય છે વનસ્પત્યાદાર તેમ જ માસાદાર માટે વગભગ એ જ
 જાનના શબ્દો વપગતા હોઈ લક્ષ્યાલક્ષ્યનો પ્રશ્ન આત્મા બાદ જ
 એના શબ્દો એ- ચા બીજા રંગમા મિથર ગ્લાનુ કાય રા થયુ
 હતું પણ શબ્દો એ ગનમા બની શમતા નથી જેથી આ પ્રક્રિયા
 ખૂબ લાગા મમર મુની ચાનતી ગી હતી અને આ કાગલે જ
 ખુ દેમચદ્રાચાર્યે પણ કળ પશ્ચાત માટે જામિષ ગ્લા વાપરો છે
 (વાયો યોગ ભજ પ્રાગ ૩, સ્લોક ૧૦૦-૧૦૩) જે શબ્દ આને પૂર્ણ
 ઉપે મામ અથમા જ જ થઈ મિથર બની ગયો છે

આ બધી દૃષ્ટિએ ત્રિચાગતા લગભગ મદારીગ રિરે બીજે ત્રિ પ
 જ ન સલવે તો પરી પ્રશ્ન એ ડો છે કે લગભગીજના આ પાદનો
 અથ પાજગથી દોઈ દોઈ આચાર્યો મામપગ્ન અથ કગા તગ્ ક્રેમ
 વત્યા હશે ? તેમ જ એના શબ્દો પાજગથી થયેના મુગપ્રનાનોએ
 માન્ય પણ કેમ ગમ્યા હો ? એ જ પ્રાગ આચાર્યગમા તથા એની
 દીમઓમા પણ માસાદાર અથનો મીમગ્ન-ભને અ પ અ ને પણ —
 કેમ થયો હો ?

આ પ્રશ્નોના ઉત્તરો આપવામાથી જ આ પુસ્તકનું નિર્માણ થયુ
 છે જેની આપો લવ એની વિભાગથી ચર્ચા કગુ પણ એ પહેના
 એ વાન જલારી ઉ કે વચમા એ કાગ એવો આત્મા કે ન્યારે
 પ નપાદન બધ થઈ ગયુ નાન શીજરિવીવા મની ગયુ તથા મીમગ્નથી
 પણ નટ થયા હતા આમ જે હતું તે બધુ અમન્યમ્ત થઈ ગયુ
 હતુ જેથી નમ્દો તો ગ્લા પગ એના અર્થો તથા દનિનાસ સમય
 જતા બૂતાના લાગ્યા હતા

પણ એમ જા = ૫ મી જોના પ્રાગ તથા આગેષોની મીમગ્ન
 સદન કરીને પણ એ કાગના પૂચાચોએ એ શબ્દો તથા પાકો
 મુગક્ષિત ગમ્યા છે એ આગથી કે એમાથી દત્ત નવસમોધનના

દ્વાર ખુલ્લા થતા મૂળ રહસ્ય તથા એના ઇતિહાસ પર એક દિવસ. જરૂર પ્રકાશ પડશે. પણ આપેક્ષોના ભયે ન એમણે એવા પાઠો નજર કર્યા કે ન એમાં પરિવર્તન કર્યું એથી એ ખરેખર માનને પાત્ર ઠરે છે.

આટલી પ્રાથમિક ભૂમિકા રજૂ કરી શાસ્ત્રોમા આવા પાઠો ક્યાં છે, કેટલા છે, શા માટે છે, એનો મૂળ અર્થ શો હતો, શા માટે એની રચના થઈ એ બધા પ્રશ્નો વિષે આપણે હવે ચર્ચા કરશું.

જોકે પરપરાએ તો એવા પાઠોના અર્થો વનસ્પતિવાચક જ આપ્યા છે આમ છતાં પંડિતોએ એવા શંકાશીલ પાઠોના જે માંસપરક અર્થો કર્યા છે એ અર્થ પ્રમાણે જ આપણે એ પાઠો વિચારીએ. અને એમાથી માંસાહારનું વિધાન નીકળે છે કે નહીં એ પણ તપાસીએ.

પ્રકરણ ૧ જી ૨૧ કાસ્તપદ પાઠો

મૂળ જૈન શાસ્ત્રો જે આગમો અથવા દ્વાલ્સાગી કહેવાય છે તે આ પ્રમાણે છે

૧ આચારાગ	૫ ભગવતી સૂત્ર	૯ અનુત્તરોપપાતિક
૨ સૂત્રકૃતાગ	૬ શાતા ધર્મકથા	૧૦ પ્રશ્ન વ્યાખ્યા
૩ રથાનાગ	૭ હિપાસ્ય ભા	૧૧ નિપાક સૂત્ર
૪ સમનાયાગ	૮ અતકૃતદશા	૧૨ દષ્ટિવાદ

આમા ૧૨મુ દષ્ટિના વિચ્છે ગણુ છે બાળીના ૧૧ આગમો આજે પ્રસિદ્ધ છે, જેના રચયિતા ભગવાનની પ્રથમ પાઠે આવેના ગણુધર સુવમામ્વામી છે

આ આગમોમાથી તથા પાછળના ફશેમનિકે જેવા શાસ્ત્રોમાથી — આચારાગમા ૭, ફશેકાનિમ્મા ૧, ભગવતીજીમા ૧, સૂર્યચ પ્રજાપ્તિમા ૧, અને ક પસૂતમા ૧ મળી આના પાઠો ૧૧ જેટલા છે આમા શરેમનિક, સૂર્યચપ્રજાપ્તિ તથા પસૂતપાછળના આચારોની રચના છે અને આચારાગનો દ્વિતીય અભ્યંધ જેમા આવે — ૭ પાઠો છે એ પણ પછીના અધિગનીચના છે એટલે મૂળ આગમોમા ફક્ત આવે એ ૪ પાઠ છે જે ભગવતી સૂત્રમા આવેનો છે એ વિશે ‘ભગવાન મહાવીર—માસાદા’મા આપણે વિસ્તારથી જણાવટ કરી ગયા છીએ

વધારે દુઃખદાયક અને આશ્ચર્યકારક વાત તો એ છે કે આચાર્ય-રાંગનો પૂર્વાર્ધ જે ખુદ મુધર્માચાર્યની રચના છે એના ૭ માં 'મહા પરિજા' નામના અધ્યયનના ૭ ઉદ્દેશા વિચ્છેદ ગયા છે એમાના ત્રીજા ઉદ્દેશામા આમિષ (પ્રાણી જ માંસ) ભક્ષણ ત્યાગ વિષે મુનિઓને આપેલો ઉપદેશ તથા તેના ત્યાગની સ્પષ્ટ આજ્ઞાઓ હતી એવી નોંધ શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીએ પોતે આચાર્ય પર કરેલી નિયુક્તિમાં લીધી છે, એટલું જ નહીં, ક્યા ક્યા ઉદ્દેશામા ક્યા ક્યા અધિકાર હતા એનું પણ વર્ણન કર્યું છે એમના જણાવ્યા મુજબ ત્રીજા ઉદ્દેશામાં ક્ષુદ્ધક પરિણામ ન રાખવા, આમિષ (માંસ) ભક્ષણ ન કરવું, ઝાડા પેશાબની વિધિ, વસ્ત્રો ધોવા-રંગવાની રીતોનો ત્યાગ, મૈથુન વગેરેનો ત્યાગ, હસ્તકર્મનો ત્યાગ, સ્ત્રી સાથે પરિચય ન રાખવો, શરીરની પરિકર્મણા (આળ પપાળ) ન કરવી વગેરે અધિકારો હતા. જે એ બધા પાઠો બચ્યા હોત તો કદાચ આ પ્રશ્ન જ ઊભો ન થાત આટલું કહીને આપણે એ પાઠો જોઈએ. પણ તેમા આપણે પ્રથમ માંસપરક અર્થ કરનારા પડિતોનું દષ્ટિબિંદુ તપાસીએ તેમ જ સાથે સાથે પરપરાએ વહેતા આવેલા વનસ્પતિપરક અર્થોની યોગ્યતા-અયોગ્યતાનો પણ વિચાર કરતા જઈએ.

પાઠ ૧ લો-પ્રથમ આપણે 'દશવૈકલિક'મા આવેલો પાઠ જોઈએ જ્યાં કૃણનો અધિકાર ચાલે છે ત્યાં વચમા આ અર્થો 'લોક' આવેલો છે, જે આ પ્રમાણે છે

વહુ અઠ્ઠિય પુમ્મલં, અણિમિસ વા વહુ કટય

અત્થિય તિદુય વિલ્લ, ઉચ્છુ સ્વડ વ સિવલિ ॥ (દશ. વૈ અ પ. ગા. ૭૩) આપ્ટે સંસ્કૃત કોશ પ્રમાણે વા નો અર્થ 'ઘ' પણ થાય છે. એટલે બહુ હાડકાવાળા માંસ-મચ્છીની જેમ છોડવાનું ઘણું હોય એવા કળો ન લેવા. એવો પણ એક અર્થ કરવામાં આવે છે. પણ પડિતોના અર્થ પ્રમાણે વિચારીએ.

પરિતોનો અર્થ - બહુ હા જાવાળુ માત્ર અને બહુ કાગવાળી માછલી તેલુક રોડી, બોર, શા મનિ વગેરે જેમા ખાવાનુ થોડુ અને જાવાનુ વણુ દોય છે એ મારે ન ખપે એમ કહીને મુનિ એ ન વહોરે

પન્થનગત અર્થ - બહુ દળિયાવાળો ગર્ભ અને બહુ કાટા - જાનનાળી વનસ્પતિ, તેલુક ગોડી, બોર, શા મનિ વગેરે જેમા ખાવાનુ થોડુ અને જાવાનુ વણુ દોય છે એ મારે ન ખપે એમ કહીને મુનિ એ ન વહોરે

મમીક્ષા - બહુ હા જાવાળુ માત્ર કે બહુ કાટાવાળી મચ્છી એ અથ લઈએ તો એ જ અથ ની ગે કે બહુ હા-મવાળુ માસ કે બહુ જાટાનાળી મચ્છી ન લઈ રાખાય પણ ચો । ૧ । મવાળુ માત્ર કે ચો ।

।ટાવાળી મચ્છી વર્ષ રાખ, રાગલ કે જેમાથી ઘણો ભાગ ફેંપી દેવો પડે છે એની ગોડી-ગીતા જ જેવી ચીને જના એ વધુ નિદોષ દર છે વધુ ઓછુ ફેંકી દેનાના પ્રસ પડે જ આ પામ્નો દેતુ દોઈ એ જ અથ મનિ થાય છે કે અ પ હા મ-મટાવાળી માસ-માછલી કળા ગોડી-ગીતાફળમા વડુ પાપ છે, કાગલ કે એમાથી ઘણો ભાગ ફેંકી દેવો પડે છે

ખાનપાનના આચાર પડે આ દેતુ ઊધુ શાન્ન બને છે ? મને લાગે છે કે દુનિયાના કલિકામમા આની વિચારમ ખીનો કથાય જેટો નહી મને આ દા બે અદિમા ધર્મની અને એવો અર્થ ગ્રોધ નાગી આપા રી જુદીની-બન્નેની ફેંકી થઈ ગઈ છે એમ મને લાગે છે

મગ વાન તો એ છે કે ન્યા મગમા અથ જ ખોટો લેવાયો દોષ ત્યા પડી પોયો હમે એવો જ અર્થ નીમ્મને ?

માટે વધુ અઠ્ઠિપ મસ યા મહ વા નો અથ બહુ દળિયાવાળો ફળનો ગભ અને કાગવાળી વનસ્પતિ જ ધરી શકે છે, અને તેથી ઓજા દળિયાવાળી ચીજ કળા રોડી-ગીતાફળમા વધારે ભાગ ફેંપી

દેવાનો હોઈ એ વધારે દોષયુક્ત છે, એ અર્થ જ ખરાખર સુસંગત થઈ શકે છે. જે સહેજે સમજાય તેવી વાત છે વળી જ્યાં કળનો અધિકાર આવે છે ત્યાં વચ્ચે માંસાહારની વાત ઘટની પણ નથી જે શાસ્ત્રકારનો હેતુ માંસ માટે હતો તો તે માટે જુદું અધ્યયન હોવું જોઈતું હતું.

આ પ્રશ્ન ખીજી રીતે પણ એક વિચાર માગે છે ‘ઘણું જાણવાનું’ અને થોડું ખાવાનું હોય તે ચીજ મુનિએ લેવી નહીં’ એમ શા માટે કહેવામાં આવ્યું છે? એની પાછળ જૈનધર્મની એક વિશિષ્ટ આચાર-પદ્ધતિના પાલનનો પ્રશ્ન રહેલો છે. જૈનધર્મ સૂક્ષ્મ અહિંસા પાલનનો ધર્મ હોઈ ગૌચરીમાં આવેલી કોઈ પણ ચીજ ફેંકી દેવાની શાસ્ત્ર સખત મના કરે છે, કારણ કે એથી કીડી-મકોડી જેવા અથવા તેથી પણ સૂક્ષ્મ જંતુઓ એના સ્વાદથી ખેચાઈ આવે તે કોઈના પગ તળે દબાઈ કચડાઈ મરે તો એથી એ હિસાનો ભાગીદાર એ ચીજ ફેંકી દેનારો મુનિ ગણાય છે, માટે શાસ્ત્રની અજ્ઞા છે કે ફેંકી દેવા જેવી ચીજ વહોરવી નહીં અને વહોર્યા પછી જાડવી નહીં. આજે પણ જૈનમુનિઓને એ આચાર પ્રમાણે દાળ-શાકમાં ક્યારેક કોકમ, આખું મરચુ કે એવી કોઈ ચીજ આવી જાય છે તો તે ખાઈ જવી પડે છે, શરીરને હાનિકારક યા ન ખાઈ શકાય એવી કોઈ ચીજ આવી ગઈ હોય તો તે અપવાદ તરીકે ન ખાવાની છૂટ મળે છે. ત્રિસ્તુતિકવાળા શ્રી રાજેન્દ્ર-મુરિ મહારાજ તો એવી ચીજો પણ ખાઈ જવાનો આગ્રહ રાખતા. અને કોઈ નિર્બળ બનતો તો એને ઘર ભેગો જ કરી દેતા. મતઝગમાં કે કોઈ ચીજ પરઠવવી ન પડે એ માટે એ બહુ બચત રહેતા.

આમ છતાં ન ખાઈ શકાય એવી ચીજો જીવજંતુ રહિત જમીન જોઈ એને વાળી-પ્રમાણ-તપાસી એમાં પરઠવવી પડે છે કે જેથી કોઈપણ જીવજંતુની એથી હિંસા ન થાય એથી જ્યાં આવી સૂક્ષ્મ અહિંસાના પાલનનો પ્રશ્ન હોય ત્યાં હિંસાના કારણભૂત માંસાહાર કદીયે કદ્યે ખરે!

આ માટે આચાર્ય-દ્વિ અતઃકથ મૂલિમ ૧ ॥ ૧૦ મા કથુ છે કે
સે મિક્સુ વા જાવ સમાજે

સવ મુજે ન છટ્ટ (સ. ૬૨૦)

અર્થ જે મુનિ કોઈ પણ બોજન લઈ આવ્યા બા તેમાનુ
મારુ સારુ ખાઈ નગ્ન નગ્ન પગની આવે તો તે દોષપાત છે
માટે તેમ ન કેનુ મિત્તુ માન-નરમ સર્વ કઈ ખાઈ જવુ-જાવુ
નહી

આમ કોઈ પણ ચીજ ન જા રા કે ન ખાવા નાયક ફેળ દેવા
પાછળ આ વમાજાનુ પાનન કરાનો ઉદ્દેશ જે સમજાય તો શરે
કાનિકનો આ પાક વનસ્પતિ અર્થ જ સિદ્ધ કરે છે એ સહેજે જ
ધ્યાનમાં આવે

આ પ્રશ્ન એમ બીજી ગીતે વિચારના પણ સમજાય છે કે જે
આપો વહુ જટિય તો અર્થ મુ દાખવાનુ મામ કરીએ તો પરક
વરાનો પ્રશ્ન ડિમો થાય તેમ જ અલ્પ જટિય ઓળ હાડનાનુ માસ
ગળીએ તોપણ એથી પગનુ તો પડે જ કાગણ કે દા મ કે દાટા
ભને પડી એ એ । એની મખ્યામા દોષ તોપણ ખાઈ શકતા
નથી એટલે વહુ જટિય દોષ કે અલ્પ જટિય દોષ-બન્ને સગખુ જ છે
છતા શાસ્ત્ર ૧૦ વદુ વહુ પગ ભાર મૂકે છે એથી ઘણા ઠગિયાવાળો
ગર્ભ જ ધરી ગટે કાગણ કે વણા ઠગિયાવાળો ખોગવ તો જાવો જ
પડે પણ ૨-૩ ઠગિયા આવી ગયા હોય તો તે ખાઈ શકાય છે-ફક્ત
તે સચિત ન હોના જોઈએ અને એ ગીતે પરવરાના દોષમાથી
બચી જવાય કે, ત્યારે હા મ કે દાટા વધુ દોષ કે ઓળ હોય
પગવવા જ પડે છે

આથી ન ગાવાની કે ગને ત્યામુધી ન પર નાની શાસ્ત્રાસા
હોઈ અહીં મામ-મનની અથ જેમનો જ નથી એથી એનો ઠગિયા
વાળો ગર્ભ કે ઠગવાળી યા જાનાળી વનસ્પતિ એવો જ અર્થ
ધરી રહે છે

પાઠ ૨ જો—સતિ તત્થે ગતિ યસ્સ મિક્કહુસ્સ.....

તેહું વા, મહું વા, મજ્જં વા, મસ વા.....

... .. આહારં આહારેજ્જા ।

(આયા દ્વિ સૂ, ચૂ ૧૦, ઉ ૪, સૂ ૫૬૫)

અર્થ : કોઈ ગામમાં મુનિના સગાવહાલાં રહેતાં હોય તેવા ગામમાં જો તે મુનિ એવો વિચાર કરે કે ‘હું એક વાર બધાથી પહેલાં મારા સગાઓમાં લિક્ષાર્થે જઈશ અને ત્યાં મને દૂધ, દહીં, માખણ, ઘી, મધ, માંસ, બુંદી કે શીખંડ મળશે તો હું સર્વથી પહેલાં ખાઈ પાત્રો સાફ કરી પછી બીજા મુનિઓ સાથે લિક્ષાર્થે જઈશ તો તે મુનિ દોષપાત્ર છે. માટે મુનિએ એમ ન ધન્યજીવું. પણ બીજા મુનિઓ સાથે સમયસર જુદા જુદા કુળોમાં લિક્ષા નિમિત્તે જઈ કરી ભાગમાં મળેલો આહાર લઈ વાપરવો.

સમીક્ષા : આ પાઠમાં કયાંય માંસાહાર કરવાનું વિધાન નથી અને મુનિ બિચારો ગયો પણ નથી પણ એમ છતાં અરભકાળની ક્રાંતિનો યુગ હોઈ નિર્બળ મનના માનવીને એવા સ્વાર્થભર્યા વિચારો આવી ન જાય. માટે એવાઓને ઉદ્દેશીને શાસ્ત્રકાર આવી સ્વાર્થવૃત્તિ તજવાની આજ્ઞા કરે છે. શાસ્ત્રકારનો તો એટલો જ હેતુ છે કે લિક્ષુએ ખાનપાનની બાબતમાં સ્વાદ્ભાવસાને કારણે સ્વાર્થી ન બનવું. પણ કોઈ કોઈ પડિતો એવો અર્થ કાઢે છે કે એણે એકલાએ મધ-માંસ-સુરા જેવી ચીજો ન વાપરવી, પણ સહુની સાથે ભાગમાં મળેલો તેવો આહાર વાપરવો.

એક વ્યક્તિ નિર્બળ અને તેથી બીજાઓએ પણ નિર્બળ બનવું એ તો કોઈ વિચિત્ર કલ્પના જ કહેવાય. બિલકુલ અન્ય મુનિઓ સાથે એ લિક્ષાયરીએ જાય તો તે સ્વાર્થભર્યા આહાર દોષમાથી બચી જાય એમ એમણે કહેવું જોઈતું હતું શાસ્ત્રકાર પણ એટલા ખાતર જ જુદા જુદા કુળોમાં લિક્ષાએ જવાની આજ્ઞા કરે છે કે જેથી સગાંવહાલાં-ઓ દ્વારા મળતી એવી ચીજોની લાલચમાથી એ બચી જાય. પૂર્વગત

અભ્યાસને નગણ્ય કોઈ વિશ્વ એની આ નાનઆમા ન ક્રમોય એટલા ખાતર જ એને વાચત ગમ્યસાનો આ પાઠનો ઉદ્દેશ છે, નગણ્ય જે એ કાળમા સનન મદ્ય મામનો પ્રચાર દોઈ વણા તો એના મુદ્દાઓમાની જ આવેના રના અને દલ્લુ એમણે એવી ધમમ્મિચરતા પ્રાપ્ત હી ન પણ દોય

આ પાઠમા એ. એ પણ મુદ્દો છે કે ખાવાની વાનઆનો ત્યાગ દગ્ધાનો છે એટલે શાસ્ત્ર જે તો આરી કેટલીક વસ્તુઓ ગણ્યાની છે એટલુ જ પણ એથી એ બધી જ સારે પેવાની કોઈ વાત નથી. પણ એ કાળમા તો એ જ પાત્ર ગમ્યસાનો આચાર દોઈ એમ. ૨૨ જ અશક્ય હતુ મુનિથી ન્યાયવિગ્નથ 'ધમ્મણ મગ્ગનાન મહાવીર મા જણાવે કે કે મુનિ કે જાચારમ એક હી પાત્ર રચા જાતા થા ।

પાઠ ૩ જે સે મિક્કવુ યા (૨) સેજ પુણ જાણેજ્ઞા

યહુ જહ્લિય યા મમ મન્દ યા યહુ કટ્ટગ

જાણેજ્ઞા પદિગાહેજ્ઞા ।

(આચા દિ સુ ૧, ઉ ૮ સુ ૧૨૮-૧૨)

પરંપરાગત અર્થ મુનિએ જેનડીની ગાઠો જેનડીના છાના જેનડીના કપા કે બાફેની મગફળી વગેરે જેમા ખાવાનુ થોડુ અને છાવાનુ બહુ હાય તેવી ચીજ લેવી નહી તેમ જ બન્દુ દગિયાવાગો ગમ્મ યા બન્દુ છાનમટાવાગી વનમ્પનિ કે જે લેવાથી ખાવાનુ થોડુ અને બાવાનુ બહુ બને તેવી ચીજને પણ લેવી નહી

પડિતોનો અર્થ ઉપગ્ના અથમા બન્દુ દગિયાવાગો ગમ્મને બને બન્દુ હા મવાનુ મામ યા બન્દુ છાનમટાવાગી વનમ્પનિને મને બન્દુ કાગાવાગી મન્દી વગળી

મમીક્ષા પ્રથમ પાઠમા આપણે આની અસ્મિત્વ ચચા કરી ગયા છીએ એટલે ફરી કહેવાની જરૂર નથી પ્રથમ પાઠ પ્રમાણે જ એની મમીક્ષા સમજ લેવી

પાઠ ૪ થો : સે મિક્કલૂ વા (૨) જાવ સમાણે સિયાળં પરો વહુ
અઠ્ઠિણ્ણ મસેણ મચ્છેણ... . જાવ પમજ્જિય પરિઢ્ઠેવજ્જા ।

(આચા દ્વિ, ચૂ-૧, ઉ ૧૧, સ્. ૬૩૦)

પંડિતોનો અર્થ : કદાચ કોઈ મુનિને નિમત્રણ આપે કે
' હે આયુષ્યમાન શ્રમણ ! તમને બહુ હાડકાવાળું માંસ તેમ જ બહુ
કાટાવાળી માંછડી જોઈએ છીએ ? ' તો આવું વાક્ય સાભળીને મુનિએ
તરત જ જવાબ દેવો કે ' હે, આયુષ્મન્ અથવા બહેન ! મને બહુ
હાડકાવાળું માંસ જોઈતું નથી પણ તમે મને જો દેવા જ ઇચ્છતા
હો તો તેની અદર જોટલો ગર્લ છે તે જ આપો, પણ હાડકા આપશો
નહી. તેમ જ મચ્છી આપો પણ કાટા આપશો નહીં.

આમ કહેવા છતાં પણ તે ગૃહસ્થ પોતાના વાસણુમાંથી તેવું
હાડકાવાળું માંસ લાવીને આપવા માટે તો મુનિએ તેના હાથમાં કે
વાસણુમાં રહેવા દેવું પણ ગ્રહણ કરવું નહીં અને કદાચ તે ગૃહસ્થ
જિતાવળથી મુનિના પાત્રમાં ઝટ નાખી દે તો મુનિએ તેને કંઈ ન
કહેવું પરંતુ તે આહાર લઈ જઈ એકાંત સ્થળમાં જીવજતું રહિત
આગ કે ઉપાશ્રયની અંદર ખેસીને તે માંસ ખાઈ તેના હાડકાં અને
કાટા નિર્જીવ સ્થિતિમાં પૂછ-પ્રમાણ પરઠવી આવવાં.

પરંપરાગત અર્થ : બહુ હાડકાવાળા માંસને સ્થળે બહુ
ઠંણિયાવાળો ગર્લ તેમ જ બહુ કાટાવાળી મચ્છીને સ્થાને કાંટાછાલ-
વાળી વનસ્પતિ સમજી લેવી.

સસીક્ષા : મુનિઓને આજે શ્રાવકો ઠંણિયાવાળા ફળો યા
છાલવાળી વનસ્પતિ વહોરાવે છે તો એ ઠંણિયા યા છાલ કાઢીને જ
વહોરાવે છે માની લઈએ કે એ કાળના કોઈ ગૃહસ્થે જિતાવળથી
ઠંણિયા કે છાલ કાઢ્યા વિના વહોરાવી દીધું તો મુનિ એ ખાઈ
ઠંણિયા કે છાલ પરઠવી શકતો હતો પણ માંસાહાર અર્થ પ્રમાણે તો
અહીં મુનિ કહે છે કે મચ્છી આપ પણ કાંટા ન આપ, એ

કેવી રીતે અને ? કાગળ કે મચ્છી ચૂસીને જ ખાતી પડે છે. લાંબા એમ કાતી શકાતા જ નથી અને જો એમ સહેનાઈથી કાતી શકાતા હોત તો ભારત સરકારના પ્રધાન યા કોઈ મોટા અમલદાર કાટો ગળામાં ભરાઈ ગેરેાઈથી મરણ પામ્યા હતા એ ન મનત તેમ જ જો મચ્છી વાપરનારાઓને પણ પૂછી જોયું હોત તોય અમર પત્ત કે લાગ એમ કાતી શકાતા નથી એટલે અહીં પણ આ લાંબાના પ્રશ્નને લગણે માસને મને કળિયાનાગો ગલ અને મચ્છીને મને જાનનાળા વનપતિ એવો અર્થ મામિન થાય છે.

પાઠ ૫ મો. સે મિચ્છુ વા સે જ મમ વા મચ્છ વા
નજત્ય મિચ્છણીમાણ.

અથ મુનિએ મામકે મત્સ્ય જૂલતા જોઈ તેમ જ પરોણા માટે પૂરીઓ તેમજ તમાની જોઈ જિનાવળા જિનાવળા દોડી જઈને ચાચતા ન દેવી બીમાર હોય તો જુદી વાત.

દીગદાર જામે છે કે સસ્ક્રિયમાણ માહાર પ્રેક્ષ્ય હોડવનયા નો નૈવ રાષ્ટ્ર આમ શાસ્ત્રકારનો મગ દેશ તો મિત્રુએ નોતુપનાઈ કોઈ કોમણે જિનાવળા જિનાવળા દોડી ન જતુ એટલું જ સૂચવનાતો છે. કદાચ બીમાર માટે જ અપના આપ્યો છે, પણ આ પામ્યા શુ માગતુ અને શુ ન માગતુ મેની કોઈ અપદતા નથી મેટને એ મામ માટે જ નાય એમ માની લેતુ રવારે પડતું છે મામ તો એને ખપે નહીં વળી નિઝીય—ટે મુત્રમા તો જગ્યાનુ છે કે 'જે જગ્યાએ મામ રધાતુ હાય તે જગ્યાએ અગર તો તે રમે માધુ આખીમે મને ત્યાં પૂછી જતુ ની તેમ જ રતુ પણ નહીં' એટલે મામ રધાતુ હાય જતા બીજેથી પૂછી કે આજ ચીજ મળી પ્રમાનો અભવ ન હાય તેના ધરમા આમ કા જે પૂછી માટે જઈ નાય છે પણ તે માટે બહુ મિત્રે રૂપ જવાનુ હતું છે જિનાવળા જિનાવળા દોડી ન જવાનુ એમ બીજુ પણ રમુ કે પૂછીએ મહેમા માટે તમાની

હોઈ એમના ભોજનમાં અંતગત ન આવવો જોઈએ યાદી માસ લેવાની તો કોઈ વાત જ એમાંથી નીકળતી નથી, કારણ કે ખીમાને દોડી જવાની જે છૂટ આપી છે એથી પૂરીતુ જ સમર્થન થાય છે, કારણ કે માસ હજુ તૈયાર થયું નથી—જો ભૂજ્ય છે વળી તે ચૂસે હોઈ ખપતું પણ નથી એટલે દોડવાની છૂટ કદા પૂરી માટે જ રહે છે; ભલે એથી પૂરી યાગ્યતમા મહેમાનોને અતરાય નડતો હોય યાદી કેટલાકને મતે અહીં મિષ્ટ પદાર્થ કંવામાં આવે છે પણ તે યોગ્ય નથી અને એમ કરવું ઘટતુ પણ નથી ઘટે પણ નહીં.

પાઠ ૬ ઠો : સ મિક્ષુ વા (૨) જાવ પવિત્રે...મંસસ્થલ વા
મચ્છસ્થલ વા

... . અભિસધારે જ્ઞા ગમ્મણાણં ।

(આચા. દ્વિ, ચૂ ૧, ઉ. ૪, સૂ. ૫૬૧-૫૬૨)

અર્થ : મુનિને ગૃહસ્થના ઘેર લિક્ષાથે જતાં તેને ત્યાં એવું જણાય કે અહીં માંસ—મત્સ્ય કે મદ્યવાણું પ્રીતિભોજન, વિવાહ-ભોજન કે મૃતકભોજન છે અને ત્યાં તેને કોઈ લઈ જતું હોય તો પણ જો માર્ગમાં ખીજ, વનસ્પતિ, ઠાર, પાણી કે ઝીણા ઝીણા છવજતુઓ ઘણા હોય અથવા ત્યાં ઘણા શ્રમણ—બ્રાહ્મણો, વટેમાગુઓ, રંકે લિક્ષુઓ કે ભાટચારણો આવેલા કે આવવાના હોય અને તેથી ત્યાં ખહુ ભીડ થવાની હોય કે જેથી ચતુર મુનિને ત્યાં જવું આવતું મુશ્કેલીભર્યું થઈ પડે અને પડનપાડન કે ધર્મોપદેશ અટકી પડવાનો ભય જણાય તો તેવા સ્થળે તે પૂર્વસંખ્ધિ કે પશ્ચિમ સંખ્ધિમાં મુનિએ જવાનો ધરાદો ન કરવો. (સંખ્ધિ એટલે જમણવાર)

પાઠ ૭ મો . એથી ઊલટી પરિસ્થિતિ હોય તો તેવા મદ્ય-માંસ—મત્સ્યવાળા વિવાહભોજન, મૃતકભોજન યા પ્રીતિભોજન જેવી સંખ્ધિઓમાં મુનિને ત્યાં કોઈ લઈ જતું હોય તો એ જઈ શકે છે.

સમીક્ષા એ જાળની હના પ્રમાણે સખ્ખિઓમા માસ મચ્છી
વારનો વપરાસ સામાન્ય હતો વળી ઉપર જણાવેલી પરિગ્ઢિતિઓનો
આમનો પણ જ્ઞાનો હોય એથી શાસ્ત્રકાર તો મખ્ખિઓમા જ્ઞાનો
જ ઇન્કાર કરે છે પણ અહીં અથવા તરીકે કોઈ ખાસ મયોગોમા જ
અનુમતિ આપી કે અને તે પણ ખાસ ખાસ વ્યક્તિઓને માટે જ
બના પાઠોમા આ એ- જ એવો પાઠ કે જેમા મુનિને એવા
ભોજનમા વહોરના જવાની છૂટ મળે છે પણ એનો શાસ્ત્રકાર પોતે જ
જુ. ૧૭૮ ૬-૧૦ મુનો દ્વાગ જવામ આપી દે છે

(૧) સખ્ખિમાથી ભોજન લેના મુનિએ જનુ નહીં (મુ. ૫૪૫)

(૨) જે પૂવ િગા તરફ સખ્ખિ હોય તો મુનિએ મખ્ખિ તરફ
હળી જ લાનય ન રાખતા પશ્ચિમ િગા લણ્ણી જતા ગ્હેનુ જે
પશ્ચિમ બાજુ મખ્ખિ હોય તો પૂન બાજુ તેમ જ દક્ષિણ તરફ હોય
તો ઉત્તર તરફ અને ઉત્તર હોય તો દક્ષિણ તરફ વળનુ (મુ. ૫૪૬)

(૩) ઢેવગી લગવાને જ્યુ કે જે મખ્ખિમા જવાથી ક્રમો બધાય
છે (મુ. ૫૪૭)

(૪) જે મુનિ મખ્ખિમા ભોજન લેના જરો તો તે દુષ્ટ આહારમા
ફમી પડો અર્થાત્ આના મીં દોષમા પડે માટે મનુષ્યની
તનાતિમા કે હયાતિ બા જગતી સખ્ખિઓમા ભોજન લેના માટે જનુ
નહીં (મુ. ૫૪૮)

(૫) જે મુનિ મખ્ખિ ભોજન કરે તે ઢેવગી લગવાન કહે છે
કે એ દોષમા પડે કે વળી એ મખ્ખિઓમા એમ. થયેના લોધ
મિ. પાન કરતા હોઈ મુનિ એમા સ્વાર્થ પડે ને તેથી મગિમત
ગતી નગાના આવેલમા એટલે જની નર્મ શ્રીઓમા આમમ્ત થાય
આની ગીને વણા જ એમના. હાં નિર્ગ્રંથ મુનિએ પૂર્વ મખ્ખિ કે
પશ્ચિમ મખ્ખિમા ભોજન લેના માટે જવાનો ઠગલો ન કરવો
(મુ. ૫૫૧)

(૬) સંખડિ ભોજન કરવાથી ગેસ, વમન, અપચો, વિશુચિદા, આક્રેશ વગેરે જેગો થવાનો સંભવ હોઈ એથી ધર્મકાર્ય જ અટકી પડે છે માટે કેવળી ભગવાને સંખડિના ઘણા દોષો કહ્યા છે (મૂ. ૫૪૯).

(૭) સંખડિમાં મુનિ ચાલ્યો જશે તો ને પવિત્ર આહાર ગ્રહણ કરી શકશે નહીં ને દુષિત આહાર વાપરી દોષપાત્ર થવાનો, માટે મુનિએ સંખડિમા ન જવું પણ ભિક્ષાના સમયે જુદા જુદા કુળોમા જઈ પવિત્ર આહાર મેળવી તે વાપરવો (મૂ. ૫૫૨)

(૮) જે ગામ કે રાજધાનીમા સંખડિ થવાની હોય ત્યાં મુનિએ જવાનો ઁગદો ન કરવો (મૂ. ૫૫૩)

(૯) બીડને કારણે ધક્કામુક્કી થાય, શરીર તથા પાત્રો પણ એક બીજા સાથે ટડરાય જેથી અનેક મુશ્કેલીઓ ઊભી થવાનો સંભવ હોઈ મુનિએ સંખડિમા જવું નહીં (મૂ. ૫૫૪)

આવી સંખડિમાં પવિત્ર આહારને બદલે દુષિત આહાર વાપરી મુનિ દોષપાત્ર જ થવાનો એમ કહી આ ૭મા પાઠનો પ્રત્યુત્તર ખુદ શાસ્ત્રકાર પોતે જ ખૂબ વિસ્તારથી આ ૯-૧૦ મૂત્રો દ્વારા આપી દે છે. જેનો દૂક સાર જ મેં ઊતાર્યો છે. કેટલાક આ પાઠમા આવેલા મદ્ય-માસ-મચ્છીનો અર્થ મિષ્ટવાનીઓ ઊપજાવવા મથે છે પણ એથી પૂર્વાપર વિરોધ આવે છે અને સત્યસંશોધનની દૃષ્ટિએ એ ચોગ્ય પણ નથી.

પાઠ ૮ મો : સે મિક્કલ્લ વા (૨) જાવ સમાણે..... ..
 મહુ વા મજ્જ વા..... ..
 પહિગાહેજ્જા (મૂ. ૬૦૭)

અર્થ . મુનિએ ગોચરીએ જતા જૂતુ મધ, જૂની મદિરા, જૂતું ઘી વગેરે ન લેવાં એટલે જે ચીજમા જીવજંતુ ઊપજેલાં હોય અને હજુ જણાતાં હોય તેવી ચીજ ન લેવી.

મમીક્ષા શાસ્ત્રકારનો આશય તો જેમા શ્રવણુ પે ।
 ધરાનો સભન જણાય એની ચીને ન લેતી એટલુ જ કહેવાનો છે
 એની ચીને ગણાવતા હેયે ચડેના ૪-૫ નામો ઉદાહરણ અર્થે ગણાવ્યા
 છે એથી એનો એ અથ નથી કે મુનિને એથી મરિા પીવાની
 છૂટ મળે છે સુત્ર પપરમા તો આપણે બેઈ ગયા છીએ કે શાસ્ત્ર ૧૨
 તો ૧૩ની વચ્ચેમા ફર્ક પડી જીઓમા આસક્ત થાય એની
 મલાવનાએ એની સખ્તિમા જવાની જ મના ફરમાવે છે

મૂળ વાત એ છે કે એ કાગમા મામ-મ-જી-નિ સાવ નિક
 નપગશ દોઈ પ્રમગે પ્રમગે એના જ દાખના આપણમા આવતા હો
 ૧૦ મા સેમ મુધી મુનિએ કેટલો કોગિરો ભગ્વો એના પ્રમમા મુરુ-
 આચાર્ય જવાન નાગે છે કે ઈ જોટલો ' (પ્રમ માગા) એટલે
 ૧૫નો એ વચ્ચુ છે આસાની વાત બીજી વચ્ચુ છે

આમ જના ગણુધર ગચિન આચાર્યગમા તો જ્ઞાન તપ, કમ બધનો
 ૧૫ મુમ્મજીવોની પણ વિગધના ન થાય એ માટેની જનગૃતિ વિરુદ્ધ
 ચાલિય તથા મુનિઓના મધમધમ અને પરિન આચાર વિરો એટલુ
 બહુ ઝીણુવળુ વર્ણન છે તથા તે અગો મુમ્મ ઉપદેશ ભરો
 છે કે જગનના કોઈ પણ ધમમતમા-ચાગિય અને મુનિધર્મની ગ્જ્ઞાના
 આપના મુમ્મ અને ક નિયમો નેરા નની મળે શરેમાનિ પણ
 આચાર્યગાદિ આગમ મથોનુ જ દોહન છે એથી આચાર્યગનો
 મુમ્મર્મ મમગત્વા માટે થો ૧૨ વાચ્યો અની ૧૧૫૨ુ છુ જે નેરાથી
 ખાનગી થગે કે આચાર્યગનો ધમ કેવો મુદ્ધ છે

ધમના જાણુપુરો એનુ સમજે છે કે આ પૃથ્વીમાયનો,
 જ્ઞામાયનો, અગ્નિમાયનો વાયુમાયનો તથા સન્ધનિમાયનો (માય એને
 શ્રવસ્પદ) આગલ (દસા) તે ખરેખર કમબધનો ૧૫ છે, મોડનો
 ૧૫ છે મગ્જનો ૧૫ છે અગે નગ્જનો ૧૫ છે ' તો હે શિવો !
 તમે મને પૂછગો કે એ જીવો દેખાતા નથી, મુધના નથી, સન્ધનના

નથી અને ચાલતા પણ નથી તો એમને મારતાં એમને શી પીડ થતી હશે? પણ હુ કહુ છુ કે જેમ જન્મથી અધઘરિને તેના સર્વ અંગોમા કોઈ ભાગાની અણીઓ ઘોચે ત્યારે એ અધઘરિને જે વેદના થાય છે તે જ પ્રમાણે પૃથ્વી, પાણી, વાયુ, અગ્નિ તથા વનસ્પતિ આદિના એકેદ્રિય હોવાને પણ મારતા તેમને તેવી જ વેદના થાય છે. આ બધુ બાણીને બુદ્ધિમાન પુરુષે એવા હોવાની હિંસા કરવી નહી, બીજા પાસે કરાવવી નહી તેમ જ તેના કરનારને શુદ્ધ માનવુ નહી. જે એવા હોવાની હિંસાને અહિત કરનારી સમજીને ત્યાગ કરે છે એ જ સાચો મુનિ છે એમ હુ કહુ છુ” (આચા. પ્ર. શ્રૂ, અ. ૧, ઉ. ૨ થી ૬)

“બધા જ હોવા લાખી આવરદા તથા સુખને ચાહે છે અને હોવવા માગે છે. મરણ અને દુઃખ બધાને અપ્રિય લાગે છે, માટે કોઈને પણ સહેજેય દુઃખ ન થાય તેમ મુનિએ વર્તવુ.”

આ કારણે ધર્મના મૂળભૂત સિદ્ધાંતોને પોષક જ શકાશીલ પાઠોના અર્થો ઘટાવવા બેઠાં. નહિ તો પૂર્વાપર સંબંધ વિના અર્થઘોષ જ થાય. એક વાત એ પણ યાદ રાખવાની છે કે,

“જૈન મતાનુસાર તીર્થંકર તો કેવળ અર્થનો જ ઉપદેશ કરે છે, અર્થાત્ મૂળભૂત ‘અર્થ’ છે, નહિ કે શબ્દ” (બૃ. ભા. ગા ૧૯૩)

વૈદિકોમા મૂળભૂત શબ્દ છે એથી જ અર્થની મીમાંસા પાછળથી કરવી પડે છે, (બૃ. ભા. ગા ૧૨૧)

જૈન મતમા મૂળભૂત અર્થ હોવાને કારણે આચાર્યોએ શબ્દને મહત્ત્વ નથી આપ્યુ પણ અર્થપર પરાને જ મહત્ત્વ આપ્યુ છે (બૃ. ભા. ગા ૧૯૬-૧૯૮).

શ્વેતાશ્વર-દિગ્ધર શાસ્ત્રો જુદા હોવા છતાં અર્થમા પૂરી જે એક-વાક્યતા રહી છે એ પણ આ જ કારણે.

પ્રકરણ ૩૯ આચાર્યોની ટીકાઓ

પણ પતિના મરેને કે ને રાકાડીન પાડોનો અર્થ વનપતિપરક
જ રનો તો રાકે નિમ્ના ગીમગ આચાર્યશ્રી હગિભ્રમુગિએ તેમ
જ આચાર્યગના પ્રથમ ગીમ ૧૦ રી રીનામચાયછ મલાગને માસપરક
અર્થ શા માટે આપ્યો છે? અને એ પણ હઈ આમાન્ય મુનિઓ
નહોતા પા. સમય આચાર્યો હતા

પતિની એ રાન આવી છે કે હગિભ્રાન્યારોં થુ ગદ્વિય
વોગ્ગ મા વોગ્ગ ૧૦ અર્થ જે રવેક જુનાનવા રામદોરો આવારે
દેવળ પુગ્દન ન્ય જ હતો એો માસઅર્થ દોર છે કયા બાવાન
કા જે મુગિએ એ અથ આપવા તરફ ન્યારને મેની રગામે આગળ
કી ૩ પણ એમ ના મુગિએ મલાગને અન્ય પૂર્ણચા ૧ એનો
વનપતિપરક જ અથ દર કેએરી ૧૦૧ તો લીધી જ છે ને એમ
કરીને એમને પોતાન જ મતન્ય આખી છે એમ ન માનવા મગોધનના
દાર ખુ ના ગમ્યા છે

જે કે એ સમય પુરોતના ૫ ૧ એમ ના એ જગ્ગરના
જગ્ગર દોરારો કા જે એમની સામે પા. મનને તો રનો જ એમને
એમ. મતન્ય આખી છે એમ દેના પડેના બાવાન મલાગીની
અદિસમ વિચારવા ૧૦ પ્રથમ પ્યાન દેનુ પડે છે

તેરી જ નીને રી ૧ મચા ૧ મદા ૧ જે પણ પારમા પામ્યા
માસપરકનો અર્થ રીમયો તો છે જ પણ મેન ના એમને શી

પણ આમ છતાં એક પ્રશ્ન તો ઊભો રહે છે કે ક્યો અર્થ સાચો માનવો ? વળી બંને બાજુ મહાન પૂર્વાચાર્યો છે, કોઈને પણ કશું ચે ખોટું કહેવાનું કારણ નહોતું બધા જ શાસનના પરમ ભક્ત હતા. એથી ભલે કોઈનાં મતવ્યો અપૂર્ણ હોય પણ તે ખોટા તો ન જ હોય, તો પછી શું બંનેનું કહેવું સાચું માનવું ? અને એમ તો બંને જ કેમ ? તો પછી એવું કયું વાવાઝોડું આવ્યું હતું કે જેને કારણે આવી બધી ગરબડો ઊભી થઈ ?

હા, એવું વાવાઝોડું આવ્યું હતું જે કારણે ઇતિહાસ ભુલાયો, મૂળ કારણ ભુલાયું, કક્તા પાઠો અને એમાથી ઉદ્ભવેલા અર્થો રહી ગયા પણ એનો મેળ એસાડી ન શકાયો એક તો શાસ્ત્રો જ ૧૦૦૦ વર્ષ મુધી કંઠે રહ્યા હતા. એમા પણ જ્ઞાનીઓની ખોટ વરતાવા માડી હતી અન્ય પણ પ્રબલ કારણો હતા. આથી કેટલાક આગમ પાઠો તથા ટીકાગ્રંથો લુપ્ત થયા ૧૨મું દષ્ટિવાદ પણ આ જ કાળમા આવા કારણે લુપ્ત થયું હતું. કેટલાક અગત્યના ગૂઢ પાઠો ત્રિપિ-બદ્ધ થયા હતા, પણ પરિવર્તન પામતી ત્રિપિને કારણે એમા પણ દોષો આવવા લાગ્યા હતા.

‘જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ’. મુનિશ્રી દસ્યાણવિજયજી તથા અનેક પડિતોએ એકરાર કર્યો છે કે જિનાગમના જ્ઞાનને ધણો ધક્કો લાગ્યો હતો આ ધક્કાનું-ગરબડથવાનું મૂળ કારણ ભગવાનના નિર્વાણ બાદ ૧૫૦ વર્ષ પડેલો બાર વર્ષનો ભયંકર દુષ્કાળ હતો એણે આપણને ભારે હાનિ પહોંચાડી છે તેમ જ એની અસરે આજ પણ આપણે આ ગહન કોયડાને કારણે મૂઝાયેલી પરિસ્થિતિમા રહ્યા છીએ. આમ છતાં જે કંઈ બચ્યું છે એથી એ ગૂઢ ભેદ અ જ પણ શોધી શકાય તેમ છે ને એથી જ મેં આ બાબતમા પ્રયત્ન કર્યો છે.

પણ એમ છતાં ચાલી આવતી મૂઝવણને કારણે વડીલો આ પ્રશ્નમા માથું જ ન મારવાનું કહે છે એમને ભય છે કે એથી ગૂંચ-

વાડો કાચ નિગેય વધારી મુશ્કામ આવજો ને તેથી જે કોઈ જાણના નરી એમની આમે આરી વાતો મુશ્કાથી લાભ પલ જો ?

આ કાગમા ઘઈ પણ હવે ગુપ્ત રહી નકે તેમ નરી અને ગુપ્ત ગખના જેનુ આપણે ઘઈ પાપ ક્યુ નથી મો તો આ પ્રશ્નમા બીજા બિનગતા આપણા પૂવજોના ભવ્ય અને તેજની દિનિદાસનુ નાન થયુ છે કે જે દિનિદાસ આ ૪ સુધી અધાગમા જ દારી પેનો છે એની એને બહાર સારામા ગમ્મ અને ભરતી ગીરાનો આપણે હટારી જ રી

આથી એ કાગના આપણા પાકમી અને વીરવાન મુનિઓના ગોમ્વશાગી દિનિદામો આ બદાને મદાર લારસાનો જ માત્ર પ્રયત્ન છે ને એના ઉમાદમા જ હુ એ પ્રમરુ બા મેગી રી હુ

ઘણા લોકો મુનિવેશ ધારણ કરીને સંઘમાં દાખલ થઈ ગયા હતા એમની વાત જુદી હતી. જો કે એમનામા પણ ઘણાઓમાં હિમદા ગુણો હતા અને શક્તિ પણ હતી. આમ છતાં આ બીયણ કાળમા પરપરા વિશુદ્ધ રીતે પાર બિતરી શકી હતી એ કંઈ એમના માટે ઓછા વીરત્વની વાત નથી.

એક વિદ્વાને મને જણાવેલું કે આવી આપત્તિ ટાળે શરીર દકાવવા અનેક પ્રકારના અપવાદો આપવા પડ્યા હતા. ગમે તેમ હો, પણ એક વાત તો છે કે દુષ્કાળ ધર્મભાવનાનો પણ દુષ્કાળ બિભો કરે છે. જહાગીર બાદશાહના સમયમા ફૈયાઝેલા ભયંકર દુષ્કાળનું તે વખતના પોર્ટુગીઝ લોકોએ આપેલું વર્ણન જેમણે વાંચ્યું હશે એ આ ૧૨ વર્ષના ભયંકર દુષ્કાળે કેવો કેર વર્તાવ્યો હશે અને સાથે ધર્મભાવનાનો પણ કેવો હાસ કર્યો હશે એની કલ્પના કરી શકશે છેલ્લા અંગાળના દુષ્કાળમા કંઈકે માતાઓ પોતાના પુત્રાને શેડીને ખાઈ ગઈ હતી એના દાખલા આપણાથી કયા અબ્બણ છે ?

આવા સયોગોમા મુનિવેશ હોવા છતાં માની લો કે કેટલાક પતિત થયા હોય તો તે અસંભવિત નથી લાગતું. અને એમ બન્યું હોય તો તે ક્ષમ્ય ગણાવું જોઈએ પણ રોજ હલવા-હાકુસ ખાનારને તેમ જ અથાણા-પાપડ વિના જેમને કોળિયો ગળે બિતરતો જ નથી એવાઓને એની કલ્પના જ નથી આવી શકતી.

આમ જ્યાં સર્વત્ર માંસાહાર જ પ્રવર્તતો હતો. ઘરે ઘરે પણ એ જ વસ્તુ વપરાતી હોય ત્યાં સાચવી સાચવીને કેટલું સાચવે ? એથી ક્યારેક ગોચરીમા પણ માંસ આવી જવાનો સભવ રહેતો. કટ્ટર નિરામિષાહારી હોવા છતાં ભગવાનના સાનિધ્યમા રહેલા ગોશાલકના પાત્રમાં પણએ કયા નહોતું આવી જતું ? અને આજે પણ કાઠીઓના ઘરે વહોરવા જનાર એક મુનિના પાત્રમા પણ એ કયાં નહોતું આવી ગયું ! આમ છતાં મુનિઓ પૂરા જગત હતા. પણ જેઓ પેટ ખાતર જ

મવમા ધૂમ્યા હતા એ પણ જૈનમુનિથી એ ન ખવાય માની નળેના ખાના પણ પછી એમા દુમાઈ જવાથી એનો છાની રીતે ઉપયોગ કરતા થયા હતા આથી એસાએને દોષિત માન્યા છે (નિ C ૪૩ ૨૧) એટલે તો કાળ જ જીવણ હતો વળી એ મામાદારી દુક્ર મોમાથી જ આવેના હતા તેમ જ ન્યા નાનમાને કાળે એમની એ બાનસા છૂટી પણ નળેલી જેથી એમને એનો ગોત્ર-મકોગ દોનો અને વળી એ તો પેટ અર્થે જ આવ્યા હતા એથી ગોત્રી ન મળે એવી પરિસ્થિતિમા એ ઉગાડે ડાંગ વળેલી લાવના ને ત્યાર ન્યા વાન દોઈ જળણુ હોય તોપણ એમને ત્યાં શુ હતી મુદે ?

મેટો પેલીએનો મમ્મત વા મો મેળવી આજે તો આપણે એના દુઃ નિગમિસાદારી બની યા છીએ કે માસ 'ની વાન ન આપણે માજગી નમ્ના નથી એનું નામ લેતા જ માથુ દુર્ગંધથી ભમવા લાગે છે આમ ન્યા પરિમની હતા તાગસને કાળે આજે આપણા જૈનોના જ ગોત્ર હા-મામ ખાના થયા છે તેમ જ દેવના જૈન ધર્મા એ ગધારા પગ તાન્યુ જે આમ ૨૫૦૦ વડના ગામ મમ્મત પડી પા આજે આવી દયા બની થઈ છે તો મે કળના સેમેનો ગો દોર મળી માય ૧ વળી મે કાળ નો આગભની કાનિનો હતો એટલે મેની નાગાઈ ન્યાની હાય તો તે આમા વિષ હતી

ગેમ્મને દુપદે અને નામજ ના રીડ પત્નીને દુમાવવા તસાર હતા પણ મે મો મામ આપી ન્યા વા નળેના હજીના મ રા મે ૧ = વનમ્પચાદારી હાવા હતા બાનગી મે મ ને મે મે નમ્મી સાવવા એમને એ ખવાની એમને દુઃ આપી હતી આમ બધા પરિસ્થિતિ મમ્મને પણ વિમ્મ મી મે ૧ ને જ દેવમા ન્યા ૧ કે કુખા નિ મે મા ન મમ્મો વિમ્મ ૧ મે મે

નામ રીડે જે છૂટ આવે ૧ મે એમ્મમ્મો ન્યા ૫૬૮૦ હતો મે મે ૧ નમ્મ મા મા ન્યા દર્શિ ના તેમ જ આમા ન્યાની

એથી એવી આજ્ઞા એ મચ્છી વાપરવાનું વિધાન નથી બની શકતી. હા, એટલું ખરું કે ભવિષ્યની પ્રજા એ વર્તમાનકાલીન આજ્ઞાને વિધાન માની એ ન છોડે ને ઉપરથી એ આજ્ઞાને ધર્મમાં ખપાવે એમ પણ બને.

ભવિષ્યના પડિતો એના પર ગમે તે ચૂથણા ચૂથે પણ આપણે તો જાણીએ છીએ કે એ કથન વિધાન નહોતું. પણ આપદ્ધર્મ હતો. આપેલો અપવાદ માર્ગ હતો.

અહીં એક વસ્તુની ખાસ સ્પષ્ટતા કરવાની ખાસ જરૂર છે. પડિતો માને છે કે એ યુગમા ગૃહસ્થો તથા મુનિઓ માંસાહાર કરતા જ પણ મૂળ ક્ષેત્ર અહિંસાનું હોઈ ધીરે ધીરે એ નિરામિપાહાર તરફ વળતાં આજે કદર નિરામિપાહારી બની ગયા છે, જ્યારે પરપરાગત લોકો પોતાની આજની ભૂમિકા પરથી બનેને ચુસ્ત વનસ્પત્યાહારી જ માને છે, કારણ કે 'જૈન' શબ્દ સાથે માંસનો સંબંધ જ એમને થયેલા મૂકે છે.

પણ સાચી વાત તો એ છે કે બંનેનું કહેવું અર્ધસત્ય છે. એ કાળમાં જૈનો મોટે ભાગે ક્ષત્રિયો હોઈ શિકાર અને માંસાહારથી એ પૂર્ણપણે મુક્ત હતા એવું કહી શકાતું નથી. શાસ્ત્રો જ એના અનેક પુરાવા પૂરા પાડે છે. તેમ જ વૈશ્યો પણ કડકપણે નિરામિપાહારી જ હતા એવું મહાશતક કે ધન જેવાઓની કથા પરથી કદપી શકાતું નથી. હા, એટલું ખરું કે મુનિઓ કડકપણે નિરામિપાહારી જ હતા.

આજના યુગમા ધધાકીય પરિસ્થિતિ જ એવી છે કે સર્વત્ર ખાસ કરી શહેરોમા તો શેઠ હોય કે નોકર યા કામદાર કોઈ પણ રાત્રિભોજન ત્યાગનું વ્રત પાળી શકે તેમ નથી તેમ જ રૂંગળી-ખટાટા વગેરે કંદમૂળોથી પણ ભાગ્યે જ કોઈ ઘર સર્વથા મુક્ત હશે એવી કહેવા જેવી પરિસ્થિતિ બનતી જાય છે. છતાં એ જ ધરમાંથી કોઈ

વ્યક્તિ મુનિ બને છે તો એને કદમ્બ તથા રાત્રિભોજન લાગ એ બંને મટાનતોનું સંપૂર્ણપણે પાનન કરવું જ પડે છે એમાં સહેજ પણ ક્ષતિ ચનાવી લેનામાં નથી આવતી. ૫ તો એને ઘર ભેગો જ કરી દેનામાં આવે છે.

તેમ એ ૫૫માં બંને ગૃહ્યો માસાહારી રહ્યા હોય પણ મુનિ બનનારને માસાહાર ત્યાગની પ્રતિજ્ઞા લીધા બા જ યા એની સાધનામાં નિયમ થયા બા જ સ્વચ્છતા મળીને કદમ્બમાં આવતો. તે કે આજે ટેટનીક વ્યક્તિઓ પતિત બનીને સઘમાંથી ભાગી છૂટી છે, તેમ એ ૫૫માં પણ ટેટ ટેટ પતિત બન્યું હોય તો એ બનના ભેગ છે, ને એની માનવ સદ્ગુણ નમગાર્હ તો સનયુગમાં પણ દેખા દેતી હોય છે પણ એથી પરપરાને ટર્ક જ દોષ લાગતો નથી દોષ ઈ શમતો પણ નથી.

પ્રકરણ ૫ મું પ્રથમ લિશ્તુ સંગિતિ

વર્ષો સુધી સત્ય અને સાદાઈનો પાઠ ગાંધીજી પાસેથી શીખ્યા પછી રેશનયુગમાં શરૂ શરૂમાં અધટિત કામ માટે આપણને આચકો લાગતો, કારણ કે ત્યાં સુધી એ પાપનો સ્પર્શ કેવળ આપણા શરીરને જ સ્પર્શ્યો હતો. પણ જ્યારે એ પાપ આપણા મન અને આત્મા સુધી પહોંચી ગયું ત્યારે પછી હવે આપણને એનો સંકોચ જ મટી ગયો છે અને તો અનીતિ, કાળાખનર, અપ્રમાણિકતા, જૂઠું-પ્રપચ અને બાદશાહી કાઠમાઠમાં રહેવા માટે અર્થલાલસા અને સંપત્તિ-ભૂખના રોગમાં આપણે એવા ઘેરાયા છીએ કે એમાં હવે આપણને કંઈ જ અનુગતુ લાગતુ નથી આપણા જેવા વ્યવહારુ માણસો માટે આવક-જવકના બે છેડા સરખા કરવા માટે આ સિવાય બીજો કોઈ માર્ગ જ નથી એમ આપણે હવે કહેવા લાગ્યા છીએ. આમ રેશન-યુગે નીતિની બાબતમાં આપણને તારાજ કર્યા છે તેમ એ યુગમાં પણ દુષ્કાળને કારણે ખાનપાન સબધી આચારવિચારમાં આપણો સારો એવો ભાગ જે પેટના કારણે સઘમાં પ્રવેશી ગયો હતો એ શરમ છોડી એમાં ખોટું શું છે એમ હવે એ માનવા લાગ્યો હતો.

શાસ્ત્રપાઠોની રક્ષા :

આવી પરિસ્થિતિમાં દુષ્કાળ ઊતર્યા પછી જૈન લિશ્તુઓની પાટલિપુત્રમાં હાલના પટણામાં પ્રથમ ધર્મમહાસભા મળી. શાસ્ત્રપાઠો ઘણા વિચ્છેદ ગયા હતા. ઘણાના અર્થો લુપ્ત થયા હતા, તેમ જ જે કંઈ

અમૃતિએ હતું એમા પણ દોષ આવડાની સલાવના હતી જેથી જેમને મુખે જે જે ર્ષ બન્યુ હતુ એનો મગદ કંવા તથા પાઠોને અન્યથિત કંવા એ બધા બિમુઓ એ ન થયા તતા માવે દુષ્કાળને કાગ્લે આવેની આચારની વિધિના દર કરી નવી આચાર વિધિઓ પણ ન રાની હતી, ગાગુ કે પનગાયેના સયોગોને દારણે એમ ના વિના છૂટકો પણ નહોતો

યુગપ્રવાન ભદ્રાભુઆમી આ રખતે પોપાળમા દોર્ષ એ ધર્મ-મમામા ભાગ લઈ રાખ્યા નહોતા જેથી અન્ય અધિગેએ એમને પ્રમુખપદે સ્થાપી એ ધર્મ મભાનુ સુખ સલાહ્યુ હતુ અને સધને અગરિત દરેક તથા રાત્રપાઠો વ્યવસ્થિત ગયા ભાર જહેમત ધારી હતી

ગુનીકજ્ઞનો પણ પ્રશ્ન

આ મહામમામા દુષ્કાળને કાગ્લે આરી પરી અને રિદ્ધિતિઓ તો થોડા ફેરફાર આથે સુધારી લેવામા આવી હતી તેમ જ બચેના પાઠોને પણ એ નરી અન્યથિત કરાનુ કાય ચાની ગ્યુ હતુ, પણ આચાર વિચારની બામનમા દુષ્કાળની રેની અસર મર્યાદ કરી રહેતી દોર્ષ એ વગ યુગાનુમાર ર્ષ પરિતન અને છૂટ માગતો હતો બીન્ને વગ પગપૂરની નીનિયો થોડા ફેરફાર મારે વગમી ગેના કિરોદ્ધાર હજીતો હતો એથી મનને ને કાગ્લે આ પ્રથમ મગિતિનું કાય ભારે રિદ્ધિ મન્યુ હતું જેટલે આપણી પામે એનો પ્રેમ-પોષ નથી, એમ આ મનુષ્ય-અવભારો આપણને જે અનુભવ છે એને આધારે આપણે કંપી પામે છીએ કે ત્યારે પણ કંઈ જોખવા વિચારો નહી થયા દોષ કે દરીનોની ગ્રહીઓ નહી વરી દોષ કેઈએ એ વચ્ચેનો આગ્રહ ગમ્યો દોર્ષ એ બાધકો ની નીનિ અપનાવી રહે તો દોર્ષ એ મમય પ્રમાણે થોડુ જતુ મગિતે પણ મીનનના વિચારો મની લીધા રહે પણ એમા માગ્યતો પ્રશ્ન અનિ ઉચ્ચ હતો

જેનામાં વૈરાગ્ય ભાવના હોય છે તે જે સર્વસ્વ, તજીને ભિક્ષુ સંઘમાં જોડાઈ ગયો હોય છે. એ બીજી વસ્તુ તો છોડવા જેટલો વીરમદ્ બની શકે છે, પણ સ્વાદેન્દ્રિયની લાલસા એ એક એવી પ્રબળ વાસના છે, કે એમા પડેલો ઝટ એમાથી છૂટી શકતો નથી વળી સર્વત્ર વાતાવરણ પણ તેવું જ હતું. આ કારણે જેઓ એ રોગ સાથે જ સઘમા પ્રવેશ્યા હતા તેમ જ જેઓ પાછળથી શરમ છોડી એના પક્ષકાર બન્યા હતા, એમણે ભગવતીજી તથા દશવૈકાલિક જેવા પ્રાચીન શાસ્ત્રોમા આવેલા અને આ સમયમાં રાખેલોના અર્થપરિવર્તનને કારણે માસ-મચ્છી અર્થ પામેલા પાઠોનો આધાર લઈ પોતાના આચારવિચાર માટે સમર્થન કર્યું, તેમ જ સૂઝતા આહારનું પણ કારણ રજૂ કરી પોતાનો બચાવ કરવા માંડ્યો^૧ શાસ્ત્રજ્ઞાણ સ્થવિરો મૂળ આગમાદિ શાસ્ત્રોમા આવેલા એ રાખેલોના અર્થો, એનો ઇતિહાસ તથા એ સૂત્રપાઠોનો ઉદ્દેશ જાણતા હતા આથી એમણે એમને સમજાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો. સાથે — આચારાંગના મહાપરિજા અધ્યયનમાં આપેલી માંસાહાર ત્યાગની સ્પષ્ટ આજ્ઞાઓ તરફ ધ્યાન દોર્યું, પણ એ પાઠો કોઈએ રજૂ ન કર્યા કા તો એ વિસ્મૃત થયા હોય, કા તો એવા વર્ગે ગોપવ્યા હોય પક્ષકાર મુનિઓ-માથી કોઈને પણ એ પાઠ સ્મૃતિએ નહોતો રહ્યો પાઠ સ્મૃતિએ નહોતો રહ્યો પણ અર્થ તો સહુ જાણતા હતા એથી બહુમતી પક્ષે એવાઓને સઘબહિષ્કૃત કરવાની જોરદાર માગણી કરી આવી પરિસ્થિતિમા એ પૂજ્ય સ્થવિરોએ નાવ સલાળી લઈ ચમત્કાર સર્જ્યો હતો, જેથી સઘની એકતા ટકી રહી હતી, તેમ જ એને પરિણામે ધર્મની વિશુદ્ધિ પણ ઝળહળતી રહી શકી હતી

૧. જેકે એવા મુનિઓએ પાછળથી પોતે ખોટા અર્થ કર્યો હતો એ જાણી લઈ ગુરુઓની કૃપાથી વિશુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી લીધી હતી પણ એક વાર વહેતો થયેલો એ અર્થ તો વ્યાપક બની જવાથી ચાલતો જ રહેલો. પરિણામે એ અર્થની અસર ભગવાન રૂહાવીર વિષેના પાઠ સુધી પણ પહોંચી ગઈ હતી.

પ્રકરણ ૬ કું મજેલો ચમત્કાર

લોકેલો નાદનિનાદ

લોકે માસાદા તરફ વગેના મુનિઓની મધ્યા બહુ ઓઝી હતી આમ છતાં એમની મધ્યા ઉપેક્ષા રવા લાયક તો નહોતી જ છતાં મદુમની પણ એવાઓને મધમદિ'કૃત કરના ઇચ્છતો હતો. લોકે એ મગિતિનુ નેતૃત્વ ઝગારા કેટલાક પૂનાચાર્યો કંઠો નિયમના આમદી હતા પણ બીજા પૂનાચાર્યો આચાર્યને કંઈક હુળેના બનાવીને પણ ગામનની પ્રભાવના કરના ઉદયત હતા (નિશીય ગા ૨૧૫૮/૫૭૪૪-૫૮/બ ગા ૩૭૭૫/૮૯) જેથી એ મીઠા વગના રચરિગે બહુ દયાળુ—રાત અને દીવદિષ્ટિ વાળા અમયસ મનો હતા એમને અગે મપ્રાપ્તો ચોડો ઝાન ભાગને એ એ જાણના હતા પણ એમના નિમા રુણા હતી સામે રામનના ઉદ્ધારની અગે ઓઝી ફરી તેજની અગે મગમિ બનાવવાની એમનામા તમના પણ હતી એમ મોટો અમદ જુદો પડે એથી મદાપની તુલિ જગવાગે પણ અખનિના તુવાથી એની શાસન પર બૂરી અસર થઈ એ પણ એ સમજતા હતા વળી દોભા પરના દોભા બના એ અને ઉત્તમ રુણા અને રામિઓ ધગવના હતા એ પણ એ જાણના હતા આ મા બે એનો કંઈક તો કાવ્ય એમને બદુમની પગના મુનિઓને તથા કંઠો નિયમોના આમદી પૂનાચાર્યોને સમજાવી રાત દયા વિગેથી પદના મુનિઓને પણ ઉચ્ચ દિષ્ટિનિદુ ગમી ની બનવા અમજાયા પણ

જ્યા ચિત્ત પર વાસનાના વાદળ ઘેગયેડાં હોય ત્યાં જાનતો મૂર્ખ પછી કયાથી પ્રકાર પાથરી શકે ? પણ એ સ્વસ્થચિત્ત અને ધૈર્યવાન ગુરુઓએ દિવસો મુઘી આનો કંઈક તોડ કાઢી આ કંઈન સમસ્યા હલ કરવા નવા નવા પ્રયત્નો આણુ જ રાખ્યા. આથી એમણે એ પતિત મુનિઓને ન હુતકાર્યા, ન ધમકાવ્યા કે ન સંઘબાહિષ્કૃત કર્યા. ધારત તો એ ઘડીના ઇંટા ભાગમા એમને સઘમાંથી હાંકી કાઢત. પણ જે હવે ધરમાર, સ્ત્રીપુત્ર્યાદિ પરિવાર અને ત્રૈલોક્ય વિજ્ઞાસના દુન્યવી ભોજોની લાલચ છોડી ભગવાન મહાવીરના ધર્મશરણે રહેવા માંગતા હતા એવા પોતાના એ પ્રિય શિષ્યો માટે એમના દ્વિવમાં દુરુણા હતી, ઘ્યા હતી, સ્નેહ હતો, એથી એ એમનો નિરસકાર નહી પણ એમનો ઉદ્ધાર ઇચ્છતા હતા.

ગુરુઓની ભવ્ય ઉદારતા :

જેમ બાળક પ્રત્યે અમીદદિ હોય છે, તેમ એમની એવાઓ પ્રત્યે અમીદદિ હતી. એ જાણતા હતા કે એ બિચારા રૂ પરિસ્થિતિનો ભોગ બનેલા છે એથી જેમ દર્દી પર ગુસ્સો કરવાથી એતું દર્દ મટતુ નથી પણ એના ચોગ્ય ઇલાજથી જ એ કરી આરોગ્ય પ્રાપ્ત કરી શકે છે, તેમ સાચા માનસશાસ્ત્રીની અદાથી એમણે એમને વળગેલો માનસિક વ્યાધિ દૂર કરવાની કારુણ્યદિષ્ટિ રાખી ખૂબ જ ધૈર્યપૂર્વક કામ લીધું હતું.

એમણે એ પણ વિચાર્યું હતું કે “ જો એવાઓને ફેંકી દેવામાં આવશે તો એથી એમનો વ્યાધિ મટવાનો નથી ઊત્કૃષ્ટ એ વધુ વિકૃત બની ભગવાન મહાવીરને નામે એક નવો માંસાહારી સઘ ઊભો કરશે અને જો એમ થશે તો જે પુરુષે જગદુદ્ધાર કાળે સર્વસંગ પરિત્યાગ કરી ઘોર તપશ્ચર્યા અને ઊંડા ચિત્તન પછી જે પરમ સત્યનો જગતને બોધ આપ્યો હતો એ સત્યના મૂળમા જ ઘા પડશે અને તેથી ભગવાન મહાવીરનું કયું કારણ જધૂ બધાણી થઈ જશે,

કારણ કે એક તો જનતામા માસાદારનો રોગ ખૂબ ઠડો વ્યાપેલો છે વળી એને પોપણ આપનારી યશહિસાના મૂળ ટબુ ઉઠે નથી પામ્યા તેમ જ કેટલા બૌદ્ધાદિ શ્રમણુપયો પણ માસાદાર તરફ જોના છે આ ડાગણે જનતાને આના શ્રમણુસંધના આચારનો એક નવો આધાર મળ્યો અને મુનિઓને પણ મમાજમા વ્યાપેના આ રોગને ડાગણે વધારે મટાનનાતુ મળ્યો પરિણામે ભગવાન મહાવીરનો જે મૂળ જીવનસંદેશ હતો એના પાનામા જ સુગમ વપારો સરેજ ધણો આપી માનવ દિવને જાગૃત કરી ગમ્ય છે તેમ જ ત્યાં અને દરુણાનો જે મગસસોત હતો માનવની હિંસાકામા વહી રહ્યો છે એને પણ બહાર વહેનડાની ગમ્ય છે પણ ત્યારે એના નિં પર શાસ્ત્રને નામે અધશ્રદ્ધાતુ કન્ય જાઈ જાય છે અને પગીથી ત્યારે એ આશ્ચર્યમા પૂરો વેગઈ જાય છે ત્યારે એ કવચ ભેગી એના દિનના બિડાણ મુઠી પળાયનાતુ અને એ રીતે એના નિંને અર્થ કરી એને જાગૃત કરવાતુ પગી અન્ય જ બની જાય છે

વળી જેઓનામા અનેક ગુણો છે, ગામનનો ઉદ્ધાર કરના જેટલી વિચારકૃતિઓ પડેલી છે, એમને કૃત્તા આ એક જ દોષ ખાતર ફેંકી દેના એ એમના અનેક ગુણોનો તિગ્ગમ ના જેવો છે અને એમ જોઈએ તો અન્ય સત્રાપના મતો—આચાર્યો પણ કયા નથી વાપરતા ? એથી બિનકુ જેમનામા આવા ગુણો છે—શક્તિઓ છે એ એક દિવસ વહેના કે મોડા આવેલી આધિપતિ અમગમાથી મુક્ત થતા પોતાની ક્ષતિ જોઈ મરો અને ત્યારે એ નિશુદ્ધ બની ફરી બમણા ઉત્સાહથી અગોને પણ એ ગમમાથી દોડવા જેટલા જાગી ઠમરો અરણ્ય—નદિણુ જેવાના પાના આપણી સમક્ષ કયા નથી ? પણ તે એમને હાથેની જ મૂઠવામા આપો તો પગી એમનો તાથ કોણ પડે ? માત્ર એમનો ઉદ્ધાર કરો ? અને ને માયનીને — ધડીબર એમને અનુકૂળ થઈને લાભ લઈએ તો એ પગુ કેમ ન સુધરી શકે ? માનવ દિન પગી ઠાઠી શ્રદ્ધાને ડાગણે આ વિચારથી ગુરુઓનું દિન

હલી, ગયું; સાથે પક્ષબેદ પડ્યાથી શાસનનો પાયો જ બોલો બની જશે. એના વિચારે એમની આંખો ભીની બની ગઈ.

When there is will, there is a way.

ન્યાં અતરની લાગણી હોય છે ત્યાં વિરોધમાં પણ એકબીજાને સાધવાનો માર્ગ જડી આવે છે. એથી એવો ચમત્કાર સર્જી ગુરુઓએ એ રીતે બંને પક્ષોને સાધી લીધા. એ ચમત્કાર હતો બંને પક્ષોને માન્ય નવી આચારવિધિઓ ઘડી નાખવાનો અને એ રીતે દ્વિઅર્થક શાસ્ત્રપાઠો નિર્માણ કરવાનો.

આવી ઉદાર અને ઉદાત્ત દૃષ્ટિથી એ પૂજ્ય પુરુષોએ બંને પક્ષોને સમજાવી સમાવી લેવા કેવા કેવા પ્રયત્નો કર્યા હશે એનો જો સવિસ્તાર અહેવાલ આપણી પામે હોત તો એ પુરુષોની કારુણ્ય દૃષ્ટિ અને પતિતોના ઉદ્ધાર માટેની કલ્યાણ કાંખના અને એ દ્વારા પરપરાને અખડ અને વિશુદ્ધ બનાવવાની તમન્ના જોઈ આપણુ હૈયું ખરેખર ટ્રવી જત. એ માટે એમણે કેટકેટલી ધીરજ રાખી હશે, કેટલો સંયમ રાખ્યો હશે અને આક્ષેપો અને નિંદાના હળાહળ ઝેરને પી જવાનું પણ કેટલું સામર્થ્ય બતાવ્યું હશે એનો પરાક્રમ અને તેજસ્વી ઇતિહાસ આજે અધારામા હોઈ આપણે તો કેવળ એની કલ્પના જ કરવાની રહે છે.

આપણે તો આજે એવા પુરુષોએ બાધેલા રાજમાર્ગ પર ચાલવાનું છે, મહેલાતોમા રહી માણવાનું છે. પણ ઝાડી-ઝાખરા અને ઘોર અટવીને વચ્ચે દુર્ગમ પહાડોને ભેદીને પણ જેમણે પગદંડી પાડી આપણા માટે રાજમાર્ગ નિર્માણ કરી આપ્યો છે, એ પુરુષોએ ત્યારે શાસનને માટે કેટલું સહુ હશે, કેવી કેવી વિપત્તિઓ ઊઠાવી હશે તથા કેવા કેવા ઝઝાવતોમાથી એમને પસાર થવું પડ્યું હશે એ વિચારીએ છીએ ત્યારે સહેજે જ આપણુ મસ્તક એ પવિત્ર પુરુષોના ચરણોમાં ઢળી પડે છે. એ સમયમા જ લખાયેલા નિશીથ — છેદસૂત્રો, કલ્પ-

મૂન, આચારાગતો દ્વિત્રુત મધ, સુચચદ્ર પ્રસપ્તિ તથા બૃહત્ પમ્પ્રત્ત વગેરે ગ્રંથોમાથી એ કાળ કેવો લયકર આવ્યો હશે એનો કાખો ઇતિહાસ આજ પણ તારની શ્રમય છે પણ આપણે એટની લામી નજરે જોઈ શકતા નથી જે મહેનાતોમા આપણે રહીએ છીએ એ મહેનાતની બારીએથી જ એમને માપવા આપણે મથીએ છીએ અને એટલે જ આજે આપણે મેકડો વર્ષોના દુઃખેના મસ્કારોને કારણે એમણે આપેના માસાહાર અર્થ નીકળના પાઠો કે એવા મુનિઓને ખાનગર આપના પડેના અપવા માર્ગો સમજી શકતા નથી મામાહાગની સુગને ગરો આપણને એવા પાઠો તરફ આજે ધૂણા છૂટે છે અને તેથી એના પાઠો એ શાસ્ત્રોમા આવેના જમા છે એમ માની એને રોકવાનો પણ આપણે વિચાર કરીએ છીએ પણ એ જમા નથી પણ આપણા પૂજ્ય પૂર્વજોની હિંગતા કંટુણા ધૈર્ય દીર્ઘ દૃષ્ટિ તથા પતિતોના ઉદ્ધાર માટેની ઝખના તેમ જ એ દ્વારા ગામનની અખતિતા અને એના પાત્રિ યની રક્ષા માટે બતાવેલુ પગક્રમ અને એડેનો પુરુષાર્થ કેની પગમકાનો દનો એના ગૌરવનો એ તેજસ્વી ઇતિહાસ છે આજે તો આપણે પતનના ગિખર ઉપરથી નિશ્ચને નિહાળીએ છીએ પણ એ ગિખરે પહોંચના પોના કેની કેની જાડીઓ ખીણો ચાલો અજો ગિનાઓ પાગ ૮ ની પડી ટતી એ જૂની જર્ઘ એ છીએ

એથી એના લબ્ધ અને ગેમાચારી ઇતિહાસની રક્ષા અને નિમાણ માટે મરજીત થઈ પડે એના આચારવિવિધોના નવા પાત્રે એમણે ગૂંથ્યા દના, જેનો સંગ્રહ આજે આચારગતો દ્વિતીય યુગરૂવ તરીકે નિઘમાન અને વિખ્યાત છે

મેટો ભાગ લગનાનના સુદ્ધમ અદિસા ધર્મને અનુરૂપ સુમ્ત વનસ્પત્યાહારી હનો, છતાં સારી એની મખ્યા ધગવતો વર્ગ સુગતા આદારને નામે તેમ જ જૂના શાસ્ત્રોમાં વપરાયેના સમ્બોના - હવે જ બનવા લાગેના નવા અર્થોને - આધારે માસાહારનો આધાર

જોધતો હતો. ખરેખર પૂર્વ અને પશ્ચિમને સાંધવા જેવું આ કપરું કામ હતું પણ એ શાંત, ધીર, ગંભીર અને દીર્ઘદષ્ટા પુરુષો દિવસોની જહેમત પછી સર્વને સ્વીકૃત થઈ પડે એવા પાઠો એ ધર્મ સગિતિમાં મજૂર કરાવી શક્યા હતા એ જ એમનો બાકુ હતો. અને તેથી જ એ છેવટે જેમ ઉત્તર ક્રુષ્ણ પ્રદેશમાં પૂર્વ અને પશ્ચિમ એક બની વિલીન થઈ જાય છે તેમ બંને પક્ષોને સાંધી લઈ ઉત્તર-દક્ષિણ જેટલા અંતરોને વિલીન કરી શક્યા હતા.

સાધેલો સમન્વય :

પણ એ પહેલા એમને ઉગ્ર વાદવિવાદમાથી પસાર થવું પડ્યું હતું. સ્થવિરોને એક પક્ષ માટે ભારે માન અને ગૌરવ હતું. ખીબ માટે ઊંઠી કરુણા અને એમના ઉદ્ધારની ઝખના હતી આ કારણે સ્થવિરોએ એ બધાને સાધવા સમજાવ્યું કે કેવળી ભગવતોએ જણાવ્યું છે કે,

‘ જાવતિયા હસ્સગ્ગા, તાવતિયા હુત્તિ અવવાયા ’

શાસ્ત્રોમા જેટલા ઉત્સર્ગ વચનો છે, તેટલા અપવાદ વચનો પણ છે. જેમ પુરુષ અને પુરુષની છાયા સાથે ચાલે છે તેમ શાસ્ત્રકારોએ ઉત્સર્ગ સાથે નિર્બળ સાધકો માટે ધીરે ધીરે ચડવાનો અપવાદ માર્ગ પણ આપ્યો છે પણ શાસ્ત્રકારોનો એ અપવાદ માર્ગ હંમેશને માટે મળી જતી છૂટ નથી, પણ આદર્શને પહોંચવા માટે ક્રમે ક્રમે એક એક પગલું આગળ ભરવા માટે બાધી આપેલી તાત્કાલિક મર્યાદા છે. અથવા તો એમ કહી શકાય કે થાકેલાઓ માટે અલ્પ સમયનો વિસામો છે. બાકી માંસાહારના દોષો તો શાસ્ત્રોમા પાને પાને ભર્યા પડેલા છે. એ માટે એ બુદ્ધિશાળી પુરુષોએ “ ભેંસ મરે નહી અને લાહી ભાંગે નહી ”ની નીતિ અપનાવી ઉત્સર્ગ માર્ગ સ્વચ્છ રહે અને થાકેલાઓ માટે અપવાદમાર્ગની પણ મોકળાશ રહે એ માટે એમણે જૂની ભાષાના શબ્દ-પ્રયોગોનો આધાર મેળવી નવી આચારવિધિઓની રચના કરી.

જૂની ભાષા નના / થયેના અથ પ્રમાણે મામમમ વાયક
 બની શકતી હતી જેના ગણોની મીલીલા આપણે 'ભગવાન મહા
 વીર અને માસાદા' મા ફરી ગના ડીએ આમ લક્ષ્યાલક્ષ્યનો પ્રશ્ન
 તીન મનવા વાગ્યો ત્યારથી એવા શબ્દો એ- યા બીજા અર્થમા
 / થના લાગ્યા હતા ભગવાનના નિર્વાણ બા લગભગ ૭૫ વર્ષ
 પછી એ યુગમા વપગતો વહુ અઠ્ઠિય મસ જેવો શબ્દપ્રયોગ દશરથાનિ-
 મા વહુ અઠ્ઠિય પોમ્મ ૩૫ પામી ચૂ ચો હતો 'મસ' શબ્દ જેનો
 મૂળ અથ વનસ્પતિવાચ- ગભ યા તો પોચો પાથ' હોવા છતા
 / અર્થ પ્રમાણે પાઞ્ગથી એ 'પ્રાણી જ મામ' અથ ધાગણુ કરના
 લાગ્યો હતો એ હવે આમ પોમ્મક બની વનસ્પતિ અથ તરફ પાઠો
 વગી ગયો હતો આ ક્રમ પ્રમાણે તે ભરકુ ડુ' ।ગની આધિ ન
 ચડી હોત તો આ ગણમા એ- યા બીજા અર્થમા / થનાની જે
 પ્રક્રિયા ચાની મ્હી હતી એની 'વહુ અઠ્ઠિય પોમ્મ' શબ્દ 'વહુ
 અઠ્ઠિય ફલગમ્મ જેનુ ૩૫ પામ્યો હોત પણ ભરકુ પગિચિતિએ
 નજેલી નિકૃતિને ઠાગે મ્સાયેના મુનિઓના ઉદ્ધાર માટે અને બને
 પક્ષોને સાધી વેરાનો જુ કરના માટે આપો વહુ અઠ્ઠિય પોમ્મ
 માથી ફરી વહુ અઠ્ઠિય મસ જેવી જૂની ભાષાના શબ્દોનો આધાર
 લેવો પશો

આમ ત્યાગના શાસ્ત્રકાગએ જૂની ભાષાનો ઉપયોગ કરી બને
 પક્ષોને સાધી લીધા હતા જા એ અપેક્ષા ગખી હતી કે માણસ
 જેમ જેમ સુદ્ધિ મમ્મક અને સમજમા આગળ વધશે તેમ તેમ જે
 અથ એકનાગ એને યોગ્ય અને જરૂરી લાગતી હોત તે પછી એને
 અયોગ્ય અને મિનજરૂરી વાગતો અને બન્યુ છે પણ તેમજ

આથી નાજોમા નિશ્ચય અને ન્યવહાર તેમજ ઠમ્મક અને
 અપવા એમ બને દૃષ્ટિએ સાઓના જે અર્થો થના આન્યા છે એનું
 ગૂં મદમ્મ આ છે કે એ ચડેના અને ચ નાગ બનેને ધ્યાનમા ગખી
 એના અંગે આપનામા આન્યા છે અને આ કઈ ની વાત નથી

શાસ્ત્રોમા ઉત્સર્ગ' અને અપવાદ 'આપતા અનેક પાઠો છે જેને વિભાષા કહેવામાં આવે છે. વિભાષા એટલે જેમાંથી જુદા જુદા અર્થો નીકળે તેવી વાક્યરચના આમ વિભાષા દ્વારા પૂરું સ્થવિરોએ બને પક્ષને સાંધી લીધા હતા.

કારણકે એ પુરુષો બળુતા હતા કે જેઓ આદર્શને નજરમાં રાખી ચાલશે એમને એમાંથી માંસાહારનો અર્થ મળશે જ નહીં તેમ જ જેઓ કેવળ નખખાઈને કારણે પોતાનું મતવ્ય સાચું માનતા હતા એમને માંસાહારનો બાહ્ય અર્થ મળવા છતાં એ પણ ન્યારે બીજાનું દુષ્ટાણને અંગે આવેલી માનસિક વિકૃતિની અસરમાંથી મુક્ત બનશે ત્યારે એ પોતે જ જોઈ શકશે કે ન્યા પાઠે પાઠે વનસ્પત્યાદિ જીવોની તો શું પણ સાદી આખે જોઈ ન શકાય એવા સૂક્ષ્મ જીવોની પણ હિસા ન થાય એ માટે સતત બગૃતિ રાખવાનો આદેશ સમાચેલો છે ત્યાં પછી એને પોતાને જ પોતાના ચારિત્રની વિસંગતતા માલૂમ પડશે ને તેથી એવા શબ્દોના અર્થો પોતે ખોટા ક્યાં હતા એમ સમજી જઈ એમાંથી જલદી છૂટી જવાનું બળ એ ત્યારે મેળવી શકશે.

આ પ્રધાન દૃષ્ટિ રાખીને આચારાગનાં વિધિવિધાનો ધ્યાયા હતા એમા જે આવા ૬-૭ પાઠો છે, એ પણ એ હેતુ અર્થે જ નિર્માણ થયા હતા. કેટલાક પાઠોમા જે અસ્પૃશ્યતા રહી ગઈ દેખાય છે એનું કારણ પણ આ જ હતું. તેમ જ કોઈ કોઈ પાઠોમા એક જગ્યાએ આજ્ઞા આપી છે તો બીજી જગ્યાએ સખત નિષેધ કર્યો છે (આજ્ઞા. સૂ. ૫૬૧-૫૬૨ પાઠ ૬-૭) એ બતાવે છે કે અમુક જગ્યાએ ઉત્સર્ગ અને અન્યત્ર અપવાદ એમ બન્ને ધર્મો કહેવામાં આવ્યા છે.

ભૂલાયેલું મૂળ કારણ :

આ પાઠો લખાયા બાદ શક, હૂણ, બેક્ટ્રીયન, પાર્થિયન તથા આરબ વગેરે પ્રબળોના થતા રહેલા અવારનવાર આક્રમણોને કારણે જ્ઞાન પરપરા તથા પઠનપાઠન પર જે અસરો થયેલી એથી એ

જૂના કાળનો ઇતિહાસ ભુલાના લાગ્યો હતો તેમ જ સગો
ધનના સાધનોની પણ ત્યારે ખામી હતી જેથી કયા સંયોગોમાં આ
પાઠ લખાયા, મૂળભૂત અર્થ પરંપરા રી હતી, પાછળથી
નવા અર્થોનો પણ કેવો અને ગા માટે સ્વીકાર કરવો પડ્યો
તથા જૂની ભાષા ગા કારણે મત્સ્ય-મામનાયક બની ગઈ
હતી એ બધી વાતો કેવળ મુખ્ય પંપગએ જ નહોતી
ગઈ હોઈ ભુલાના લાગી હતી. આમ જતા એક વાર વળેના
બંને અર્થો ચાના આરતા હતા પણ કયો અર્થ કયા લાગુ પા નાનો
છે અને કયા સંયોગોમાં એ આન્યો હતો એ બધું જ વીમગયુ હતું
આ મૂળગણને માર્ગે કેટલાક આચાર્યોએ એક અર્થ પર ભાગ મૂક્યો
બીજા આચાર્યોએ બીજા અર્થ પર ભાગ મૂક્યો આમ જતા બંને વર્ગો
એકબીજાના દષ્ટિનિકુનો મીઠાસ તો કર્યો જ છે એટલે એ મહાપુરુષોના
મતબો એ ાગી દોઈ અપૂર્ણ ગયા છે પણ એથી એ ખોટા તો નથી જ

માસનાયક અર્થની દષ્ટિએ આપણે એ પાઠો વિચારી ગયા
છીએ એમાં કયાય પણ માસાહાર કરવાની શાસ્ત્રાગા નથી મળતી
તેમ જ માસ લેનામાં દોષ નથી એ ખાઈ રામય છે એની કયાય
દમગતમક ભાષા પણ નથી જ્યાં મુનિને છૂટ મળે છે ત્યાં પણ નિરો
ધાતમક બધનરૂપે એને અમુક મર્યાદામાં બાધી લેવામાં આવે છે
ક્રમ ૭ માં પાઠમાં જ દમગતમક ભાષા વાપરવામાં આવી છે, જે
અપવાદ માર્ગ તરીકે એની સખડીમાં જવાની છૂટ આપે છે જોકે
એમાં પણ અનેક રસતો તો મૂંઝવામાં આવી જ છે આ પાઠ દમગતમક
ભાષા વાપરે છે એનું કારણ એ છે કે આની સખડી રાજ દોની
નથી ને વગી મુનિઓનો પણ તેની સખડીમાં જવાનો આગ્રહ હો ૧

૧ કોઈ મુનિને માસ ખાવાની કે એમ કરવાની ઇચ્છા થાય અને એ
એનો આગ્રહ પડે પણ સાસકાર શું એથી એની ઇચ્છાને સતોપે ખરા ?
આ પ્રત વાચકોને સહેજે જ મૂંઝવણમાં નાખી દે તેવો છે પણ આખરે
શુક્રોની હૃદયતાવના નથી વિચારી મઠિ જ આવો પ્રત ાઠે છે

વળી ખીલું પણ કારણ છે કે જૂના શબ્દોને કારણે 'માંસ' અને 'વનસ્પતિ' અર્થ તો સાંધી શકાયો હતો પણ 'જવા' અને 'ન જવા'નો અર્થ સાંધી શકાય તેમ નહોતું. પણ એથી ચડેલા સાધકો માટે આ પાઠ લય કર બનતો હતો. જેથી એવા-એના સમાધાન માટે અને શાસનની શુદ્ધતા માટે એમને ઉપરાઉપરી આવા ૯-૧૦ પાઠો આપવા પડ્યા હતા, જેમા એવી સખડીમાં જવાના ભારે દોષો બતાવવામા આવ્યા છે.

ફરમાવેલી નવી આજ્ઞા :

આમ એ પુરુષોએ ઉદાર ભાવે પતિતોને પણ સમાવી લેવાનો એક અદ્ભુત ચમત્કાર સંજોઈ હતો સાથે એમણે અન્ય મુનિઓને

‘શાકુંતલ’માં કવિકુલ શુર કલિદાસ દુષ્યન્તને મુખે કહેવડાવે છે કે,
‘ઘન્યાસ્તદક્ષરજસા મલિની ભવન્તિ’ સ્વચ્છ વસ્ત્રો પરિધાન કર્યા હોવા છતાં ધૂળમાં રમવાને કારણે મલિન થયેલા પોતાના બાળકોને તેડી લેવાથી પોતાના વસ્ત્રો અને શરીર મલિન થવા છતાં જે માતાપિતા હર્ષવેલા બની નય છે એમને ધન્ય છે

શુરઓતું હૃદય પણ આવા માતા-પિતા કરતાંય વધુ મૃદુ હતું. એમનેા ડાઘ પોતાને લાગશે એ જાણુતા હતા. વળી એક માનસશાસ્ત્રીની અદાથી એમણે એ પણ વિચાર્યું હતું કે ‘આગ્રહથી આગ્રહ નહીં વરે, કદાચ એ એવડાશે, અતૃપ્ત ઇચ્છા બમણા વેગથી લભૂકી ઊઠશે.’

એમને તો એમના દિલ પર કબજો મેળવી અપાર સ્નેહ જળથી એમના હૃદયની મલિનતાને ઘોઈ નાખીને એ રોગમાંથી એમને છોડવાની જ તાલાવેલી હતી. એથી નહોતો એમણે પાઠનો આગ્રહ રાખ્યો, નહોતો શબ્દોનો આગ્રહ રાખ્યો કે નહોતો આજ્ઞા-નિષેધનો આગ્રહ રાખ્યો. એમણે તો કેવળ માનવ દિલ પરની શ્રદ્ધાનો જ આગ્રહ રાખ્યો હતો કે એ દ્વારા જ એમને એક દિવસ વિશુદ્ધિના શિખરે પહોંચાડી શકાશે અને આપણે જોઈશું કે અલ્પ સમયમાં જ એ એમને પ્રેમથી વશ કરી વિશુદ્ધ બનાવી શક્યા હતા અને એ રીતે સઘની એકતાને એમણે ટકાવી રાખી ધર્મને વિશેષ ઉન્નતવડ બનાવ્યો હતો અને એથી જ એ એનો વ્યાપક પ્રચાર કરી શક્યા હતા.

પણ એવાઓને ઉપર ઠાવવાના કાર્યમાં સદાયજૂત થવાની વિનંતી
 હી ખામ મૂચના આપેલી કે કોઈ પણ મુનિએ એવાઓ માટે નિર્ણય
 વાક્ય ન બોલવું તેમ જ એમના પ્રયે અણગમો પણ ન મેરવો એ
 પણ આપણા જેવા જ મત્સ્યના સાધકે તરીકે ભગવાના ધર્મ-શુભો
 આવેના છે, એમ માની એમના પ્રયે મમભાવ દેખાવો' આ માટે
 આચારાગતા ૧૦મા અધ્યયનમાં ન્યા આદ્ય-પાણી માટેના (પિટેણા
 અને પાનેપણા) ધર્મોના આ નવા નિયમો મૂક્યા છે, એમને છોડે
 છે ના સૂત્રમાં ખાસ આના મુખી છે કે

इच्छतासि मत्तगृहं विनं सणाणं सत्तगृहं पाणे मणाणं

જન્ના ન સમાર્હાણ વ્ય ચ ન વિહરતિ (મુ. ૬૪૩)
 અર્થ આ બધી પિટેણાઓ (આદ્ય લેવાની વિધિઓ) કે પાને
 પણાઓમાંથી (પાણી વગેરે પ્રવાહી ચીજોને લેવાની વિધિઓ) કોઈ પણ
 પ્રતિમા અગીયાર દુગ્ધા મુનિએ એવું દત્તપિત્ર મોનવું કે "બીજા
 મિત્રુઓએ ગેરમાજબી રીતે (ધર્મ વિરુદ્ધ) પ્રતિમાઓ ધાગણુ દુગ્ધી
 છે માત્ર અમે જ ઠીક રીતે ધાગણુ દુગ્ધી છે પણ જે બીજા મુનિઓ
 પણ એ પ્રતિમા ધરીને ફરે છે તેમ જ અમે પણ એ પ્રતિમા ધરીને
 ફરે છીએ તે સર્વ વિનેશ્વર ભગવાનના હુકમનને તામે ગ્દી પગપગ
 શાનિધી વતનાગ મદુ સગખા જ એવાથીઓ-આધરો છીએ' એમ
 માનવું

આમ એ દાગમાં આવેલી આધિને દા પે મે મનયજ સ્તોત્રે
 જિતગમુની માન્યતા ધરાવના ઓનો સમન્વય સાધી ઓમનના
 ધર્મ ની વધાર્થતા સિદ્ધ દુગ્ધી બનાવી હતી એવું જ ૧૧, એવા
 ઓ પાણીથી વિદુદ બનાવી શામ્બની પરિનતા આ એની અખ
 નિનાને મો વાન્વિત મનાવી નથી હતી આ દૃષ્ટિએ એ દાગના
 પુરોહતે જે રીતે કામ લીધું છે એ એ ચુ ને અનુગ્રહ ન
 હતું

બાળ જે એમને શાનનની ધવસા ખી જે દાગ ન જ ન

ખતાવ્યું હોત તો નવો માંસાહારી સઘ ઊભો થતાં ઔદ્યોતી જેમ જૈન સંઘની પણ એ જ દશા થઈ હોત અને ત્યારે જે ઉચ્ચ શિખરે. સર કરી ઉન્નત મસ્તકે આજે જૈન સંઘ ગર્વ ધારણ કરી રહ્યો છે એ ગૌરવથી એ વચિત જ રહ્યો હોત. એથી આ ૨૫૦૦ વર્ષના ઇતિહાસ-મા જૈન ધર્મે જે ગૌરવ પ્રાપ્ત કર્યું છે અને જનતાની સેવા કરી છે એ ગૌરવ એમની જ ભવ્યતાને પ્રતાપે છે, એમની જ સેવા-ઉદ્દાગતા અને કૃપાને કારણે છે એ ન ભૂલીએ

ચડતુ કંઈ હોય છે. બાકી પડતું તો સહેતુ હોય છે. ઢાળ ઉપરથી ગબડનારને અન્ય ગબડનારને ટેકો આપવા જાય છે તો પરિણામે બન્ને જોરથી ઊથલી પડે છે. પણ જે સ્થિર બન્યો હોય છે તે જ ગબડનારને ટેકો આપી એને ગબડતો અટકાવી શકે છે ને ફરી ચડવાની તાકાત પણ આપી શકે છે આમ મૂળ પરંપરા ત્રિશુદ્ધ અને સ્થિર હતી માટે જ એ એવાઓને ગબડતા બચાવી પરિણામે ચડાવી શકી હતી.

પણ અહીં એ વસ્તુ નોંધવાની ખાસ જરૂર છે કે જે પૂર્વાચાર્યો કઠોર નિયમોના આગ્રહી હતા તેઓ દ્વિ-ચૂતસ્કંધરૂપે નવી આચાર-વિધિઓ લખાઈ તેમ જ પાછળથી વીર નિર્વાણ ૧૬૨ પછી વિશાખા-ચાર્યે નિર્ણયની રચના કરવી શરૂ કરી ત્યાં મુઘી સાથે રહ્યા હતા, પણ મતભેદ તીવ્ર બનતા તેઓ પાછળથી છૂટા પડ્યા લાગ્યા હતા જેઓ આજે દિગબરી કહેવાય છે. બનેલી પટ્ટાવસિઓ જોતા જણાય છે કે આચાર્ય લઘ્યાહસ્વામી પછી થોડા જ વખતમા એ અક્ષય પક્ષા હશે એકે કડક જિનકલ્પી આચાર અપનાવ્યો હતો, જ્યારે બીજાએ યુગાનુરૂપ પરિવર્તન સ્વીકારી લીધું હતું જેથી એ બીજા વર્ગના સ્થવિર કલ્પી કહેવાઈ શ્વેતાચર મનાયા છે એમની દૃષ્ટિ ત્યારે શાસનના રક્ષણ-વિકાસ પર કેન્દ્રિત થયેલી હોઈ અને ત્યારે એની ખાસ જરૂર પણ હતી જેથી એમણે ઘડેલા નિયમ પ્રમાણે સંઘની ઉચિત વ્યવસ્થા કર્યા વિના જે કોઈ જિનકલ્પી આચાર

સ્વીકારતું તો એને પ્રાયશ્ચિત્ત કરતું પડતું (નિ. ગા ૪૯૨૬ બ્ર. ગા ૧૦૬૩) આ બતાવે છે કે સઘ ત્યારે દેની આપત્તિઓ માથી પમાર થઈ રહ્યો હતો? અને એટલે જ એમણે શાસનની પ્રભાવનાની દૃષ્ટિ રાખીને પોતાને હિંમત લાગ્યા તે માર્ગો વ્યાપ અને ઉદાર દૃષ્ટિમિત્ત રાખી સ્વીકાર્યા હતા ખીજું એ- દૃષ્ટિમિત્ત કે રાજ-કીય યા સામાજિક અવ્યવસ્થામા વર્મપાલન થઈ શકતું નથી (નિ. ગા ૨૩૫૭) આ કારણે પણ એ સમયની સામાજિક પરિસ્થિતિને ધ્યાનમા રાખીને સઘની એ તા ટપી રહે એ માટે કેટલાક કઠોર નિયમોને હળવા કર્યા પછી હોય એ પણ અમુક સમય તેવી વાત છે

ગિરોના ઘરેલું સમાચાર

આમ એ પ્રજાના પૂજ્ય ગુરુઓએ બને વર્ગોને મારી લેવા નહીં આચારવિધિઓ ધરી કાઢી નાખી હતી જે મે ચૂનિમરણે આચારગમમા નોંધી દીધી હતી પણ પરિત્ર અને વિરુદ્ધ જીવન જીવનારા ગિરોએ ગુરુઓને વિનતી કરી કે હે પ્રભો! અમે તો આ પાઠોનું અભ્યસન અને એનો હેતુ જાણીએ છીએ પણ એમા મદ્ય માત્રાગી સખડીમા જવાની અતુલતા આપનાર આમા અપદ પામ્યા હોઈએમા નદેલ થયાનો તેમ જ પેઈએને પ્રગાપુ પણ બતાવે એવો અમને ભર રહે છે

ગિરોના પ્રશ્નમા તથ્ય હોઈ ગુરુઓએ ઘડેની આચારવિધિઓની વિરોધ અપદતા માટે એમણે તરત જ ચાર નહીં ચૂનિ ઝોતી રચના કરી એમાની ૩ ચૂનિ ઝોતી હોઈ નિમ્ન પાછળ આ મે ચૂનિ ઝોતી ધગથેરી નહીં આચારવિધિમા મનાતુ આચારગમમા ત્રીતીય અનુબંધ પાછળ નેરી ગેમામા આવી છે એમા પૂર્વ અપદતાથી એમને આ મવદ્ની છે કે “અપજ્ઞ મનાતિ જનઙ્ગિતા જેન મુનિ મત્ર મામનો લાગી જ હોય

આગમાદિ શાસ્ત્રોમા તો મધ-માસના ત્યાગની ઢગલાખંધ આજ્ઞાઓ છે જ પણ નવી આચારવિધિઓને કારણે ભવિષ્યમા કોઈને સંદેહ-શંકા ન રહે એ માટે જ અહીં એની કડી સ્પષ્ટતા આપી દેવામાં આવી છે, કે જેથી પડેલા સાધકોને ઉપર ચડાવવા કોઈ ખાસ મંયોગો-માં આપેલા અપવાદ માર્ગને કોઈ ઉત્સર્ગ માર્ગ ન બનાવે. આમ આચારની વિશેષ સ્પષ્ટતા માટે જ ચૂલિકાઓ નિર્માણ થઈ હોઈ પરંપરા વિશુદ્ધ હતી તેમ જ આવા અપવાદ પાકો દેવળ પતિતો માટે જ હતા એ પણ આથી સિદ્ધ થાય છે.

સાથે એક બીજી વાત પણ વિચારવા જેવી છે કે માણસ પૂર્વા-પર સંબંધી વિચારીને જ સાચો અર્થ મેળવી શકે છે. પણ જ્યારે એ કોઈ પાપવૃત્તિમા ઘેગય છે ત્યારે પોતાની પાપવૃત્તિને અનુરૂપ જ અર્થ શોધવા કે પ્રમાણ મેળવવા ઇચ્છે છે. આથી એ ભળતા જ વાક્યો કે પ્રમાણો અધવચ્ચેથી ઉપાડી લે છે. અને પછી જ્યારે એવાઓની સખ્યા વધી જાય છે ત્યારે એમણે કરેલો અર્થ પણ એક સ્થાન મેળવી લે છે જોકે એવો અર્થ શોધનારા પાછળથી પોતાનું મંતવ્ય બદલી મૂળ પરંપરામાં જોડાઈ જાય છે છતાં એક વાર વહેતા થયેલા અર્થો પછી પાછા વાળી શકાતા નથી. એક જુદા મંતવ્ય તરીકે એ વહેતા જ રહે છે. આમ એ કાળમા દોષિત વેશધારીઓએ વહેતા કરેલા એ વહેણને કારણે જ આચાર્યોની ટીકાઓમાં પણ એનો રંગ ઊતર્યા વિના રહી શક્યો નથી. તેમ જ ભગવાન મહાવીર વિષેના પાંદ સુધી પણ એની અસરો પહોંચી ગઈ છે.

આમ છતાં આચારની વિશુદ્ધિને એની કડી જ અસર પહોંચી નથી ઊતરી એ તો અંધકારમા પણ ઝળહળતી જ રહી છે.

પ્રકરણ ૭ મું

મામાહારતું પ્રમાણુ (૧)

પણ પડિતો હોય કે તમારા મુનિઓ પણ મામાહાર કરતા હતા એ વાત તો ત્યારે માયી જ ને ?

‘ સાચી ચે ખરી અને ખોટી ચે ખરી ’ મગણુ કે વસ્તુના અનેક પામાઓ હોઈ એના અન્ય પામાઓને પ્રિયાર્યા વિના જે નિર્ણય બધાય છે એ નિર્ણય નિર્ણય જ નથી હોતો આ કાગળે તે વખતની બધી જ પદ્ધતિઓનો આપણે પ્રિયાર કરવો પડે અને તો જ માયો નિર્ણય કરી શકે.

પ્રવેશના નવા મામલો

આ પોતે હોય મગણે મધમા જામેની અન્યમથાને અગે મુનિઓને માયવના હોઈ નીચેના ૪ પ્રકારના મામલો શ્રમણ મરમા આપન થઈ ગયા હતા

- ૧ ભક્ત્યાભક્ત્યો જેમને પ્રિવેશ નહોતો — ધમની સિં પણ નાજાતી એવા કેટલા- પેટ ભગવા ખાતર જ મરમા પ્રવેશ્યા હતા
- ૨ કેટલા- તા કેવળ મનાય હોતુઓ માટે જ યા હોઈ અન્ય માયો મામલા ખાતર જ પ્રવેશ્યા હતા
- ૩ અને- પુણે અને શક્તિઓ પડેલી હોવા વ્તા બૂખના હોય જેઓ નિમ્નેજ મનીગમેના એવા કેવળ પેર અર્થે

આચારવિચારમા પણ તેટલુ જ અંતર છે, છતાં કહેવાય છે બન્ને મુનિ

બેઠે મુનિ—પરપરાનો મોટો ભાગ બ્યારે શિથિલાચારી બની ગયેલો ત્યારે પાછળથી શ્રી સત્યવિજયજી પંન્યાસે ક્રાંતિ જગાવી જે ક્રિયોદ્ધાર કરેલો એથી એ શિથિલાચારીઓનો અર્થાત્ કહેવાતા યતિ-ઓનો મોટો ભાગ વિશુદ્ધ બની પરપરાગત મુનિ—સધમા બેઠાઈ ગયો હતો. તેમ એ કાળના પતિત વેશધારીઓ પણ પાછળથી વિશુદ્ધ બની મુનિ—પદને પ્રાપ્ત થયા હતા પણ એથી મૂળપરંપરા માંસાહારી હતી એમ કંઠી સ્વપ્નમા પણ ન કહી શકાય

શ્વેતાખર દષ્ટિએ જ્ઞાનગુણ અને કાર્યશક્તિને કારણે સાધક, મુનિ, પ્રવર્તક, ઉપાધ્યાય અને આચાર્ય એવી ઉત્તરોત્તર મુનિપદની ભૂમિકાઓ હોય છે. તેમ જ ચારિત્રની ઉત્તરોત્તર વિશુદ્ધ આરાધનાની દષ્ટિએ સામયિક, હેતુપરસ્થાપનીય, પરિહાર વિશુદ્ધિ મૂલ્ય સપરાય તથા યથાખ્યાત ચારિત્ર એવી એની પાંચ ભૂમિકાઓ માનવામાં આવે છે. દ્વિગબરેમા બ્રહ્મચારી, ક્ષુદ્રક, એકક, મુનિ તથા આચાર્ય એવી પદવીઓ ગોઠવવામાં આવી છે, બ્યારે ચારિત્રની દષ્ટિએ બન્નેમાં સમાન ભૂમિકાઓ છે

આમ દ્વિગબરેમા ત્રણ ભૂમિકાઓ પસાર કર્યા બાદ જ મુનિપદ પ્રાપ્ત થાય છે અને શ્વેતાખરેમા મુનિપદની સાધનામા અપેક્ષિત સ્થિરતા પ્રાપ્ત થયા બાદ જ મુનિપદ પ્રાપ્ત થાય છે

આમ છતાં મુનિપદને પામેલો કોઈ ગભડી પડે છે તો એને એની કક્ષા—મર્યાદા પ્રમાણે અપવાદ માર્ગે અપવાદિક પ્રાયશ્ચિત્ત દ્વારા ધીમે ધીમે ફરી ચડાવવામાં આવે છે આ પ્રયત્ન સમયમા એ મુનિ નહીં પણ મુનિપદનો ઉમેદવાર યા સાધક જ ગણાય છે. જૈન શાસ્ત્રોની આવી ઉત્તમ વ્યવસ્થાને કારણે મુનિ અને મુનિપદના ઉમેદવાર વચ્ચેનો ભેદ ખાસ સમજી લેવાની જરૂર છે. આ ભેદ બે સમબળો હોત તો

પણે એમ ન હોઈ શકત કે જૈન મુનિઓ પણ મામાહાર કરતા હતા હા એટલુ એમ કહી શકત કે કેટલાક મુનિવેગધારી માધકો ડ્યારેક માસાહાર ગ્રતા રના પણ આથી એવાઓને કાગળે સમગ્ર મુનિ પર પગને દોરિન ન કેની શકાય

જૈન સત્રાયાના છે ના રથ વપમા ઈર્ષ વેશધારીઓ તદ્દયી મારીને યા કોઈને ભગાડીને ભાગી ગયા છે પણ એથી એની દુષ્ટ વ્યક્તિઓને કાગળે એમ ન હોઈ શકાય કે જૈન મુનિઓ પણ એવા જ હોય છે

વ્યવહારમા પણ બે-ચાર-પાય વ્યાપારીઓ દેરાળા કાગે તેથી હીને સમગ્ર વ્યાપારી મળી દેરાળિયુ છે એમ તો કોઈ મૂખે પણ ન મે એ ન્યાયે ધારે કે આગળના વપગ સયોગમા ધનિ-ગૃહસ્થો તદ્દયી મુનિઓની સાગ્ર-અભાગ થતી જોઈ કેનામ જ માગે મધમા પૂગે વેશ ભજતી પ્રવેતી જાય જા પોતાના અરમ ધધા ઠોડે નહી તો-જેઠે એની જાણ પડી એમને તગડી મન્દામા આવે જા-એવા-ઓને કાગળે મુનિઓ ન માગે રાય છે એમ કહી મની નાય ખુદ મુગ્ય પણ હી એનુ ન જ માગે

એક વાન એ પણ જાણી દેતી જગતી રાગે છે કે ૪૫૦૦ વર્ષના ઇતિહાસમા ઈર્ષ એની દુષ્ટ વ્યક્તિઓએ જાતો નાભ લીધો છે ને એ કાગળે પર પગ વગોનાઈ છે એથી ભવિષ્યમા જાના કાગળે પર પરા ન રગોનાય એ માટે ગામમગએ પહેરેથી જ એની ગો વણુ દગી ગખી છે કે સયમધર્મમા સ્થિત થયા જા જ એવાઓને મનિ તરીકે મનીમરના-એ વ્યવસ્થાને કાન્તો આજ પા દીમા લેનારો મુનિ-મુનિ ગાણતો નથી પા મયમમા સ્થિત થયા બાદ અર્થાત નહી દીમા બાજ એ મુનિ ગાણાય છે ત્યા સુધી એની આથો વર્નાવ હુ પ્રમગ્નો ગખવામા આવે છે, જેનો હુ એને સાધુ જ્ઞાનના આચારવિચારમા પરિપક્વ મનાવનાનો રાય છે ૨૫

સૂત્રની દીકામાં પણ કહેલું છે કે વડી દીક્ષા બાદ જ દીક્ષાપર્યાય ગણાય છે. મતસ્યમા કે વડી દીક્ષા પહેલાં એ મુનિ ગણાતો નથી.

બદલાતા રહેલા ધર્મવ્યૂહ :

જેમ કુશળ સેનાપતિ વિજયની પ્રાપ્તિ અર્થે વ્યૂહ બદલ્યા કરે છે તેમ પૂજ્ય ગીતાર્થ સ્થવિરોએ પણ અહિંસાતું ધ્યેય નજર સમક્ષ રાખી શાસનની શુદ્ધિ માટે શાસનને વકાદાર રહીને શાસ્ત્રને અનુસારે વ્યૂહો બદલ્યા જ કર્યા છે. પ્રાચીન કાળમાં દીક્ષા સાથે જ વડી દીક્ષા — જીવેની યોગ્યતા જોઈ — આપવામાં આવતી યા તો ૧૩ દિવસ બાદ આપવામાં આવતી પાછળથી જેમ જેમ નબળાઈએ આવતી ગઈ તેમ તેમ એ ગાળો લંબાવીને ૬ માસ યા એથી પણ લાંબા સમય મુઠી વધારવામાં આવ્યો છે કે જેથી સંયમ ધર્મમાં સ્થિર થયા બાદ જ વડી દીક્ષા આપવામાં આવે. અંચલગચ્છની પદ્માવતિમાં દીક્ષા બાદ ત્રણ ત્રણ વર્ષ પછી વડી દીક્ષા થયાના દાખલા નોંધાયેલા છે. આમ દીક્ષા લેનારો મુનિ સામાયિક મુનિ યા સાધક કહેવાય છે અને છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રને યોગ્ય દશા પ્રાપ્ત થયા બાદ એને વડી દીક્ષા આપવામાં આવે છે અને ત્યાર પછી જ એ મુનિ ગણાય છે. આમ છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર દશા પ્રગટ્યા વિના વાસ્તવિક દૃષ્ટિએ મુનિ એ મુનિ ગણાતો જ નથી પણ દુષ્કાળના સમયમાં આ વ્યવસ્થા તૂટી પડી હતી અને એ વળી સ્થિર થયા પણ નહોતા. છતાં પડિતોએ એવાઓને મુનિ માન્યા છે. પરંપરાએ સાધકો માન્યા છે. આ સમ-જનના અભાવે પડિતોની દૃષ્ટિએ મુનિઓ માંસાહારી હતા. જ્યારે પરંપરાની દૃષ્ટિએ તો મુનિઓ વિશુદ્ધ જ હતા. બાકી મુનિવેશ પહેરવા માત્રથી કંઈ મુનિ બનાતું નથી. એથી એવાઓને સાડવી યા સિદ્ધપુત્ર જેવા કહી શકાય, કારણ કે એ ગૃહસ્થો જેવા હોવા છતાં મુનિવેશ રાખતા અને અહીં પણ પેટ માટે જ એવાઓએ વેશ ધારણ કર્યો હતો ને ! વળી ‘શ્રમણ વર્ગ’માં ‘પાસત્યા’ નામે ઓળખાતો એક નિર્બળ વર્ગ પણ હતો. આ બધાની શાસ્ત્રકારોએ જ નોંધ લીધી

છે કે એનાઓમા ચારિત્ર નહોતુ, દક્ષ મુનિવેશ જ હતો,
(નિ જા ૪૬૦૦ ચુ) આવા કાળે પણ એવાઓ મુનિ ગણાતા
જ નથી

આમ જતા વિનય નની જેમ કોઈએ વડી દીગા પ્રાપ્ત કરી
દાય તેમ જ બાલ રીતે ઉત્તમ ચારિત્ર પણ એ પાળતો દાય પણ
કોઈ યુગ તેતુ આવે જ એ એમ જોતો દાર ચા નિવળતાને પોષ્યા
કરતો દાય તો એથી એ દર્ઢ મનિ મનતો નથી ઉપિ રાગનુ
ખૂન કરવાના બ તેતુ અરે જ મધમા દાખન થઈ, રૂપપણે જે
પામે પામવા તા ૧૦ વર્ષ મુધી ઉત્તમ ચારિત્ર પાળવાનો જેગ કરી
અને ગુરુ પામેથી 'વિનય ન નુ મિ, પ્રાપ્ત કરી પ્રમગ મળતા
એણે પોષ્યા મામા ગાનુ ખૂન મ્યુ દતુ

આથી ગમગમણે આ બરા પ્રસોતુ જિજામ તપામ્યા વિના કયા
પાકો માર મ્યા મયોગમા અને કોને અપેલીને લખાયા એનો
બરો એ તથા એનો દનિદામ વાળ્યા વિના કોઈ એમ જે પામને
આરાટે પૂરાવર મ મધે વિન્યાયા વિના મુનિઓ મામાદાગી ન હતી
માય નેકે એસા ધારા પારો કોને જો લખાયેના એના દનિદામ
નથી જાગારો ગુજાગતના મ ગાગલ અગત્યપામે સગમારી દોરેના
અને ના ભાગને કા પો પા એ દનિદામ નાભગ નહ થયો છે
આમ તા જે કોઈ બન્યુ છે એના આરાટે પમ ધણ મોધન
થઈ રહે તેમ ,

પણ મી ધમાનદ કોગામી ૭ મેમ કહેમે કે 'મે જૈન શાસ્ત્રોનો
અન્યાય કરા નથી મામાદાગ વિર ગયા ચારી ત્યાટે પ્રસિદ્ધ જૈન
પતિઓ જે તે મો (પાકો) બતાવ્યા તેમ જ મેક જૈન મુનિએ પમ
તેમ જ હતુ ('જાસાન જુદ પા ૨૫૧)

કોગામીને પૂછી ગમગ કે એમો તમાગી પામે કોઈ દિખિત
પુરોસ ૧૨ જો તમે એવો પુરોસ મળેના પણ અગ માઓ

હોત તો એ આપત પણ ખરા ! આથી કહેવું પડે છે કે આજના આ સુદ્ધિતકર્પ્રધાન યુગમા ફક્તઆએ આમ કહ્યું હતુ એવી નિરાધાર વસ્તુના આધારે સત્ય સંશોધન ન થઈ શકે અને લિખિત પુરાવાઓ વિના બીજાઓએ આમ કહ્યું હતુ એવો એમના પર આક્ષેપ મૂકવો એ પણ શું ઉચિત છે ? અને એમની શિષ્ય પરપરા પણ એવા આક્ષેપને કેમ સહી શકશે ?

બાકી નિર્બળ વ્યક્તિઓ તો હર સમાજ-યુગમા પાકતી જ રહે છે, એમની વાત જુદી છે. પણ એવાઓને કારણે બધાને ડાઘ ન લગાડી શકાય. શાસ્ત્રકારોએ તો મુનિ નહી પણ આચાર્યપદને પામેલી શ્રેષ્ઠ વ્યક્તિઓને પણ એમનામાં દોષ આવતા નીચે ઊતારી મૂકી છે. તેમ જ એમની એવી વાત ગોપવી પણ નથી, કારણ કે શાસ્ત્રકાર તો શુદ્ધિને મહત્વ આપે છે, વ્યક્તિના પદને નહી

ભદ્રબાહુ સ્વામીનો આધાર :

જે પતિત મુનિઓને સઘમા સઘરી એમને વિશુદ્ધ મુનિઓ સાથે રાખ્યા હતા, એથી ગુરુઓએ કચવાટ ન થાય એ માટે એક આજ્ઞા ફરમાવી હતી, પણ વિશુદ્ધ મુનિઓનુ સમાધાન નહોતું થયું, જેથી ભદ્રબાહુ સ્વામી નેપાળમાથી આવ્યા ત્યારે આ પ્રશ્ન ફરી એમની સમક્ષ મૂકવામા આવ્યો હતો. એમણે ત્યારે ફેસલો આપેલો કે “ સયમના પાલન અર્થે મરણ થાય તેમ હોય તો અપવાદ સેવીને પણ જીવન બચાવવું એ કર્તવ્ય થઈ પડે છે, કારણ કે જીવન હશે તો ફરી વિશુદ્ધ બની સયમની સાધનામા પ્રગતિ સાધી શકાશે ” પાછળથી લખાયેલા ઓધ નિર્ચુકિત (આચાર્ય ભદ્રબાહુકૃત)મા પણ એ જ વિચારો સ્પષ્ટ કરવામા આવ્યા છે આ કારણે એવા મુનિઓને ક્ષમ્ય માન્યા છે પણ એમને પ્રાયશ્ચિત્ત તો કરવુ જ પડ્યું હતું ને ત્યાર બાદ જ એ મુનિપદને પ્રાપ્ત થયા હતા આમ જૈન ધર્મનુ આ એક વિશિષ્ટ દષ્ટિબિંદુ રહ્યું છે, જે બાણવાની ખાસ જરૂર છે

પણ આમ જતા પંજિને પૂજ્યાનું મન થાય છે કે આજે હવે
 સુ છે ? ૨૩૦૦ વર્ષ પહેલાની ભૂતમળની વાત કરવાનો અર્થ પણ
 શો છે ? ભૂતમળની વાત કરીએ તો આપણા બધામના પૂર્વજો નાગ
 રહેતા અને જંગનોમા ભટક્યા કરતા તો ફરી આપણે શુ એના
 બન્યું છે ? અને ને નથી બન્યું તો એ યુગની આડી વાતનો અર્થ
 શો ? ભૂતમળની સ્મૃતિ તો પવિત્ર અને વિશુદ્ધ જીવન તરફ વળવાની
 પ્રેરણા લેના માટે દોય તો એ ઇષ્ટ છે પણ આપણા પાપ ટાકના
 કે પાપનો પરનાનો મેળવના માટે કોઈનો આધાર ગોવી કાઢે એ
 કોઈને ય માટે સોભામ્પદ વસ્તુ નથી જેન મુનિ પરપરા તો વિશુદ્ધ
 જ હતી અને છે પણ બીપણ કાળને અગે નિર્મળ મનના
 કોઈએ એવો લાલ લીવો દોય તો એમ ઢહેનામા શરમ શાની ? શરમ
 તો એ લોકોને હોની જોઈએ કે જેઓ આજે પણ એમા ક્રમેના તો
 છે જ ઉપરથી અન્યોને પણ પોતાના પાપના ભાગી ર કંગવવા
 મથે છે ને એ પોતે પોતે જ પોતાના વાગ્સાને લજવી રહ્યા છે

ઉપાસનાની જ મહત્તા

કોઈ પણ વ્યક્તિની મહત્તા એણે ભૂતમળમા કેની બુનો કરી
 હતી એ પર નથી અનન્યતી પણ એણે કેવી રીતે લવ્ય પુરુ-
 પાર્થ દ્વારા પનકમ દાખવી આત્મગુદ્ધિ કરીને જીવનની
 ઉચ્ચતા પ્રાપ્ત કરી હતી, એ પન અનન્ય છે એથી જૈન
 પરપરાને પોતાના જીવનની ઉચ્ચતા માટે અત્યંત ગરમ અને ગૌરવ
 લયુ અભિમાન છે કે પોતાની પરપરા વિશુદ્ધ તો હતી જ
 સામે એણે અનેક પતિતોનો ઉદ્ધાર કરી એમને પણ વિશુદ્ધ
 કર્યા હતા

પતિતોને—ફસાયેનાઓને પરપરાએ ગળ આપ્યું માયન્યા
 અને નમાન્યા તથા ધીમે ધીમે એમને વિશુદ્ધ કર્યા એ શુ પરપરાનો
 ગુણ છે ? તો એવા ગુણ માટે ગુનેગારના—જનો સોચનાગઓના

અભિપ્રાયની એને મન કોઈ જ કિંમત નથી. એ તો એવા ગુના માટે વિન્યાનદનો ગર્વ અનુભવે છે કે જે કોઈનો ઉદ્ધાર કરવો એ ગુનો ગણાતો હોય તો આત્મપાલી વેસ્યાને ત્યાં આવ-જા કરતા બુદ્ધદેવને માથે પણ એવો જ આક્ષેપ આવે.

વિવેકની ખામી :

આથી કહેવું પડે છે કે માંસાહારનું આવું બેહુદ્દ દષ્ટાંત મૂકી ‘લગવાન બુદ્ધ’ અથને બેહુદ્દો અથ બનાવી દેવામાં આવ્યો છે. આજના વિશ્વને જ્યારે અહિંસા અને સમભાવના સિદ્ધાંતોની જરૂર છે ત્યારે બુદ્ધનું દયા અને કરુણાથી છત્રબક્તું છવન ભગતી પેદીઓને બહુ ઉપયોગી થઈ પડે તેમ હતું. એથી એના લેખકે બુદ્ધે એ વાર માંસાહાર કર્યો હતો એ પ્રસંગો એ પુસ્તકમાંથી ટાળ્યા હોત તો બુદ્ધના છવનમાં કંઈ ઝાખપ આવવાની હતી ?

આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે એ જ કૌશામ્બીજી ‘બુદ્ધલીલા-સારસગ્રહ’માં જ્યાં ‘મુકરમદવ’ શબ્દને કારણે પાછળથી ‘ભ. બુદ્ધ’ ગ્રંથમાં હુકરનું માંસ જણાવવામાં આવ્યું છે ત્યાં પોતે જણાવે છે કે “આ પદાર્થ કંઈ વસ્તુનો બનાવેલો હતો એ સંબંધમાં ટીકાકારોનો મતભેદ છે આથી આ વાદ્યસ્ત પ્રશ્નમાં અહીં પડવાની આવશ્યકતા નહીં લાગવાથી મૂળ શબ્દ જેમનો તેમ રાખ્યો છે”

આમ ‘બુદ્ધલીલાસારસગ્રહ’માં કૌશામ્બીજી ‘મુકરમદવ’નો અર્થ ‘મુકરમદવ’ જ રાખી આ પ્રશ્ન પર મૌન પકડે છે તે તે તેમણે ઉચિત જ કર્યું છે. તો પછી પ્રશ્ન એ બાકે છે કે ‘લગવાન બુદ્ધ’ ગ્રંથમાં માંસની વાત લાવવામાં કયા નવા ટીકાકારનો પુરાવો મળ્યો ? નથી લગતું કે આ નવા ગ્રંથમાં મહાવીર અને તેની ભિન્ન પરપરા પણ માંસાહાર કરતી હતી એવો લુલો પાગળો આધાર મેળવ્યા પછી જ એમણે માંસની વાત ભેરી છે ? આથી સહેજે જ દ્વિત થાય છે કે બુદ્ધના છવનની એ ઝાખપ એમને ખટકી હશે જેથી એ

પ્રથમ પુસ્તકમાં મૌન રહ્યા હશે અને પછી મહાનીગનો સાથ મેળવી એમણે હિંમત કેળવી હશે આથી કહેતું પડે છે કે એમણે એ બંને મહા પુરુષોની એ દ્વારા વગોનણી જ કરી છે એ બંને અહિંસા મૃતિ પુરુષોનો આવો અણુઅણુતો ફળેતો કર્યો જ ન હોત તો શું બગડી જત ?

આથી જો એમણે એટલું જ કહ્યું હોત તો સારું હતું કે “એક વાર કેટલાક જૈન સિંધુઓ પણ ભય-ર દુષ્કાળને કારણે જીવન ટપાવવા અર્થે માસાહાર છોડી શમ્યા નહોતા પણ પછી તરત જ એમણે વિશુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી જગતમાં અત્યેક એનું સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે તો એનો ખખેલો લઈ ભારતીઓએ-ખાસ કરી બૌદ્ધ જગતે માસાહારનો ત્યાગ કરવો જોઈએ અને એ રીતે ભુક્ષના જીવનની ના-કરુણાને અરિતાઈ કરી જોઈએ

બાળી રાગિંદ મુનિઓનો ઉદ્ધાર કરવા આપેના એના પાઠો એ વિવાનના નથી પણ યા અને કરુણાથી પ્યારિત બની આપેના હોઈ એ પાઠો ‘ઉદ્ધાર પાઠો’ બને છે કારણ કે એ સર્વકાનિક આરાઓ નહોતી પણ હસાયેનાઓ માટે આપેની તત્કાલ પુરતી અપનાઈ છૂટ હતી બાળી જો એ પાઠો વિવાનના હોત તો-સર્વકાનિક આરાઓના હોત તો-જૈન પરપરા આજે પણ મામાહારી જ ગઈ હોત તેમ જ અઠાણા વિગોમાથી આવેના એવા મે કડો મુનિ આન્યાર્યોની પણ બ્રહ્મ સ્થિત રાની ગમી ન હોત

જો આશ્ચર્યની વાત છે કે હસાયેનાઓને પાનન કળના માટે લિવટી જૈન સિંધુ પર પગની જ નગોનણી કરનામાં આવે છે પણ જામેના અધમગ ના જ હની ગના પછી સન્યનો ભાનુ ઉપ પામો ત્યારે જગત જોઈ નકરો કે જૈન પરપગની કન્યાણુ ભાનના-ઉદ્ધાર ભાવના કેની ઉત્કૃષ્ટ ડોટિની હતી ?

બાળી અમુક પતિત વ્યક્તિઓને કા પો આખો સવ કે પગ પગ

બ્રહ્મ ગણાતી નથી. બાકી જે એવું જ હોત હોત તો તાત્તિક પ્રયોગોને નામે વિજ્ઞાસના અધમ બ્રહ્મચારમા ઊતરી ગયેલા બૌદ્ધ ભિક્ષુઓને કારણે બુદ્ધથી વહેતી આવેલી સમગ્ર ભિક્ષુ પરંપરા પણ તેવી જ હતી એમ કહી શકાય પણ એમ કહેવું ચોખ્ખું છે? આથી કહેવું પડે છે કે કૌશામ્બીજી આ પ્રશ્નમાં વિવેક જનનથી શક્યા નથી

પ્રકરણ ૮ મું વિધાન પાઠો કે ઉદ્ધાર પાઠો ?

વિનોબાજીએ હમણા જ એક વ્યાખ્યાનમાં કહ્યું કે “મારા એક વિદ્યાર્થીને ખીડી પીવાની ટેવ પડેલી. મેં એ જાણ્યું ત્યારે એને ખોડાવીને કહ્યું કે એક તો તું જૂઠું બોલે છે વળી શુષ્કતાને કારણે ચોરી ને છેતરપિંડી પણ કરે છે. તો ખીડી પીવી હોય તો તું ખુશીથી પી પણ તે મારી પાસે આવીને પી, પણ જૂઠું-ચોરીતું પાપ ન કરીશ. એમ કહીને મેં એની પાસે જ ખીડી બાકસ મંગાવ્યા. એને માગ પર વિશ્વાસ આવ્યો એથી મેં એને પ્રેમથી કહ્યું કે ‘ભલે તું ખીડી પી પણ થોડે થોડે ઓછી કરતો રહે.’ પરિણામે પછી એની ખીડી પીવાની ટેવ છૂટી ગઈ”

શું આપણે એમ કહી શકીશું ખરા કે વિનોબાજીએ એ વિદ્યાર્થીને ખીડી પીવાનું વિધાન ક્યું હતું? એમનો આશય તો એને એમાંથી છોડાવવાનો જ હતો. એથી ‘ભલે તું ખીડી પી પણ ઓછી કરતો રહેજે’ એ વાક્ય વિધાન નથી પણ તેના ઉદ્ધારનું હતું. એટલે સંતો કોઈને એના ઉદ્ધાર માટે કહે કે ‘ભલે તને હીક લાગે તેમ વર્ત’, પણ આટલી મર્યાદા રાખજે અને એમાંથી પણ છૂટી જવાનો પ્રયત્ન કરજે.’ તો એ વાક્ય વિધાન વાક્ય નથી બનતું પણ ઉદ્ધાર વાક્ય બને છે. બાકી જે એવા શકાશીલ પાઠો વિધાનના હોત તો જૈન પરંપરા પણ બૌદ્ધોની જેમ માંસાહાર તરફ જ ધસડાઈ ગઈ હોત

વળી પડિતોએ એ પણ વિચારવું જોઈએ કે મિદ્ધાન એક વસ્તુ છે અને આચાર બીજી વસ્તુ છે સિદ્ધાંતને જીવનમાં બિનાગવા માટે સમય અને શક્તિ મુજબ યુગે યુગે જે નવા પ્રયત્નો થતા ગયે છે એથી એ જૂના આચારવિચારની આજ્ઞાઓ આજ્ઞાઓ ન ગણેતા ઇતિહાસ બની જાય છે અને એ સિદ્ધાંતને પડોચવા માટે ધાના નવા આચાર વિચારો એ સામયિક સત્યો બની રહે છે, કાગળ કે પરિસ્થિતિ-સંયોગો તથા જનતાની શ્રદ્ધા ગુણિ મુજબ એ સમયે સમયે બદલાતા ગયે છે આથી જ્યાં નવા આચારો અમલમાં આવે છે ત્યાં એ સામયિક સત્યો બની ગયે છે અને જૂના આચાર વિચારો કેવળ ઇતિહાસ બની શાસ્ત્રોમાં અમરિત થઈ જાય છે આ કારણે શાસ્ત્રોમાં નોવાયેલા આવા પાઠો એ સનાતન સત્યો નથી પણ એ યુગની વહેલી ઘટના— ઇતિહાસ માત્ર જ છે પણ એ ઇતિહાસ માટે જૈન પંથ પરના શસ્ત્રનું કોઈ જ માર્ગ નથી પશ્ચિમ જે જોડે આધિભાષી પમાર થવાને કારણે એને થોડી ગંભીર બની એક અધારી વાળી એના પર બિનગી બની રહી, પણ ઘટનાના જુદા ભાગમાં જ એણે અધારી બેસી નાખી ફરી પ્રમાણનો એવો તેજપુર્ણ પાથર્યો હતો કે જેના પ્રમાણે સમગ્ર ભારતમાં જૈન પંથમાં એક ની હતા—નવું વાતાવરણ મળી શકી હતી

પ્રકરણ ૯મું દોષ એ પણ એક સદ્ગુણ છે

વિનોગાછના શબ્દોમાં કહીએ તો દોષ એ પણ એક મહાન ગુણ છે. દોષ ન હોત તો ગુણની કિંમત સમજાત પણ ક્યાંથી ? પરાક્રમી પુરુષો પણ ક્યારેક દોષમાં ઘેરાય તો છે જ પણ એ દોષમાંથી જ ઉપર ચડવાનું એ અદ્ભુત સામર્થ્ય પેદા કરી લે છે. જેમ ગૌતમે અભિમાનને કારણે સમ્યક્ત્વ અને મોહને કારણે કેવલ્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું તેમ. શરત એટલી જ કે એ દોષ સમજાવો જોઈએ અને સમજાવ્યા પછી ખટકવો જોઈએ અને ખટક્યા પછી દર કરવાના પ્રયત્ન માટે દૃઢ સંકલ્પ પણ પેદા થવો જોઈએ.

સિંહ કાળ ભરે છે પણ એ પહેલાં એને બે કદમ પાછા હટવું પડે છે. એ કદમ પાછા હટ્યા વિના એ કાળ ભરી શકતો જ નથી. વીર્યવાન પરાક્રમી પુરુષો પણ આ જ રીતે જીવનનાં મહાન કાર્યો કરી તો જાય છે પણ એ પહેલાં એમને પણ વિકૃતિ-અથવા કે વિરોધના ઝઝાવાતોમાંથી પસાર થવું જ પડે છે અને તો જ એમની શક્તિઓ-જ્ઞાનગતિ હોય છે તો—પૂર્ણપણે ખીલી જાડે છે.

કાદવ-કાપમાં જ ફળદ્રુપતા રહેલી છે

પહાડમાંથી ફૂટેલું નાતું ઝરણું સ્વચ્છ જળાયુક્ત હોય છે. પણ પછી જેમ જેમ વિશાળ કાય નદી રૂપે એતું સ્વરૂપ વિસ્તરવા લાગે છે તેમ તેમ પોતાની સાથે એ માટી-મટોડી, કાદવ-કાપ પણ ધસડી લાવે છે. પણ એ કાદવ-કાપમાંથી જ જમીન ફળદ્રુપ બને છે. તેમ

અપાપાપુરીમાથી વહેતુ થયેલું મગન ઝરણુ વિશાળ સધરપે મિત્તરવા લાગ્યું ત્યારે એમા માનન સહજ દોષો-નિર્મળનાઓ પણ પ્રવેગવા પામે જ પણ નદીના કાપની જેમ એ દોષમાથી જ તેજસ્વી દતિદાસ નિર્માણ થાય છે આથી જૈન સત્રાયે મેળવેલો મહાવિજય એ એના દોષને જ આભારી છે એમ કહી શકાય એટલું ખરું કે એ દોષના ત્યાગ માટે દ' સમ્યક અને સતત જાગૃતિની પ્રથમ આવશ્ય તા ગ્રહે છે

પ્રકરણ ૧૦મું

પ્રાપ્ત કરેલો શાબ્દવ્યાપી મહાવિજય

થયેલો પશ્ચાત્તાપ

તેકે પુષ્કાળની આવિમા મુનિઓનો એક નાનો વગ સ્વાત્ લાનસાગો લાભ જિહ્વાની ગ્લો હતો એ જૈન પરપગએ પણ એવા ઓગે દા જો મીઠીક મજનલું અનુભવી હતી પણ જ્યાં ગુરુઓની અનેક-કૃપાને કાગળે એમને આવેના દોષનું જ્ઞાન થતું ત્યારે એ માટે એમને ૧૨મ ઉદ્ભવી, સાથે ગમ્યનાભરી તેજનીનનાનો અનુભવ થયો ત્રી પોતાની પ્રતિદા પર પણ જાણપ ફરી વળેલી જોઈ આથી એ જાગ્યા અને ધોર પનાત્તાપના તાપે તપી વિશુદ્ધ થયા વિશુદ્ધ તો થયા પણ માથે લાગેલું ટાંક ખખટુ રતું એની એ કંઈક ધોઈ નાખના ગુરુઓની પ્રેરનાથી અનેક ગાળા લગાડુધી નીર્યનાન બની જે ગેજમા એ મપજાયા હતા એ રોગમા હૂએલાઓનો ઉદ્ધાર કરનાની એ અમ્ય ઝખના મેનતા થયા, એમને મન એ જ માચું પ્રાયશ્ચિત્ત હતું

પ્રાયશ્ચિત્તની માધના

આથી દેવળ નિષ્કામ ભાવે જનનાનું નૈતિક વોગ્ગુ બીચે

વગેરે પ્રદેશો વટાવી એ અદિસઃ મુનિઓની એક મેના દનિગમા
 બનરી આવી સામે મુરજેલીઓના પા અક્ષાતા હતા, જના થો ।
 જ સમયમા વિજયો પર વિજયો પ્રાપ્ત કરી એમણે અમ્માગેને પણ
 પોતાના ધમધ્વજ નીચે ખગ રી દીધા પશિણામે ત્યા જૈન ધર્મ એ
 પ્રવલધર્મ ધર્મ પ થો ‘ આથી જગન્નાથપુરીના મળાનીધર્મની એ શ્રમણોએ
 આપના કરી બોજન ટાણે બચતીયના ભેભાવેને આજે પણ ત્યા
 ત્યાજ્ય ગણુમા આપે છે માનવસમાનતાના ચિદ્વાતને ચવદારુ ઉપ
 આપવાનો યશ એ શ્રમણોને જ મળે જાય છે ” (વાયો વિવેકનદ
 લા ૧ પા ૨૬૩)

પાળાથી એ અમ્માર વારમો પામેના મહામેવવાહન મહારાજા
 ખાગેવનો પ્રાશમા આવેનો જવનત દતિદામ એ જૈન ધર્મનો જ
 અતિ ગૌરવવતો દતિદાસ બન્યો છે એણે C યગિગિની ટેકરીઓમા
 આવેની દાથી શુદ્ધમા કોનરાવેનો લાગો લેખ એ અમ્યના જૈન ધર્મના
 ઇતિદામ પર મોટો પ્રમથ પાથરે છે જૈન ધર્મ ત્યારે ત્યા ગા
 મૂળ નામવા મા ચા હતા પરિણામે પટણા પડી ત્યા બીજુ મુનિ
 મમેના લગ્નમા આસુ હતુ જેમા લગ્નરીટનો ઉદ્ધાર કરમા
 આવ્યો હતો એ સમેનનમા મેકડો માધુ-સાધીઓ એકન થયાતા
 પ્રાપ્ત કહેલો દિગ્વિજય

બીજી બાબુ અનાર્થ દેવ દોવાને કાળે શાસ્ત્રમ્હિત સાડી
 પચીસ અય દેગોમા જેનુ નામ નળેતુ એ આનર્થ અને લાટ દેશમા
 (શુજરાતમા) બીજે કાકેનો બનરી આવ્યો અની ત્યારે કોળી બીન
 ચં, હામ વગેરે અનાય પ્રવલઓ જ વમતી હતી આયેનો વમવાટ
 ત્યા મુની ખાસ થયો નહોતો આની અજ્ઞા અને અસમ્મારી પ્રવલ
 વન્યે બનરી આની-ન બનગ્યાનુ ઠેમણ, ન ગોવરી પાળીની અનુ
 દ્ગતા, વિરોધનો કોઈ પાગ નહી જા-એ બધી આપત્તિઓ સામે
 અશ્રુમીને એમણે માર્ગ ક્યો પ્રવલ મિનકુન અનાર્થ દોવાને કાળે

પ્રચંડમાં પ્રચંડ વિરોધ અહીં થયો હતો પણ જેટલા પ્રમાણમાં વિરોધ ઉઘડ્યો છે તેટલા જ પ્રમાણમાં વિદાસસાધના પણ નીવળતે છે. એથી જેમ જેમ વિરોધ ઉઘડ્યો જતો ગયો તેમ તેમ મુનિઓનો સંકેત પણ બળવાન જતો ગયો. શૌર્ય એમનું લક્ષણ રહ્યું હતું. પરિણામે કે જે યા મરેગેનો નિશ્ચય કરી મુનિઓ પણ તેટલી જ પ્રચંડ તાકાતથી ઝઘડ્યા અને દિનભર દિન એ જ તાકાતથી આગળ વધતા રહ્યા. સકળતા નિષ્કળતા મળવા છતાં એમણે સિદ્ધિ કે એ જ શૌર્યભર્યા સંસ્કારોથી એમની શિષ્ય પરંપરાએ પણ એ જ મિશન ચાલુ રાખ્યું પરિણામે અદિસા, માસન્યાગ, સંસ્કારિતા અને પ્રાણી-દયાનો પ્રચંડ મંત્ર ગૂંજતો કરી એ મુનિઓએ જે ઊંડા મૂળ નાખેલા એથી આજ સુધી ગુજરાત જૈન ધર્મનો અનૂટ દિશ્વો બની ટકી રહ્યું છે. અહિંસા-પ્રાણીદયા, માસન્યાગ અને સંસ્કારચારિત્ર માટે એની જે આજ સુધી જગમગશ્ચર પ્રતિષ્ઠા પ્રશંસાતી આવી છે એના મળમાં એ વીરવંશી મુનિઓની જ તપશ્ચર્યાઓ અને આત્મઅભિદાનો ધરખાયા છે. પાછળથી ઉદ્ભવેલા અહીંના ધર્મોએ પણ આ જ ભૂમિના સંસ્કારોનું પાન કરીને અહિંસાને જ પ્રાધાન્ય આપ્યું છે. વિશેષ ગૌરવની વાત તો એ છે કે જે ભૂમિમાં એ મુનિઓએ ઊંડા પાયા નાખ્યા હતા એ ગુજરાતમાં નથી જાહેર સ્થળો પર માંસ-મચ્છી વેચવાની દુકાનો કે નથી વેચાગૃહો ન્યારે ભારતના અન્ય પ્રાંતોમાં તો એ સામાન્ય વસ્તુ છે. આ અતાવે છે કે એ વીર મુનિ વંશજોએ પ્રબળમાં કેવું બિડું ઘડતર કર્યું હશે? એ ઘડતરને કારણે ગુજરાત આજ પણ જગતનો એક પવિત્ર ખૂણો મનાતો રહ્યો છે.

શ્રી વિનોબાજી જણાવે છે કે “ગાંધીજી ગુજરાતમાં પાક્યા એ કોઈ અકસ્માત નથી પણ જે ભૂમિમાં અહિંસાનું ખેડાણ થયું છે એ ભૂમિમાંથી જ ગાંધીજી જેવો કાલ ઉપજી આવ્યો છે.” અને એ ખેડાણ જૈન મુનિઓને જ આભારી છે એ તો ઇતિહાસ વિદિત વાત છે

એ અહિંસક મુનિ મેનાએ પેદા કરેલા અનુભૂત વાતાવરણને કારણે પાઞ્ચગથી શ્રીમાળ, લિન્ગપાન વગેરે શહેરોમાંથી દબરો વણિક કુટુંબો આવી ખેતાર્થ આવેના જેઓ આજ પણ ગુજરાતમાં સર્વત્ર સારી ઋણિતિમાં પથગયેના છે શરૂઆતમાં એ મુનિઓએ-જે એક બાગેટને ચોપડે લખાવેલી નોંધ માચી દોષ તો માડન અને વ નગરને પોતાના કેદો બનાવ્યા હશે અને આનંદમાં વિજય મેળવ્યા બા નર્મ । અને તાપી ઝોળગી ચમત્ત લાટ પ્રદેશમાં પથગઈ ગયા હશે, જ્યાં એમણે ખલાત અને ભરૂચમાં નવા કેન્દ્રો ગ્રંથપ્યા હશે એમ એ શહેરાની પ્રાચીનતા તથા ઐતિહાસિક નોંધો ઉપગત શાસ્ત્રોમાં થયેના એના ઉત્તરેઓ પરથી - પી સમય છે

પ્રગટેલા વિવેકાનંદો

પ્રમિદ્ધ બગાળી સતોની જેમ દેશ-પ્રજાચાગને કાગળે રહેવાય છે કે સ્વામી વિવેકા ।. માસ-મન્ની વાપગતા આ એક જ દોષ ખાતર જે રેકિ મગાળે એમને ફેળી દીવા દોત તો જે પુરુષે ભારતના યુવાનોમાં ગધૂભમિતો હુસ્તો પે । થોં હનો દેશ પરગેશમાં આય-શ્રેષ્ઠ મન્નૃતિનો પ્રચાર કર્યો હતો તેમજ આજે ૬૫ વર્ષ પછી પણ જેમના લેખો લાખો યુવાનોને ગ્રેગણા આપ્યા કંઈ છે એની મમથા શમિતો લાલ જ લાગત ખોઈ એમન કેટલીક બામનોમાં એમનાથી પણ વિશિષ્ટ ગુણ ધગવતા વીર્ય ગાંધી કે એવા દોઈ જૈન વિવેકાનંદમાં આવો દોર દોત તો શુ જૈન મમાજ એમને ફેળી દેત ? મવાન એ ઠાકે છે કે જૈન સમાજમાં આવો એક વિવેકાનંદ પાક્યો છે ?

હા એક નદી, જે નદી પણ એવી સાથે મેકરો વિવેકાનંદો પામ્યા છે એક બગાળી વિવેકાનંદે લાગતીય પ્રભામાં નવચેનના પૂરી છે પણ નજર દેખાય એવા ચાન્નિ ધ નગની દૃષ્ટિએ કેટલી મદ્રગતા મેળવી છે એ એક પ્રત્ત છે પણ મેકરો જૈન વિવેકાનંદોએ યા ગાંધી

ઓએ તો હવનની વિશુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી ચારિત્ર્ય ક્ષેત્રે ભારતીય પ્રજાના ઉત્થાનનું હિમાલયને પણ અદ્ધર ઊઠાવવા જેવું જે મહાભારત કામ ક્યું છે એમને પ્રતાપે જ આપણા પુનિત ભારત દેશમાથી માંસાહાર એકવાર નામશેષ થયો હતો છતાં ખીછ ગાળુ એમના પૂર્વહવનના દોષને કારણે શરમ અનુભવવામાં આવે છે એ કેવી વિચિત્ર વાત છે ! ને તેથી એમનો તેજસ્વી ઇતિહાસ અધારામાં રાખી એમની કેવી અવગણના કરવામાં આવી રહી છે ?

“કોઈ કાળે બાપ ગરીબ હોય, કાકા વાળિયા કરી દીકરાને એ ભણાવે ને દીકરો પછી એ વિદ્યાના બળે ધન મેળવી મોટરમાં મહાસે. એથી એ દીકરો ગરીબ બાપનો તિરસ્કાર કરે ખરો ? ગરીબ બાપ માટે શરમાય ખરો ? અને જો એ એમ કરે તો આપણે એને કેવો દીકરો કહીશું ? તો જે પિતાતુલ્ય પૂર્વજોએ ચારિત્ર્યની આપણને અટકાવ સંપત્તિ આપી છે એ પૂર્વજો એક વાર ચારિત્ર્ય ક્ષેત્રે ગરીબ હતા એમ કહેવામાં આપણને શા માટે શરમ નહીં જોઈએ ? શા માટે આપણે બેવડા દીકરા બનવું જોઈએ ? ”

આમ એક વારના જે પતિત મુનિઓ હતા એમના જ શૌર્ય અને પરાક્રમથી આજે ગુજરાત જગતનો એક પવિત્ર ખૂણો રહી શક્યો છે. શ્રી કેશવદાસ હર્ષદરાય ધ્રુવના જણાવ્યા પ્રમાણે અશોકના પૌત્ર સપ્રતિના સમયમાં જ અહીં જૈન ધર્મનો પ્રથમ પ્રવેશ થયો હતો (ખિહાર-ઓગ્રિસા રિયર્સ જર્નલ ગ્રંથ, ભા-૧, પૃ-૩૦) જે બતાવે છે કે એ કાળના કસાયેલા મુનિઓએ જ પ્રાયશ્રિત રૂપે અહીં ગુજરાતમાં ધર્મધ્વજ લહેરાવો શરૂ કરી દીધો હતો.

ત્રીજો કાફલો વિંધ્ય અને સાતપુડાના પર્વતો પાર કરી નર્મદા અને ગોદાવરી જેવી નદીઓ ઓળંગી ઠેઠ દક્ષિણમાં સેતુબંધ રામેશ્વર સુધી અને ત્યાંથી પણ આગળ સાગરો પાર કરી ઠેઠ લકા સુધી ધર્મધ્વજ લહેરાવતો ફરી વળ્યો હતો. ‘મહાવંશ કાવ્ય’ નામના બૌદ્ધ

શાસ્ત્રમાં ઉત્તેજ છે કે મિત્રની પના ગળ પતુગાનયે આ જ સમયમાં નિયમ મુનિઓ માટે ગિરિ નામનો પિકાજ બધાવી આપ્યો હતો.

સમગ્ર દક્ષિણ તિલ્લા જુદા જુદા ભાગોમાં જૈન ધર્મે આ જ સમયમાં બિડા પાયા ગેપવા માડ્યા હતા. પગિલામે એક વખત સમગ્ર દક્ષિણ દિશામાં જૈન ધર્મનું જ પ્રાચીન જાણુ હતું જેના પ્રાચીનતા એકાદ ચીની ચાલી ફાળિયાને પણ નોંધ્યો છે. આ પ્રમાણે પગિલામે પાળાઈ ચેરા, ચોન, પાલ્ય, મળાગટ્ટ-મદ્દમુગ રંગે દોઢામાં જૈન નૃપનિઓની અખા પગ પગ મેદો વર્ષો મુધી ચાલી ગઈ હતી. મદ્દમુગમાં તો એ પગ પગ એકાદાગ ૧૦૦૦-૧૦૦૦ વર્ષ મુધી હતી સદી છે.

નિગમની તામિલ તેનુ મનની આદિ ભાષાઓના આદિ આદિત્ય મા પાળ જૈન મુનિઓ તથા મુદ્ધ્ય દરિઓનો જ મોટો ફાળો છે જેથી એના સમગ્ર પ્રાચીન સાહિત્ય પગ જૈનત્વની ઠાડી બાપ પોરી આજ પણ જોઈ શકાય છે. “નિઘારી”ઓને નિવૃત્તના આ ભાગે ‘જી’ નમ મિદ્ધ્ય મામનો જૈન મત જે હતું આજ મુધી પણ આપવામાં આવે છે’ (વિગાના) જે મનાય છે કે એ પગક્રમી રીત મનિઓએ ધર્મના દેવા હતા. પાયા નાખ્યા હશે.

હિંદુ બહાલ પાટાચેટી અમને.

મિત્રાની જેમ ઉત્તર મા પણ મસ્તી અને મળાગમના અમેદ પળાગે એકાદગી જે તેજી-પ્રતિભાષાની મનિઓ દર અગમ્યાન અને મિત્રિ મળી પોતાનો ધર્મ સફેશ પ્રચારી રાજ દતા જેમ મિત્ર માથે દાવાનમ નામના એક જૈન મનિ કે પાગસ (મગન) મુધી ગયા હતા તેમજ મનિઓ પણ ત્યાં મુધી પળાવ્યા હશે કાગળ કે અગમ્યાનના એક તત્વજાનીએ પાળી મળીને વાપરવાના તેમ જ નાના નાના જગુઓની પણ દિશા નથી મનાય જ બેધ આપેલો એ જૈન મનિઓના જ અસનનું પગિનામ હો એમ સફેજે દર્શાવે છે.

આ જ સમયમાં આજથી ૨૩૦૦ વર્ષ પહેલાં મહાત્મા માનીના હાથે ખેમ્બોલોનિયામાં અહિંસાવાદી ધર્મની સ્થાપના થઈ. એ ધર્મ ફૂલ, વનસ્પતિ અને ધાતુમાં પણ જીવ માને છે ને તેથી કોઈ પણ જીવને મારવામાં પાપ માને છે. ઉપવાસનું પણ એ ધર્મમાં મહત્ત્વ છે. આ ઉપરથી જોઈ શકાય છે કે મહાત્મા માની પર પણ જૈન ધર્મની જ અસર પહોંચી હશે તેમ જ ઈર્નિષ્ઠ મુઘી પણ એની અસરો પહોંચી હશે એવા યુગવાચ્ચોય પ્રાપ્ત થતા જાય છે. ભારતના પ્રવાસે આવેલા ઈશુખ્રિસ્ત પર પણ એમનો હિડો પ્રભાવ પડ્યો હતો. પડિતો તો એટલે મુઘી કહે છે કે એ સિંધમાથી ચોચિતો જગન્નાથ-પુરી તરફ ચાલ્યો ગયો નહોત તો એ ત્યાં જ જૈન દીક્ષા પામી ચૂક્યો હોત

“ ઇતિહાસવેત્તા પડિત મુદરગાલજીએ હિદી ભાષામાં ‘હજરત ઈસા અને ઈસાઈ ધર્મ’ નામનું પુસ્તક લખેલું છે તેના ૧૬૨ મા પાને લખેલું છે કે ઈશુ જૈન સાધુઓ પાસેથી ધાર્મિક શિક્ષા પામ્યો હતો.

હિદી વિશ્વ કોપ પૃષ્ઠ ૧૨૮—લખેલું છે કે ઈશુ જૈન-બૌદ્ધ સાધુઓના પરિચયમાં રહેતો હતો.

મેજર જનરલ જે. સી. આર. ફર્લાંગે Science of comparative Religions નામનું પુસ્તક લખ્યું છે તેના ૪૬મા પાને કહ્યું છે કે, ‘યુનાની વિદ્વાન એરિસ્ટોટલે ઈ. સ. પૂર્વે ૩૩૦ પર કહેલું કે યહુદીઓ પ્રગટ સાધુ હતા. જે ખરી રીતે જૈન-બૌદ્ધ હતા. પાછળથી તેઓ જુડિયામાં રહેવાથી યહુદી સજ્ઞા પામ્યા હતા.’ એ જ પુસ્તકના પાના ૧૪ મા જણાવેલું છે કે જૈન યતિઓ સમસ્ત પૃથ્વી પર વિહાર કરવા લાગ્યા હતા. જેઓ સંસારનો ત્યાગ કરી ઘણું ખર્ચ જંગલમાં કે પર્વતની ગુફા જેવી એકાંત જગ્યામાં રહેતા જેમની પાસેથી ઉચ્ચ અધ્યાત્મના ભાવો ખીંજીને મળ્યા હતા.

ફર્ગ્યુસન નામના શિલ્પશાસ્ત્રીએ ‘વિશ્વકી દષ્ટિ’ નામનું પુસ્તક

વખ્યુ છે તેના રૂઝા પાને નોધ્યુ છે કે મહામા પણ જૈન મંત્રિ હતા "

આ બધા પ્રમાણો બતાવે છે કે જે ાળના સાધુઓ સમસ્ત જુમડા પર ફરી વળ્યા હતા (જૈન સિદ્ધાંતમાથી)

‘ આપ કાન઼ નામે લેખમા મુનિ ત્રી કયાણનિઝયછ પણ જણાવે છે કે

‘ હિ હુસ્તાન યાહર મી જૈન સાધુત્તવા વિહાર હોતા થા ’

આસામ વિશે કંઈ પણ માહિતી ઉપનમ્બ થઈ રહી નથી એમ હતા ત્યાના વણા ગામ નગરોના નામ તીર્થ કરોના નામ ઉપરથી પડેના હશે એ આજ પણ જોઈ ગમાય છે એથી આમામનો ઇતિહાસ મેં ૧૧ વન માગે છે પણ ૧૨ વર્ષના ભયરે હુમામા ઘણા મુનિઓ ઈરાન-પૂર્વ તરફ ચાલ્યા ગયેના એની સામ્મનોવો આધાર કંપી રાખાય છે કે આમામ જેવા પ્રદેશમા પણ એક મને જૈન ધર્મ માલ્યો ફૂલ્યો હશે જનતા પર જામેનો પ્રભાવ

આમ આ મામા કોઈની પણ મનાય કે ઓથ વિના અને તે પગ નામ કે યશની હુમલ વિના કેવળ જનતાનુ નનિષ ધોગળુ વિચુ ચાલના એ મુનિઓ દેના આગે ખૂબે ફરી વળ્યા હતા તેમ જ હિ મહાપા પતેલી જર્જનિયો પ રિજ્યો પ્રાપ્ત મી એમણે એક પત્રી એક મિ ના સર ક વા મા સાહના અને એ રીને અદિસા ધમના પ્રચાર ત્રાગ જનતાની કાયાપનદ મી નાખી હતી અને પત્રી તો એમના જોગે અને જોગે પ્રચારને માગે એની જગ જગી હતી કે ત્યાગથી દિમ યને જ મવ પગે ગરા હતા અને સરવ ફેના રેતા માસાગાનું પ્રમાણ પગ ખૂન ધગી યુ હતુ કેવા પ્રગોએ તો એજો ત્યા જ કોઈ જોગે જોવા બાગોમા ૧૧ સુન્મોને માગે જનતા પૂનપો નામતા ગી ડગી નથી એમ જા એમા દેના તો હ જ એમ હશે તે માનવા લાગી હતી આ બાગવ્યાપી

જ્ઞેશભર્યા પ્રચારને કારણે વેદધર્મ પર ન ભૂંસાય એવી યજ્ઞહિસાના ત્યાગની ઊંડી છાપ પડી છે. જેનો લોકમાન્ય બ્રાહ્મગંગાધર તિલકે પણ સ્વીકાર કર્યો છે. બૌદ્ધ દર્શનને પણ જૈન ધર્મે જગાવેલી આ નવી હવાથી પ્રભાવિત બની માંસાહારને પાપ માનવું પડ્યું તેમ જ એ સમયમા લખાયેલા ‘લંકાવતાર’ નામના ગ્રંથમા ભગવાન બુદ્ધને મુખે કહેવડાવવું પડ્યું કે “હે ભિક્ષુઓ ! હું સર્વ જીવ પ્રત્યે દયા-કરુણા ભાવથી જ્ઞેનારો માંસાહાર કરી શકું ખગે ? માસ લોહરૂપ ભિક્ષુઓએ જ મને માસ ખાનારો ઠરાવી-વિનયપિટકમા પણ એવા વિકૃત પાકો ધુસારી દીધા છે. બાકી હું સર્વ જીવો પ્રત્યે દયા-કરુણાભાવ દર્શવનારો માંસાહારને પ્રમાણી જ કેવી રીતે શકું ? ” આમ લંકાવતાર પર પડેલો પ્રભાવ એ જૈન પરંપરાની વિશુદ્ધિનું અને ભારતવ્યાપી મેળવેલા મહાવિજયનું પ્રબળ પ્રમાણ છે.

સંપ્રતિનું આગમન :

સપ્રદાયના પ્રસારની અપેક્ષા જનતાના નૈતિક ધોરણને જિંચુ ચડાવવાની જ જેમની કામના હતી એવા એ મુનિવંશની નિષ્કામ સેવાથી આકર્ષાઈને જ બૌદ્ધ જગતમા ધર્મ સમ્રાટનું પદ પ્રાપ્ત કરનાર મહારાજા અશોકના પૌત્ર અને ઉત્તગધિકારી સમ્રાટ સપ્રતિએ જૈન ધર્મનો સ્વીકાર કર્યો હતો અથવા તો એમ કહી શકાય કે એ પીર મુનિઓના સંકલ્પનો જ એ પરિપાક હતો. એથી એના આગમન બાદ પણ જૈન ધર્મના પ્રચાર-પ્રસારને ઠીક ઠીક વેગ મળ્યો હતો.

સેકડો-હજારો મંદિર મૂર્તિઓ ભરાવાને કારણે સંપ્રતિ જૈન ધર્મના ઇતિહાસમાં અમર બન્યો છે, પણ દુઃખની વાત છે કે જે મુનિઓએ સહેજ પણ યશની કામના વિના દેશ-પરદેશમા ધૂમી અપાર ચાતનાઓ-કષ્ટો-વિરોધો અને ઝંઝાવાતો વચ્ચે પણ અદ્ભુત પરાક્રમ દાખવી જે ભવ્ય-ગૌરવશાળી અને તેજસ્વી ઇતિહાસ નિર્માણ કર્યો છે એમની એવી નોંધ સરખી પણ કોણે લીધે છે ?

કેવળ નિષ્કામ ભાવનાથી કરેલા કામ માટે એમને તો યશની કોઈ કામના નોતી પણ આપણે આપણો ધમ બુલ્યા છીએ, કારણ કે નથી ધર્મશાસ્ત્રોએ એમની નોવ જાણી કે નથી ઇતિહાસે એમની નોવ ગમી ભાગતના ઇતિહાસે સપ્રતિની પણ આ જ કારણે બહુ કમ નોધ સીધી છે આમ છતાં ભાગતમા અહિંસા ય્યા ત્યામ, તપ છવન-ગુદ્ધિ અને વૈચારિક ઠાગતા ઉપગત મામાહાર ત્યાગનું જે મહત્ત્વ છે એ મોટે ભાગે એ કાળના જૈન મુનિઓએ મિત્રેના સસ્કારોનું જ રૂપ છે પ્રગતિનું કાળ.

આથી જેનું પડે છે કે જેમ જમીનની કળુપતા એના કાલ્પ દાપને જ આભારી છે તેમ જૈન ધર્મનો ભાવ અને ગાંધગામી ઇતિહાસ પણ એનામા ભાગેના આ દોષને જ આભારી છે એથી જો એનામા અદ્યારો પણ માસાહારનો દોષ ન ચોટયો હોત તો જે પ્રત્યક્ષ શક્તિ, આમર્થ્ય અને સકલ્પ એમનામા ભભૂકી ઊઠ્યો હતો એ પ્રગટી જ ન ગઈત અને તેથી વિજ્યો પર વિજ્યો મેળવી અહિંસા ધર્મના પ્રસારને સમગ્ર ભાગત આપી જે વેગ મળ્યો એનો પ્રમાણ-પ્રચાર પણ કાલ ન થયો હોત આ કારણે માસાહારનો હાલિ દોષ નભાવના ખાતર શરમનું કોઈ જ કારણ નથી જિનદુ ગવનું કારણ છે કે એને કારણે જ જૈન પર પગમા પ્રગતિનો એક પ્રત્યક્ષ નેશ ઠાક્યો હતો અને એને પરિણામે કેટલાક પ્રદેશોમા તો મામાહાર લગભગ નામનેર થઈ ગયો હતો.

નદિલેલ મુનિ બગવાનના જ શિષ્ય હતા યોગી હતા ધર્મા એ પણ પતન પામી વિનાસની અધમ ભૂમિમાએ જિતરી ગયા હતા અગણિત મુનિ પણ તેવી જ રીતે વેશ્યાના બાદુપાશમા લપટાઈ ગયા હતા પણ જ્યારે એમને દોષનું જ્ઞાન થયું ત્યારે ધગધગતી શિના પર જેમી જઈ જે ઘોર તપશ્ચર્યા અમણે સાધી હતી એથી જ એ આજે વદ્ય બની પૂજાય છે પણ એ પણ એક વાર પતિત થયા હતા એમ કરેનામા શરમ—સકાય નથી ઉદ્ભવતો તેવી જ રીતે ચૈત્ય

યુગમાં તેમ જ પાછળના યતિયુગમાં તો લગભગ આખી સાધુ સંસ્થા જ ગૃહસ્થ જેવી બની ગઈ હતી જોકે અદરનુ ગળાળતું વિશુદ્ધિતુ મૂળ ખીજ એટલું પ્રખળ હતું કે એના પ્રકાશે જ અધાગ ઉલ્લેખાર્થ ગયા હતા પણ એ સત્ય વસ્તુ પ્રગટ કરવામા જૈન પરંપરાને સદેજ પણ થડકારે થતો નથી તો એ કાળના અસ્પર્શખ્ય મુનિઓ કે જે બિચારા કદી પહ્ચા જ નથી, એમને તો માત્ર ચડવાનું જ કાર્ય કરવાનું હતું છતાં એમને માટે કેમ આજે આપણને શરમ ઉદ્ભવે છે ? અને એને કારણે ઉદ્ભવેલો આવો નવસ્રત અને ગૌરવપ્રદ ઇતિહાસ શા માટે સતાડી રાખવો પડે છે ?

છતાં બનાવેલો ઉપેક્ષા ભાવ :

મૂળ વાત એ છે કે બ્રહ્મચર્યનાં શિખરે સગ કર્યા ન હોઈ અરણિક-નદિષેશુ જેવાઓનું ઉડ્યન આપણને ભલ્ય લાગે છે ત્યારે માંસાહારની બાબતમા આપણે સો એ સો ટકા ઉચ્ચ શિખરે સર કર્યા હોઈ એવા મુનિઓનું ઉડ્યન આપણને આકર્ષી શકતું નથી. ઊલટું એમના પ્રથમના દોષ પર જ આપણી દષ્ટિ ચોટેલી રહે છે. માનવ સ્વભાવ જ એવો છે કે પોતાનાથી આગળ વધેલાઓનું એ ગૌરવ ગીત ગાય છે. પણ પાછળનાઓનો ગમે તેટલો ભલ્ય પુરુષાર્થ અને પગક્રમ હોય છતાં એ એની કિંમત આંકી શકતો નથી. આશ્ચર્યની વાત છે કે બ્રહ્મચર્યને તો લગવાને એકાતિક ધર્મ કહ્યો છે છતાં એક વારના વિદ્યાસીઓ પાછળથી પૂજ્ઞતા રહ્યા છે; ન્યારે અન્ય વ્રતોમાં તો અપવાદને સ્થાન આપવામાં આવ્યું હોવા છતાં એક વારના પતિતોએ એવો તે કયો ભારે ગુનો કરી નાખ્યો હતો કે એમની વાત જ આપણે ગુપ્ત રાખવા માંગીએ છીએ ને તેથી એમણે સર્જેલો ઇતિહાસ પણ અંધારામાં જ રહે એમ ઇચ્છીએ છીએ ?

લીધેલી નોંધ :

જોકે પ્રજાચક્ષુ પડિત સુખલાલજી એ ‘જૈન ધર્મનો પ્રાણ’

પુસ્તકના પાના ૧૧૯-૧૨૦ પર મુનિઓએ સર્જેલા આ ઇતિહાસ વિશે સારી એની નોંધ લીધી છે એઓથી લખે છે કે

“અગા ના પૌત્ર સપ્રતિએ દેવળ પોતાને આધીન રાજ્ય પ્રદેશોમાં જ નહીં, મનકે પોતાના ગજ્યની મીમાની બહાર પણ જ્યાં અહિં મકે જીવન વ્યવહારનું નામનિગાન પણ નહોતું ત્યાં અહિં માની ભાનનાનો પ્રયાગ કર્યો અહિં સા ભાનનાના એ જગજાને વ્યાપકરૂપ આપનાતું કાર્ય નિર્વૃથ્ત અણુગારેએ જ કર્યું તેઓ ભાગના પૂર્વ-પતિમ ઉત્તમ-લિણુ જ્યાં જ્યાં ગયા ત્યાં ત્યાં જેમ સદગચાર્યે ભારતના ચારે ખૂણાઓમાં મહોની રચાપના કરીને કલાકતો નિજ્ય સ્થાન રાખ્યો હતો તેમ એમણે અહિં મા દ્વૈતની ભાનનાના નિજ્ય સ્થાનો ગોળ્યા હતા.

અહિં મા પ્રયાગ એ મુનિ મરોએ પોતાના કાયમાં એટલી પ્રગતિ માધી હતી કે જેની અસર મરતન સમ્રાટો મુધી પણ પડેલી હતી તે તેથી જ અમરો એ કાયને વેગ આપવામાં મ કરી હતી તેમ જ સામાય પ્રજા પણ રિખાવ ધગની એ અહિં સા તત્ત્વને સ્વીકારવા લાગી હતો અને તેથી જનતા અહિં સાની આની ધોપણા કરનારા ગજ્યોને ગાન આપતી થઈ હતી આમ એ રાજમાં જૈન ધર્મના પ્રચારને જે ભાર વેગ મળ્યો એમાં એ સીંઝ મનિઓની તપ થઈ અને પ્રયાગ મકે પતું જ અનુદ બગ પુગયું હતું

રાયકો નેર્ત જો કે ભગવાનના નિવાણ બાદ લગભગ ૨૦૦ વર્ષ મુધી જે જૈન ધર્મ મોટે ભાગે મિત્તર અને મિત્તરની આતુ બાળના પ્રેરે. મનો જ મીમિત મની લો હતો એ પ્રમથા હુ કાર કરી ઊઠ્યો, નગ્યો અને ભાનના એક ખૂણાથી બીજા ખૂણા મુધી પ્રગતી થઈ મમમ દેગને એણે ખજાભગારી મૂક્યો એની પાછળનું બગ મામાહાના આવેલા અલ્પદોષને કારણે પ્રગટેલી બાદતિનું જ હતું

આ નિબંધનાં પાનાં વાંચી એક વિદ્વાન મુનિશ્રીએ મને જણાવેલું કે સપ્રતિએ જ એવા બનાવટી સાધુઓને ગૃહસ્થોમાથી તૈયાર કરી ધર્મપ્રચાર માટે ભારતના ભિન્ન ભિન્ન ભાગોમાં મોકલ્યા હતા એવું વર્ણન શાસ્ત્રમાં આવે છે. જો આ કથન ખરાબર હોય તો બનાવેલા વેશધારી મુનિઓને બદલે વિગૃહ ચયેલા એક વાગ્ના એ વેશધારી મુનિઓ હતા એમ કહેવું એ જ ચથાર્થ લાગે છે, કારણ કે અદરથી રંગાયા વિના બીજને રંગી શકાતા નથી, પોતે જગ્યા વિના બીજને જગાડી શકાતા નથી. છતાં આનંદની વાત છે કે આમ જગેલા જૈન મુનિઓએ જ કરેલા ધર્મપ્રચારની વાત બીજી રીતે પણ શાસ્ત્રોમા ઊતરી છે એ ઊલટું આ પ્રકારના મતવ્યને વધુ પુષ્ટ કરે છે. અનાય દેશોમા જૈન મુનિના આચાર કેવી રીતે પાળી શકાય એવી પાછળથી બધાયેલી નિર્બળ મનોદશાને કારણે આ વાત બીજી રીતે મૂકવામા આવી હોય એ વિશેષ સંભવિત લાગે છે, પણ જગેલા વીર્યવાન મુનિઓ માટે એવો ભય રાખવાની કશી જ જરૂર હોતી નથી. જૈનશાસ્ત્રોના પ્રખર અભ્યાસી અને સંશોધક મુનિશ્રી કલ્યાણ-વિજયજીએ પણ અનાય દેશોમા અને તે પણ ભારત બહાર જૈન-મુનિઓના વિહારને પ્રમાણભૂત ક્યાં નથી માન્યો ?

આ દયા ઉપરથી જ્ઞાન છે કે મુનિઓના આચારવિચાર માટે
ને જો શ્રુતકથા સખારો તથા અધ્યયનો મળ્યા એની ત્યા મુધી થી

ભદ્રબાહુસ્વામી કે શ્રી સ્થૂતિભદ્રજીને ખખર જ નહોતી.

શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીએ જ્યારે આ બધી બીના બાણી તેમ જ મુનિઓના આચાર માટે નવી આસાઓ નિર્માણ થયાની વાત સાંભળી ત્યારે એમણે એ આસાઓ, ઊભા કરેલા નવા અર્થો તથા પતિત મુનિઓને ક્રમે ક્રમે ચડાવવા આપેલા અપવાદના પાઠો વગેરેને સંમતિ આપી હશે એમ સહેજે કંઈપી શંકાય છે, કારણ કે એમણે પણ એ જ વિચારો વ્યક્ત કર્યા છે—એટલું જ નહીં, એમણે પોતે પાછળથી રચેલા દ્રવ્યસૂત્રમા પણ એ જ વિચારોનું લાખ્ય કર્યું છે. એમાં એમણે પૂર્ણ સ્પષ્ટતાથી જણાવ્યું છે કે —

પાઠ ૯ મો

વાસાવાસં દાવે મત્તે પાલ્લિગાહે હિ મત્તે એવં કપ્પઢ દાવિત્ત
 એ વિ પલ્લિગારિત્ત એ વિ હટ્ઠાણં આરુઘ્માણં વલિય સરીરાણં ડમાઓ
 નવરસ વિગહ્ઓ અમિકલ્લણ અમિકલ્લણ આહારિત્તેતજજહા ૧ સ્ત્રીર ૨ વર્હિ ૩
 નવળીઅં ૪ સર્પિ ૫ તિલ્લું ૬ ગુહં ૭ મહુ ૮ મજ્જ ૯ મંસ — વાસાવાસ પજ્જો-
 સવિયાણં અત્થે ગઈયાણં એવ વુત્ત પુવ્વં ભવતિ અહ્ધો મત્તે । ગિલાણસ્સ ?
 સે અવણ્ણજા ।

મુનિએ જો તે હૃષ્ટપુષ્ટ હોય, શરીરે બળવાન હોય, તો તેણે આ નવ વિગર્હઓ જેવી કે દૂધ, દહી, માખણ, ઘી, તેલ, ગોળ, મધ—મદિરા અને માંસ—ઘડીએ ઘડીએ ન વાપરવી. ચોમાસામાં તો ન જ વાપરવી ‘તરુણ હોવા છતાં રોગને કારણે કે નિર્બલતાને કારણે જરૂર હોય તો જ અપવાદ દશામા એણે એ વસ્તુઓ વાપરવી બાકી નહીં.

આમ એ વસ્તુઓ ઘડીએ ઘડીએ ન વાપરવાનું કહેવા પાછળ હેતુ તો એ જ હતો કે એવા મુનિઓએ શરીર બળવાન અને તંદુરસ્ત હોવાને કારણે વિગર્હઓ લેવાની જરૂર ન હોય છતાં જો સ્વાદલાલસા વળગેલી હોય તો ધીરે ધીરે એમાંથી છૂટી જવું જોઈએ.

૧. શ્રી ભદ્રચાલુસ્વામીનું આ કથન આપણા નિમળના ભાવને પૂર્ણ પામે વ્યક્ત કરે છે એટલે જ એમણે આ નાનસામા-સારનાઓ માટે ધીરે ધીરે છૂગી જવા અર્થે જ આનો અપનાવ માગ્યો તે ગણ્યો છે જતા ચોમામામા એનો પ્રતિમધ મૂંચો છે જ્યારે રોગી કે નિમળ માટે તો ચોમામામા પણ અપવાદિક છૂટ આપી કે તેરી જ ગીતે (નિ ગા ૩૧૭૦ ચ) પણ જણાવે છે કે રોગ સમન ન થાય તેમ હોય તેના ગામના જ એ લઈ શાય-માખી નહીં

આમ જતા મદારિગર્ભો અપવાદને કારણે વર્તે સમય એમ ન હોના મોડમપણે નવગસ વિગર્ભો વારે રૂડીએ ન વાપગવાનું કહ્યું છે એનું કારણ એ છે કે એમ કહેના જતા એમ બુદ્ધિ આ તો પેલ અર્થ જાય

વાગાને આ પ્રશ્ન મૂકવે છે કે '૧-ઘી તો ૧૨ પાપ શુ મત્ર-મામ લેરાથી ગગ કે નિમળના હન્ટી ૮૦? કે પગી લાનનું મુનિઓએ એનું મદાનું આગળ ધયુ હશે? મલર કે કે કેટનાં એનું બહાનું વયુ' પણ તેાય ૫. એ-૮૦ ગીતે જોતા એમા તથ્યાશ લેવાનો સભવ ૭

ઉત્તમતર વિમસની દૃષ્ટિએ વિચારીએ તો ભરિયનું જગત એ અદિમાર્ગે માગે આગળ ધપમે તો એ એ દિવસ 'ધનો પણ ત્યાગ કરો મગજે કે એ વનમ્પતિ તો નથી જ પ્રાચીન ગામના જગતનાં બુદ્ધનો શિષ્ય દેવદત્ત કહ્યું વનમ્પન્થાદારી હતો એણે તથા એના મંત્રે દુધ અને 'ધની બનાવળો પણ ત્યાગ કર્યો હતો આજે પશ્ચિમના દેશોમા સામ્રાજીઓનું પ્રમાણ વડનું જાય છે પણ એમા ઇંગ્લેન્ડ ના ઝાહારીઓ તો 'ધને પણ એનિમલ પ્રોડક્ટ (animal product) કદી માસાહારની કેટિનું પામે છે આથી જા માથી એવા ગુણવત્તા દુધ મળે તેના જુલોની તેમણે ગોધ કરી છે અને 'મોટા નામના નિમોપચારી પ્રોડક્ટરે તો આના જુલો વાવવાની પગ રૂઝઆન કરી દીધી છે પણ આપણે આજે જ ને દુધનો ત્યાગ કરીએ તો

આપણા આરોગ્ય પર અસર થયા વિના રહે જ નહિ. ગાંધીજીએ દૂધનો ત્યાગ કર્યો હતો પણ દૂધ વિના આરોગ્ય પ્રાપ્ત થાય તેવી કોઈ સંભાવના જ નહોતી ત્યારે એમણે બકરીના દૂધનો અપવાદ સ્વીકારવો પડ્યો હતો. તેમ એ કાળમાં પણ સેંકડો પેઢીઓના સસ્કારો હોઈ એવાં કુટુંબોમાંથી લિટ્લ સંઘમાં જોડાવા ઇચ્છનારાઓને એ અગે ભારે પુરુષાર્થ કરવો પડતો અને તેમાં સ્થિર થયા બાદ જ એ સંઘમાં જોડાતા. પણ દુષ્કાળના સમયમાં એ વ્યવસ્થા તૂટી પડી હોઈ એવી સાધના સાધ્યા વિના જ ઘણા સંઘમાં ધૂસી ગયા હતા, જેથી પૂર્વ-સસ્કારોને કારણે શુદ્ધીકરણની કડકાઈ આવી ત્યારે ઘણાની તબિયત પર અસર થવા લાગી હશે અને એટલે જ પાઠોમાં કે આચારોમાં ગુરુઓએ ઉદાર દષ્ટિ રાખી હશે, કારણ કે એ દ્વારા એમને તો એમના દિલમાં પ્રવેશ કરી એમને વિશુદ્ધ કરવા હતા. અને એ રીતે પોતાના પ્રિય શિષ્યોને સાધકપદેથી મુનિપદે પહોંચાડવા હતા. બાકી ગુસ્સો કરવાથી કે ધક્કો મારવાથી રોગ કંઈ હતો નથી એ એ બરાબર જાણતા હતા. પણ ૨૫૦૦ વર્ષોના સસ્કારોને કારણે માસની વાત સાંભળતાં જ આપણે અકળાઈ જઈએ છીએ ને તેથી કોઈ એવો શાસ્ત્રાધાર રજૂ કરે છે તો એના પર જ રોપ બિતારીએ છીએ પણ જો એ ગુરુઓ આપણી જેમ અસહિષ્ણુ બની ગયા હોત તો એમણે પાછળથી સમગ્ર ભારતના ખૂણે ખૂણે વિહરી માંસાહારી કેમોની કેમોને જૈનદીક્ષા આપી ધીરે ધીરે એમને ચડાવી હતી, એ ઉત્થાનનું મહાકાર્ય એ કરી શકત જ નહીં.

આજે વદિતા સૂત્રની ૨૦ મી ગાથા મજ્જિમિમ્મ મસમિમ્મ જે મદ્ય-માસના લાગેલા અતિચાર અગે રોજ પ્રતિક્રમણમાં બોલવામાં આવે છે એ શું બતાવે છે ? એ એ જ બતાવે છે કે માંસની સ્વાદલાડસા-મા ફસાયેલાઓને બહાર લાવવા ગુરુઓએ કેવી સહિષ્ણુવૃત્તિ અને ધીરજથી કામ લીધું હશે ? આજે તો મદ્ય-માસનો કોઈ પ્રશ્ન જ નથી. એનું નામ જ આપણે સાલળી શકતો નથી. પણ એ ગુરુઓએ

એ યુગમા બતાવેલી ભવ્ય ઉદાન્તાનુ જ એ ગાથા દ્વાન
રોજ સ્મરણ કરનામા આવે છે

એક ખીજ દૃષ્ટિએ વિચારીએ તો જે પુરુષોએ આપણા માટે
અનહાર મુનભ ધોરી માગ બનાવી આપેા છે એમણે એ અભેદ
જગનો માન કરના ઝાઢી ઝાખરા ફર દ ના ડાગ-ડામગ દારી નાખના
કેદનો પુરુષાથ ખેલો રંગે ? ને એમ કરના જતા એમના પગમા શરો
નહી બોર્ડ રોય ? દાગ-ઝાકરા નહી ખૂન્યા રોય ? ઝાઢી-ઝાખગ
ઓથી શરીર નહી ઉજાઈ ગયુ રોય ? જતા એમ માનુ કે એ પણ
આપાની જેમ જ ઝપથી મ ન રીતે એ માર્ગ પર ને ના હતા તો
એ આપણી સમજની ખામી બનાવે છે ખરી રીતે તો ગાન ધુમ્મસ
વન્એ વેગરેના મુનની મજતા તો એ બવા અવાગ વાગ દગવી નવ
પ્રારા પાથ નામા છે તેમએ મુનિઓની મહત્તા પણ આના જ
દાગો છે

ગાંધીજી સુન્ત વનખત્યાહારી રતા એમના આશ્રમમા માસા-
હારી લોકને પણ સુન્ત વનખત્યાહારી મનીને જગેરે પતુ આમ
છતા અનુલગદાર ખાનની પુનીને માસ વિના આનરુ જ નહી તગત જ
એની તમિયન પર અમર ધની આથી માનન અહિસાને પ્રાધાન્ય
આપનાગ ગાનીજી એને એક મુનિમ મિત્રને ત્યા માસ બોજન માટે
મોની આપના તેમ મુરુઓએ પણ ખૂન જ ઉત્તરતાપૂર્વક કામ લીડુ હતું

આથી રરોઈ પ્રશ્ન આજની દૃષ્ટિએ નહી પણ તે તે સમયની
દૃષ્ટિએ જ વિચારવો જોઈએ સાવે એ પણ ધ્યાનમા રાખુ જરૂરી
છે કે એ દાગની કેની વાતો આજે ન ચાને

બ નાતુ પ્રામાણ્ય

उत्तरोत्तर ऋर्षाणाम् प्रामाण्यम्

આપણી આર્થ પર પગમા એ સ્તીકાગ્વામા આનુ છે કે સના-
તન મિદ્ધતિ બ ની ન રમય પણ આચારવિચાર-વિધિવિધાનો તો

સમય-સ યોગાનુસાર બદલાવા જ પડે. આ કારણે પૂર્વના યુગપ્રધાનોની અપેક્ષા પાછળના યુગપ્રધાનોનું જ વચન પ્રમાણભૂત મનાય. જેમ આજે કેટલીક બાબતોમાં આપણે કાવકાચાર્યની અને કેટલીક બાબતોમાં આચર્યદક્ષિત સુરિની આજ્ઞા નીચી છીએ તેમ. હરેક યુગપ્રધાનને પોતાના યુગનો પણ વિચાર કરવો પડે છે. આ કારણે શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીની સામે અમુક પરિસ્થિતિ હતી. એથી એમણે નવ વિગઈઓ માટે મર્યાદિત ઘૂટ મૂકી. પરિસ્થિતિ બદલાઈ ગઈ ત્યારે પછીના યુગપ્રધાનોએ ચાર મહા વિગઈઓ માટે અપ્રશસ્ત વિગઈઓ કહીને (નિ. ચૂ. ગા ૩૧૬૭-૬૮) સંપૂર્ણ પ્રતિબંધ મૂક્યો. આજે આપણે પાછળના યુગપ્રધાનોની આજ્ઞા નીચે હોઈ કોઈને હવે એવો અપવાદ ન મળી શકે. વળી એ જ મહર્ષિઓએ એ પણ આજ્ઞા આપણને આપી રાખી છે કે દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ જોઈ પરિવર્તન કરવાની જરૂર લાગે તો ભિક્ષુ સઘ એકત્ર થઈ પટ્ટકો દ્વારા વિધિવિધાનોમાં પરિવર્તન કરી શકે છે. પણ કોઈ પ્રશ્નમાં પોતાની વાત સાચી હોવા છતાં ચાલી આવતી આજ્ઞાનો ભંગ કરવાનો કોઈને પણ અધિકાર નથી. જો આ પ્રશ્ન બરાબર સમજાય તો શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીનું કથન એ સમય માટે કેવું યોગ્ય હતું અને જરૂરી પણ હતું એ સહેજે ધ્યાનમાં આવે. પણ આપણે હરેક પ્રશ્નને બદ્ધ પૂર્વગ્રહથી જ જોઈએ છીએ અને એટલે જ આપણે સત્ય રહસ્ય સમજી શકતા નથી.

પ્રકરણ ૧૨ મું રાશ્ત્રો વિષે બાધેલી કલ્પના

ધણા પૂછે છે કે ‘પતિતોનો ઉદ્ધાર કયો એ તો ગૌરવની વાત છે પણ આના પાઠો મળ્યા આગમ અથવા જ હોય ત્યાં કયા મોં? આપણે માનત્યાગની વાત બીજાને ગળે ઠેસારી શકીએ ?’

આપણે પાઞ્ચ કદી ગયા છીએ કે ‘જૂની આચારવિધિઓ ઇતિહાસ બની શાસ્ત્રમાં સંગૃહિત થઈ જાય છે અને નવી વિધિઓ નિર્માણ કરી પડે છે ૨૫૦૦ વર્ષના ઇતિહાસમાં તો આપણે હમેશા બનતું જ આવ્યું છે

તો પ્રશ્ન એ બેઠે છે કે ‘જો ૧૬૦ વર્ષ બા નવી વિધિઓ લખવી પડી છે તો આજ સુધીમાં તો એની કેટલીયે આવૃત્તિઓ કાઢવી પડે પણ એમ બન્યું છે ખરું ?’

‘નથી બન્યું એ તપીત છે, કાગળે નહીં આચાર્ય લખના જેવા સમય જ્ઞાનીઓ—પૂર્વધરોનો પાઠના સમયમાં એમીસાથે યોગ ન આપ્યો હોઈ મૂળ આચાર્યને જ આધાર બનાવી જરૂર પડી ત્યારે પટ્ટે દ્વારા આપણે મુનારાધાર તો કરતા જ રહ્યા છીએ

બાપી આચાર્યને દ્વિ શ્રુતચક્ર એ કોઈ ધાર્મિક તત્ત્વજ્ઞાનનો—દ્રવ્યાનુયોગનો અથવા નથી પૂર્વાચાર્યોએ પણ એને ચક્ર ગણાવ્યું યોગમાં જ મૂક્યો છે

આમ છતાં આના પાઠો ન ગમતા હોય તો જેમ નિર્જીવ એક કાગળે આચાર્યની પાંખો ચૂલકા ગલાતી હતી છતાં એને અલગ

કરવામા આવી છે તેમ દ્વિ. શ્રુતસ્કંધ જેનું નામ જ અગ્રશ્રુત સ્કંધ છે એ પાછળથી ઉમેરાયેલી ચૂલિકાઓ હોઈ એને પણ સ્વતંત્ર ગ્રંથરૂપે અલગ કરી શકાય.

સાથે એ પણ કહેવું જરૂરી લાગે છે કે પ્રથમ શ્રુતસ્કંધ જેનું મૂળ નામ આચાર શ્રુતસ્કંધ હતું એમાં પાછળથી ૨ ચૂલિકારૂપ અગ્રશ્રુત વિશેષ સ્પષ્ટતા માટે ઉમેરવામા આવેલો છે એમ આચારાંગની ટીકામા જ જણાવેલું છે વળી પાછળથી લખાયેલી ૪ ચૂલિકાઓમાની ૨ ચૂલિકા આચારાંગ પાછળ અને ૨ ચૂલિકા દશવૈકલિક પાછળ જોડી દેવામા આવેલી હોઈ આજ કાળમાં સ્થવિરોએ એની રચના કરી હતી એ પણ આથી સિદ્ધ થાય છે.

મૂળ વાત એ છે કે પ્રાચીન આચારવિધિઓની અપેક્ષાએ આજે ઘણી બાબતોમા ઠીક ઠીક પરિવર્તન—પૂર્વાચાર્યોની આજ્ઞાથી—થતું રહ્યું છે. જેથી જૂની આચારવિધિઓ જેમ ઇતિહાસરૂપે શાસ્ત્રોમા સંગ્રહાઈ રહી છે તેમ આવા પાઠો એ પણ જૂનો ઇતિહાસ જ છે, કે જે દ્વારા આપણે ભવ્ય પ્રગતિ સાધી શક્યા હતા. બાકી આજે એ વિધિવિધાનોથી કોઈ જ મતલબ નથી.

પ્રકરુ ૧૩ મુ

વહેમી માન્યતાઓ અને ધર્મલેષણાઓ

જગતના લગભગ બરાબર ધર્મોના મુળભૂત તત્ત્વો મમય જતા એની અવાજ સાખાઓમાં પવિત્ર ન પામી શકે છે જ્યારે એક માત્ર જૈન ધર્મ જ એનો એક વર્મ છે કે ભારાન મનારી તત્ત્વ જો અવ્યય પ્રપેતુ એમાં વિરિમાન પાડે શકે થશે ।

વેતાન-ગિમ્મ સાખાઓ એ મી નના સાખોને પ્રમાણભૂત માનતી નથી જા મગન તત્ત્વ માન્યતામાં મધી જ સાખાઓ એક પ જ છે જે જૈન ધર્મ માટે પ્રેરિત ગોરની માત્ર છે જૈન ધર્મ આજે અને મન-પદ-ન-કે દિગ્ગમો રમે વહેચાર્જ જ્યા જા પ્રેમના રમે જે રમે છે તે વિધિવિધાનો કે માન્યતાઓ અંગે જ છે, જા એને અંગે પણ કદાચ જાગી લાગે છે કે જે જે કે અન્યવાનો સાખોમાં અગ્રાન્ ગર્જિયા એ બધી વગર વિચારે નિનભારિત ધર્મ માનવાની ને આપણે તદ્દા પોપના રોડિએ તો તે એક પ્રમગની વનવેન જ છે એથી નવારે આપણ આ ત્રણ વિચારવા બે । હીએત્યાગ આ મમા પાર વિરે પણ કેટલી અપૂર્તા કુશાની જાગ વાગે છે

પાઠ ૧૦ મા

એ પાઠ સૂચક પ્રતિષ્ઠિતા ૧૦ મા પ્રાજ્ઞના ૧૭ મા પ્રતિપ્રાજ્ઞના આવેનો છે જે આ પ્રમાણે છે

તા કહતે મોચણ આહિતે તિ વટેજ્ઞા । તા એતે સિળં અઢાવી,
સાણ ન કલ્પતાળં કતિયાહિ..... . .

દહિણા મોચ્ચા કજ્જ સાહેતિ..

.....મરણીં હિં તિલ તન્દુલ્યં મોચ્ચા કજ્જં સાહેતિ ઇતિ ।

શ્રી ગૌતમસ્વામી ભગવાન મહાવીરને પ્રશ્ન પૂછે છે કે, “હે ભગવન ! કાર્યસિદ્ધિ માટે પ્રયાણ કરવામા કેવી માન્યતાઓ છે ?”

ભગવાન જવાબ આપે છે કે, “હે ગૌતમ ! રાહિણી નક્ષત્રમાં વૃષભનુ, ઉત્તરાશ્વિનીમા પશુનુ, મૃગશીર્ષ નક્ષત્રમાં મૃગનું, અશ્લેષામાં ચિત્રક મૃગનું, પૂર્વાશ્વિનીમા મેઢાનુ, ઉત્તરાભદ્રપદમા સ્વરનુ, રેવતી-મા જલચર મચ્છનુ અને અશ્વિનીમા યતકનું માસ ખાઈ યાત્રા કરવાથી કાર્યસિદ્ધિ થાય છે”

જે ભગવાન મહાવીરે દેવ, દેવી, ઈદ્ર કે ઈશ્વર સુધ્ધાંતી કૃપા-યાચનાનો ઇન્કાર કરી કેવળ પુરુષાર્થ પર જ ભાર મૂક્યો છે અને સુખદુઃખના કારણરૂપ કર્મનો મહાસિધ્ધાંત પ્રસ્થાપિત કર્યો છે. એ પુરુષ કાર્યસિધ્ધિનુ ફળ સુખદુઃખના કારણરૂપ કર્મ-ભાગ્ય સાથે નહીં જોડતાં જુદા જુદા માસભોજન સાથે જોડે એવા એ એક સામાન્ય વહેમી માણસ હતા કે એ આવું કહે ?

મૂળ વાત એ છે કે શ્રી ગૌતમસ્વામીના પ્રશ્નનો ભગવાને વાળેલો આ જવાબ તો કેવળ લોકોમા કેવી કેવી માન્યતાઓ ચાલે છે એ બતાવવાનો જ ઉદ્દેશ છે. ઉપરાત પ્રજા-માનસમા વણાઈ ગયેલા એ પ્રકારના વહેમો-અધઃસ્રાવો તથા ખોટી માન્યતાઓનું ભાન કરાવી એમાંથી પ્રજાસમૂહોને છોડાવવા માટે ગૌતમને જાગૃત કરવાનો પણ આશય રહેલો છે. બાકી ભગવાનની પોતાની માન્યતાનો તો આ પ્રશ્ન જ નથી, કારણ કે ભગવાનની અહિં સકે વિચારધારા અને કર્મના મહા-સિદ્ધાંત સાથે એનો સહેજ પણ મેળ ખેસી શકે તેમ નથી એ તો અજૈન કુટુબમા જન્મેલો એક સામાન્ય માનવી પણ સમજી શકે છે.

અને તે કાર્યમિદ્ધિનુ ફળ આવા મહેના માર્ગથી પ્રાપ્ત થતુ હોત
તો જપ-તપના કર્મિન માગની જગ જ ની રહેત? એટલે ભગવાને
તો કેવળ લોકોમા કેની માન્યતા પ્રવર્તે છે એનુ જ કથન ક્યુ છે

જોડે ભય-ર દુષ્ટાળ પાળીને આક્રમણકારી યુગ તેમ જ
પિરાવીઓએ અથબજાગે મળગાવી દર્દ કરેનો નિનાશ—એ બવાને
કાગળે આ પાઠ અંગેની ટીકાઓ—ગીષ્ણીઓ તથા પૂવાપર સબધ
બનાવતી પ્રમગ યથાઓ વણી ખરી નષ્ટ થઈ ગઈ છે પણ એનો હેતુ
—અર્થ વગેરે મુખપર પરાએ જળવાઈ રહ્યા હોઈ એ કાળના લોકોની
કેની કેની માન્યતાઓ ટની એ આપણે ગુરુગમ દ્વાગ જાણી ગયીએ છીએ

શાસ્ત્રોમા તો શબ્દો હોય છે પણ એનો વાસ્તવિક અર્થ તો
પૂવાપર સબધ યા ગીકાગ્રથોથી જ જાણી શકાય છે અને એના
અભાવે ન તો ઉપડેની પ્રજા ન તો ગુરુગમથી એ સમજી શકાય છે
ગુરુગમનુ મહત્ત્વ

શ્રી મ્યુનિમ જી શ્રુતદેવગી ગણાય છે કે ના ૪ પૂર્વના શબ્દો
તો એમની સામે જ હતા, જના ગુરુગમ વિનાએ અર્થ નહોતા બેમાડી
રા યા જેથી ૪ પૂર્વો વિચ્છેડે ગયા તો આપણુ જ્ઞાન તો નહી ખરો
બગ છે એથી ગુરુગમ વિના રાત્રિરત્ર્ય સમજી શકાતુ નથી આગમે
મામાન્ય ગૃહમ્થો કે મુનિઓને ન નાચવાનુ ફરમાન પણ એટલા જ
માટે છે નહિ તો એ ૧૬ જ બાકી મારી ધમત્રદા જ ગુમાની બેમે

પણ સદ્ભાગે મચનાઈ રહેની અર્થપર પગને કાગળે આપણે
આ પાંતુ રહ્ય જાણી ગયીએ છીએ શ્રી નિગ્ધવત્તભસૂરીશ્વરજીએ
પણ આ પાંતો હેતુ લોકમાન્યતા રી હની એ બનાવવાનો જ છે
એમ ક્યુ છે (શાસ્ત્રો કી અસગત બાતે પાતુ ૧૮૮) તેમ જ
એક પ્રમિદ્ધ આચાર્ય મતા જો પણ આનો અર્થ સમજાવતા મને
કહતુ કે જેની પાળા દિઆ છે એનો ભગવાન ન ઉપદેશ આપે, ન
એનુ સમર્થન કરે કે ન એને સ્તુ માને એ તો ફક્ત પૂડેના પ્રશ્નો
ઉત્તર જ આપે આથી જેમ દોષ બાહ્ય પતિ જોન મુનિઓને

૬. એ પતિતો વિશુદ્ધ ન બન્યા ત્યા સુધી એ સાધકો યા મુનિપદના ઉમેદવારો જ ગણાતા હતા છતા વ્યવહાર દૃષ્ટિએ એ મુનિઓ કહેવાતા હતા.
૭. આમ થયેલી ગરબડ છતાં ન પાછળથી કોઈએ એવા પાઠોનું સશોધન કર્યું, ન પરિમાર્જન કર્યું.
૮. એવા શંકાશીલ પાઠો ઉધ્ધાર પાઠો હોઈ એવા મુનિઓ તરત જ વિશુદ્ધ બન્યા હતા.
૯. પરિણામે પશ્ચાત્તાપના પરિબળથી વીર્યવાન બની એમણે સમગ્ર ભારતમા — માંસાહારના ત્યાગની નવી હવા પેદા કરી ચારિત્ર્ય ક્ષેત્રે ભારતનું બહુ અશે ઘડતર કર્યું.
૧૦. એમણે સર્જેલા વાતાવરણને કારણે ગુજરાત અહિં સા ભૂમિ બની જે કારણે આ ભૂમિમા થયેલી જિંડી સાધનાને કારણે ગાંધીજી જેવો દ્વાલ જગતને મળ્યો પરિણામે અહિં સાના મગદ્ધોપ પ્રથમ અહીંથી જ બિડતા રહ્યા. બાકી કહેવામા આવે છે તેમ એ સંપ્રતિના નકલી સાધુ હોત તો ન ધર્મ પ્રકાશમાન થઈ શકત, ન એનાં મૂળ બિડા જઈ શકત. બહુરૂપી કે ભાંડ ભવાયાઓથી ધર્મ કદી પ્રગટી શકતો જ નથી.
૧૧. આમ ભગવાન મહવીરનો સૂક્ષ્મ અહિં સા ધર્મ આ નિબંધમાં વ્યક્ત થાય છે. પરંપરાની વિશુદ્ધિ ઝળહળતી રહે છે ભવ્ય અને ગૌરવપ્રદ ઇતિહાસનું આમાંથી નિર્માણ થાય છે અને એમ છતાં એવા શંકાશીલ પાઠો અને આચાર્યોની ટીકાઓ પણ માન્ય રહે છે.

પ્રકરણ ૧૫ મું

સમસ્થા જટિલ બનવાના કારણો

- ૧ પ્રાચીન ભાષા વનસ્પતિપદ્ધતિ અથ સૂચવનારી હોવા છતાં આજની નહિએ મત્સ્ય — માત્ર વાચક મનાતા લાગી ગઈ હતી કારણ કે એમાં સમયે મમયે અર્થપરિવર્તનો થતા રહ્યા હતા.
- ૨ એમાં વળી ભનડુ દુકાગને ગણે પદ્મપાદ્મ લગભગ બધા થઈ ગયું હોઈ ઘણા પ્રાચીનની પ્રથોનો નાશ થયો પશ્ચિમામે એ નિમિત્ત થોના અભાવે
- ૩ જૈન શાસ્ત્ર મુજબ અર્થપ પદ્મ પદ્મ પદ્મ નહીં આપના પદ્મિતોએ દેવગ મન્દો પદ્મ જ ભાગ મૂક્યો
- ૪ તમ્વાનો પ્રવેશ મુ મોડેથી થયો હોઈ એ યુગના ધર્મશ્રદ્ધાગુ ભના-મોળા ગુરુઓએ જે કઈ શાસ્ત્રપાઠો બચાવ્યા હતા એને શ્રદ્ધાથી જ જાળવી રાખ્યા પણ એમ છતાં ઇતિહાસ ન જાળવી શક્યો
- ૫ એની ભવિષ્યની પ્રજા તમ્વાના બંને પાણીમાથી પોરા વીણી કાઢના એવો એમને વિચાર જ ન હોઈ ન એમને એના પાકોનું સંગોધન હતું, ન એમાં ચોગર પશિતન હતું કે ન તકઈનુદ્ધ અપ્રજતા હરી
- ૬ અધૂરામાં પૂરું પતિન મુનિઓને કારણે મધને કઈ પ્રધ નાગે
- ૭ વળી એવાઓએ પણ પોતાના આચારના સમર્થન માટે કેનાક જૂના શાસ્ત્રપાઠોનો અથ જ મગડી નાખ્યો

૮. પરિણામે પછીના આચાર્યોની ટીકાઓમાં એનો રંગ ઊતર્યા વિના રહ્યો નહીં.
૯. આમ છતાં ખીછ બાલુ વિશુદ્ધ ધર્મ પણ વહેતો ગયો હતો.
૧૦. એ ધર્મવિશુદ્ધિને કારણે જૈનમુનિ સાથે માંસાહાર કદી સંભવે જ નહીં એવો દૃઢ વિશ્વાસ હોઈ આપણે એક અર્થને જ ચીપટી રહ્યા.
૧૧. ખીછ બાલુ આચાર્યોની એવા અર્થની ટીકાઓ હોઈ એ ગૂંચવાડો ઊકેલી શકાય તેવો જ નથી એમ માની એવા પાઠોને શુદ્ધ રાખવાનો જ આપણે આગ્રહ રાખ્યો.
૧૨. આમ મૂળ રહસ્ય અધારામાં રહ્યું હોઈ એ ભૂલ ન મુઘરે ત્યાં સુધી એ પ્રશ્ન હલ કરવાના જે જે પ્રયત્નો થયા એથી એ ગૂંચવાડો ઊઝડો વધતો જ ગયો, કારણ કે અહિં સાના-માંસ-ત્યાગના સમર્થન સામે આચાર્યોની ટીકાઓ ગ્નૂ કરવામાં આવતી.
૧૩. અને જે કોઈ આચાર્યોની ટીકાઓને પ્રભાવભૂત માની સૂઝતા આહારને નામે માંસાહારનું સમર્થન કરતા તો અહિંસક સંસ્કૃતિ તૂટી પડવાનો ભય ઊભો થતો.
૧૪. આથી જ્યાં સુધી આ પ્રશ્ન હલ થતો નહોતો ત્યાં સુધી એક ભૂલ અનેક ભૂલોને જન્મ આપતી. તૂટેલી એક કડી ખીછ કડીઓને સાધી શકતી નહીં. એથી કોઈએ ‘માસ’ શબ્દના અર્થો જ બદલી નાખ્યા. કોઈએ શાસ્ત્ર પાઠોમાંથી નવા અર્થો ખેંચવા માંડ્યા. તો કોઈએ રજૂઆત જ અવળી કરી કોઈએ કંઈ ગોપવી રાખ્યું, તો કોઈએ અમુક પાઠને જ અણુરૂપર્યા રાખ્યા. પણ એથી એક સાધે ને તેર તૂટે એમ બન્યા કરતું. પરિણામે પડિતોને આપણુ કહેવું ગણે ઊતરતું જ નહીં.

- ૧૫ એક તો ગામ્બો જ ૧૦૦૦ વર્ષ સુધી કહે રહ્યા હતા પણ ડોર્નએ એને નિષિમદ્ધ ન કર્યા
- ૧૬ પરિણામે જ્ઞાન અને ઋતિ-રક્તિ ઉત્તરોત્તર ઘટતી જતી હોઈ ઘણા પાકો-ગીંદાઓ લુપ્ત થયા હતા આ કારણે આદ્યમા સૈમ પહેલા આચાર્ય અને ૧૨ મા સૈમ પહેલા અ ય આગમ મથો વિશે એક પણ ગીંદામથ મળતો નથી
- ૧૭ પા યાથી ભગવાનના નિર્દાશ બા ૧૦૦૦ વર્ષ પછી આગમે નિષિમદ્ધ થયા હતા પરંતુ વિક્રમના દગમા નમ પહેલાની એક પણ પ્રત મળતી નથી જે અન્ય ૨૦૦૦ વર્ષ પહેલાના હસ્તનિષ્પિત થયો આજે પણ જોઈ રામય કે-મોજુ કે તો પછી ક્રમ ૫૦૦ વર્ષમા જ એ બધી પોથીઓ-પુસ્તકોનો શુ નાશ ગઈ ગયો હશે ? આ પ્રશ્ન વિચારણા માગે કે, કાગળ કે આજે આપણી પામે ૧૦-૧૧મા સંકાની હસ્તપ્રતો છે તેમ જ અન્ય ૫૫ ૨૦-૨૫ લાખ જેટલી મધ્યામા એવી હસ્તપ્રતો ભગવામા સચવાઈ રહી છે
- ૧૮ આથી માત્ર અનુમાન છે કે મન આધાર ન મને એના માટે ધાનમેન કળાસાઓએ પહેલાની પ્રતોનો નાશ કર્યો હો એ ની પ્રતિઓ લખાની શાન-ભક્તિને કારણે એવી રાક્ષો જ મના જ નહીં હીની દોષ સહન કે કે માત્ર અનુમાન ખોટું પણ દોષ એમ જતા આ પ્રશ્ન વિચારણા તો માગે કે જ
- ૧૯ એક બીજી પણ વાત છે કે નિષિ હમેશા બ નાની ગદ છે એથી અમુક સૈમની નિષિ અમુક ગીને વચાતી બીજા નમમા બીજી રીતે જેથી કર્મ કે બંને કર્મ વચાતુ અને અર્થ પણ ક્યાંયો ક્યાં ચાલ્યો જતો મુનિ ની પુણ્યવિ ત્ય એ નિષિ પવિત્રતાના નાખના આપી મને મમલનવેતુ કે નિષિશાન વિના પ્રાચીન શાસ્ત્ર પોથીઓ વાચના - ઈ તુ કર્મક વેતરી નાખે

આમ લિપિ અજાનતા ઉપરાંત લેખન દોષને કારણે લલિયાઓને હાથે પણ આવી ગરબડો ઊભી થઈ હોય નો તે અસંભવિત નથી લાગતી.

૨૦. આમ છતાં જે કંઈ બચ્યું છે, પરંપરાએ જળવાયું છે તેમ જ આવી બધી ગરબડો ઊભી થવાનાં કારણો, મૂળ આધારો તેમ જ એને અનુરૂપ પુગવાઓ ન્યા ત્યા છૂટક છૂટક વેગેલા પડ્યા હોઈ એ બધાને આધારે મૂળગદ્ય આજ પણ શોધી શકાય છે.

૨૧ એથી આશા રાખું છું કે મેં કહેલા બાલિશ પ્રયત્નની ભૂમિકા પર જ જે કોઈ શાસ્ત્રોમા ઊંડી ડૂબણીઓ મારશે એને ઉમદા રત્નોની પ્રાપ્તિ સાથે આ પ્રશ્નને હવે કરવાની યા વિશેષ સ્પષ્ટતા કરવાની ભરપૂર સામગ્રી મળી ગદ્યે આથી મારો પ્રયત્ન તો કેવળ દિશા સૂચન કરવા પૂરતો જ છે.

૨૨ આમ હોવા છતાં હું ફરી ભારપૂર્વક જણાવું છું કે આ ગૂઢ ભેદનો મૂળ ઇતિહાસ ભુલાઈ જવાથી સૂક્ષ્મ અહિંસા ધર્મની સાથોસાથ પતિત મુનિઓના ઉદ્ધારની વાત જોડાઈ જવાથી સૂક્ષ્મ આચાર ધર્મ વિશે શંકા-કુશકાઓની ગરબડ ઊભી થઈ ગઈ છે, અને એને કારણે આપણે વર્ષો મુઠી ભારે કુસ્તી જગ ખેલ્યો છે. પણ છેવટ તો મેંય ડોમાં જ પરિણામી છે કારણ કે બંને પોતપોતાનો જ વિજય શંખ ફડકા કરતા હતા જેથી કોઈ કોઈને પરાસ્ત કરી શક્યું નથી. એકની પાસે અર્થ પરપરાનું શસ્ત્ર હતું, ન્યારે બીજા પાસે શબ્દોનો આધાર હતો પણ જો બંનેએ એક બીજાનાં દષ્ટિ-બિંદુને સમજવા પ્રયત્ન કર્યો હોત તો આ સમસ્યા આટલી બધી ગૂંચવાઈ જઈ ગહન કોયડો ન બની જાત

પ્રકરણ ૧૬

પડિતોને નમ્ર વિનંતી

હાલનાં જીવનના લેખક શ્રી ધર્માનંદ કોશામીજી તથા 'મદારીર
 કથા'ના લેખક શ્રી ગોપાળામ પટેલ જેમણે ભગવાન મદારીર પર
 મામાજી કર્મો આરાધન મુખ્ય છે તેમ જ જૈન ભિનુ પરપરાને
 પણ મામાજી ઠેકની છે—એના મન્યસગોવનનો વિદ્યાર્થ તથા
 એનું જ મતલબ ધગનનારા પતિના પામે ચલા કેવા રિવાજ જાણવા
 નથી પણ મન્યસગોવનમા ઉપરોક્ત ચર્ચ પડે તેના કેના પ્રશ્નો
 મુજબ આગા છે કે પતિના એ પગ નિર્ણય તો નથી જ કરે, અને
 વળી એમા કર્મ મયા। લાગે તો એનો સ્વીકાર કરી પોતાના
 મતલબને ફેરવવામા પણ એ અચમતો નથી એમ માનુ છું શ્રીગોપાળામ
 પટેલે તો મોખિન સાક્ષાત્ આરેલી પ્રશ્નાવલિમા એ જગ્યાએ ભગવાનના
 મુખે જ લખાવ્યું છે કે, “હે મોખિન! મામનો અથ માસ થનો
 રોન તો તે માર અમદ્ય છે” આ તેઓ શ્રી મદારીર કથા 'મા
 ભગવાનને મામ ખરાવવા બાબત કેમ મૂલ્યવાન ગણા દો એ જ
 અમતલુ નથી હતા બાન ની નાત છે કે એમને મ મામના
 એમણે જાણાવેલું કે, ‘હારી આદ્યતિમાથી એ ભાગ કાની નાખવાનો
 મારી પ્રમિતિએ દગલ કરી નાખ્યો છે’ આમ આ પ્રશ્ન પર એમણે
 પગ પાડી જે મમાજની લાગણીને માન આપ્યું છે શ્રી ધર્માનંદ
 કોશામીજી આજે ત્યાં નથી હો એ આજે ત્યાં રોન તો તેઓ
 પગ જગ આવી ઉભા બતાવન એમ છતાં એમના જેવા વિચાર

ધરાવનારાઓને કંઈક વિચારવાનું મળી રહે એ માટે કેટલાક પ્રશ્નો રજૂ કરું છું.

(૧) કૌશામીજી ‘લ શુદ્ધ’, પાના ૪ થામાં ક્રમે છે કે ‘દાસ’ શબ્દનો મૂળ અર્થ દાતા—હિર (Noble) એવો હતો. જે પાછળથી ‘શુક્રામ—તાબેદાર’ એવો થઈ ગયો છે. આવા બીજા પણ દાખલા તેમણે પૂર્વ પાઠ્યા છે. શબ્દોના અર્થો સમયના વહેણ સાથે આમ બદલાતા નાચ છે એવું મંતવ્ય એમણે બહાર કરવા છતાં—ભગવાન મહાવીર માટે વપરાયેલા શબ્દોના એ કાળના અર્થો પર ધ્યાન નહીં આપતા—આજના રૂઢ થયેલા અર્થો પર જ ભાર મૂકી ભગવાન મહાવીરને માંસાહારી ઠેરવવા એમણે કેમ પ્રયત્ન કર્યો હશે, એ એક પ્રશ્ન છે.

(૨) વળી એમણે જ લખેલા ‘શુદ્ધ ધર્મ અને સત્ત્વ’ પાના ૮૧ માં અશોકે લકામાં ધર્મપ્રચારાર્થે મોકલેલા પાત્ર સ્થવિરોના સંબંધમાં જે ૭-૮ ગાથાઓ ઊતારી છે તેમાં જણાવ્યું છે કે.

લકા લીપે મનુજ્જાપિ મનુજ્જા જિન શાસનમ્
પ્રતિરુપેથ દુલ્લેતિ પચ થેરે અદેસપિ ॥

‘તમે સુંદર લકા બેટમાં મનોરમ જૈન શાસનની સ્થાપના કરો’

આમ અશોકે જૈન હોવાનો અને જૈન ધર્મના પ્રચાર માટે જ લિખ્તુઓને લકામાં મોકલ્યાનો સ્પષ્ટ સિખિત પુરાવો હોવા છતાં આપણે બાણીએ છીએ કે એ લિખ્તુઓએ એ બધા દેશોમાં બૌદ્ધ ધર્મનો જ પ્રચાર કર્યો હતો ને આજે પણ એ દેશો બૌદ્ધધર્મી છે. આમ લખાણના સ્પષ્ટ શબ્દો હોવા છતાં પ્રત્યક્ષ પુરાવો જ પ્રબળ પ્રમાણ બને છે. તેમ મહાવીર માટે પણ ગમે તે શબ્દો વપરાયા હોય છતાં એમનો મુક્કમ અહિંસાધર્મ—નિર્મલ આચારવિચાર એટલો પ્રબળ અને તેજસ્વી હતો કે જેના પ્રતાપે વહેતું થયેલું એ મંગલ ઝરાણું અનેક ઝાડીઝાખરા—વનકડીઓ તથા અલેદ બગલો વચ્ચેથી પસાર થઈ એક સ્વચ્છ નિર્મલ નદીરૂપે આજ પણ સપાટ પ્રદેશ પર

વહેતુ ન્યુ છે એ જ એનું પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ પ્રમાણ કે એથી જનારે
જ્યાં આપિએ આવી — મનિનનાઓ જ્યાં ગઈ ત્યારે ત્યારે
અગ્નિ કમળતા વિનુદ્ધ બીજને । જે જ એ જના વાલો હાની
એણે મરત્ર અજ્ઞાણા જ પાથયા તના બાળી મગમા જ ને દોષ
રોત તો એમારી દોષનો જ પસારો થયા વિના રહેત નહીં આમ
જના લ માણના મન્દોને જ વળગી રહેતુ એ જેન ધર્મમા રમ્ભતુ
નહી પણ અર્થનુ મન્દસ્વ હોવાને ગળે — અર્થદીન વાત બની
જાય છે

(૩) બાળી નિમળ કે વિગેધી વ્યક્તિઓ તો હરે- યુગ-સમાજ
કે સતોતી સતનિમા પાતી જ રહે છે રરિનાન ગાધી અમ દના
મન્યા સિધ્ધ હોના બા ગોશાન અને જમાનિએ મદારી સામે જ
વિનુદ્ધ જગાઓ દેવ તે પણ શુદ્ધ ॥ આચાર-વિચારો જ વિગેધ
પોમરોઈ ઈશુ ॥ ગિરેજ ઈશુને પાલી દીરા આમ જતા એ દુષિત
સતમતતિને । ગોસતોના પારિત્ય અને ચારિત્યને દોષ ન આપી
નમ્ર એથી કેના વેગમારી જૈ બિનુઓને ગળે મમત્ર મિશ્રુ
પગપગને માસા । ને નહી મમત્ર તેમ જ શુદ્ધના ગિયો એટના
મરા કર તા રથા કે પોતાનુ ન માતરાની લગરાન શુદ્ધ એમનાથી
કટાગોને પ્રાવીન વચ્ચાન વનમા ના રા મરા, પણ એ કરડો મટાડી
ન રમ્ભા (ભ શુદ્ધ પાનુ ૧૪૬) આથી આપજે એમ કહી
મમીનુ ખગ કે બૌદ્ધ બિનુઓ મરા કર । મોર જ દના ?

(૪) ભ શુદ્ધ , પાના વમા દૌગામી ૭ ને કે ' તપસ્વી
અભિનિઓ જગના ક - રગો રમેરે પગ નમના મગગોપાત 'લેજ-
લલ્લિ' સનનત્ય' આગ-આગ પાથો ખાસાની ઇન્જામે તો વસ્તીમા
આરતા ' આરા દીર્ઘ તપસ્વી સરિમુનિઓને પણ નામા ગાગે મરા
ક સાલી ઇન્જા જો કે તો એવા નાનાવળમથી જ આવેના આગભ
કાગના કેના નિમળ સામરો નામા ગાગે મામાદાગની લાનય

થાય એ એ યુગમા સહજ હતું, પણ એથી પાણના વાકે પખાલીને કામ ન દેવાય

(૫) કૌશાળીજી ‘લ યુદ્ધ’, પાના ૧૪૩મા કહે છે કે કોઈ ભિક્ષુ યુનો કરે તો એને સઘ જાહાર કરવામા આવતો જૈનસંઘમાં પણ સુધરવાની આશા ન રહેત્યારે તેવી જ વ્યવસ્થા છે, એમ છતાં ઉદાર વક્ત્રણ રાખી ગુરુઓએ એવાએને મુદાર્યા તો ખીચારા ગુરુઓ જ નિંદાયા ગોળ-ખોળને એક કરી નાખ્યો

(૬) મહાત્મા ગાંધીજી કહેતા કે એક સપ્રદાયની ગમે તેવી વિદ્વાન વ્યક્તિ પણ અન્ય સપ્રદાયના ગૃહસ્થને ઝટ પામી શકતી નથી. એ માટે તો એણે એ સપ્રદાયના ધર્માચાર્યો પાસે એસીને જ એનું રહસ્ય જાણવું જોઈએ નહિ તો એ બિધું જ વેતરી નાખે. અહીં પણ તેવું જ થયું છે.

(૭) ભગવાન મહાવીરને છ માસથી લોહીના ઝાણ હતા શરીર છેક જ ન ખાઈ ગયું હતું. એવી સ્થિતિમા માસ પચે ખરું ? અને તે પણ વાસી ? જૈનઆચાર પ્રમાણે વામી વસ્તુ ખપે જ નહિ. સભવ છે કે પંડિતોએ ત્યારે રેફ્રિજરેટરી વ્યવસ્થા માની લીધી હશે. એથી એ માટે તો ખીજોરું જ ઉત્તમ ઔપધ છે એ સામાન્ય માનવી પણ સમજી શકે છે. એથી પંડિતોએ જો દર્દનો વિચાર કર્યો હોત તો એ માસ અર્થ કરવાની ઉતાવળ ન કરત.

(૮) ધર્માનંદ કૌશાળીજી ‘બુદ્ધલીલાસાગ્રસંગ્રહ,’ પાના ૩૮૦માં લખે છે કે, “ જિલ્લવગ્રામના છેલ્લા ચાતુર્માસમાં લ યુદ્ધને લય કર વેદના થવાથી એમણે નિશ્ચય કર્યો કે મારા આયુષ્યમા મારે ઓળ કટલાક દિવસો વધારવા જોઈએ, કારણ કે ભિક્ષુસઘને જોયા વિના મારું પરિનિર્વાણ થાય એ હીક નથી. ”

આમ ભગવાન બુદ્ધમા ભિક્ષુસઘ પ્રત્યે કંઈકે રાગદષ્ટિ હતી, અને તેથી જીવનનો મોહ પણ હતો એ સહેજે કંઈપી શકાય છે.

જ્યાર મનની વીનસાગર હતા નહોતો એમને સવ પ્રત્યે મોહ કે નહોતો જીવન પ્રત્યે મોહ—એ નીચેના પ્રમગ્ન ઉપરથી જાણી શકાય છે.

(ક) અતઃ જોઈને ભગવાનને પ્રાર્થના કરી કે “હ ભગવાન! આપ થોડી કાળોનું આયુષ્ય વધારો તો આપના નક્ષત્રને અપગતા ભ્રમ્યદને કારણે આપના મતાનિષા મુખી થશે.” પણ જેમણે મોહનો જ ના. ક્યો દનો એવા ભગવાને એનો ઇન્કાર કર્યો એટલું જ નહીં—

સ્વામ્યયો ચન કાપ્યાયુ સ્ત્રવ મન્થાનુમીશ્વર
વિદજ્જપે વન્સ્યવ કિ તીયમેગ મોહિત (ત્રિ ૮ પર્વ
૧૦, સ ૧૩ નો ૨૨૨)

ઈન્દ્ર ॥ સપ્તમ્ય-મોહની પણ ઉપગી ગીત કરી

(વ) તેમ જ એ વાર ભગવાન મહાવીર ૧૫૦૦ ગિણો આવે ત્રિધુ દેશમાં જતા હતા ત્યાર વચ્ચે ભયકર ગળુ આન્યુ વાદ લાગી હતી જેથી મુનિઓ તુલાપીતિ બન્યા હતા અગ્નિ-સાર વચ્ચે તનના ગાંધો પસાર થઈ ગયા હતાં માનિએ એ તન વાગવાની ઇચ્છા બતાવી વગી તન પણ નિવડતા પણ ભગવાને વિચાર્યું કે જો આજે ગળ આપીશ તો પછી ભવિષ્યમાં મન્થ-નિવનો વિવેક જ હશે જેથી પગમ કારણે હાવા જા ક કો થઈ એમણે એ લેવાનો જ ઇન્કાર કર્યો, કાણુ કે મિદ્ધાની રતા અર્થે બાધા માટે અપરાધિ છૂટ્યા એ માનતા જ નહોતા.

મુલા તો અગ્નિ થઈ શકે પણ મુનિઓ હવે તમને મળતા હતા જેથી એ માનવા પાત્ર અગ્નિ બન્યા હતા ત્યાં અગ્નિને એ અગ્નિ (નૃવ) પાળીતું મગેતર આન્યુ બધાએ એ પાળી પીવાની અનુમતિ માગી પણ ભગવાને કહ્યું કે, ‘ભિક્ષામાં મરેના જ અનપાળી આપણાથી વર્તે પ્રમથ આમ જેએક વાર પાળીની ગળ મળે તો

પરિણામે જાતે જ લિહા લેવાનું એક નવું પ્રકરણ ઉદયતાં પરિગ્રહ-કાલસા ઊભી થશે ને તેથી અપરિગ્રહી જીવનનો આદર્શ જ તૂટી પડશે આથી એમણે મુનિઓને વીર બનવા કહ્યું.’ (ભગવતી શતક ૧૩, ઉદ્દેશ. ૬)

કેટલાકોને મતે તરસથી મૃત્યુ નજીક આવ્યું જાણી થણા મુનિ-ઓએ અનશન આદ્યું ને એ સ્વર્ગગમન કરી ગયા. કહેવામાં આવે છે કે કક્ત ત્રીજા ભાગની સખ્યા સાથે જ મહાવીર એ રણમાંથી બહાર આવ્યા હતા. આમ જેમને સંઘ કે જીવન પ્રત્યે મોહ નહોતો. એવા પુરુષની હૃદયભાવનાને અને ગગનચુંબી ઊંચાઈને સમજવા આપણે ખૂબ જ વામણા પુગ્વાર થયા છીએ. નહીં તો શિષ્ય મોહ અને જીવનની લાલસાને કારણે આયુષ્ય વધારવાની ઇચ્છા ધરાવનાર બુદ્ધને ખ્યાલમાં રાખીને તેમ જ આનાપાર્શ્વનો હિસાબ ગણી દેવળ પોતાની જ સક્ષામતીનો વિચાર કરનારી વ્યવહારુ બુદ્ધિને પ્રાધાન્ય આપીને પંડિતોએ જે રીતે બને તે એક કાટલે તોડી ગોળ-ખોળ એક કરી નાખ્યો છે, એવું બનવા જ ન પામત

ખાટીને એમના બનતેના માનસનો આ ભેદ એ સમજી શક્યા હોત તો પોતાનો જીવ બચાવવા ખાતર માહવીર માંસાહાર કરે એ વાત જ એમને વિસંગત લાગી હોત.

પણ એથી મહાવીરને તો કશી જ હાનિ નથી પહોંચી એ તો નિર્વાણ-પદને પામી ચૂક્યા છે. પણ એમના વિષે આવું લખીને પડિતો પોતે ક્યા ઊભા છે એવું માપ એમણે પોતે જ ગણ્યા અને સમજી જગત સમક્ષ રજૂ કરી દીધું છે.

(૯) “વૈશાલીનો સિહ સેનાપતિ નિર્ગ્રથોતો ઉપાસક હતો. પાછળથી એ બુદ્ધનો ઉપાસક બન્યો હતો. તેણે ભગવાન બુદ્ધને અને ભિક્ષુ સઘને ભોજન માટે આમત્રણ આપ્યું. નિર્ગ્રથોતે આ વાત ગમી નહીં. તેમણે વાત ફેલાવી કે સિંહે મોટું પશુ મારીને બુદ્ધને મિજબાની

આપી સિદ્ધે આ જાણ્યું ત્યાર ક્યું કે જુદની નાનેરી ક્વામા
નિર્મથોને આનંદ આવે છે ૬ મિજમાની માટે જાણી જોઈને
પ્રાણીની દિમા કરુ એ અસભવનીય છે (ભ જુદ, પાનુ ૨૫૪)
લગવાન પામે આવો પ્રશ્ન આવતા એમણે પણ ક્યું કે 'આ
આગેય તદ્દન ખોટો છે આપણે પોતાને માટે મારેનું પ્રાણી આપણે
જોઈએ સાબળીએ કે તેની ગમ આવે તો તે અન્ન નિષિદ્ધ છે "
(ભ જુદ પાનુ ૨૫૬)

પણ ખીજ બાજુ ઉચ્ચ ગૃહપતિ લગવાન જુદો આમ નજી
આપે છે ત્યારે એ હે છે કે "હં ભ ન્ત ! ઉત્તમ કુશ્વતુ મારી રીતે
ગીજરી તૈયાર રેલુ આ મામ છે તે મારી ઉપર કૃપા કરીને
લગનારો તેવું લગનાને કૃપા કરીને તે મામ ખાધુ ' (ભ જુદ,
પાનુ ૨૬૮)

આમ જ્યારે ઉચ્ચ ગૃહપતિ લગવાનને આટનો બોલો આગ્રહ
કરે છે અને એ માત્ર ૥ વખાળ કરી ખવગવે છે એથી નથી નાગનું કે
નિર્મથોની વાનમા તથ્ય દોરે ? આટના મવા વખાણુઓ આગ્રહ જ
બતાવે છે કે મામ ભગવાનો માટે જ તૈયાર ક્વામા આનંદુ ૯મે
જોડે એનો નિષ્ક્રમ નો તમ્મથ વાયથે જ આપી રહે

(૧૦) નિર્મથો અને એમના ઉપામથોની નિ ૧ જોમા આવે
છે એ મિગારમાના-વિનાખાની વાત મૌદ્ધ અથોમા જાણીતી છે એ
માગી વાતા અહી ન મૂકતા કમ્ત એનો એક કમ્ત જ અહી
જનારુ છુ

"મિગાર શ્રેયીએ નિર્મથ નમણો (જૈન મુનિઓ)ને પોતાને ઘેર
પુતના લખ્ત મમાગતા નિમિત્તે જોજનારે આમ નમ આપ્યું (મિગાર
શ્રેયી નિર્મથોનો ઉપામથ દનો અને તેની પુતવધૂ વિનાખા જુદની
ઉપામિમા હતી) તેમને માટે તેજે પાણી નાખ્યા વિના જોખ્યા કૃષ્ણની
ખીર કરી હતી નિર્મથ ના આવી પોતપોતાને આમને મે ૧ પછી
મિગાર માના' અર્થાત્ વિનાખાના સમગ્ર મિગાર શ્રેયીએ પોતે આનંદ-

તિથ્ય કરી તેમને સતોપપૂર્વક જમાડ્યા ” (બુદ્ધલીલાસારસંગ્રહ, પાનું ૨૦૬-૭)

ભગવાન બુદ્ધના પોતાના એકરાશી માડી ધર્માનંદ કૌશાંબીજી સુધીનાઓએ એકરાશ કર્યો છે અને જગત પણ જાણે છે કે, જૈન ભિક્ષુઓ સદા ભિક્ષાવૃત્તિ પર જ નભે છે. કદી પણ કોઈનું આમંત્રણ સ્વીકારી ગૃહસ્થને ત્યાં જમવા જતા નથી.

પણ નિર્ગ્રંથોની નિદા કથાની હેંશમા એવી વાતોના ધડચેયા-ઓને એટલું પણ ભાન નથી રહ્યું કે એથી પોતાની જ નિંદા થશે. પણ બૌદ્ધ ભિક્ષુઓના આચાર પરથી જૈન મુનિઓની પણ તેવી જ વાતો બનાવી દાદી.

આપણે આવી વાતોના તથ્યાતથ્યમાં કે ચર્ચામાં ઊતરવા નથી માગતા પણ આપણુ તો એટલું જ કહેવાનું છે કે સાપ્રદાયિક રાગદ્વિષ્ટી લખાયેલી આવી વાતો ભલે પછી એ જૈનોની હોય, બૌદ્ધોની હોય કે વૈદિકોની હોય—એને સત્યસંશોધનનો આધાર ન બનાવી શકાય

(૧૧) અને ચંદ્રહારને ત્યાં બુદ્ધે જે ‘બુદ્ધમદ્ધવ’ વાપયું એનો અર્થ હુક્કનું માસ કરવા ઉપરાંત બુદ્ધધોપાચાર્ય ‘એક જાતનું પકવાન’ પણ આપે છે. એની નોંધ કૌશાંબીજીએ લીધી છે (ભ. બુદ્ધ, પાનું ૨૪૮) જ્યારે પૂર્વાપર સંબંધ વિચાર્યા વિના અને ‘ભગવતીજી’ના એક માત્ર દીકરાકાર શ્રી અભયદેવસૂરિજીએ કરેલો અર્થ આપ્યા વિના મહાવીર માટે કેવળ માંસના એકપક્ષી અર્થનો જ આગ્રહ કૌશાંબીજીએ શા માટે રાખ્યો હશે ? આ ન્યાયોચિત પગલું કહેવાય ? આનું નામ સત્યનું સંશોધન ? એ વાચકો જ વિચારી લે અભયદેવસૂરિજીએ આપેલા શબ્દો આ પ્રમાણે છે : ભગવાન મહાવીર પોતાના શિષ્યને કહે છે કે,

તત્ર રેવન્યાભિધાનયા ગૃહપતિ પત્ન્યા મદર્થ દ્વે કૃષ્માન્ડફલ ગરીરે
ઉપસ્કૃતે ન ચ તામ્યા પ્રયોજન તયાડન્યદસ્તિ તદ્ગૃહે પરિવાસિત માર્જાર-
ભિધાનસ્ય વાયોનિવૃત્તિકારક કુક્કુટ માસક વીજપૂરક કટાહ મિત્યર્થ !

અર્થાત્ “તુ નગરમા જન અને સેવની નામની ગૃહસ્થ પત્નીએ મારે માટે મેં હોવાના ફળો સમગ્ર કરીને તૈયાર કર્યા છે એવું મારે પ્રયોજન નથી પરંતુ તેના વગમા માનવ નામના વાયુની નિવૃત્તિ કરવાવાળો વનસ્પતિ વિશેષથી ભાવિત એવો જીન્નેગના ફળનો પાઠ છે તે તુ કર્તવ્ય આન

જે શુદ્ધ વ્રમણ નિર્મલ પરપગમા લખ્યું થઈ મલ્લ-માન-મુગનો ત્યાગ કર્યો હતો એ શુદ્ધને-એ ત્યા-મુશાના અવનાગને-પાળથી હુકરના માસનો નુશ્વા લાગ્યો હતો કે જેથી એમણે ઉગ્ર ગૃહપતિને ત્યાં તેમ જ અન્ય પ્રમોદણ એ જ વાપયું હતું ? અને એમને તથા બિમ્બુ અથવા આમ નથુ આપ્યું દોર્લ એમના નિમિત્તે જ એવું જોઈતું નહીં ગદાયુ રોય ? આ દોર્લ અણુરાયા રૂઝ આવી પડેલીને ભિક્ષા લેવાની વાત નથી, એટલે જે દોર્લ જોઈતું કે મામ મનનું હતું એ એમના આ બિમ્બુ અથવા માટે જ બનતું હતું એ સામાન્ય માનવ પણ સમજી રહે તેવી વાત છે શુદ્ધ પણ તુ એ નહીં જાણતા રોય ! અને ખાતાગો માટે જ દિમા થતી દોર્લનેમણે એ પ્રેરતો ખાતર જનને દો મા મૂશ્વનો નિધાર કરતો એમને મન રૂઝગની ર્ત જ મિમ્બ નગની ? આના આવા જો પ્રતો ઉદ્ભવી રહે છે જે શુદ્ધ ॥ જનનો લીલપત લગાવતા છે એથી આના પ્રમોદા દાન્યા જ રોય તો એથી અમનુ ક્યુ ખુન થઈ જવાનું હતું ॥

ધર્મો માનની સામના સ્વયંની પ્રાપ્તિ અથવા દોર્લ સ્વયં એ વિશ્વ દેવ્યાલમર્ગી તત્ત્વ જો છે આથી જ્યારે આજનું ભાગ્ય મામાન અને પ્રાણી દિમા તરફ વળવા લાગતું કે ત્યારે શુદ્ધના જનનો માસા હાર એવા લોગને માટે એ પ્રેરણા આવવા બની જતો આ જો ભવિષ્યમા આથી આ માન્યતાને વેગ મળતો તો એ શુદ્ધને નામે દોર્લ નિરોય પશુપક્ષીઓનો ધાતુ નીચી જતો આ કે શુદ્ધનો દુરુણનો સંદેશ ! મનુષ્ય છે કે એવા સ્વયં સ્વયંની મપેલા એ જાતનું અસાન જ નુ હોય તો જનનાનું વિશેષ દેવ્યાનુયાયન અને વ્યા

કલ્યાણ છે ત્યાં જ સત્ય છે. અને જે બીજાને પીડાકારી છે તે અસત્ય છે.

यत्प्राणि पीडाकरं तद सत्य, यल्लोक हित मत्यन्त तत् सत्यमिति मे मति

આમ જે તથ્ય શું અને સત્ય શું એનો વિવેક કરવામાં આવ્યો હોત તો સત્ય સંશોધનને નામે સત્યનું જ બલિદાન દેવાઈ રહ્યું છે એ ધ્યાનમાં આવત.

વાસ્તવિક ઘટના તથ્ય કહેવાય. અને જે પ્રિય હોય, પથ્ય હોય, બીજાને કલ્યાણકારી હોય તે સત્ય કહેવાય. કાણાને કાણો કહેવો એ તથ્ય કહેવાય, પણ એથી કદાહ-દ્વેષની હોળી સળગે તો એથી એ અસત્ય બની જાય છે તેમ કોઈ સંત-ઋષિના જીવનમાં ઘણી ખામીઓ હોય પણ તેના જીવનને પૂર્ણ બનાવી એની પૂજા ભક્તિથી ઘણાનું કલ્યાણ થતું હોય તો એ અતથ્ય હોવા છતાં પણ સત્ય બની જાય છે આમ સત્ય સંશોધનને નામે તથ્ય શું, અતથ્ય શું, સત્ય શું અને અસત્ય શું એનો વિવેક નહીં કરવાને કારણે ભગ્નભક્ત પાંડિતો પણ ખૂરો આદર્શ શીખવી જગતનું ભારે અહિત કરી જાય છે.

(૧૨) તર્કવાદ એક વસ્તુ છે, અનુભવ બીજી વસ્તુ છે તર્કવાદથી ધર્મ અને સત્યનું મહત્ત્વ થઈ શકે છે તેમ ખડત્ત પણ થઈ શકે છે. પણ માનવ દિવ્યમાં સૂઝ પ્રગટે છે તેમ જ એને અનુભવ થાય છે ત્યારે એ તર્કવાદને પડતો મૂકી હૃદયને જ અનુસરે છે. ભગવાન યુદ્ધ રાત્રિભોજન કરતા મહાવીરના રાત્રિભોજન ત્યાગનો એમણે હિંસા-અહિંસાની દૃષ્ટિએ વિરોધ પણ ક્યો હશે, પણ જ્યારે એમને પોતાને અનુભવ થયો ત્યારે એમણે પોતે જ રાત્રિભોજનનો ત્યાગ ક્યો હતો. ભગવાન કહે છે કે, “હે ભિક્ષુઓ! મેં રાત્રિ ભોજન છોડી દીધું છે અને તેથી મારા શરીરમાં વ્યાધિ ઓછો થયો છે, મારું જાણ્ય ઘટ્યું છે, મારી શક્તિ વધી છે અને મારા ચિત્તને સ્વાસ્થ્ય મળ્યું છે. માટે હે ભિક્ષુઓ! તમે પણ તેમ જ વર્તજો (ભ. યુદ્ધ, પાનુ ૨૬૭)

(૧૩) ધર્માન્દ કૌશામ્બીજી પણ યુદ્ધની જેમ જૈન તપશ્ચર્યાનો

ભારે વિરોધ કરતા એના પર પ્રહારો કરવામાં એ પ્રમિદ્ધ રતા, પણ
જ્યારે એમને આ હનનનો કટાગો આવ્યો ત્યારે જૈન ધર્મમાં
મૃત્યુવેરી મૃત્યુ પરંતુના અનગનની જ તપશ્ચર્યાના રી ઉપાસામાં
તપશ્ચર્યાથી દેવધ્યામાં મોજો પડે છે એમ પોતાના જાત અત્ર
લવથી તપનું માર્ત્ત રધાગ્નારા મહાત્મા ગાંધીએ એ-સાર એમને
એમથી પાઠ વાંચા રના પણ એમાં જ એમને જાતિનો અનુભવ
થેા તેમ ડેન્ટે બીજી સાર ગાવીએ આવીર્વા મેળીતે એ રાગ
જ એમને પોતાનો જીવનીપ જુઝારી નાખ્યો હતો

આમ મુઝ અને અનુભવ પડી લ જુદે અને ટીશામીએ જેમ
જૈન આચરો અપનાવી લીયા હતા તેમ જો સાત ચિત્તે એમને મામા-
દાર પ્રમ્ણ પણ કરી વિચાર કરવાની અનુગતા પ્રાપ્ત થઈ રાત
તો એ મામાદાર વિરો પણ પોતાના વિચારો જાત જ ની નાખ્યત
પણ ચર્યા-પ્રતિચર્યાના હનનાઓમાં એ એના અર્વાર્થ ગુના હતા કે
એમને ન એરી અનુ ગતા પ્રાપ્ત થઈ ન ફોર્ડએ એમો એ વાત
ગમે જિતગવી કારણ કે ડેન્ટે તો તેમને જૈન વમ પ્રત્યે અત્યંત
પ્રેમ અને માન રતુ તેમ તેમને જ એ પુમ્તમ્ના પાના રપગ મા
જણાવેતુ કે એટલુ જ નહીં એ એમ પણ માનના કે ભગવાન
પાર્શ્વનાથમાથી જ મહાનીગ અને જુદનીએ ધારગ્યો વરેતી થઈ છે
એ અગે એમને જ પાર્શ્વનાથનો ચાતુર્યામ ધર્મ ' લખી
પોતાના વિચારો અપદ્ધ કર્યા છે અને એ રીતે બોદ ધર્મ પર જૈન
ધર્મની ઉપાર ના બનારી એ રાગ જૈન વર્મનુ જ ગોવ ગાયુ છે
(લ જુદ પ્રમ્તાવના પાનુ ૨૪)

આ કાગળે ક પી ગાન છે કે એમને કા તો મિસરી (Mis-
lead) કરવામાં આવ્યા રોય કા તો અર્થો જ જોડા આપવાના
આવ્યા રોય નહિ તો ભગવાન જુદના પોતાના એમ્સાર પડી જૈન
લિમુએને માસાદારી કેવગની પિતાવગ ન જ કરત આવ્યા છે કે
એમના અનુયાયી પડિતો આ પ્રશ્ન પર રી વિચારણા રો

ઉપસંહાર

આજે તો આપણે વૈજ્ઞાનિક સંશોધનોને કારણે પૂર્ણ વૈભવ અને એશઆરામની સુખલરી સગવડોથી મહેલાતોમા માણી રહ્યા છીએ અને અમનચમન ઊડાવીએ છીએ. નથી આપણને ખાનપાનની કોઈ તકલીફ કે નથી પથારી પાગરણની કોઈ મુશ્કેલી કે નથી પ્રવાસયાત્રાની કોઈ હાડમારી. ઉપરથી સેવકો હાજરાહજૂર બની ઊભા પગે સેવા કરવા તૈયાર રહે છે અને જે ઇચ્છીએ છીએ તે હાજર કરે છે. પાણી માગતા દૂધ આવે છે ને રોટલા માગતા મેવામીકાઈ હાજર થાય છે. તકલીફ અને દુઃખ શું એ શબ્દ જ આજે ભુલાયો છે એમ કહીએ તોય ખોટું નથી. અને એટલે જ આજે ગામેગામ હજારો લાખોના ખર્ચે અકૃષ્મિહોત્સવો, ઊજ્જમણા, ઉપધાન પ્રતિષ્ઠાઓ અને પૂજા સામૈયાઓના ભવ્ય મહોત્સવો ઊજવાઈ રહ્યાં છે દેશમાં આજે પૂર્ણ શાંતિ છે વિહાર માર્ગો સદામત છે. દેશમાં બળવા કે સંગ્રામનું નામ નથી ઘેર બેઠા દુનિયા સાથે સપર્ક રાખી શકાય છે અને ઇચ્છીએ તેવી રીતે મહાલી શકાય-છે ઉપરથી ન્યા ન્યાં જઈએ છીએ ત્યા ત્યા ધરના હોય કે પરાયા સહુ કોઈ આપણને માન-સન્માન અને આદર ભાવથી વધાવી લઈ આપણને ઘેરી વળે છે.

આપત્તિઓની ચડેલી ભરતી :

પણ એ યુગ તો અંધકારનો હતો. મહાનિશીય સૂત્ર જેનો શબ્દાર્થ પણ એ ઘોર અધકાર જ થાય છે, એમાં એ યુગનું હૃબદ્ધ ચિત્ર જોવા મળે છે ત્યારે શક-હૃણ બેકિટ્ટચન, પાર્થિયન તથા ગ્રીક

વગેરે આક્રમણ રોથી દેશ પર આક્રમણ પર આક્રમણ બિતરતી હતી ઉપરથી સિંહર મેન્ડુમ તથા મગના આતરનિમિત્તથી પ્રજા દેશન પરેશાન બની ગઈ હતી આથી “લોકો પોતપોતાની ચીજો લઈને નાહનોમાકે પગે ચાલીને આમતેમ ભાગના માડતા આવી પરિસ્થિતિમાં લિખુઓને લિક્ષા પણ મળતી નહી” (ભ યુદ્ધ, પાનુ ૩૧૧) જોકે પરદેસી ધાઓને હાળી કાઢના કીડ મીક પ્રયત્નો થતા રહેતા હતા પણ એમને તમને ત્યા દશ-ગ દોળીઓ બિતરી આવતી એવો એ આક્રમણકારી ઢાળ હતો રસ્તાઓ સહિસનામત નહોતા ખેડૂતો અનબીત હતા થોડુ ધણ એ વાનતા તો બિતરી પાક એ આક્રમણકાર લગરાઓ બણી જતા ઉપરથી અનાદિ, મારકા અને લૂટકાટને કારણે દેશ બરમાલ થઈ રહ્યો હતો બીજા દુકાનો બિતરી કરતા હતા પરિણામે માનન માનન મગી વનવ બની જતો લૂટ, ચોરી કે મારકા કરીને પણ પેટ ભરના એ જાના મારતો જા વનવપતિ, પશુ-પક્ષી કે માણસ મુકાને પણ એ ડોહનો નથી આમ જ્યા જીવન દાનુ જ યજ્ઞ થઈ પશુ હતુ ત્યા ધમ કે આચારનિમિત્તોની તો જાન જ રી જરનાની હોય ? એની પિજણ કરનારા ત્યારે દેશના વેદિયા જ ગણાતા હશે, કારણ કે જૂઞ્ઞ પેટ ધમને પણ સ્વાદા કરી જાય છે

આની કહિન પરિસ્થિતિમાં ધમ અને ગાઓને જ્યાની લેના જિગ્ને સનામન રાખનાની પહેની જરૂર હતી આ જગે એ કાગના એના મુનિઓના આચાર અંગે કઈ કહિઓ આવતી હોય તો એમનો ગો દોષ કાળી રામય એવી એમની ટીકા નહી પણ એમને માટે તો ચાનુ જ નહાવનાના હોય એથી જેઓ આજની દૃષ્ટિએ એમને માપી એમનામા દોષ જોવાનો પ્રયત્ન કરે છે એના જાનુ લોમે માટે જુ કહેતુ “પથારીમાંથી બિહતા વેત જ જેમની પામે ચાહ-ધ અને પાઉ મિમ્મિટ હાજર થાય છે, એ એમની વે ના કે એ કાગની પરિસ્થિતિ કયાથી મમજી શકે ? કાગણુ કે ભરેલુ

પેટ ભૂખ્યાની વેદના સમગ્ર ક્રકતું જ નથી.

અને એ વેદનાય અધૂરી હોય તેમ પછીના કાળમાં પણ સઘે એક યા બીજા પ્રકારની એવી વેદનાઓ કંઈ એકાદી નથી બોગવી. ક્યારેક દેશનિકાક થવું પડતું, તો ક્યારેક અન્ય સમાજોના જુદાં જુદાં ભોગ બનવું પડતું. એથી ક્યારેક ટકવા માટે અન્ય સમાજોની જતોર્જ, હવનહોમ તથા રાગભોગના દ્વારા જેવી વિધિઓ પણ અપનાવવી પડી છે તો ક્યારેક જૈન મંદિરોની રક્ષા કાળે શૈવવિધિઓ પણ મંદિરમાં દાખલ કરવી પડી છે. અનેક વાર મેં કહ્યો હતો કે જૈન સંપ્રદાયમાં મુનિઓ-ગૃહસ્થોની કતક પણ ચાલી છે, જેની કરુણ બલિદાનની કહાનીઓ આજ પણ ચિત્રોદ્ધે ભીનો પર આલેખાયેલી નજરે પડે છે. કેટલીક વાર તો શ્રાવકોને જીવતા પણ સળગાવી દેવામાં આવ્યા છે અને મંદિરો તોડાનો તો કોઈ પાર જ નથી રહ્યો.

જુદમની પરાકાષ્ટા :

આય અધૂરું હોય તેમ આંતરકલ્પમાં સંઘ છિન્નલિન્ન થઈ રહ્યો હતો ત્યારે ધર્મચુસ્ત ગણના કેટલાક જૈન ધનિકો અને વ્યાપારીઓ ગુંડાઓનું કામ કરી લિન્ન સઘને મિટાવવાનું કામ કરી રહ્યા હતા. અત્યંત ભક્તિભાવ બતાવી ટ્રિયાકાંઠે આવેલા નગરોમાં પધારવાનું આમંત્રણ આપી અને પછી પોતાના વહાણોમાં પગલા કરવાનો આગ્રહ કરી એ કેવળ સાધુઓને જ નહીં સાધવીઓને પણ ત્યાં તેડી જતા અને પછી વહાણમાં દાખલ થયે તરત જ એ હાડી મૂકી અરબસ્તાન વગેરે દેશોમાં એમને વેચી દેતા જૂની ઓળખાણ પરથી એક ગુજરાતી વેપારીએ એવા ગુલામ બનેલા એક સાધુને છોડાવી દેશમાં પાછો મોકલ્યો હતો, જેણે કરી મુનિવેશ ધારણ કર્યા બાદ એ ગુંડાઓને ઉધાડા પાડ્યા હતા પણ તે પહેલાં એમણે કેટલા સાધુ-સાધવીઓને વેચી માર્યા હશે એ કોણ જાણે છે ? ('પ્રાચીન કથા સંગ્રહ'માંથી) માંસાહારી દેશોમાં જીવનભર ગુલામ બનેલા એ સાધુઓ અને જંગલી-ઓની પત્નીઓ બનેલી એ સાધવીઓએ જે દુઃખો ત્રાસ અને

જલ્દી મન કર્યા હોને એની કપના જ દેવાને ગુની મૂકે છે,
ત્યારે ઉપમહાન હોને કપના મા નીચે મોક્ષ મેટમા પડેના આપણે માનુઓ
'આમ ન કરે, ને તેમ ન કરે'ની દિનમુદીભરી સમાનોચના નીચે
છીએ ત્યાર એમ જ મને પડે છે કે મિથ્યાભિમાના કોઈ હેયુ જ
એવું આપણે કોળવાની હિમન કરી શકે

૧ દીધારુ આ નિમધ પાતો હતો ત્યારે 'જૈન આગમ
સાહિત્યમાં ભાગીશવ સમાજ' નામનો નિમધ રખી પી એવું દી
ધયેના શ્રી જગદીશવ જૈનનો ૧૦૦ પાનાનો એ ગ્રંથ થયેનો
નિમધ શ્રી મનુસ્મૃતિ ગાદિમાં આજે ભાગ મા નિમધમાં કંઈક
ઉપરોગી થઈ ને એ તેનુંથી વાચના મો ની આપ્યો મેમા એ
ગમનમાં લખાયના છ મુદ્દા અથો, એની દી યો, ભા યો તથા
ચૂલિઓના ૧૦ અધ્યયન પત્રી ની જને મે સમનના જૈન
મુનિઓની ૧૧ ભાગીઓ તથા વે ના પડેના ગોઠો અંગે આગળે માપી
અને પાના ૩૦ ના છે જે વાચીને આજ પશુ ના ૧૦ ભા થઈ
જાય છે એઓ ની નમે છે કે,

વિદ્યામાં ગોઠ અગ્નીઓ આવતી મને જડે નદી માણસ
કોઈ મને નદી જેથી નાન ન થપ્પીવાર એમને કાઢી ખાના રાથીઓ
પશુ કયા મને રોગી બિભા મેના આથી કોઈવાર આર્થવાદોની
સાથે વિદ્યા ગ્વાની મવ ગોઠવા કરી દતો પણ ત્યાર આધવાદોની
છમ્મ પ્રમાણે જ આનંદ પત્રુ અનાજની તમીમાં ૮ મુદ્દા વગેરે
તો મુનિઓ નેના નદી જેથી એમને દોઢે બાધી કાઢે નમવાના
આથી તથા જની એ મનુ ખાનુ પત્રુ જ મ ગ ત્યામિને કે
એવા ઉત્સવ પ્રમગે આદ્યોની જેમ શ્રમણોને પગ આવીના દેવા
ગજનરમારમાં જનુ પત્રુ ન જાય તો નવન દુદ્ધ મની એમને
કુટમનો જેમાં નાખનો તો કયાગે દેનિમનનો દુ મ પગ
કુમારનો એ જમાનામાં નાના નાના ગ ત્યો તેઈધા પિત્રા એમને જનમ
માની વાત દેવાવા ભાગે જનનામાં આરતા ચાર પીગને મળીખાને

પણ નાખતા. રાત્રિ જલસામાં બીજાઓની સાથે મુનિઓને પણ રાજદરબારે જવું પડતું ને ત્યારે રાત્રિભોજન પણ કરવું પડતું. ન કરે તો અપમાન થયું માની રાજ કર સજા કરતો. આ કારણે ભોજન ન ખાતાં સંતાડી દેવાની આચાર્યોએ મૂચના આપી હતી તે છતાં ખાવું પડે તો પછી વમન કરી નાખવાની આજ્ઞા કરમાવી હતી. આમ છતાં જે પ્રદેશમાં લોકો રાત્રિભોજન જ કરતા અને દિવસે ભોજન મળતું નહીં તેવા પ્રદેશમાં રાત્રિએ પણ ગોચરીએ જવાની અપવાદરૂપે છૂટ આપવી પડેલી જૈન સંઘન્યા નિર્જળ હોય ત્યાં મુનિનું દર્શન અમગળ ગણાતું ને તેથી લોકો એમને ટીપી નાખતા નહીં ઊતરતા નાવમાંથી ફેંકી દેતા. તો ત્યારે કોઈ તરીકે પાર ઊતરતા, કોઈ જલચર પ્રાણીનો ભોગ ખનતા. કોઈ જમણવારમાં આત્મણો પહેલાં મુનિઓને કોઈ વહોગવી દેતું તો આત્મણો અંધડો કરતા, ક્યારેક મુનિઓને મારી મારીને અધમુઆ કરી નાખતા. વિહારમાં વળી ચોર-લૂટારા ખૂબ પજવતા. વસ્ત્રો-કબજા પણ ઉપાડી જતા. જેથી અતિશય ઠંડીમાં શરીર બચાવવા તાપણું કરી તાપવાની, કટક ભરપુર અટવીઓમાં જોડા પહેરવાની તેમ જ કેટલીક જગ્યાએ વરસાદ ખૂબ પડતો હોઈ છત્રી ઓઢવાની પણ આચાર્યો તરફથી છૂટ આપવામાં આવતી આ પણ અધૂરું હોય તેમ ઉપાશ્રયમાં રાત્રે વેશ્યાઓ ધૂસી જતી અને એમને પજવતી. મુનિઓ આથી ભાગી જગલમાં ચાલ્યા જતા પણ ત્યાં હિમ, વરસાદ તથા સર્પ, વિંછી જેવા પ્રાણીઓનો ત્રાસ હોઈ પાછા આવતા. વેશ્યાઓ ત્યાં જ પડી રહી હોઈ એમને ચાલ્યા જવાની વિનંતી કરતા. પણ એ માનતી નહીં. જેથી આચાર્યની રજા મેળવી મદ્દલ જેવા સાધુ એમને પકડીને આધતા અને પછી ઉપાડીને રાજદરબારે લઈ જઈ રાજ સમક્ષ હાજર કરતા. જંગલોમાં હિંસક પ્રાણીઓના ભયે રાત્રે કાટાની વાડ બનાવી લેવી પડતી. તો ક્યારેક લૂટારાઓ સામે પૂર્વના ધનુર્ધારી-મુનિને ધનુષ્ય બાણ મેળવી લડવાની પણ સંમતિ આપવી પડતી. કેટલીક

વાર ઉપનિષદ આપનાના મદાને મુનિઓને રાત્રે ગણીનામમા લઈ
 નામ આપના ને પત્રી દૃઢ મુનિઓને રત્ન આપી યુવાન મુનિઓને
 ગાળીઓ મારે બોમ બોમનાનુ માણુ દરનામા આવતુ જે ઠંડાર
 કળા તેમનુ તો આરી જ બનતુ આપી જીવન જ્યાવવા જે એમા
 પ ના એમો નિર્ભ માની અ પ પ્રાયશ્ચિત્ત આપનામા આવતુ તો
 દોર્ન વાર મારુ ગેય જણાતા મુનિઓ ॥ દ્વાય-પગ દાપી નાખનામા
 આવના આ રાપીને તો હેયુ જ કમ મી ડોકે જે આની બન દર પરિ-
 ચિત્તિઓમા મન, તન, બદ્ધ જ્યોતિષ, મઠ, મારણ દેવેરીઓની
 આ ધના વગેરને પાપશૂત કહેવામા આવેન તેના બા—એનો
 આશ્રય લેવો પ તો તે એ રીને શ્રમજ-શ્રમણીઓનુ તથા સધનુ
 ગળા મરુ પ તુ

અને સાધ્વીઓને તો જે નામ આપનામા આરનો એ વાપીને તો
 આજ પા ૧૫ ગી પડે છે શુ ઓ—નૂટારાઓ ગ્લામા એમની
 રાગી ધાના તે ખૂમ પગવતા કચાગેક એમને નમ્મ દગી વઓ
 પ ૧ ઉપાડી જતા આરી પગિચિત્તિમા દ્વાય, ચામ તથા પા ૧૫ઓથી
 ગુલ્લાગ મેમરાની એમને મનાદ આપનામા આરની દેવીક વાર
 શુ ઓ ઉપાશ્રયોમા પણ ધૂમી જતા અને દેવીક વાર મુદ્દ સાધ્વી
 ઓને ઉપાગી પણ જતા જેથી ઉપાશ્રય એમને આગો નિસ બધ જ
 ગખવો પ તો આરા મળો મુનિઓ તેમની માથે મેના અને તક
 આવે શુ ઓને મારી રીતે કટમગના એક વાર એક મુદ્દ ગજ
 કુમારીને શુ ઓ દેગન કળા દોર્ન તેના મનિ બોના મે મદારથી
 રાઈઓએ તેમના ઉપાશ્રયમા ગદી શુ ઓને એના રીપી નાગેના કે
 જેથી પત્રી એ એની તરફ લમણો વાગવાનુ જ બૂની મયેના દોઈ
 દોઈ વાર સાધ્વીઓને પણ સ્વરમળ અથે માગમારીમા બિનગુ પન્ન
 એક સાધ્વીએ ગ્લા વન્ને દગથી શુ ઓને સીવા દરના પમ પત્રી
 એ શુ ઓના આગેરાનને ત્યા જ એ સાધ્વી ગોયરી અથે જઈ
 ચી તો એ શુ ઓ એનુ ખૂમ સ્વાગત મ્યુ પોનાના બાગકોને

એના ચરણે નમાવ્યા ને આમ ખૂબ ભક્તિભાવ બતાવી આદર્પણ જમાવ્યું. પરિણામે ખોટો ભક્તિ-સંબંધ વધારી ગુંડાએ સાધ્વીને ફસાવી ને પછી એ એની પત્ની બનીને જ રહી ગઈ ” અને સાધ્વીએને દૂર દૂર અનાથ દેશોમા વેચી દેવાની તો આપણે વાત કરી ગયા છીએ.

આવા કારણોએ જ શાસ્ત્રકારોને આજા દેવી પડી હતી કે આત્મ-રક્ષણની, રાત્રિભોજનની, કદમળ વાપરગની, રાત્રની ખુશામત કરવાની, રાત્રિએ બહાર જવાની, અગ્નિએ તાપવાની, જોડા પહેરવાની કે એવા પ્રકારની પરિસ્થિતિમા મૂકાવું પડ્યું હોય તો પ્રથમ એવી પરિસ્થિતિને અનુકૂળ બનીને પણ શરીર બચાવવું એ હશે તો પ્રાયશ્ચિત્ત લઈ વિશુદ્ધ બની શકાશે ને કરી સંયમધર્મનું પાલન થઈ શકશે બાકી સમભાવપૂર્વક ઘોર કહ્યું આવે મૃત્યુને ભેટના જેટલા જે વીર હોય એ ઉત્સર્ગ માર્ગને જ વળગી રહે.

આવી પરિસ્થિતિમા સ્થિત બનેલા મુનિઓ જીવનના ભોગે પાર ઉતરી શક્યા હતા પણ જેઓ પેટ અર્થે જ ધુસ્યા હતા એ માંસ ન ખવાય એમ માની નહોતા ખાતા પણ પછી પરિસ્થિતિએ એમને લાચાર બનાવ્યા અને એનો સ્વાદ જાગતા એ એના પાછળથી પક્ષકાર બની ગયા હતા, જેમ ગુડાઓને પીટનાર પેલી સાધ્વી રોજના ભક્તિ સહવાસથી એમા ફસાઈ ગઈ હતી તેમ. ત્યાં એવાઓનો શો દોષ કાઢી શકાય ?

આજે ભય કર મોઢવારી છે ને તેને અગે કેટલાક દૂપણો ઊભા થયાં છે પણ એને બાદ કરતા આજે સમ્યતા, સમજ, સત્તામતિ, સહકાર ભાવના, સગંન, સુખ સગવડના સાધનો, વિહાર-પ્રવાસની સુગમતા અને સ્વતંત્ર વિચારણા ઉપરાત આજે હિસાનુ પ્રમાણ વધ્યું હશે એ માની લઈએ તો પણ કરુણા-દયા અને માનવતાનો જે વિકાસ થયો છે એ દૃષ્ટિએ આજનો યુગ ઘણો અડિયાતો છે, ને એથી જ વિહારમા એકલવાથી હોવા છતાં કોઈ પણ સાધ્વી સામે

કોઈએ બીજી આમે લેયું દોષ એવો ભાગે જ કોઈ દાખનો મોઢી
નમો લ્યારે એ યુગ માની લઈએ કે જ્ઞાન-અભિવ્યંજી દૃષ્ટિએ
દેવતાં ઉચ્ચ શિખરે પડેલા દશે જાળી અન્ય રીતે તો એ દાગ
ભયમ્મ દનો દૂર દનો અન્યાર્થતા અને જગતીપણનો મદુ અશે
અસમ્ય યુગ દનો વિરાગો-અમરગો કોઈ પાગ નમેતો

આમ જ્ઞા એ યુગમા અપાર મૃદો, ભયમ્મ ભાગે મદન કરીને
પણ જેવો અનોસેતિ આર્થ-સમ્ય જનાયા દેશમાયી માસાદારનો
મદુ અશે ઉચ્ચ દેશો યત્નદિસાને નિમ્ન મરી તથા મૌદ્ધો પડ
પાડ પ્રભાવ પાદો એ મગના મદાપુ, ભાગે જે રીતે દામ લઈ
આપાળો આજે મોગ શિખરે પડ્યાયાજા છે એમા જ એમની પરમ
મજતા જ માળી તાર એમણે આમ કેમ મ્યુ જે મામ કેમ ન ક્યુ
અરો પ્રશ્ન ઉત્તરો એ એ યુગો પિત્રામૃતારી જ્ઞાની-દુરાનિયતનાની
વિજ્ઞાની છે યા તો અન્ય ભાસમા એમની દૂતાભરી કેમી છે એમ
માનુ છ

જનનો નેલો દીનગ

આમ જ્ઞા એક પડી એક વિનરી દેરી આતે આપતિઓમા
મોગ અમદાદ રમે પળ જેમણે વિગો વિગો જનનો મારી નમય
પાથક છે અને ભાગે મમો નવ પળ નાવડે દિવસામ
મકે તારો મસો લમખેમ પાડ વિનાસી જેવો નવાજ ઉભા
જેવો ઉભા વિગે મરિયા શિખરે મરી માપા પાડે મારી
જામી મ મરી અ અર એ પડેભાગે જ જાન મનાસીગના અમ
વા નાગો - રત ભરત મો વિગે ભાસા દેવે રી પીગર અત
જો કમતા રી રમે તેમજ ગ મદ પગમદુર દેવેતા
માનસી રો માળી મમ લોકુ રો જેનો વિગ મરીને પીએ
જા આતે મનિ અનો દાર મો અમા વિગે રત તમ-
વિગેનસી રત જ પ્રમો મરી દાર મ ન દે અર્થા મેમ

શું કયું અને શું ન કયું એ વાત મહત્ત્વની નથી પણ સમય સંયોગો વિચારી રીક લાગ્યા ને ઉપાયો અન્નમાવીને અને રીક લાગ્યા તે આચાર-વિચારો ઊભા કરીને પણ ચારે બાજુ દેશાયેલા મવાનળ વચ્ચે પણ જેમણે પરપગને મુરદાંત ગણી બિચ્છી બનાવી છે એટલું જ નહિ, સમગ્ર દેશને ઊંચે ચડાવવામાં-દિમાડયને અદર કાઢવા જેટલી જે પ્રયત્ન તાકાત બતાવી છે તેમ જ પાછળથી દોકાઓ મુઘી પત્રિમ-દહિણુ ભારતમા પોતાની પરંપરા દ્વારા મુવર્ણ યુગ પણ ચાલી બતાવ્યો છે, એ જ મહત્ત્વની વાત છે.

આપણી ઊણપો :

એથી આશા રાખું છું કે વાચકો આગળની નહિ પણ તત્કાલીન પરિસ્થિતિ પ્રમાણે જ એમને જેવા પ્રયત્ન કરશે ત્યારે જ એમની મહત્તા-ભવ્યતા અને વીરતાનું દર્શન થઈ શકશે. પણ જૈનસમાજનો ઘણો મોટો ભાગ એટલો સ્થિતિચુસ્ત છે કે પોતે બાધેલા વર્તુલ બહાર એ જેવાની દૃષ્ટિ જ ગુમાવી બેઠો છે. વળી ઘણાના મનની એક ગૂચ પણ છે કે ચોળીને ચીકણું શા માટે કરવું ? જે કોઈ નથી બાણતા એમની આગળ આવી વાતો પ્રગટ કરવાથી લાલ પણ શો ? એથી તો ઊલટો આપણો જ કળેતો થશે ને લોકો પણ એમાથી બૂરો જ આદર્શ જ પકડી લેશે.

બંધાયેલો ભય સંસ્કાર :

પણ આપણો એ ખોટો ભય સંસ્કાર છે. એથી ચીકણું થવાનો ભય સેવવાની કરી જ જરૂર નથી, કારણ કે એથી તો સંતો-ધનનો માર્ગ જ બધ થઈ જાય. બાકી આપણા પક્ષે જે કંઈ દોષ થયો હોય તો એને સતાડી રાખવાથી પણ શો લાભ ? જાનુ જાનુ રાખી ગૂમડુ પપાળ્યા કરવાથી તો એ મોટું થાય. મટે નહિ ને એથી તો ઊલટો આપણો જ દોષ સિદ્ધ થવાનો અને તેથી વળી એ બોજ સદા આપણી છાતી પર લદાયેલો જ રહેવાનો, કારણ કે Secrecy

is sam ગુપ્તતા એ તો મદાપાપ છે બાળી જે ગુપ્ત ખાના જે
આપણે પાપ યુ દોષ તો એના પાપો પર દગ્ગાન મારી એને ॥
૬ ૥ નેર્ઝે ૫ તો મય વસ્તુનો સ્વીકાર સ્વેદો નેર્ઝે પા
નથી આપણે એ પાકો છોડી ખાના, નથી સ્પષ્ટ બે મ્નૂદ્ધી શમ્તા આ
મૂઝવણને કા બે નથી આપણા પ્રતિમગ્મા આમથ્થ પ્રગળતુ નથી એનો
બીજા પર પ્રનાર પનો પણ હુ પૂછ છું કે આપણે કોઈ અપદ્વ્ય
કયુ છે ? બો ને નથી યુ તો પછી સ્વયનો સ્વીકાર મ્ની ખડુ
નમ્ય પ્રગટ દ નામા ૩ વાનો ? ભર કેવો ॥

હા, આપણે એ પાપ કયુ છે જે એને પાપ કહેવાતુ દોષ
તો ! અને તે એ કે કટના પતિન આધમો સવમદિત ન ગ્ના
પાખમા દમરી રાખીને ન એમને કેવળ વિદુદ્ધ જ ક્યાં છે પમ
ભાગત ન્યાપી મમમ પ્રગળતુ ઉદ્યાન કરા જેટલુ આમથ્થ પ્રગળવવા
એમનુ ધ નર પણ કયુ છે શુ આ એક દોષ ખાતર સીમ્મલ થવાનો
આપણે ભય મેરીએ છીએ અને તેથી આ વાન ગુપ્ત ગખરા છઠ્ઠીએ
છીએ ? પણ એ દોર આપણો દોર નથી પણ આપણ પીન્ન છે
આ મગ્ને સત્ય મદમ્ય પ્રગટ દગ્ગા આપણે કોઈ પણ જાનની કોઈની
પાગ બીનિ ગખવાની દગ્ગો જરૂર નથી

પણ આપણે આજે સ્વયની આધમા જ મોળી પાડી દીધી છે
ને તેથી જ આપણામા નિ રગતાએ ધર ધાન્યુ છે બાળી તે મગ્ના
મુનિઓમા ગેરા દોરને મ બે કોઈ બૂગે આ થઈ પ ગી નેરે એનો
ભય ખાના જેટની આ દુનિરા દવે મૂખ નથી ન્દી આમ છતા
જેઓ પાપમા પોના છે તેમ જ જેમને પોતાના પાપ નામ્મા
બીજાઓનુ પ્રમાણ નેર્ઝે છીએ એ તો ગમે તેવા સતતા પૂરકારી
છવનમાથી એનુ નાખ્યા જ દગ્ગે બો એરી વાતો તો સનયુગના
સતોમાથી પ ! શોધી શકાય વામિમી, દપ્રતારી મુદ્દાસ ગદિલેય
અ ગુનિમાત મ્નૂતિમ તથા વિગ્રાથી ગાધીજ્ઞા દાખલાઓ આપણી
સમક્ષ મ્મા નથી ! પણ એથી એવાઓ કા બે ગુઓની ૮ ૫

ભાવના અને પ્રબળીય ઉત્થાનનો ગૌરવસર્થો ઇતિહાસ શા માટે આપણે દબાવી રાખવો જોઈએ ?

જો કે આજ સુધી આ ગૂઢ ભેદ અંધારામાં રહ્યો હોઈ હતો અત્ય સમય જેમની એક માત્ર ભાવના જનતાના ઉદ્ધારની જ હતી એ પ્રત્ય પુરુષો દ્વાય દોષિત મનાયા હરે. આથી જેમ વ્યભિચારના દોષમાથી છોડાવવા વેશ્યાઓને પ્રતિબોધ આપવા માટે વેશ્યાવાડે કરતા કોઈ સંતજનને વ્યભિચારી ઠેરવવામાં આવે તેમ જગદુદ્ધારણું કાર્ય કરનારાઓની પણ પેટ ભરીને નિદ્રા કરનારા હરેક યુગ-સમાજ-માં કઈ ઓછા નથી પાડતા જો કે એથી ક્યારેક મૂંઝવણ થાય છે પણ છેવટે તો કાળદેવતાના સામ્રાજ્યમાં સત્યનો ભાનુ વહેલો મોડો પોતાનો જળહળતો પ્રકાશ પાથર્યા વિના રહેતો નથી, કારણ કે સત્ય પોતે જ એક સમર્થ શક્તિ હોઈ એ પોતે જ રૂકાવટની દીવાલોને તોડી પાડીને સ્વયં પ્રકાશિત બની રહે છે. દ્વાય એમાં સમય લાગે એ એક જુદી વાત છે. આ કારણે આજ સુધી આ પ્રશ્ન પર પ્રકાશ પડ્યો નહોતો પણ હવે છેલ્લા ૨૦-૨૫ વર્ષથી આ અંગે કંઈક સંશોધન થવા લાગ્યું છે એમાં મેં પણ મારે સુર પૂરાવવાનું હુ સાહસ કર્યું છે. અભ્યાસમાં હુ નોન-મેટ્રિક, જીવન ગામડાનું અને ગુજગતી વિના બીજી ભાષાનું ખાસ જ્ઞાન નહીં જેથી હુ પોતે તો કંઈ જ નથી. છતાં જે આવો બાલિશ પ્રયત્ન મારે હાથે થઈ રહ્યો છે એથી હુ માનું છું કે કોઈ જુદા જ પરિણામો મને ધક્કાવી રહ્યા હશે. સત્ય છે કે કુદરતે જ મને આ કાર્ય અંગે પોતાનું વાહન બનાવવા પસંદ કર્યો હોય या એનો કોઈ બીજો જ હેતુ હોય. જે હોય તે, પણ છેલ્લાં ૮-૧૦ વર્ષથી એના જ વિચારમાં ફૂંભેલો રહ્યો છું અને તેમાં પણ એ વર્ષથી તો હું આ પ્રશ્ન પાછળ પાગલ જ બની ગયો છું, એમ કહુ તોય ખોટું નથી. કારણ કે ન્યાયે ન્યાયે કોઈ પ્રતિકાગ હરે છે ત્યારે મારામાં કોઈ અજબ જુસ્સો ઊભરાઈ ઊઠે છે અને એ વિચારોની તીવ્રતાએ એટલું બધું માનસિક દબાણ વધી જાય છે કે એથી રાતોની

ગનો અનિદામા જ વીતાવતી પડે છે ચોરીએ કનાક એ જ વિચારો
—એનું જ વાચન અને એનું જ પારાયણ થતું રહેતું હોઈ આજના
આ ગેશન અને સુદના વાતાવરણમાં મારી કસમયની વાતો ઘણીવાર
રામી, અણુગમે તિગ્મર અને અપમાનો તથા નિગણાઓને જ નોતરી
મેમે છે પણ ધૂન છૂટતી નથી સક પ તૂનો નથી વિશ્વાસ જાતો
નથી મો અમજવા આ મારી મન નિયતિનું ચિનલ આપી જણાવું
હું કે આપણી વિશુદ્ધ પરપગએ પનિતોનો ઉદ્ધાર કરી એમના દ્વારા
ભાગત ॥ ઇતિહાસમાં જે ભાગ લખ્યો છે એ કેવળ આપણી જ
નહિ પણ ભાગતના ઇતિહાસની એ- ગૌરવ મગન ગાથા છે *

* ટીપ્પણ યા—મુણા, નલિચય માનવમમાનતા તથા જીવન
સુદ્ધિ સાથે માનવસુદ્ધિનો આગ્રહ વગેરે બાવનોમાં મહા સીરને સુદ્ધનો અને
સુદ્ધને મહા સીરો સાથે હતો પણ મામાત્ર મનાતિ ગ્રંથે અપનારી લઈ
સુદ્ધની કુણા મહિમ જખતાર છે તેમ જ સ્ત્રી જાતિને બિમુખી
નારવામાં વિચિત્રાટ અનુભવી માનવમમાનતા ॥ પ્રશ્નને પણ એટલા
પૂતી મોગપ આપડી કે ને કે જીવનીચતા મે ભાવોને મિટાવવા
સુધે જીવનચોથી ખૂબ જ ડિયાર પ્રાપ્ત કરી છે

પગ અદિ સા ત્યાગ તપશ્ચર્ચા નગ-નાગી મમાનતા નિગમિત
રાતિના ગરિમોજા ત્યાગ ઉપાત્ત મીમ્મઓના રિસાગને પણ અમજવા ॥
ઓ નાગી ડાના જેવા તરનોની મામતમાં જેન ધમે જે
ડિયાર પ્રાપ્ત કરી કે એટલી ડિયાર એ જાતનો કોઈ પણ ધમ હતું
હુની પાનાની નમ્મો થી

પગ એ તરનોનો સમગ્ર ભારત-આપી પ્રચાર મગાવું અને
સોમમાનમમાં એને ચિત્ર ગપ આપવાનું કાર્ત તો મે કાગના નમાજ
નિગમિત એ જ મ્યુ હોઈ એ આપણો જ નથી પગ ભાગત ॥ ઇતિ
રાસનો પગ એક જીવનમાથાનો રિસ કે આજે પણ ભાગતમાં ત્યાગ
તરો જે આ ર દેખાર છે મામાત્ર પડે પાપાતિ સમજાય છે

આ કારણે વીર પિતાના વીર પુત્રો તરીકે સત્યનો સ્વીકાર કરવા જેટલું આપણે વીર્ય પ્રગટાવવું ત્યારે જ આપણું વીરત્વ અને સત્યની ઉપાસના સાર્થક બનશે.

વિશુદ્ધિની લોખંડી દીવાલ :

ભલે પછી આપણી કોઈ પેટ ભરીને નિર્મલ-વગોવણી કર્યા કરે. સૂર્ય સામે ધૂળ ઉગડનારની જ આખો ધૂળથી ભરાઈ જાય છે. પંથકરની દીવાલ સાથે માયુ અકાળનારનું જ માયુ તૂટી જાય છે દીવાલ નથી તૂટતી તેમ આપણી ધર્મવિશુદ્ધિની લોખંડી દીવાલ એટલી મજબૂત છે કે એની સામે જે ઇચ્છે એ પ્રહારો કર્યા કરે પણ એ દીવાલમાંથી એક પણ કાકરી કોઈ ખેરવી શકવાનું નથી.

એથી આશા રાખું છું કે પડિતો તટસ્થભાવે આ પ્રશ્ન ફરી વિચારી યોગ્ય દૃષ્ટિબિંદુ સ્વીકારશે તેમ જ સાહિત્ય અકાદમી જેવી સંસ્થા પણ વગોવણીનો આ માર્ગ મૂકી જેમાંથી અન્યોને ચડવાની પ્રેરણા મળે એ રીતે દ્વિશા બદલવાનું વીર્ય તેજ બતાવશે અને તો જ સત્યના સશોધક તરીકે એનું એ પગલું ન્યાયી ગણાશે તેમ જ સંસ્કૃતિની સેવા કરવાનો એનો અધિકાર પણ ત્યારે જ વ્યાજખી ફરી શકશે.

છેલ્લે જણાવું કે આ પ્રશ્ન અગે કોઈ સાથે ચર્ચા કે વાદવિવાદ કરવાની મારી પોતીકી ગુજ્જ નથી, કારણ કે હું પોતે તો કશું જ નથી ફક્ત દ્વિધમાંથી ઊઠેલા આ વિચારો છે, સમાજ સામે મૂકેલો એક પ્રશ્ન છે એટલો જ એનો અર્થ કરવાનો છે. જેનો હેતુ કેવળ આપણા આત્મસતોષ ખાતર જ છે, સ્થિરતા મેળવવા માટે જ છે. નવી ચર્ચા જગાડી કુસ્તીમાં ઊતરવા માટે નથી.

તેમ જ દયા-કરુણાના સંસ્કારોનું જે દર્શન થાય છે ઉપરાંત એક-બીજાના વિચારોને સમજવાની જે ઉદારતા પણ ફેલાતી જાય છે એ એ મુનિઓએ સિચેલા સંસ્કારોનું જ ફળ છે.

આમ છતાં શ્રી કહેવું પડે છે કે પરપગત લોગો કેટલું ન
ગમે એમ બને કાગલ કે એ પોતાની આજની ભૂમિમાં પરથી વસ્તુને
માપે તેમ જ બુદ્ધિવાદીઓને પણ કેટલુંક ન એ કાગલ કે એમને
વળી કેવળ તપના જ લગવ્યો તેમ એમ લાગે પણ મૂળ નાત એ
કે કે નિચાળની તીવ્રતા વધે છે ત્યારે એ અબળતા આવે છે ન
Comes from within અતરમાથી જ મળી રહે છે જેના પુગના
મા મને પાડાથી દીકરીક શાસ્ત્ર વચનોનો આધાર મળી આવ્યો છે
આ કાગલ કેટલા ઉકેલે અતરમાથી મળતા રહ્યા હોઈ અત ન દ્રષ્ટિએ
એ તપાસનામા આવશે તો એને શાસ્ત્રોનો પણ આધાર મળી રહે
તેમ જ બુદ્ધિવાદીઓને પણ એ તપસગત લાગશે

પરિશિષ્ટ

આ નિબંધ અંગે કેટલાક વિદ્વાન મુનિ-આચાર્યો તથા પડિતો સાથે વિચારોની આપ-લે કરતાં જે જે પ્રશ્નો ઊભા કરવામાં આવેલા એનો પ્રત્યુત્તર વાળવાનો મેં નમ્ર પ્રયત્ન કર્યો છે, જે ખીનઓને પણ ઉપયોગી અને તેમ હોઈ અત્રે રજૂ કરવામાં આવે છે.

પ્ર. ૧ શાસ્ત્રોમાં ‘માસ’ શબ્દ હોવા છતાં વનસ્પતિ અર્થ ખેચતાણ કરીને કાઢવો યોગ્ય છે ?

ઉ. ૧ ‘માસ’ શબ્દનો મૂળ અર્થ ઢીલો પોચો પદાર્થ હતો. એને ગર્ભ પણ કહેતા વાગ્લટે ખીજોરાના ગર્ભ માટે ‘માસ’ શબ્દ જ વાપર્યો છે. તરબુચને પણ આ જ કારણે માસકળ કહ્યું છે પણ લક્ષ્યાલક્ષ્યનો પ્રશ્ન આવ્યા બાદ એક યા ખીન વર્ગમાં શબ્દોને સ્થિર કરવાની જે પ્રક્રિયા ચાલી એથી વનસ્પતિ માટે ગર્ભ અને પ્રાણીજ દ્રવ્ય માટે ‘માસ’ શબ્દો સ્થિર થયા છે એટલે પ્રાચીન ભાષામાં માસ શબ્દ હોઈ એને આજની દૃષ્ટિએ રૂઢ થયેલો કેવળ પ્રાણીજ માસ-આમિષનો જ અર્થ લગાડવો યોગ્ય ન ગણાય એટલું ખરું કે માસ શબ્દ લક્ષ્ય કે અલક્ષ્ય બંનેમાં સરખી રીતે જ ત્યારે વપરાતો હતો.

પ્ર. ૨ જો શાસ્ત્રપાઠોને મૂળ અર્થ વનસ્પતિ હતો તો પાછળથી એનો માસપરક અર્થ કેમ થવા લાગ્યો ?

ઉ. ૨ ઉપરોક્ત પ્રક્રિયાનું જ પરિણામ છે દા ત, ‘શખા-વણિ’નો અર્થ શખ નામના છવડાઓનો સમૂહ હતો. એ હવે એક

નતની નનમ્પતિએ ચિય થયો છે અને ક્રમ પચ્ચાન માટે વપગતો
‘આમિય’ ગમ પ્રાણીજ મામના અર્થમા ચિયર થયો છે પણ
શબ્દોના અર્થો આમ પાછળથી બદલાવાને કા પુ નના અર્થો મે જૂના
શબ્દોને લગાડાથી આ ગોટાગો થયો છે

પ્ર ૩ ગાજીકાગેએ એના શકાલીન શબ્દો વાપર્યા જ શા માટે
હરો ?

ઉ ૩ હમ્નોઘોગની વસ્તુ વાપરનાગ વ્રતચારી ગાવી ભક્તો —
ચત્રોઘોગની વસ્તુ વાપરનાર આપણી જેમ જ ‘આટો’ ને ‘તેન’
શબ્દ જ વાપર છે બોગ્તન અગે એ ચોખ્ખરટ માગી લે છે કે ‘આટો’
હાથ વગીગો છે કેયત્ર ધગીગો ? તેમજ ‘તેન’ પણ હાથ વાપીગુ છે કેયત્ર
ધાણીન ? પણ એમ છતાંએવા શબ્દો માટે એ વાગો વેના નથી અને આપો
પણ આજે ‘હુ’, ‘નમોઆ’ અને ‘સુપ જેવા શબ્દો બને અર્થમા
કરા થી વપાતા ? જતા હલુ એ શબ્દો બ નરાનો આપણે રિચાગ
નથી કયો તેમ રાજ્યમરોગો પણ ત્યારે વાગો લેના જેનુ નહિ લાગુ
ટોય એમ જતા અર્થપરિવર્તનની પ્રક્રિયા રા થયા બાદ ગાંધીભક્તનાની
જેમ એની સ્પષ્ટતા તો કરી લેનાનુ કહ્યું જ છે, જેમ લ મહાત્મા
સોમિન કાલજ સાયેની ચચામા સ્પષ્ટતા માગી હતી તેમ

પ્ર ૪ શાસ્ત્રપાઠો નિર્માણ થયા લાગ રાજ્યમરોની દૃષ્ટિમા
તો એ જ સ્પષ્ટ અર્થ ટોન ને તે માસપરક મળ્યું જ મરના મકાતિ
કાગમા અપના માર્ગ રહે એ સદજ છે તેમ જ એ કાગમા મામા
હાર સામાન્ય વસ્તુ હતી મૂળ ખ્યેય અદિમાનુ ટોડ નરી પેગીઓ
નિગમિતાદાર મા સમગ્રે પામી હરો જેથી આપણે નિગમિતાદારી
છીએ, પણ મૂળમા તો મામાદાર હતો જ ને તેથી શાસ્ત્રપાઠોનો
મૂળ અર્થ પણ માસપરક જ ઘટે

ઉ ૪ રિનોગાજના શબ્દોમા મ્દીએ તો મામાદારની બાગન
મા દેવ તની માગણી છતાં છુધે કડક નિધિરિધે ખખ નરોતો કયો

એ પોતાના સંપ્રદાયને સર્વજન સુલભ બનાવવા ઇચ્છતા હતા. ન્યારે મહાવીર આત્મતિક સત્યને વળગી રહેનારા હોઈ એ આધરોડ કરવામાં નહોતા માનતા.”

આ કારણે મહાવીરની પરંપરામાં અપવાદને સ્થાન જ નહોતું. વળી એમણે તો પોતાની પૂર્વ પરંપરામાં પણ સરકરણ અને શુદ્ધિનો જ આગ્રહ રાખ્યો હોઈ પ્રતિક્રમણ અને અલ્પચર્ય વ્રતને પણ આગવું સ્થાન આપ્યું હતું. આ કારણે નથી એમણે મગધરાજ શ્રેણિકના પુત્ર મેવકુમાર માટે સથારાની બાબતમાં પણ અપવાદ આપ્યો કે નથી મુનિઓને તરમે મગવા છતાં સરોવરનું અચિત પાણી પીવાનો પણ અપવાદ આપ્યો. બુદ્ધનું ધ્યાન સંપ્રદાયને વ્યાપક બનાવવા તરફ હતું કે જેથી ઘણા એનો લાભ લઈ શકે, ન્યારે મહાવીરનું ધ્યાન સંપ્રદાયને વિશેષ વિશુદ્ધ બનાવવા તરફ હતું કે જેથી ભલે થોડા પણ એ આ સસારની બળમાંથી મુક્ત બની શકે.

આ પ્રકારના માનસને કારણે ખાનપાનની બાબતમાં મહાવીરને અપવાદ આપવાની કંઈ જ જરૂર નહોતી જેમને એમના માર્ગ પર ચાલવા જેટલું સામર્થ્ય હતું એવા જ લોકો પ્રતિજ્ઞાબદ્ધ થઈને ભગવાનના શરણે આવતા આ કારણે તો એમનો માર્ગ તરવારની ધાર પર ચાલવા જેવો ખૂબ જ કડક ગણાયો છે; ન્યારે બુદ્ધનો સુખશીલિયે. હા, એટલું ખરું કે આરભનો સક્રાંતિકાળ હોઈ સાધકો કદાચ નિર્બળ બન્યા હોય પણ એથી એ પુરુષ પોતે પોતાના માર્ગને એક તમાસો બનાવવા નહોતા ઇચ્છતા.

આથી કોઈ પણ વિભૂતિ ન્યારે પોતાનું અવતાર કાર્ય હાથ પર લે છે ત્યારે એ પોતાના સિદ્ધાંત પર અત્યંત આગ્રહી હોય છે અને તો જ એ ઊંડા મૂળ નાખી શકે છે. બાકી પોલો સિદ્ધાંત નથી કદી પણ ઊંડા મૂળ નાખી શકે તો કે નથી એ વ્યાપકરૂપ ધારણ કરી શકે તો. ભલે પછી બાલદષ્ટિએ જનસંખ્યા એની વધી ગઈ હોય.

મૃગ દ્યેય અહિસાતુ હોના જતા બૌદ્ધોની નવી પેઢીઓ નિમનિપાહાળના મચ્કારો ન-ની પામી કાચુ કે મૃગમા જ નમગાર્થ દત્તી જ્યારે મહાનીરના માર્ગમા મળથી જ તીવ્ર આગ્રહ તો એથી જ જગતના ધર્મોમા એ જ એમ માન માસાહારનો પ્રમગ પ્રિગ્રધ પોમગનો ગ્હો છે

બાપી જ્યારે જનમખ્યા વરે છે, સપ્રાય પાળગથી કાનેકૂને છે તેમ જ કોઈ આપત્તિ રિશેના પ્રમગો આવે છે ત્યારે નિમળતાને ઢાળે મૂઝાયનાઓને સપાય ગ્યાયા પડેનાઓનો Cદ્વાર મરત કંટનાક અપનાદો આપના પડે છે—કંટનાક મહેના પડે છે જે ઢેવળ આગમના વિચામાગ્ય હાય છે અને આપણે જોઈએ ડીમે કે દુઃખાળની આવિમા પ્રેગથેનાઓને બદાગ કાવા માટે જ એ કાળના સ્થવિરોને અપાનિ-અપનાદો આપવા પશ્યા હતા પણ મૂળમા તો અપવા ને ગ્ધાન હોય જ નહી

પ્ર પ ૨૦૦૦ વર્ષથી મૂઝતી આ સમખ્યા ૮૧ મરવાનો તમારો પ્રત્ત પ્રતખ્ય છે તમારી ધમશ માટે પણ તમે અભિન નને પાત્ર છો પણ મુનિઓના માસાહારની નાત કોઈને પપુ ગમે કેમ જીતરે ? એટલે મને લાગે છે કે આ સમખ્યા ૬૧ કરનાની શુભ ભાવના જતા તમે તમાગી સામે જ આધિ ચાલો

ઉ પ જો કે એ મુનિઓ—મુનિઓ હતા જ નહી, કેવળ વેશધારી મુનિઓ ૮તા જતા મેકડો વર્ષોના સપારને ઢાળે આની વાત ધૂણા ઉપજવતી હોઈ મારી સામે જ આધિ ચડે એમ બને પણ હરક પ્રશ્નને તે યુગની દૃષ્ટિએ જ પ્રિયાગ્વો જોઈએ ને બીજાને સમજવા જેટલા સહિષ્ણુ થનુ જોઈએ

(૧) ભગવાન નેમનાય અન તેમની જનને મામબોજન પીરસવા કેની તૈયારીઓ થઈ ગઈ હતી ? ભ મહાનીરના પરમત્રે નાવમ મટા શનકને ત્યા પણ રોજ માસ કયા નહોતુ ગ્ધાતુ ? માસખમણના

પારણે મુનિઓને વહોરવાની બુદ્ધિએ પેલી રાજકન્યાએ જુદા જુદા માસ ભોજન માટે કેટલી બધી વાનીઓ બનાવી રાખી હતી ? આમ સર્વત્ર માસહાર હોઈ એવા કુટુંબોમાંથી આવેલા પૂર્વસસ્કારોને કારણે આપત્તિ-વિપત્તિના પ્રસંગોએ પરવશ બન્યા હોય એ સ્વાભાવિક છે કારણ કે એમને આપણી જેન મૂળ નહોતી વળી એ ધર્મમાં સ્થિર પણ બન્યા નહોતા. બાકી વેશ પહેરવા માત્રથી કઈ મુનિપણુ પ્રગટતુ નથી.

(૨) ચરમશરીરી ઘન જેવો ચુસ્ત શ્રાવક : પોતાની દીકરીને ઉપાડી જનાર ગુડાઓ પાછળ પુત્રો સાથે જ પડે છે ત્યારે એ દુષ્ટો એમને પાછળ પડેલા જોઈ પુત્રીને મારી નાખીને ચાલ્યા જાય છે આ વખતે જગલ્લમા કોઈ સાધન ન હોઈ એ બધા એ દીકરીનુ જ માસ ખાઈ ક્ષુધાતૃપ્તિ કરે છે એથી એ કાળના લોકોનુ માનસ સમજવા માટે ‘જ્ઞાતાધર્મકથા’માં આપેલી આ વાર્તા ઘણી ઉપયોગી છે એથી માસ પ્રત્યે ધૃણા ન હોઈ એવા પ્રસંગોએ એ એ છોડી ન શક્યા હોય તો એમાં કઈ આશ્ચર્ય પામવાપણું નથી.

(૩) વૈદિકોમાં મહર્ષિ વિશ્વામિત્ર મુનિ પણ ભૂખના માર્યા ચડાળના ઘરમાં કૂતરાનું માસ ચોરવા પેદા હતા એ પણ એ જ વાત સિદ્ધ કરે છે

(૪) શાસ્ત્રાગ્રા પ્રમાણે ધઉ-ચણાનો લોટ અસુક દિવસ પછી ખપે નહી. ચોમાસામાં વગર ધોયેલી ખાડ પણ ખપે નહી એમ છતાં રેશનયુગમાં ઘરે ઘરે અમેરિકન આટો વપરાતો હોઈ તેમ જ ખાડનું પણ અલ્પરેશન હોઈ એ આપત્તિકાળમાં ઘણા મુનિઓને અપવાદ દશામાંથી ગુજરવુ પડ્યું હતુ. જો કે ઉત્તરબિનીના કુબેર-દત્તની જેમ ધનિકોએ મુનિઓને સાચવ્યા હશે પણ મોટે ભાગે તો એવા પ્રસંગે આપણી એ પ્રતિજ્ઞા છૂટી ગઈ હતી તેમ એ કાળમાં પણ ક્યાક ક્યાક એમ જ બન્યું હોય. તો તેમાં નવાઈ જેવુ શું છે ?

(૫) આપણો ગમે તેટલો સ્વચ્છતાનો આગ્રહ હોય છતાં બાળક જ્યાં ને ત્યાં વિષ્ટા કરે છે. શરીર પણ ક્યારેક ખરડાઈ જાય છે.

હતા આપણે એને ફેળી ધીએ છીએ ? તો તો મુળનો જ નાશ થાય
એમ એ માગના ગુરુઓએ શિષ્યોને બાળક તુલ્ય માની એમને મુધા
દન ખાતર અ પ સમય ગળી નવાની લીધી હતી, જેમ પિતાને
મુધે પા આપે મુદત્તિ આમીએ અ પ સમય માટે જા ચામ ।
ઉપગત કાદ્મલ વેગને નભના દીપો હતો તેમ એ આશાથી કે બાળક
મોહુ થના-અમગલુ થના અરુઠ ગદના ગીળી વ્યથ છે, તેમ એ
શિષ્યો પણ વાનાવગળની ઘેરી અમગમાથી મુન્ન થના મરી નિશુદ્ધ
બની જાગે અને આપણે નેત્રેએ છીએ કે એમણે જ ભાગ્યશાપી
વિદ્યુદ્ધિનુ આદેશન ચનાચુ હતુ બાળી ગત દોનાને કાગળે ને એમને
ફેળી નીરા લાન (અથ બદાગ કયા દોન) તો પરપરાને તો હાન
નાશ ન થાત તો પણ એ નિ પ્રાપ્ત-નિસ્તેજ બનીને જ હુન યા
તો દ્વિધાસિતિ પે । થના જે મદાન મિદ્ધિઓ આપણે હામન કી
શમ્યા છીએ એ । ચર્ચા ન ન આ શુભિ અ ગચ્છ ર દમ્ભરામા
જ ખનમ ચર્ચા જાત પગિણીમ એથી ગુ આનન એ જ પી ગમાતુ
નથી આથી ત્રિશવાનદન મહાનીજ્ઞા કુળને શુનત ગામના
અલ્પસમય ગદ્દી નભાનની પડી હતી પણ એની બનકુ એ
પવિત્ર મુનિઓ અને ગુરુઓને જ દોલિત માની નવામા આન્યા જેમ
અચ્છનાના આગ્રહી મદાતમા ગાધીશની ત્રેગાસી મહાર્કમમ મના
નીમ્ણા પડેના ભાવનાગીન અવમેવેને કેટલાક મૂખ લોદો ભગી
માની લેના તેમ

ગદ્દી કુની એક નાત છે ગદ્દી ગાઠ કુની બીજી
વાત છે એકમા પન્થાનું છે બીજામા ચ નાનુ દોષ છે આપણા
સદ્ગો અનુભવ છે કે ધર વાગનાગે થોડી રજ તો નોટે જ એથી
પરપરાને ત્રિ જે દેશ આન્યો છે એ ગદ્દી કુનાને કાગળે નહિ
પણ ગદ્દી દુ કુનાને કાગળે એ ખામ ધ્યાનમા રાખનાની
વાત છે

પ્ર. ૬ શાસ્ત્રોમા આવેલા આવા પાઠો એ નિર્જાળ મનના— પડેલા મુનિઓના ઉદ્ધાર માટે જ નિર્માણ થયા હતા કે એ કેવળ તમારી કલ્પના છે. એને શાસ્ત્રવચનોનો કોઈ આધાર છે ?

ઉ. ૬ (૧) દુષ્કાળના સમય મુંધી આચારવિચારમા ભેદ પડ્યા નહોતા. સર્વની આચારવિધિઓ—પ્રતિજાઓ સગળી જ હતી. પણ આ કાળમા જે ગગ્ગડો ઊભી થઈ એને પરિણામે જ આચારાગતા ૧૦મા અધ્યયનને અતે જે આવી આજા મૂકી છે, એ જ મારી કલ્પનાને સગળ ટેકો આપે છે કે આચારની બાબતમા એ પક્ષો પડ્યા હતા.

(૨) આ સિવાય નિર્ણય ગાથા ૪૩૬-૪૩૯મા કહ્યું છે કે, કોઈ ખાસ કારણસર માસ લેવાની જરૂર હોય તો પણ જે લોકો એમ બાણે છે કે જૈન મુનિ માસભોજ નથી એવાઓને ત્યાંથી એ ન વહોરવું, કારણ કે એથી નિંદા થાય છે. આમ લોકનિંદાનો ડર જ બતાવે છે કે એને આચારનો ટેકો નહોતો. આથી સિદ્ધ થાય છે કે પરંપરા વિશુદ્ધ જ હતી અને એટલે જ પતિત મુનિઓને કારણે લોકનિંદાનો ડર રહેતો. બાકી જે સમગ્ર મુનિ સમાજ ચુસ્ત વનસ્પત્યાહારી રહ્યો હોત કા તો બધા જ માંસાહાર તરફ વળ્યા હોત તો ‘ડર’નો પ્રશ્ન જ ન ઉદ્ભવત.

(૩) આમ શાસ્ત્રમાં માંસાહાર માટે જે કંઈ એ—પાંચ પાઠ છે એ પરિસ્થિતિ વશ ફસાયેલા મુનિ—સાધકોની દુર્બળતાનો ઇતિહાસ માત્ર છે એટલું જ નહિ, એમને એમથી છોડાવી ઉપર ઊઠાવવાના પ્રયત્નોનો પણ ઇતિહાસ છે. અને એટલે જ બહુ સાચવી સાચવીને અને તે પણ આચાર્ય—ઉપાધ્યાયની અનુજ્ઞા મેળવીને તેમ જ લોક-નિંદાનો ખ્યાલ રાખીને કોઈ ખાસ પ્રસંગે જ—અન્ય ઉપાય ન જણાય ત્યાં જ—એ લેવાની છૂટ મૂકવામા આવી છે. મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી સપાદિત કલ્પસૂત્ર, સૂત્ર ૨૭૬મા ભદ્રબાહુ સ્વામી કહે છે કે નવમાંથી કોઈ પણ વિગર્હ ગુરુ—આચાર્યની રજા વિના ન વાપરવી આમ આચાર્ય ઉપાધ્યાયની અનુજ્ઞા મેળવવાનો હેતુ પણ એ જ હતો કે મુનિ આથી

મુખ છૂટ નથી મેળવતો પણ એમની દેખભાળ તમે ધીમે ધીમે એમથી મુક્ત થઈ શકે આ મગ્ગે આજ પણ મનિ જે કઈ વતારી લાવે છે તે ગુરુ પામે હાજર કરે છે ગુરુ એ તપાસી લે છે તે પછી રજા આપ્યા મા જ એ વાપરી શકે છે ચાલી આનતી આ પ્રથા એ કાળના ફસાયેલા મનિઓ ગુરુઓની દેખભાળ નીચે એ રોગમાથી મુક્ત થાય એ જાતના થયેના પ્રવેશના નિવિદ્યમની કાળી કાગળે છે બાકી તે પહેલા આપો કોઈ નિયમ નહોતો જે પ્રાચીન આચાર્ય તથા નશરેકાલિ-જેનાની ખાતરી વાય છે ચલાવે નિમિત્તે વખાયેની, આચાર્ય આવે જેની દીવેની રીત ચૂનિ આ ત્રીજા મહાનતની બીજા ભાવનામા જ આ એવું અષ્ટ સૂત્રન પ્રથમ વાર તમને પડે છે કે ગરુડી જન મેળવીને આહાર-પાણી નાપરના, રજા મેળવ્યા વિના ન રાખેના

(૪) સારે એ-બીજી વાત પણ સમજી લેવાની જરૂર છે કે આ કયા એને આપો પાપ માન્ય છે પણ એમ જતા સમૂહમાં મિષ્ટાન્ત બોલતો લેવામાં ધમ પણ માન્ય છે પણ કે પૂણ્ય સયમની આધનામાં સમજ થતા રિત એ બૂખ ત્યારે ઉપડે છે ત્યારે માણસ વિજન બની જાય છે આ કારણે અપના મેરીને પણ માનવને રસાવે વિજન થયો અગર આ મિષ્ટાન્ત બોલતને પણ પ્રમગે આનંદરુ પડે છે આ માન ટાપુમાં જેનિ નતી મન પામેના કેવીએને કેવી મિષ્ટમોજન મગતુ ન તેઈ ૨-૪ મદિને એની બૂખ ઉડે છે ત્યારે આશ્વના એક ગાગા મારે-જેની પામે એ દોનાની રક્ષા જાય છે એવું ખૂન કરીને પણ મે ગાગે પાસી વર્ષ ખાઈ જાય છે ત્યારે જ એની હમને નિર્મિત મગે છે, ગરુડ કે બધી ધીરોમા સ્વાદેન્દ્રિય જતરી ભારે મુઝેન છે જીવનની આદિથી તે અત સુધી એવું પ્રાપ્ત્ય મેવું છે એવું જ દઈ રાખું દોન છે આથી પૂરાજાસને મગ્ગે આ પ્રમગની લામે ગાગે જાતી સ્વાત્તિ મતોપના મજના આહારના નામે સખામા જવામાં તેમ જ મધારેના વહેમને મરણે રોગ કે

નિર્જળતામાં માંસાહાર કરવામાં ક્યો દોષ છે એમ માની જેમણે માંસાહારનો મર્યાદિત આગ્રહ ગમ્યેલો એવા મુનિઓ દોષપાત્ર હોવા છતાં અન્યોની અપેક્ષાએ તો એમનો દોષ નહિવત્ જેવો જ હતો. બાકી જેમને માંસ વિના આસતું જ નહીં એ તો ઘર બેગા જ થઈ ગયા હતા. પણ આમ અસ્પદોષી મુનિઓને કારણે આવી પડેલી આ પ્રકારની લાચાર પરિસ્થિતિમાં પરપગમાં કોઈને શંકા-કુશંકા પેદા ન થાય એ માટે દશવૈકલિકની ખીણ ચૂલિકામાં અમણમણિ અમચ્છરીલા શબ્દો દ્વારા મુનિ મધ-માંસનો ત્યાગી જ હોય એવી એની ભીષ્મ પ્રતિજ્ઞાની અહીં ફરી ઉદ્ધોપણા કરવામાં આવી છે. આમ જે આ સમયમાં આવી ઉદ્ધોપણા કરવામાં આવી છે એ જ બતાવે છે કે પરંપરા તો વિશુદ્ધ જ હતી પણ નિર્જળ મુનિ-સાધકોને કારણે પગ પગને ડાઘ ન લાગી જાય માટે જ અહીં એની પ્રતિજ્ઞાનું ફરી સમર્થન કરવામાં આવ્યું છે. જે ચૂલિકા આ જ સમયમાં ચક્ષુને નિમિત્તે આચારની વિશેષ સ્પષ્ટતા માટે નિર્માણ થઈ હતી બાકી તે પહેલાં તો સૂત્રકૃતાંગ, ઠાણાંગ, ભગવતીજી જેવા આગમોમાં તો માંસત્યાગની અનેક સ્પષ્ટ આજ્ઞાઓ પડેલી હતી જ, જે વિષે આપણે આગળ કહી ગયા છીએ.

(૫) આના પુરાવામાં એક ખીલું પણ વધાગતું પ્રબળ પ્રમાણ શ્રી અભયદેવસૂરિજીના શિષ્ય શ્રી હરિચન્દ્ર ગણિવરે પૂરું પાડ્યું છે. એઓશ્રી ‘પ્રશ્નમાળા’માં લખે છે કે ‘મજ્ઞ વા મંસ વા મોક્ષા વા વિજ્ઞાવા’ નો શો અર્થ?

ત્યારે ગુરુદેવ શ્રી અભયદેવસૂરિજી મહારાજ જણાવે છે કે “છેદ-સૂત્રના અભિપ્રાયથી આ સૂત્રને જાણવું કર્મના વશથી વિચિત્ર ગતિવાળા કેટલાક મુનિઓ હોય છે. એમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી, પણ એ પ્રાયશ્ચિત્તથી વિશુદ્ધ થાય છે. પરંતુ આ કહેવા લાયક નથી.”

(‘કલ્યાણ’ વર્ષ ૧૯૮૦—અંક ૧-૨ પાનું ૧૬)

આજથી ૮૦૦ વર્ષ પૂર્વે વખાણેની આ પ્રશ્નોત્તરી સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે પરપગ વિશુદ્ધ જ હતી. આ જે કર્મ કરેલા લાયક નથી એમ કહ્યું છે એ કેટલાક વિચિત્ર ગનિવાળા મુનિઓ માટે છે એ આથી સ્પષ્ટ થાય છે ઉપરાંત એમણે એ પણ કહ્યું છે કે એમ પનિત થયા. આ પણ એ છેવટે પ્રાયશ્ચિત્તથી વિશુદ્ધ બની રહે છે અને આપણે તે જ ગણીએ કે જે ગંગા એ ફસાયા હતા એ તે આથી જનનાં ઉદ્ધાર કરવાની તપશ્ચર્યાએ મદદમાવના દ્વારા એ છેવટે વિશુદ્ધ પણ બન્યા હતા.

આ કાગળે મામાદારના પાઠો એ રાખાણાઓ નથી બનતી પણ એમના કરતા ઉદ્ધારની વિનય પ્રગમ્તિઓ મને છે અને એમાં જ જૈન ધર્મની ઝગદગતી ઉભા અને શુરુઓની માનવહૃદય પરની શફાના વિનય ન થાય છે.

(૬) તે કે બીસા મળો અગે અ પ બમ્તિઓ. સિધિન થયુ આભારિત હતુ કે પના ભાસખા ગાથા ૪૬૫૫-૮ આધારે પ્રો દીગનાન ર કાપડિયા જણાવે છે કે દુષ્કામળા બિખા જી મગવાથી કેટલાક મનિઓને લક્ષ્યથર્વનો એમણે ધર્મ તરફ પરચીના પનિ માનુ પતુ તો એ અરેજાએ એણે કુદુ મોમાથી આવેના ને જે એની મુગ જા ધગનનાગ કેટલાક દેદ દમસવા મામાદાર તરફ વળ્યા હોય તો એમનો જો દોર કાળી રાખવ પળ એ સિધિનના પતનો મુખી નાગની પાળ મળેના બન્ય મચ્છાર રાગમાને કા બે ઉખમુખી બની હતી એથી જ મનુ કોર્નજ મગળુ મનુ નથી રાગમનુ મરણ હોય તો ને ફક્ત આપ ૥ એમગી અથ ૥ આગ્રહ માટે છે મગળુ કે પનિના માટે મામાદારો અર્થ કા જો મુરકેન છે તેમ જ પરપગગત દોરો માટે એમ માત્ર વનસ્પતિના અથનો આગ્રહ છે જો પ ૧ મુરકેન ૧ ખ, ૬૬ તો આ જ કા બે આ પ્રશ્ન વિગેર ગૂંચવારો છે જે એમ થયાનુ પ ૧ કાગળુ હતુ કે મ ને પોતપોતાની મારાં મા સાચા ના આ દૃષ્ટિએ પરપગનો અથ પતુ સાચો છે તેમ જ આચાર્યોની

ટીકાઓ પણ સાચી છે. પણ એમ છતાં એ અલ્પદોષને કારણે જે ભય અને ગૌરવપદ ઇતિહાસ સંબંધી છે એ જ મહત્ત્વની વાત છે —એ જ આપણા માટે ગર્વની વાત છે. હું તો માનું છું કે ભારતના ઇતિહાસમાં ચારિત્ર્ય ક્ષેત્રે સમગ્ર દેશને ઊંચે ઊંચાવવાના કાર્યમાં આપણને નિમિત્ત બનાવવા માટે જ કુદરતે કોઈ અગમ્ય યોગ નિર્માણ કર્યો હશે. જેમ સિંહને કાળ ભરવા માટે એ કદમ પાછા હાંવું પડે છે તેમ સમગ્ર દેશને અદ્વર ઉપાડવા માટે જ આવો યોગ પ્રાપ્ત થયો હતો એટલું કહીને વાચકોને પોતાનો સ્વતંત્ર અભિપ્રાય બાધવામાં કંઈક સહાગે મળે એ માટે એ ભયંકર કાળમાં કેવી કેવી આજ્ઞાઓ છોડી પડી હતી એ રજૂ કરું છું.

(૧) ‘માંસાહાર જેવા અપવાદોથી શરમ અને અન્ય સમાજોમાં થવા યોગ્ય અવહેલનાનો ડર એથી અપવાદ માર્ગનું આલંબન બહુ જ ગુપ્ત રાખવામાં આવતું.’

(નિ. ચૂ. ગા. ૩૪૫-૩૪૭)

(૨) ‘માંસ વહોરવાની બાબતમાં સાધુવેશમાં એ લેવું કે વેશ છોડીને એની ચર્ચા કરવામાં આવી છે.

(નિ. ગા. ૪૩૬-૪૩૮-૪૪૩-૪૪૭)

આ પ્રશ્ન જ બતાવે છે કે પરપરા વિશુદ્ધ હતી પણ એવાઓને કારણે પરપરાને ઝાઘ લાગવાનો સંભવ હોઈ કહેવામાં આવ્યું હશે કે, ‘ભાઈઓ ! લાખે ગાળે ક્યારેક તમને એવી સ્વાદલાલસા ઊપડતી હોય તો ભલે તમને હીક લાગે તેમ કરો. પણ એ મુનિવેશ છોડીને કરો મુનિવેશમાં એ ન લો, કારણ કે એથી પરપરા વગોવાય છે.

આમ આ ચર્ચા બતાવે છે કે એવાઓને સુધારવા માટે—એમના દિલમાં પ્રવેશ મેળવવા ખૂબ જ ઉદારતાપૂર્વક કામ લેવામાં આવ્યું હોવા છતાં પરંપરાને પોતાની વિશુદ્ધિ

માટે કેનહી મોટી ચિતા રહેતી હતી? બીજા બાબુ શામનને મમ્મદ વ્યાપક અને ગૌરવતાળી બનાવવામા એમનો ઉપયોગ કરના માટે ફેટલી C રતા ધીરજ અને સયમથી કામ લીધું હતું?

(૩) 'બાન-મદ-ગોળી—રોગમા મિર્ગઓ વાપરી શકે પણ તે ગમ લોનુપતાથી નહીં પણ ફેવળ રોગશમન માટે જ'

(નિ ગા ૩૧૭૦)

(૪) 'લલ્લે જનની પહોચના કનાન્ત શિશુમા મિશ્રામ લેવો પડે છે એ મિશ્રામ અપવા છે ચાન C સર્ગ કે બન્નેનો હેતુ પહોચવાનો કે આ દષ્ટિએ મિશ્રામ ગતિને વેગ આપનારી ક્રિયા કે એથી સાધક તાન્ને બની બમણા વેગથી દોરી મકે કે ને એ રીતે વિનબનુ મા' નાળી નાખે કે બ્યનહાગની ભાપામા એ અગનિ છે, પણ મિશ્રામની ભાપામા ગતિ કે (આચાર્ય સધામગણિ)

(૫) 'જે આધમ સ્વચ્છ અને મમ્મદ કે એના માટે C મગ વ્યવ્થા. કે અને અપરા પગ્થાન કે પણ જે અમ્મદ અને અમમ્મર્થ છે એના માટે અપના વ્યવ્થાન છે અને C મો પગ્થાન છે અપવા ના મૂળમા મયમ ભાન. કે જાનાં ગુણો પ્રાપ્ત મ્વાની ઇચ્છા કે (મુ' ૬૫ ભાષ્ય પીઠિ. ગા ૨૨)

(૬) 'સયમના પાનન અર્થે મગલ થાય તેમ હોય તો અપવા-મેરી પછી જ. મયાવનુ છજા. નેતો ફરી મિનુદ બની મયમની સાનનામા પ્રગનિસાધી નમજે' (આચાર્ય ભ. મા. ઓ. નિયુ મિત)

જેન ધમ સદમ અદિસા પાનનનો આગ્રહી ધર્મ હોવા જા પાળાથી માસાતર અને એને કાગળે ચાનેરી ચર્ચાઓ—પ્રતિચર્ચાઓ એના મૂળ કાગળો તથા આપવા પડેના અપવાતો ઉપગત એની મવતા-નિવતા આધામ્મ દુષિનતા-રિતતા અગેની વિચારણા તેમ જ એ અગે લોમનિદો ૨ તથા મુનિવેદ ડાગી દેવાનો પ્રશ્ન એ બરા અગે

જે જે ત્રયો દ્વારા એ કાળનું ચિત્ર રજૂ થાય છે એ બંધા આ જ સમયમાં લખાયા હોઈ એ કાળ કેવો ભયંકર આવ્યો હશે એની સહેજે કલ્પના થઈ શકે છે. અને એને કારણે જ શંકા-કુશકાલરી આવી બંધી ગરબડો ઊભી થઈ છે.

છેલ્લા ૨૫-૩૦ વર્ષમાં સાધુ સંસ્થામાં પ્રવિષ્ટ થઈ ગયેલી કેટલીક અધમ વ્યક્તિઓ ખૂબ કામો કરી લાગી છૂટી છે એથી પરંપરા કંઈ ઓછી નથી વગોવાઈ. પણ એથી પરંપરાની વિશુદ્ધિને આપણે દોષિત નહીં દેરાવી શકીએ ને એવી વ્યક્તિઓ તો સત્યુગમાં પણ પાકતી જ રહી છે.

શ્રી જૈન શ્વેતામ્બર કેન્કરન્સ તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલો શ્રી મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈકૃત ‘જૈન સાહિત્યનો ઇતિહાસ’ પણ આ જ વાતનું સમર્થન કરે છે

“૧૬૯” છેદમૂત્ર નિશીથ છે. આચારાગાદિ સૂત્રોમાં મુનિઓના આચારનું નિરુપણ છે. તે આચારથી પતિત થનારા માટે આલોચના લઈ પ્રાયશ્ચિત્ત કરી વિશુદ્ધ થવાનું બતાવ્યું છે.” (પાનું ૭૬)

“મહા નિશીથમાં પણ આલોચના અને પ્રાયશ્ચિત્ત છે. સારા-નહારા સાધુઓના આચાર સંબંધે એમાં કહેલું છે. (પાનું ૭૮)

આમ પતિત અને નહારા સાધુઓ માટે જે પ્રાયશ્ચિત્તની વિધિઓ કહી છે એ જ એ વાત સિદ્ધ કરે છે કે પરંપરા વિશુદ્ધ જ હતી છતાં બીજી બાજુ કેવી આધિઓ ઊઠી હશે ? અને એ આધિઓમાંથી પસાર થવા છતાં એણે અણુદાગદ રહેવા માટે કેવું ભવ્ય સત્ત્વ પ્રગટાવ્યું હશે ?

શ્રી પ્રભુદાસ બેચરદાસ પંડિત પણ શ્રી તત્ત્વાર્થાધિગમ સૂત્રની પ્રસ્તાવનામાં એ જ વાત જણાવે છે કે —

અસાધારણ પ્રસંગોમાં અનિવાર્ય સંયોગોમાં ચારિત્ર્યના પાત્રનની અપેક્ષા રાખીને છેલ્લી હલ્તના પ્રાયશ્ચિત્તની લાયકાત સુધી વ્યક્તિને અપવાદ આપવામાં હરકત લેવામાં આવતી નથી. (પાનું ૧૨૦)

પ્ર ૭ મમ્ય-માસવાયક જૂની લાપાનુ કાગલુ આપી મમ્ય-મામપગ- અથ ઉપગત તમે વનમ્પતિપગ- અર્થનુ ઉમેરણુ કરી આ રિના તમ કોયડો બેસવાનો સારો પ્રયત્ન કરો છો પણ જૂના શાસ્ત્રોમા એની લાપા વપરાઈ જ શા માટે હશે ?

ઉ ૭ આ પ્રશ્ન મમજ્વા માટે આપલો પ્રાતિજ્ઞાસિદ્ધ કાળ સુની દૃષ્ટિ નિગામની પાળે આ અગે આજ સુનીમા જે કઈ પૈતાનિક અગોવનો થયા છે એ આશરે આપલો કદી મક્કીએ છીએ કે આદિ માનવ જગતી હતો પ્રકાશ એ પડી ગયેનો અને કાયા માસ-મચ્છી પર નભતો પાળાથી એક કુટુંબ માધી હેરા લાગ્યો અગ્નિની રોય આ પડીના સમયમા થઈ દોઈ પડી એ ગરના-પચ્ચતા લીખ્યો જાગી જુદી રાત્રીઓ બનાવતા પગુ નીખ્યો આથી એની પામે શમ્ભડોળ વરના લાગ્યો હતો પણ એક જગ્યાએ ધિર થયાથી ગાજ ગેજ પૂગ તિકાર મળતો નહીં તેમજ ફર જનુ હવે એને પાનનતુ પણ નહીં એથી હવે એણે વનમ્પતિનુ ખોગકમા ઉમેરણુ કર્યા માન્યુ પણ એ આ પોના શમ્ભો તો એની પામે ત્યારે હતા જ નહીં જેથી પગ-ગ-આ ૧૨ તથા આલ્તા સામ્યને કાગલે મેળ ખાતી વનમ્પતિ માટે એણે પોતાના મત્સ્ય-મામરામક નમનો જ ઉપયોગ કર્યો અને ત્યાં એનો રેતુ કેવળ ખોગ સૂચવવા પૂરનો જ હતો.

પરંતુ માનવ નિની લાવનાના વિમસ આરે એનામા એક નિસ કુલુણાનો C ય થયો અને તેથી ભક્ષ્યાભક્ષ્યનો નવો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થતા એ હવે વનમ્પતિ તન્ક મૂક્યો પણ શમ્ભો તો જૂના જ અર્થાત્ મમ્ય-માસવાયક જ ગતી ગયા પણ પાળાથી ન્યારે એમા તીવ્રતા આવી ત્યાં ગોગમે થતો રોઈ એણે વનમ્પતિ માટે નસા રમ્ભો બિમા કલ્લા માન્યા પણ મમ્ભો એન એક ગતમા બિમા કદી શમના નથી કે બની રમના પણ નથી જેથી આ પ્રક્રિયા લામા અમય સુની ચાત્રી પગુ ત્યા સુતીતો જૂના શમ્ભોથી જ કામ લેવાનુ હતુ આ કા બે શ આનમા અપ્પના કદી લેતી પની જેમ લગવાન

મહાવીરે સોમિત્ર બ્રાહ્મણ સાથેની ચર્ચામાં સ્પષ્ટતા માંગી હતી તેમ. પ્રાચીન શસ્ત્રોમાં મત્સ્ય-માંસવાચક શબ્દો શા માટે છે એનું મૂળ કારણ આ હતું.

કેટલીક વાર એમ પણ બનતું કે વનસ્પતિ માટે શોધાયેલા સ્વતંત્ર શબ્દો પણ ક્યારેક અર્થપરિવર્તન પામી માંસવાચક બની જતા તેમ જ ચોખ્ખા માંસવાચક શબ્દો પણ ક્યારેક વનસ્પતિવાચક બની એવું રૂપ ધારણ કરતા કે એનું મૂળ શોધવું પણ મુશ્કેલ થઈ પડે. દા. ત શખાવત્તિ—કુકુડવેદ વગેરે. યુગે યુગે શબ્દોના અર્થો આમ બદલાતા રહેવાથી ભગવાન મહાવીરે પહેલેથી જ શબ્દો પર નહીં પણ અર્થ પર જ ભાર મૂક્યો હતો. આ કારણે જૈન શસ્ત્રોમાં પહેલેથી જ અર્થ પર પરા પર ભાર દેવાતો રહ્યો છે. પણ સમય જતાં અર્થપરિવર્તનનો આ ઇતિહાસ તથા એનું મૂળ કારણ ભુક્ષાર્થ જવાને કારણે આ પ્રશ્ન ગહન કોયડો બની લાગ્યા વખતથી ઘોળાતો રહ્યો છે. આનું બીજું પણ કારણ હતું કે સદુએ શબ્દ પર જ ભાર મૂક્યો. પણ શબ્દશાસ્ત્રના ઇતિહાસ તરફ કોઈએ ધ્યાન જ ન આપ્યું.

પ્ર. ૮ શાસ્ત્રોમાં આવેલા શકારૂપ પાઠોનું જે ગહન તમે ઊકેલી શક્યા છે, એથી એ પ્રકારના જ અર્થો હોવાનો પૂરો સંભવ છે. બીજી રીતે એ પ્રશ્ન ઊકેલી શકાય તેમ લાગતું પણ નથી. આમ છતાં આવા પાઠો કેવળ રોગાક્રાન્ત મુનિઓ માટે જ છે એવો કયાંય ઉલ્લેખ ન હોઈ ઊત્કૃષ્ટ તમારું એ પ્રકારનું લખાણ આખી પરંપરાને માટે માંસાહારના એક મજબૂત પુરાવારૂપ બની રહેશે એવો મને ભય છે.

ઉ. ૮ ફક્ત પ્રશ્નના ઉત્તરમાં મેં એનો વિસ્તારથી જવાબ આપ્યો છે. પણ એની વિશેષ ચર્ચા કરીએ. રોગાક્રાન્તનો અર્થ જરા વધારે વ્યાપક કરવો પડશે. માણસ સશક્ત હોય, હૃદયપુષ્ટ હોય પણ જે એ દારૂ કે અકીણના વ્યસનમાં ફસાયેલો હોય તો એ વસ્તુ ન મળતાં એની જે દશા થાય છે એથી એને રોગાક્રાન્ત જ કહેવો પડશે; કારણ

કે શરીર એનું સિધ્ધિન બની જાય છે, નાડો તૂટવા લાગે છે અને મન વ્યગ્ર બની જાય છે અને એ કે કાચ વ્યગ્ર ન બને તો પણ જેમ દૂધ સિના આરોગ્ય જળવાતું નથી તેમ કોઈના શરીર પર એવી અચ્ચ થાય એ પણ રોગાકાન્ત જ છે આના રોગાકાન્તને માટે જ અપના પાઠો છે એના પુગના ત્રી ભદ્રમાત્રામી તથા નિતીથારે તો આપ્યા જ છે જે આપણે ભેળ ગયા છીએ

આમ જ્ઞા એક વાત એ પણ કે જે જેમ માતા બાળને તેડી લેવા નીચી નમે છે ત્યાર પછી જ બને સમાન બિચારીએ પહોંચે છે પણ એમ નમના માટે નથી માતાને જે થતો નથી એને મ મ લાગતી કે નની કોઈ સ્વમાનનો ના એને અપસંતોષ એ તો પ્રેમના અત્તાનુભવમા એ ઉપતા જ અનુભવે કે નથી એને જગતના અભિ પ્રાયોની પડી કે નથી એને કોઈના માન-અપમાન કે વિના-અનિની પડી અ રથી ફૂટેના સ્વયંભુ પ્રેમની મન્મીમા જ એ મન્મત્ત ર્ત્વ એને કોઈ પણ પ્રમાણના અમનાધાનો અપને પણ ખ્યાન નથી આપતો

માતાની જેમ એ કાળના ગુરુઓને પણ પોતાના ત્રિય સાગર તુલ્ય સિધ્ધિને બેઠે બેઠેવા નીચે નમનું પશ્ચુ દોષ એથી મૂખ માળમે આખી પર પગને દોરિત બનાવવા પોતાની તત્કાલિન સુધ્ધિને ગમે તે ઉપયોગ દેવે પણ એ ગુરુઓ તો અદ્યથી ફૂટેના સ્વયંભુ પ્રેમને કાળે એક-મરુત્ત લાવનામા એકના તરંગોના રતા કે જગતના અભિપ્રાયોની એમને કહી જ પગના નજોતી એનો એમને વિચાર પણ નહોતો આપતો એ તો માતાની જેમ પડેનાઓને બેઠે બેઠેવાના વિચાર અને પ્રયત્નોમા જ મન્મત્ત ર્ત્વ અને એ માટે એમણે મુઝા તો માર્ગો વીરા હતા એક-કારુણ્ય લાન એ જ એક માત્ર ત્યારે એમનું આનંદગામ્ય બન્યું હતું

બાકી પડિતગણ જમે તે અભિપ્રાય બાધે મન્મદોના જમે તે ચૂથવા ચૂથે પણ એક-કારુણ્યલાન જગતના અભિ-પ્રાય પર નવી અપવિત્રતા પણ અવ્યભૂતો અદ્યથી જ

પ્રગટવાને કારણે એ પોતે જ શાસ્ત્રપુરોષો બની રહે છે, જેનો સ્વીકાર કદાચ આવતું જગત નહીં તો ભવિષ્યનું જગત તો કરવાનું જ છે. ગુરુઓનો એ મંગલ કરુણા-સ્રોત ત્યારે જગતને સમન્નશે ત્યારે એ પોતે જ જગતના બદલાયેલા અભિપ્રાયનું કારણ બની શાસ્ત્રપુરોષો બની ગૃહે.

અગુલ સસ્કારોની પદ્ધતિથી ઝટ છૂટી નકાતું નથી એમાં વળી જો એને જેવો તેવો શાસ્ત્રપુરોષો મળી રહે છે તો પછી એને બ્રહ્મા પણ સમન્નવી શકે તો નથી જતા શાસ્ત્રાધાર ગોઠી પોતાના મતવ્યને વાળખી ઠેરવતા એ કાળના એવા મુનિઓ પર વિજય મેળવી એમને ફરી સન્માર્ગે ચડાવવા એ હિમાવનને અદ્ધર તોળવા જેવું ભારે કપરું અને કઠણ કામ હતું. જતા અદ્ય સમયમા જ એમણે એવાઓના હૃદયને જાત્રન કરી મહાવિજય પ્રાપ્ત કર્યો હતો. એથી રાસનશુદ્ધિના ધ્યેયને પાર પાડનાર એ કાળના સ્થવિરો કેટલા ઉદાર, ભવ્ય, તેજસ્વી, સ્નેહસિંધુ, ધૈર્યવાન અને આત્મશ્રદ્ધાળુ હશે ? ખરેખર એવા વીર્યવાન ગુરુઓનાં પરાક્રમેને માપવાનું આપણી પાસે જો કોઈ સાધન હોત તો જ આપણે એમની મહત્તા જાણી શકત. બાકી આક્ષેપો, નિંદાઓ અને ટીકાઓના હળાહળ ઝેરને પી જઈને પણ વ્યાકુળ હૃદયમાં પ્રવેશ પામવા માટે એ કેટલા નમ્ર-સહિષ્ણુ જતા દૃઢ સકલ્પી અને અનુકૂળ થવાની આવડતવાળા બન્યા હશે એ વિચારીએ છીએ ત્યારે ખરેખર ગાંડા જગતને મૌન સિવાય બીજો શો ઉત્તર આપવાનો હોય ? કારણ કે જે જે માંસાહારી કોમોને એમણે પાછળથી જૈનતત્ત્વની દીક્ષા આપેલી એવી કોમો આજે સે કડો વર્ષોથી જૈન ધર્મવિહીન બની ગઈ હોવા છતાં પણ ચારે બાજુ પ્રવર્તતા માંસાહારી વાતાવરણ વચ્ચે પણ એ આજે નિરામિપાહારી રહી શકે છે. દા ત. સરાક બનિ તથા ઓગિસ્સાના કાલિયા બાબાના પૂજક ૪૦ હજાર જેટલા લોકો. એ બતાવે છે કે એ પવિત્ર પુરુષોએ પોતાની પરપરા દ્વારા એમનામાં કેવું બિહુ સસ્કાર ધડતર કર્યું હશે ? અને એમાં જ એમની મહત્તા અને ભવ્યતાના દર્શન થાય છે.

પણ દુ ખની વાત કે કે 'મામા' એ વચ્ચે આપણે એના બધા લેના છીએ કે પૂર્વાચાર્યો પવિત્ર ડુણાગુ મતો હતા પરંપરા પણ વિરુદ્ધ હતી એ જાણવા છતાં જેમણે પેટ લેવા માટે ધૂમી મેરનાએને પણ મડી નાખ્યા એનું જ નહીં લાગતી મરુતિના ઉત્થાન માટે મેમની દ્વાગ જ દામ લેતા એમનું એનું વિગિટ થતું પણ ક્યુ કે જેના પ્રતાપે જ આજે આપણે ઉજાડા ડીએ અને વિગિટ ગૌરવી પિતૃરિત બન્યા ડીએ જા નહીં આપણે એ ગુરુએની લબ્યતા દખાતી કે નવી એમની ઉદ્ધાતા કે કરુણા સમજાતી પણ કેવળ એક મામાદાર ગમને જા જે જેમ શરીર ને પરંપરિતુ ચોટતા હતાં હી મુખીએ ડીએ તેમ આપણે 'લયક' 'લયક' કરી બુધો પાડી ડીએ ડીએ એનાથી આપણી હર્ષ બીજી ડુણ લાગારી હો? એથી ભર હો જાગમા ડોર્નએ અપના સે-એ દોય તોય શુ? જાગ કે ધ્યેય આપણ મોલ કે જ્ઞાન-જન-ચાત્રિ જ્ઞાનના છે આચારનું પાન! ચાત્રિ કલવાય છે ને એ ચાત્રિના દ્વાગ પે જ્ઞાન-જનની હાનિ થતી દોય તો તે ચાત્રિ નાનિ નથી રહેતું જેની આચાર બ નવો પડે તેમ જ મોલનું નાચન રહે છે અને દેલનું માધન આદાર છે યોગ્ય આદારના અભાવે પૂન સમ્પ્રદાયને કાળે નરી જ્ઞાત્ય ન જાગનાય અો તેથી જ્ઞાન-જનની હાનિ થતી દોય તો આદારમા અપવા મેવી પાગ દેહ દેહાવે એવો પ્રત નિ ધિમા જ પૂજવામા આવ્યો છે

અ હ તમે આચારગના મે લાગ પાડી પડેતો લાગ ગણવગ સુધમાખ્યામીની રચના છે ને બીજે લાગ અધિગેની રચના છે એમ કહ્યું છે, જે તમારી કેવળ ક પના જ છે અો તેથી તમે તાગવેના અર્થો પણ તમારી ક પનાના જ છે બાધી આચારગ તો એ અગગ પ્રથ છે

ઉ હ (૧) પતિના કહેના મુજબ પ્રથમ અધની લાગ પ્રાચીન છે, જ્યારે બીજીની અર્વાચીન છે વગી પ્રથમ લાગ છૂટક

વિચારેતો સચ્ચ છે, ન્યારે ખીન્ને અવસ્થિત મુદાઓનો છે. એટલે બનેલી ભાષા અને રચના પદ્ધતિ જુદી પડે છે.

(૨) ૧ લા સ્કંધમાં ૮ મા અધ્યયનમાં જે આચારોનું નિરુપણ છે એનું જ ભાષ્ય ૨ ના સ્કંધના ૧૦ થી ૨૨ સુધી અધ્યયનોમાં થયું છે. જેથી ખીન્ને ભાગ પાછળની રચના છે એ સિદ્ધ થાય છે.

(૩) પ્રથમ સ્કંધનું ૭ મું મહાપરિણા અધ્યયન વિચ્છેદ ગયું છે. છતાં તેમાંથી સ્પષ્ટતરીકે પ્રખ્યાત ૭ અધ્યયન તેના વધારા રૂપે એચીને ખીન્ન સ્કંધમાં ખીજી ચૂલિકા રૂપે લખાયાં છે એમ જે એની દીકામાં જ કહ્યું છે એ જ એનો પુરાવો છે કે ખીજી ચૂલિકાઓ એ પાછળનું ઉમેરણ છે.

(૪) અનાથી પણ સ્પષ્ટ પુરાવો શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી પોને રચેલી આચારાગ નિયુક્તિમાં ગાથા ૧૧ દ્વારા ખુલાસો આપે છે કે 'મૂલ આચારાગ' કેવળ પ્રથમ સ્કંધના ૯ અધ્યયન સુધી જ હતું. ન્યારે ખીન્નુ શ્રૂતસ્કંધ એ સ્થવિર મુનિઓની રચના છે, જે આચારાગના વધારારૂપ છે. એટલે હવે આમાં ખીજી કોઈ શકાને સ્થાન જ રહેતું નથી.

પ્ર. ૧૦ તમને આ પ્રશ્ન હલ કરવાની એક ધૂન લાગી છે. પણ તમારું પુસ્તક લેણું માંસાહારના પ્રચારનું જ એક સાધન બની જશે અને સરકારને પણ એના પ્રચારમાં ટેકો મળશે. પણ આજે તમે એક તાનમાં છો એટલે મારી વાત આજે નહીં સમજાય.

ઉ. ૧૦ પૂર્વકાળના ઋષિ, મહર્ષિઓ, ઈશ્વરના અવતાર ગણાતા પુરુષો, આજના કેટલાક વિશ્વપ્રસિદ્ધ સંતો તેમ જ અહિંસા-કરુણાના અવતાર ભગવાન શુદ્ધ જેવા મહામાનવો માંસાહાર કરતા. આવા સ્પષ્ટ અને જોરદાર દાખલા છતાં નથી માંસાહારીઓએ કે નથી સરકારે એમનો આધાર શોધ્યો. તો પછી ભારતની કુલ જોડેલી અતિઅલ્પ વસ્તી ધરાવતા અને કેટલાક ભાગોમાં તો જૈનો

રિમે યોગેને માહિતી પણ નથી એવા જૈનોના આધ્ય મુનિઓએ આજથી ૨૩૦૦ વર્ષ પહેલાં મામ ખાતુ હતુ એટલા માનથી મામાદાર ને વેગ મગરો અને અગને પણ કોઈ અદ્યુત પુરાવો મળી જગે એમ માનતુ એ એક પ્રમાણુ ગાંધણ જ છે ખરી રીતે તો આજ મુધી પોતાનો માનેનો અર્થ છોડનો પડે તેમ કે એ જ દારણે આવો અણગમો ને બિઝાટ પે । થયો દોન તેમ લાગે છે

વળી હજેક નિધારી પોતાના પાઠ્યપુસ્તકોમા લણે છે કે યુધિષ્ઠિ- ના જોના પુણ્યનો- પુણ્યો જુગાર રમતા અને દાગતા તો સ્ત્રીઓને પણ દોષમા મૂકતા દ્રૌપદીને પાંચ પતિ રના જતા એ મહાસતી ગણુર્જ સત્તાન પ્રાપ્તિ માટે શરે યજ કરી ૩૦૦ પશુઓને અગ્નિમા દોષમા મત્યનાની ગળા રગિવદ્ર પુત્ર ગેહિતનો યજમા ભોગ આપના નરપરધયો પા વે તથા હનિન જનઓ । પણ છૂટથી પીતા આના દણોતો જા નથી એટલે બાગકે કે માનિમએ એવો આન્ય સ્ત્રીમયો એ મમજે છે કે આની વાનો દેવળ એ યુગની ધટ્ટવી ઘનનાઓ છે માનવ મમ્યતાના કમિ- નિભનો એ ઇતિહાસ છે એ આ ગ નથી કે અપનાવના જેવો આચાર પણ નથી તો પત્રી મામાદાર પહિહાર રાયનાથી નુ લોગે મામાદાર ગના લાગી જરો ? એટલે જે ભન માગને નથી એ મોગેસઓને છે એથી કહેતુ પડે છે કે એતુ ગણુ દોઈ જુ જ દોતુ મભવે છે

પ્ર ૧૧ કોઈના હાથ કોઈના પગ કોનુ ધ તો કોઈનુ માતુ મેગવી જેમ એ માનન નગીર બિનુ દગમા આવે તેમ તમે ભિન્ન ભિન્ન રાષ્ટ્ર ત્રયોમા વેગયેના પાઠો-નમ્દો તથા રાષ્ટ્રો ઉપાડી લઈ આપુ માગપુ બાધવામા એવી ખૂનાની ઉપયોગ ગેર્ છે કે જેથી હુમેઈ તમારી વાત ગે જનની જલય પણ તમે તમ અને પનાથી જ જોગા ગમના લાગે છે નથી એને કોઈ દ્વિ-અર્થક પરિતો આવાર કે નથી પતિન મુનિઓ માટે જ આ પાઠ લખાયા રતા એનું કોઈ ઐતિહાસિક પ્રમાણુ એને આના ગેખય નીના

તુક્કા ન ચાલે બાકી ગુરુઓ તો આ કે તે પણ સ્પષ્ટ અર્થ જ આપે એ દૂધ-દહીની નીતિ ન અપનાવે

ઉ ૧૨ ભક્ત મારણસ ! જો આવા અષ્ટ પુગવા અને ઐતિહાસિક આધારો હોત તો તો આ પ્રશ્ન જ ક્યાંથી ઉદ્ભવત ? અને એને કારણે સેકડો વર્ગથી આપણે મંજાતા રહ્યા છીએ અને નિંદા-આક્ષેપો સહન કરતા રહ્યા છીએ એવી પીડા પણ શા માટે ભોગવતા રહેત !

આમ છતાં જેમ ગુકામા દોગયેલા ચિત્રો-ખોદકામમાથી મળેલા હથિયારો, વાસણો, સ્થાપત્યના ભગ્નાવશેષો, જમીનના થરો તથા ઊંડેથી મળેલી અન્ય ચીજો ઉપરથી જેમ ઇતિહાસકારો આદિ માનવ યુગથી ઇતિહાસનું સર્જન કરી શક્યા છે તેમ આ ઇતિહાસ પણ એવા વેરાયેલા આધારો પર રચાયેલો છે. પણ એથી એ ગેખચડીના તુક્કા તો નથી જ એને પણ આધારો તો છે જ કદત એને યદ્યાગેઝ્ય રૂપે ગોઠવી એમાથી રહસ્ય શોધવાની ખૂખીનો જ આ સવાલ છે. જેમ કારણો ઉપરથી કાર્યનું અનુમાન કરી શકાય છે તેમ કાર્ય ઉપરથી કારણો પણ શોધી શકાય છે

બાકી ગુરુઓની વાત કરીએ તો—જો આપણને સાચી માતા બનવાનું સહભાગ્ય સાપક્ષ્ય હોત તો જ એમની હૃદયભાવના સમજી શકત કે એમણે આમ કેમ ક્યું ને આમ કેમ ન ક્યું ? કારણ કે એમને તો ગમે તે રીતે માનસશાસ્ત્રીય પ્રયોગો દ્વારા એવાઓના હૃદયને જીતી એમને મૂળ માર્ગ પર લાવવા હતા. આ કારણો એમની હૃદય-ભાવના સમજવી એ તકનો નહી પણ હૈયાની સૂઝનો સવાલ બને છે. અને દ્વિ-અર્થક પદ્ધતિના આધારનો સવાલ પૂછવો એ તો જૈન ધર્મ વિષેની એ બાબતની અજ્ઞાનતા જ સૂચવે છે. જૈન ધર્મે કહ્યું છે કે જેમાથી એક અર્થ નીકળે તે માષા, એકથી વધુ અર્થ નીકળે તે વિમાષા અને યથાતથ્ય અર્થ નીકળે તે વાર્તિક કહેવાય છે. બ્રહ્મા-જીએ જુદા જુદા—સંસ્કારોવાળા દેવો, મનુષ્યો અને રાક્ષસોને એક

માત્ર દ નો જ ઉપજ આપ્યો હતો પણ અર્થ જુદા હતા ગીતાએ પણ ચોક્કસ શબ્દો દ્વારા લિન્ન લિન્ન વર્ણુ—સરકારવાળાને જુદા જુદા અર્થો આપ્યા છે જૈન કથાન-મા પણ ત્રણ જુદી જુદી માગણી કરનારી વ્યક્તિઓને ‘ત્રાનતિય’ વારા કંઠ નથી, બાણુ નથી તેમ જ સગેરા પણ નથી એવો અનેક અર્થાત્મક જવાબ દેવામા આવ્યો છે એટલે આ પદ્ધતિ એ કંઈ કોઈ ક પના નથી નિશીથ ગાથા પર ૩૪ તો સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે કયા સૂત્રને ઉત્સર્ગ, કયાને અપનાદ અને કયાને તત્સય માનના એ માટે વિનિધ મૂત્રોની વિચારણા કરીને જ અર્થ કરવો કેટલી વાર એમ પણ બને છે કે એ મહાન પુરુષના વામ્ચમાથી જિનટાસની અથો તાગ્રીને પણ લોખે દ્વિઅર્થક પદ્ધતિને જન્મ આપે છે બાદી શુરુઓનો દેતુ દ્વ-હીની નીતિ રાખી બને બાણુ દોનખી બળવવાનો નહોતો પણ માધકોની ચોગ્યતા પ્રમાણે અર્થ આપી એમને વિમસ માર્ગે ચલાવવાને હતો અને છેલ્લે કહુ તો બને બાણુના અર્થો કરનાગ આચાર્યો કંઈ આમાન્ય પુરુષો નહોતા પણ સમર્થ પૂર્વાચાર્યો હતા પણ આચાર્યગના દ્વિઅર્થક પાકો શા માટે ક્યારે અને કયા સન્નેગોમા આવ્યા હતા એનો બે બૂનાનાથી એક અચાર્ય એક અર્થ આપ્યો, બીજાએ બીજો જતા બનેએ એક બીજાના દષ્ટિમિત્રો સ્વીકાર તો કયો જ છે એ જ એની પ્રમગ સામિતી છે કે આ પાે દ્વિઅર્થક હતા બાદી તો કોઈનો પણ આશય ખોદુ કદનાતો કે નિરાધાર અર્થ આપવાનો નહોતો તેમ જ આના પાકો રચવાનો દેતુ પણ અરૂપ સમય અનુકૂળ બનીને ફસાયેનાઓને સુધારવાનો જ હતો.

પ્ર ૧૨ તમે દીરાનાન દુગઝુ ‘ભગવાન મહાતીર અને માસાહાર પગિહાર તથા મુનિશ્રી કલ્યાણવિજયજીનુ ‘માનવ જોન્ય મીમાસા’ વાચી જાઓ એમા હરેક શકારૂપ પાકોના અર્થો વનસ્પતિ જ છે એનુ સિદ્ધ કરનામા આવ્યુ છે જ્યારે તમે દીક્ષિતો સાથે માસાહારની વાત બીની કરી તમારા પુસ્તકને ભય કરમા ભય કર બનાવી દીધુ છે

એથી જૈન સમાજ તમારી વાતથી ધ્રુણ બિંદો.

ઉ. ૧૨ ડોક્ટર પેટી ખોલી નસ્તર બહાર કાઢે એ જોઈને પ્રથમ તો ધ્રુણરી છૂટે જ. પણ લાખા વખતનું પાટી ગળેલું ગૂમડું કાપી રગદળ બહાર કાઢી નાખવામા આવે છે ત્યારે દરદી કેવી હાથ નાખી નિરાત અનુભવે છે ? ને પછી તો એ જૂની પીડાને જ ભૂલી નળ્ય છે. તેમ ૨૦૦૦ વર્ષથી મંજવતી રહેલી વિચાર પદ્ધતી ગાંઠને છેદતા થરથરાટી અનુભવાય એ સ્વાભાવિક છે પણ આચકાનો પહેલો જુવાળ બિતરી ગયા બાદ નિર્માણ થયેલા લય ધનિહાસને કારણે બ્યારે સમાજમા ગૌરવભરી અસ્મિતા પ્રગટ થશે ત્યારે એ ધ્રુણરીને બદલે પછી ગૌરવ જ અનુભવશે.

બાકી વનસ્પતિ અર્થાતે ત્રીપટ્ટી રહી ગૂમડાને પંપાળવાથી દર્દ મટવાનું નથી લલે પછી ૧૦૦૦ દુગડ સાહેબ કે ૧૦૦૦ મુનિશ્રી એને પપાળ્યા કરે. માંસ વહોરવાની બાળતમા મુનિવેશ બિતારવાની વાત, તેમ જ એ બાળતમાં અપવાદ માર્ગનું આશ્રયન ગુપ્ત રાખવાની વાત, હરિશ્ચંદ્ર ગણિતો પ્રશ્ન અને ગુરુતો ઉત્તર નવ વિગર્હ એ ધડીએ ધડીએ ન વાપરવાની ભદ્રબાહુસ્વામીની આજ્ઞા, તેમ જ આચારાગની ટીકામાં માંસાદિ દોષ પરિહરણ નમર્ય વગેરે પાઠોનો વનસ્પતિ અર્થ કેવી રીતે ચોછ શકાય ? સિવાય કે આપણી હાંસી ન કરાવવી હોય તો. એટલે મારું પુસ્તક લયંકર નથી પણ વિચાર પદ્ધતે કારણે પોપાયેલી ગાઠ અને એને કારણે ધવાતું 'અહ' જ લય કર છે.

પ્ર. ૧૩ આપણા હાલના સમર્થ આચાર્યો પણ દેશના કે મેકસમૂલર, હર્મન જેકોબી તથા ડૉ શુબ્ધિગ જેવા પરદેશના પંડિતોનેય વનસ્પતિ અર્થ ગણે બિતરાવી શક્યા નથી, ત્યા તમારું શું ગળું ? એથી કદાચ તમે જે છે એથી ચે વધુ ગૂચવાડો બિભો કરશો.

ઉ. ૧૩ ગૂચવાડો થવાનો કોઈ નવો લય તો નથી જ, કાગળ કે-એ તો ચાલ્યો જ આવે છે. એટલે જે કોઈનો પ્રયત્ન ઠીક હશે

તો એ ગૂંચવાડો મટાડવામા જ ઉપયોગી થતો બાળ જે વાત મોટા પુરુષોને પણ નથી સૂઝતી એ ક્યારેક નાના માણસને પણ સૂઝી આવે છે એમ નથી બનતું ? એથી પતિને મો જીનરાનવામા રાનના આચાર્યો નિષ્કળ ગયા હોય એથી સરોધનના દ્વાર ઈ બધ ન થઈ શકે અનમન એ આચાર્યો સમર્થ હતા પણ કામ પામતો નથી ત્યાં સુધી સમર્થ પુરુષો પણ નિષ્વળ બન્ય છે અને કાળ પાકે છે ત્યારે એ બાળથી પણ સમજના હન થઈ જાય છે

પ્ર ૧૮ તમે જે રાજ્ય પ્રગટ થયું છે એ બરાબર છે, પણ વસ્તુ સત્ય હોના જ્ઞાપ્ય કેટલી વાર પ્રજાના દિતને નજર સમક્ષ રાખીને અત્યંતે પણ શુદ્ધ રાખવું પડે છે પાશ્ચિતાન આજે આપણી મામે યુદ્ધે વધુ છે ત્યારે સંકારને પણ કેટલીયે વાતો શુદ્ધ જ ગણવી પડે છે

૮ ૧૮ કોઈ પણ પ્રશ્ન એમણ ઉપર હોય છે ત્યારે કામ એમ જુનું પડે । ત આપણા પક્ષે મોગી જનહાનિ થઈ હોય, આપણે પાળી દયા હોઈ એ ત્યારે પ્રજાની નૈતિ-હિ મત ટકાવી રાખવા એમ જુનું જ પડે તેમ જ આપણા વ્યુત જાણી દુસ્મન જોર ન પડે એ પણ નિવાગવાનું હોય છે પણ એ પ્રશ્ન જ્યારે જૂન જાનો નિરાન બને છે ત્યારે આપણી હિ મત ટકાવી રાખી જુસ્મો પે । કરના માટે-મ યગ અ ત્યારે શુદ્ધ ગણનારા એ જ નેનાઓ માટે આપણને માન અને ગાં ર પે । થાય છે તે જ નમાણે એ માળમા મામાદારનો પ્રશ્ન પણ ખૂબ જ શુદ્ધ ગણનામા આવતો પણ આજે હવે એ શુદ્ધ ગણવાની ફરી જ જરૂર નથી આજે તો એમનો એ ધર્મ-ચૂદ પ્રગટ દરવાથી એ પૂ ન પુરુષોએ કેવી કુનેદ જુદ્ધિથી કામ લીધેનું એ જાણીએ છીએ ત્યારે તો જનરો એમના પ્રયેનો આપણો આર બાન હજાર ગણો વધી જાય છે માળ કે કોમયુદ્ધમા ફસાવેના આપણે એમની જ કૃપાથી એ મના હોયઓ બેગીને સદિસનામત ગીતે ઓ ઉન્નત મન્નદે બહાર આવી શ ચા છીએ

પ્ર. ૧૫ તમારો હેતુ શુભ હશે પણ કેટલીક વાતો દા. ત. , ગૌતમે ભગવાનને પૂછેલો કાર્યસિદ્ધિના કાર્યકારણનો પ્રશ્ન જનતા સામે મૂકી જ ન શકાય. એથી શાસનની પ્રતિષ્ઠાને ખાતર કહું છું કે તમે માગો તે રકમ તમને આપી દઉં પણ આ નિયમ ન છપાવતાં એને પાણીમા જ પધરાવી દો તમારામાં શક્તિઓ છે તો એવું પ્રમાણભૂત ધર્મસાહિત્ય પેદા કરો કે જે સર્વત્ર આવકાર પામે.

ઉ. ૧૫ શ્રીમાન ! આપના મારા પ્રત્યેના સદ્ભાવની કદર કરું છું, પણ એથી ધનને ખાતર ધર્મ વેચવા નથી ઇચ્છતો. જેટલી આપના-મા શાસન પ્રતિષ્ઠાની ચિંતા છે એથી અનેકગણી મને મારા મહાવીરના શાસનનું ગૌરવ વધે એની ચિંતા-કાળજી છે. અને તેથી જ હું ૬૫ વર્ષની ઉંમરે અર્ધાગિમાર હોવા છતાં દોઢ-એ વર્ષથી ગામેગામ ભટકી રહ્યો છું આમ છતાં મારે નમ્રતાપૂર્વક કહેવું પડે છે કે આપને તથા આપના જેવી માન્યતા ધરાવનારાઓને આવી સીધી સાદી વાત કેમ ગળે ઊતરતી નથી કે જ્યારે મેં તો શાસ્ત્ર પર પ્રહાર કરનારાઓને ઘટતો જવાબ વાળી શાસનના ગૌરવનું રક્ષણ કર્યું છે ત્યારે તમે જ મારો વિરોધ કરો છો ? યાદ રાખજો કે આજે તો જૈનોનાં છોકરાં ઇડાં-મચ્છી તરફ વળવા લાગ્યાં છે, છતાં એ ગુપ્તતા સેવે છે પણ જ્યારે સમય બદલાશે-સંખ્યા એમની વધવા લાગશે અને છેદસૂત્રો-આગમ પાઠો સર્વજન સુલભ બનવા લાગ્યા હોઈ એવા પાઠો એમના હાથમાં આવી પડશે અને ત્યારે શરમ છોડી પોતાના આચારના સમર્થન માટે એ જ પાઠોનો આધાર આપણી સામે રજૂ કરશે ત્યારે બાધાની જેમ ઊભા રહ્યા સિવાય આપણી પાસે બીજો કોઈ ઉપાય હશે ખરો ? એથી જ્યારે પાત્ર વર્ષે કે દશ વર્ષે માંસાહારનો પ્રશ્ન તો ફરી ઊઠવાનો જ છે. આજે જે રીતે મહાત્મા ગાંધીજીની અહિંસક ગણાતી સરકાર ગાય-ભેંસાદિ પશુઓની કૂર કતલ માટે જંગી કતલખાના ઊભા કરી રહી છે. મત્સ્યોદ્યોગને નામે લાખો કરોડો માંજીયાઓનો વેપાર કરી રહી છે અને હાંડિયામણ

ગમતને બદલે રિયાની રિયાનીને મારવા માટે વાલગ દે મ-મગમની નિમ કરી રહી છે એમ કહી જ નહી, લાગતની જનતાને મામાદાર તરફ વાગમનો પણ પ્રચાર કરી ગઈ છે ત્યારે ઈશ્વરનો કાનૂન બે સાચો રંગે તો એ નિલોર મૂ-પ્રાણીઓની હાલ એક વિસ આપણને જ ભગમી જંગે પણ ત્યા મુધી તો નિભર દિન એ દિસાતુ તાજ વનતુ જ રહેવાતુ છે અને એને પગિણિયે ખાનપાનની ચીજે દ્વારા બ્રહ્મ દગવાના અને નરી પેગીઓને લનચાનવાના પ્રવત્નો વેગ પમ્ડરો જ ત્યાર માટે જનમ આપણને ચિર રાખી શકે એટલું જ નહી, ભવિષ્યના વિદ્યાર્થીઓને જ્યા જનુ રંગે ત્યા જંગે, પણ એ શાસ્ત્ર પાઠોનો આધાર તો મેગવી રાખે જ નહી, કાગલ કે આ દિગે જ શાસ્ત્રપાઠોતુ ખરુ મમ્ય પ્રગટ કરી બૂગ આલો માટેનો કોઈ આગ જ મે રહેવા દીધો નથી બાધી ખોટા ભયે ઈર્ષ શુભ નાખતુ તો એ શુભતા જ એક દિનસ ભયકર હચિયાર બની આપણી મામે જ નપરાગે, આપણને જ ખાઈ જંગે

પ્ર ૧૬ જે પ્રશ્નને રિલ્લ કે દેમચદ્રાચારી જેવા સમય પુરો પણ અપ્રમા નથી કેવળ સીમા મા । અર્થો આપીને જ એ આગમ વાચા છે અને પગીના પૂર્વાચાર્યો પણ ચૂપ રહ્યા છે ત્યા તમે કોણ કે આ મહા મગર પાગ દગા ની જ્યા ડા ? તમે શુ એમનાથી પણ મોટા ડા ? જાની ડા ?

ઉ ૧૬ આપો તો એમની પામે કથુ જ માન નથી પણ આપણે એમની નાથ પર બેઠેના દોઈ આપણી દિગિયો । વડુ લામી પગેચી નાથ છે, નાથ કે એમના દ્વારા જ આપણને એમનો ૨૦૦૦ વર્ષનો અનુભવ પ્રાપ્ત થયો છે આ નાથે આપણી સઠમા એ મળાપુરોનો જ વા મો દોઈ એમની કૃપાથી જ આપણે કઈક વિચારી રાખીએ છીએ બાળ આપણે તો કઈ જ નથી એમનું ખરુ કે આગની મેતાઈ મોધાએ આપણને એમા પૂગે સાથ આપી મગમ મી છે એ વાગમા

પ્ર. ૧૭ નથી તમારો પ્રશ્ન સુધારકોને ગમતો કે નથી જૂનવાણી-
ઓને ગમતો. ઉપરથી તમે આટ આટલા અપમાનો, તિરસ્કારો અને
વિરોધો સહન કરીને પણ સાધુઓની ખુશામતમાં પડ્યા છો
ને તેમની પામે ભીષ્મ માગતા કર્યા કરો છો એ તમારા જેવા સુધારક-
ક્રાંતિકારને શોભતું નથી. નથી પશુમાં કે પંખીમાં એવી
તમારી કાનકડિયા જેવી દશા જોઈ સહૃદયતાની ટાંગણીથી જણાવુ
છું કે એના કરતાં તો આ લપ જ છોડો તો શું ખોટું છે ?

ઉ ૧૭ મારી પરિસ્થિતિનું આપે દોરેલું ચિત્રણ યથાતથ્ય
જ છે છતાં સ્નેહપૂર્વક આપેલી શિખામણ પાળવા હું લાચાર છું,
કારણ કે મારા મહાવીર અને એના શાસન પ્રત્યેની ગૌરવ અસ્મિતા
જ મને એમ કરવા માટે ધક્કાવી રહી છે ત્યાં હું શું કરી શકું ?
અતાં વિચારોમાં તો હું સુધારક કે ક્રાંતિકાર મચ્યો નથી ને એને
કારણે તો આ પુસ્તક અગે પ્રશંસા વચનો સાંભળવા છતાંય વિચાર-
ભેદને કારણે સહાય ન કરવાની સાફ સાફ વાતો મોઢામોઢ સાંભળવી
પડી છે. કેટલાકે ભયંકર અપમાનો કરી વરાળ પણ ખૂંચ દેલી છે.
દોઢ-એ વર્ષની રખડપટ્ટી પછી પણ પૂરતી સહાય મેળવવામાં હું
નિષ્ફળ ગયો છું અને ઉપરથી પ્રવાસખર્ચના બોળમાં ઊતરી ગયો
છું એનું કારણ પણ આ જ છે. પણ મને એનો હરખ શોક નથી,
કારણ કે નવો ચીસો પાડનાર હરેક કાર્યકરને ભી સાવાનું જ હોય છે.
એમાં કંઈ નવું નથી જગતમાં સદા એમ જ બનતું આવ્યું છે.
આમ છતાં મહાવીર પ્રત્યેની ગાઢ ભક્તિમાં એ બધા અપમાનો-
તિરસ્કારો કે વિરોધો ઓગાળી નાખવાની અજબ શક્તિ ભરેલી છે ને
તેથી જ હું કંઈક રહી શક્યો છું.

આમ છતાં મારે કહેવું જોઈએ કે આજના મુનિ-આચાર્યો
પ્રત્યે આપણે જે અભિપ્રાયો બાધી લીધા છે એને વળગી રહેવા જેવી
પરિસ્થિતિ હવે ઠીક ઠીક અંશે બદલાવા લાગી છે. જો કે એમની

શરૂ થયે છે મુનિ-આચાર્યોની અપેક્ષાએ આવડેનો જ એક વર્ગ વિશેષ રચિયુક્ત બની જાય છે એ કાગળે નથી એ એમાંથી જ નદી છૂટી શકે તેમ કે નથી એમાં પરિવર્તન લાગી શકે તેમ આમ છતાં યુગને એ હવે મમજવા લાગ્યો છે પરિવર્તન પણ હજી છે તે કે હજી રીક દીક લાગ જના બ્યાનો ધગવે છે એમ જા જો લાગ ઠીકે ચવા હજી છે એમનાથી જો આપણે લાગશું તો શું થશે ? મુધાગમે એ જિન બની આગળ દો ના રહે ને જૂનવાળી કરેવાતાઓ જ્યાની જેમ લા જ પડ્યા રહે એની સમાજનું કર્ત શ્રેય થઈ શકે ખરું ? તો એની લગામ સહેજ ટીકી કરીને પણ એમને સાથે ખેંચવાનો પ્રયત્ન હજી જોવા મળે નથી ? એક વિદ્વાને આ ગતિને જદાવચ્ચાનું કાગળું જુ છે અને એમ લેખ પણ એ દર્શ મૂકે વિચાર તો નથી જ ને !

બાપી 'ખુશામત ના આક્ષેપ અંગે તો માર કહેવું ન તેઈએ છતાં કહેવું પડે છે કે પ્રમિદ્ધ એવા મુનિ-આચાર્યો પામેથી એમ - જેને બા કળા કવુ જ માત્રુ થી દેટાકે તો મળાય પાડી પણ ખેંચી લીરી કે છતાં અનેક મુનિ-આચાર્યો માથે બધારેના મોજ લાવને અર્થા ॥ જા જ વાધો થી આ-ઓ, કાગળ કે એ દેવાની લાગબીનો મત્તાન કે દેવળ ધન પર એ પ્રતિજિન નથી

પ્ર ૧૮ આ વિષયનું ઠીક અધ્યયન ચિતન કરી ની ગ્ના- પૂર્વક કવુ પણ ન ગોપયતા અષ્ટ ગદ્ય પ્રગ્ન કમ્પાની જે નનિ દિ મન તમે જનારી છે એથી શરૂઆતના પ્રયત્નો વાગી એમ લાગે છે કે તમારું મ ગોધન સન્નૃત-પ્રાકૃતમા અનુવાનિ બની દાચ આગમ સાદિત્ય લગગમા ધ્યાન પામવા જેવું મૌનિ ગળાય તો કેઈ નવાઈ નહી, પાગુ ત્યાગ બા પર પગગન લોમેને ખુગ મ્પવા તેમ જ પનિને ચૂપ દગ્વા આધેનું એક નવુ તૂત ઠીકુ કરી તમે તમારી મૌનિના પર જ પાપ્તી ફેરી દીકુ છે એથી જો જોન મુનિઓ પગ એવા માસાદાર કરતા દતા તેના અષ્ટ આધારેથી પુત્વા થયેલી વાત લખવા રી તમે આની જેમ જો ની ગ્ના જનારી દોન તો તમારું

પુસ્તક ભારે મૌલિક જની જાત. પણ સંગ્રોધક મરી તમે પણ છેવટે એક પક્ષના વકીલ જ જની રહ્યા છો ત્યાં પડિને તમારી વાતને કેવી રીતે માન્ય કરશે ?

ઉ. ૧૮ કોઈની ખુશામત કરી માન્ય કરાવવા કે કોઈને ચૂપ કરવા મેં ઇરાદો મેળ્યો જ નથી. પણ મને જે કંઈ સમજાયું છે એ જ મેં લખ્યું છે. બાકી પરંપરાગત લોકોને ખુશ કરવાનો જ્ઞે મેં ઇરાદો રાખ્યો હોત તો આ નિબંધ અંગે મને જે કડવામાં કડવા અનુભવો થયા છે એ ન થાત અને એને સ્થાને મને આવકાર જ મળત. આથી કહેવું પડે છે કે જ્ઞે શાંત ચિત્તે આ પ્રશ્ન ફરી વિચારવા-મા આવશે તો મારું કહેવું છેવટે યથાર્થ જ લાગશે એવો મારો વિશ્વાસ છે.

(૧) એ ભીપણ કાળને અંગે ધણા મુનિ-આચાર્યોએ અનશન આદરી પ્રાણત્યાગ કર્યો હતો. ધણા ઈશાન-પૂર્વના દેશોમાં વિહાર કરી ગયા હતા. અને જે ત્યાં રહ્યા હતા એ પણ બલિદાનની તૈયારી સાથે જ ટકી શક્યા હતા. આવી ભય કર આપત્તિઓમાથી કેમ હેમ-ખેમ પાર ઉતરી શકાય એ જ એક માત્ર એમની ચિંતાનો વિષય હતો અને તેથી એ પરંપરાગત મુનિ-આચાર્યોને પણ પોતાની ધર્મસ્થિરતા માટે સતત જગરૂક રહેવું પડતું હતું ત્યાં ભીપણ વાતાવરણમાંથી આવેલા નવસાધકોની ધર્મસ્થિરતા માટે કેવી રીતે નિશંકતા લાગે ? અને એવી નિશંકતા ન લાગે ત્યાં મુધી ગુરુઓ એમને કેવી રીતે વડી દીક્ષા આપે ? આમ ધર્મસ્થિરતા પ્રાપ્ત કરવાનું સારું વાતાવરણ જ અનુકૂળ ન હોઈ એવી પરિસ્થિતિ નિર્માણ થાય અને ફરી એવી ધર્મસ્થિરતા પ્રાપ્ત થાય ત્યાં મુધી એ નવદીક્ષિતો સાધકો જ રહ્યા હતા આ અંગે નીચેના પ્રશ્નો વિચારીએ.

(૧) શરૂઆતમા કેવળીઓ-શ્રૂતકેવળીઓનો યુગ હોઈ દીક્ષા સાથે જ ચા ૧૩ દિવસ બાદ વડી દીક્ષા આપવામા આવતી.

- (૨) બાત્મા જેમ જેમ નમગાર્હઓ આપતી ગઈ તેમ તેમ એ ગાગો વળાવેલો પથો હતો અને ૧૨ વર્ષના લય કર દુઃકાળને કાગલો તો એ ગાગો વર્ષો સુધી લામો ચાલ્યો હતો
- (૩) કારણ કે એનો હેતુ અપેક્ષિત ધર્મસ્થિતતા પ્રાપ્ત થાય ત્યાં સુધી રાહ જોવાનો હતો
- (૪) પશ્ચિમ એથી એ આપતુ કે ધર્મસ્થિતતા પ્રાપ્ત થવાને કારણે પાછળથી દીક્ષિત થયેના જ્યારેક વહેના વડી દીક્ષા પામી શકતા અને પહેલા આવેના પાછળ પણ રહી જતા
- (૫) આથી ક્રમને કાગલો કોઈને અસંતોષ ન થાય એ માટે પણ એવો નિયમ જરૂરી હતો કે જે ધર્મસ્થિતતા પ્રાપ્ત કરી શકે એ વહેના પણ વડી દીક્ષા પામી શકે
- (૬) એથી જ્યાં સુધી અનુૂળ વાતાવરણને કારણે ૧૩ નિસનો નિયમ પ્રતિબંધ રહ્યો હતો ત્યાં સુધી ક્રમને કારણે બંને સ્વિમોતુ સરખુ જ માર્ગ હતો કારણ કે દીક્ષા અને વડી દીક્ષા વચ્ચે મરખુ જ અંતર રહેતુ
- (૭) પણ પરિસ્થિતિ બ નાર્હ ગઈ સારે વર્મસ્થિતતા ની શરત પૂરી કરના માટે દીક્ષાને બ ને ની દીક્ષાનુ મહત્વ વધી ગયુ અને તેથી વડી દીક્ષા બા જ દીક્ષાપથાય ગણનાનુ ગત થયુ 'ઉપસ્યા પનાત પ્રારમ્ય દીક્ષા પર્યાય ગણના નડી નીક્ષા પડી જ નીક્ષાપર્યાય ગણનામા આવે છે—(૧ પચ્ચન—નીકા)
- (૮) આમ વડી દીક્ષાનુ વધી ગયેતુ મહત્વ જ જણાવે છે કે ત્યાં સુધી ન નીક્ષિતો સાધે ન જ્યાં રતા
- (૯) વળી એ પણ ધ્યાનમા લેવાની જરૂર છે કે એના સાધકોનો અતિ મોટો ભાગ પાછળથી વિશુદ્ધ બની મૂળ પર પરામા જોગઈ ગયો હતો છતાં એમનામાના કેટલાક સ વગદિત બની સ્વચ્છ—પણે વિદગતા રહ્યા હતા એવાઓને સાડી ની ચા સિદ્ધપુત્ર

તરીકે ઓળખાવી એ બધા જ સાધકોને અનુસરીને નિર્ણય ગાથા ૪૬૦૨ ચુ. દ્વારા ખુદ શાસ્ત્રકારો તરફથી કહેવામાં આવ્યું છે કે એમનામાં કક્ત મુનિવેશ હતો. ચારિત્ર્ય જેવું કંઈ પણ નહોતું. આ પણ એક પ્રયત્ન પ્રમાણ છે કે એવા સાધકો વિશુદ્ધ થયા પહેલાં મુનિ ગણાતા જ નહોતા.

(૧૦) આ અંગે પરિશિષ્ટમા આવેલા કેટલાક પ્રશ્નો ને તેના ઉત્તરો—ખાસ કરી અપવાદ માર્ગનું આગ્રંથન ગુપ્ત રાખવાની વાત, મુનિવેશ બદલવાની વાત, હરિશ્ચન્દ્ર ગણિવરનો પ્રશ્ન તથા ભદ્રબાહુકૃત ઓધ-નિયુક્તિની અપવાદિક છૂટ વગેરે પ્રશ્નો શાંત ચિત્તે વિચારવામાં આવશે તો મારી વાત સમજશે કે સાધકોનો વર્ગ એ મેં ઊંચું કરેલું તૂત નથી પણ ઘટેલી ઘટના છે.

(૧૧) આમ પરંપરા વિશુદ્ધ રહી હોવા છતાં વ્યક્તિગત રીતે કોઈ મુનિ—આચાર્ય નહીં જ ફસાયા હોય એવું તો મેં કહ્યું જ નથી. એવી નબળાઈ તો સતયુગમા પણ ચાલતી હોય છે. પણ એ એક વ્યક્તિગત પ્રશ્ન છે. પરંપરાને એથી એની સાથે કંઈ જ લેવાદેવા નથી.

આ પ્રકારે મારા સંશોધનમાં મને જે કંઈ જણાયું છે એ જ મેં અત્રે પ્રગટ કર્યું છે બાકી પરંપરાગત લોકોને કે પડિતોને કોઈ કોઈ વાતો ગળે ઊતરે કે ન ઊતરે એ એક જુદી વાત છે બાકી વિચાર—ભેદ તો જગતમા ચાલવાનો જ. આમ છતાં થોડા ઘણા પણ મારું દષ્ટિબિંદુ સમજી શકશે તો ય હું મારો પ્રયત્ન સફળ થયો માનીશ.

પ્ર ૧૯ તમે આચારાગ તથા દશવૈકલિક પરતી પૂર્વાચાર્યોની ટીકાઓ ફરી વાંચી જશો જ્યાં શ્રી હરિભદ્રસૂરિ મહારાજ જેવા સમર્થ પુરુષે જ માંસાહારનો અર્થ સ્વીકાર્યો છે ત્યાં તમે કોણ ? જો કે એ અર્થ જ મૂળમા સાચો હોય તો એની જૈન સંસ્કૃતિ પર ખૂરી અસર નિર્માણ થાય. સંસ્કૃતિ જ તૂટી પડે. એ પણ અમારી કલ્પના બહાર નથી. પણ વસ્તુસ્થિતિ એ છે કે આ ગૂંચવાડો ઊકેલી

પરિશિષ્ટ

સમય તેવો જ નથી જેથી એમા માનુ માન્યા જેવું નથી સાપના
દરમા હાથ ધાનવા જેવીએ વાત છે એથી કહેવું પડે છે કે શું એ
પૂર્વાચાર્યોથી પણ તમે વધુ ઝાલા છે ?

હિ ૧૬ આપણે તો કશું જ નથી જાણીએ પૂર્વાચાર્યો સમર્થ
હતા, શાની હતા અને ખૂબ ઝાલા હતા એ માન્યું પણ મારો મદાની
એમનાથી પણ અભિમાનો જાણી હતા શાની હતા મરજી હતો અને
શાઓનો પ્રાપ્ત પણ હતો એથી આપણે મદાનીનું માનવું કે પૂર્વા-
ચાર્યોનું ? આમ જાણ કરેલું પરંતુ કે જે તરિખ મુજિબ મદગજનો
માસનાયક અર્થ સામે હોવા છતાં નથી જૈન સમૃત્તિ પર ખૂબી અસર
થઈ કે નથી જૈન સમૃત્તિ તૂટી પડી એથી મિદ્ધ થાય છે કે વસ્તુના
અને પામાઓનેના જેટલા કેવળ દષ્ટિએ ધગવતા ન હોઈ એમનું
મતલબ કાલ સાનુ હોય તો પણ આ દષ્ટિએ એકાગ્રી અને અપૂર્ણ
જ રહ્યું હોય કા તો એમના કહેવાનો ભાવાર્થ આપણે તો રી ન
શમ્યા દોઈએ પણ વસ્તુસ્થિતિ જાણી છે

મન વાત એ છે કે આચાર્યોએ એવા પાઠોનો અર્થ વનસ્પતિ
દેવો છે જ્યારે કેનાક આચાર્યોએ મામપગ્ન દેવો છે તો આમ એ
અર્થો થતાનું કારણ શું ? એથી તો સદ્ગુણે સાચકતા જે. થાય કે
પડી કયા અર્થ મારો રમે ? આનો કો કઈક અંગે તરિખ મુજિ
મદગજની મિમમાથી પ્રાપ્ત થાય છે અને એ મારા નિમધના
મતલબ સાથે પૂરપૂરો મેળ ખાય છે એમ મને નામે ૬ આ કારણે એમની
જ મિમ વર્તેઈએ એઓથી લખે છે કે

“મહુ અદ્વિય વોગ્ગ અણિમિમ યા મહુ કમ્ય
અનિય તિદુય વિઠ, ઉત્તુમ્મ યા મિર્ધા”

(દશ ૧ અ ૫ ગા ૭૩)

૧૧૫ વિ ૧—મહુ અદ્વિય તિદુય, મદ્દસિ ‘વુગ્ગ’ મન
અનિમેષ યા મહુ કમ્યમ્, અપ સિ—વાગ્ગપેન્થયા પ્રાણે

પ્રતિવેધ; અન્યે ત્વમિદધતિ વનસ્પત્યધિકારાત્ તથા વિધ ફલામિધાને
એતે ઇતિ ।

અર્થ : બહુ હાડકાવાળું માંસ, બહુ કાંટાવાળી માછલી તેમ જ
અગથિયા, ટિઝર ફળ, બીલી, શેરડીના કકડા, શાલ્મલિ વૃક્ષનું ફળ
વગેરે જેમાં ખાવાનું થોડું અને ફેંકી દેવાનું ઘણું—એ વસ્તુઓ
મારે કલ્પે નહીં એમ કહીને મુનિ તે ન લે આ પાઠનો અર્થ આપણે
વિચારી ગયા છીએ છતાં કરી એની સ્મૃતિ તાજી કરીએ તો જે
માસમાથી હાડકા અને ફળફળાદિમાથી ઠળિયા, છાલ યા કૂચારૂપે ઘણો
ભાગ ફેંકી દેવો પડે છે એ બંનેમાં સરખું જ પાપ છે એવો અર્થ
પડેલો કરે છે તો પછી જે માંસમા હાડકાં જ ન હોય એવા માંસ
કરતાં જેમાથી થોડું ઘણું ફેંકી દેવું પડે છે એવા ફળ-ફળાદિમાં ઘણું
પાપ રહેલું છે, એવો અર્થ જ નીકળે જે કેટલો વિચિત્ર છે? ચુસ્ત
માંસાહારીઓ પણ એવો અર્થ ન સ્વીકારી શકે, એ ખાસ ધ્યાનમાં
લેવા જેવી વાત છે.

જે કે મૂળમા તો આ પાઠનો અર્થ વનસ્પતિ જ હતો. પણ
અનિમેષ શબ્દને આધારે—માછલા જેવા આકારની વનસ્પતિ અર્થ
હોવા છતાં—માછલાનો અર્થ લઈ સાથે એનો મેળ બેસાડવા પોગ્ગલ
(પુગ્દલ)નો અર્થ પણ માસ કરવામા આવ્યો હતો. ને એવા અર્થનો
આધાર લઈ એ કાળના લાલચુ મુનિઓએ પોતાના આચાર માટે
સમર્થન મેળવ્યું હતું. બાકી પોગ્ગલ નો અર્થ આપ્ટે જેવા માન્ય
સંસ્કૃત કોશોમા પણ ‘માસ’ નથી કરવામા આવ્યો. આમ છતાં
એમના મંતવ્યનો અર્થ પાછળથી એ રોગમાથી મુનિઓ મુક્ત થવા
છતાં પણ અર્થ તરીકે તો ચાલતો જ રહેલો. કારણ કે એક અર્થ
વહેતો મૂક્યા પછી—વહેતો મૂકનારાઓથી પણ પાછો વાળી શકાતો
નથી અને પછી તો કોશકારોને પણ એને સ્થાન દેવું પડે છે ને એ
રીતે એ પ્રમાણભૂત બની જાય છે, જે એ કાળનો ઇતિહાસ જાણવા
પૂરતો મહત્વનો છે. સાથે એ પણ ફરી જણાવવું જરૂરી લાગે છે કે

મોટા ભાગના આચાર્યોએ વનસ્પતિ અર્થ દર્શાવે છે, કેટલાકે માંસપરક અર્થ દર્શાવે છે. પણ સૂરીછ મહારાજે માંસપરક અર્થ આપવા છતાં અપવાદ દશાની વાત કરી આ સમસ્યા ઉકેલવામાં બહુ ઉપયોગી વસ્તુ પૂરી પાડી છે. તેવી જ રીતે ભદ્રાબાહુસ્વામીએ પણ પાછળ જોઈ ગયા પ્રમાણે 'તરુણ હોવા છતાં રોગને કારણે કે નિર્જાતતાને કારણે જરૂર હોય તો જ અપવાદ દશામાં એણે એ વસ્તુઓ (માંસ-મદ્યાદિ નવ વિગર્ભઓ) વાપરવી; બાકી નહીં,' આમ કહીને સ્પષ્ટ પ્રમાણ પૂરું પાડ્યું છે. આ કારણે સિદ્ધ થાય છે કે શાસ્ત્રમાં જે કાર્મ આવા પાઠો છે એ કેવળ દૂષેન્દ્રાઓના માટે અપવાદ પાઠો હોઈ 'ઉદ્ધાર પાઠો' છે, નહિ કે ઉત્સર્ગના.

ધનિહાસના અંકોડા છૂટી જવાથી જે બે મહાપુરુષોના શબ્દો જ આજ સુધી આપણને મૂંઝવતા હતા એ શબ્દો એ જ આ સમસ્યા હલ કરવામાં આજે ખૂબ ઉપયોગી ભાગ ભજવ્યો છે. એથી માનવું પડે છે કે કાળદેવતાના સામ્રાજ્યમાં સમય પરિપક્વ થાય છે ત્યારે જ ફળ સિદ્ધિ આવીને ઊભી રહે છે.

આ પ્રકરણ પૂરું કરતા પહેલાં આપણે અપવાદોના પ્રકારો પણ જાણી લઈએ. અપવાદ મોટે ભાગે ૬ પ્રકારના છે.

(૧) વૈશ્રામિક અપવાદ : મુનિને પૂર્વના ભોગવિલાસનો અભ્યાસ ક્યારેક ન ડોલાવી મૂકે, એવી જાગૃતિથી પરચખણ લઈ આચાર્યિન ઉપવાસાદિ દીર્ઘ વ્રતો અતૂટપણે એ કર્યા કરે છે. પણ મહિનાઓ પછી એને આરામની જરૂર લાગે તો એ થોડો વખત છૂટું મોટું રાખે એ વૈશ્રામિક અપવાદ છે. એથી વ્રતભંગ નથી થતો તેમ જ એ પતનનો માર્ગ પણ નથી. પણ ફરી ચડવા માટે થોડો સમય આરામ લઈ એ નવી શક્તિ મેળવવા માગે છે એટલું જ.

(૨) ઔદ્યારિક અપવાદ : પૂર્વના ભોગ અભ્યાસને કારણે

કોઈ મુનિ લખી પડે મુનિવેશ તજી ગૃહસ્થાશ્રમ ભોગવે, પણ ફરી
 બ્રહ્મચર્યાં મદાનત પાળવાની લાનનાથી ધર્મ માર્ગ તરફ વળવા
 ઇચ્છે તો એને ધીર ધીરે ચડવા માટે તિથિઓ પૂરતુ યા દિવસોની
 મર્યાદા વધારતુ બ્રહ્મચર્યનત પાળવાનુ વ્રત આપવામા આવે એ
 બ્રહ્મચર્ય મદાવતનો અપવા છે તેની જ રીતે માસાદ્યથી લગત્યાયેના
 અને એમા ક્રમાયેનાઓને ધીરે ધીરે એમાથી છૂટી જવા માટે પ્રસંગે
 પ્રમંગે અમુક મર્યાદા મદવામા આવે એ જવા 'ઓદ્ધારિક અપવાદ ના
 અડપો છે

(૩) ઔત્તરગિંદ અપવાદ અપવાડે પાચમની સવત્સરી
 ચોથની ચર્ધ ચોનપના પગ કદોરો આવ્યો જે આજે ઉત્તરગંતુ રૂપ
 પામ્યા દોઢ ઔત્તરગિંદ અપવા ગણાય

(૪) મારિક અપવાદ કાશ્યપગાત શામન દિતને નજરમા
 ગમી મન અમુક આદેશ આપે તે સુ અપવાડી લે એ સાધિક
 અપવાડ છે જેમ કે એક મમય નવુજ્યની યાત્રાએ ન જવાની
 આપેની આજ્ઞા

(૫) નુલ હેતુ અપવાદ મગધુગાત શાસનના દિત
 ખાનર મમથ પુત્રો અપ સમય માટે અપવાડ એવે તે વિત્રાબ્યાસ
 મા' મુનિવેશનુ તજી કાનમચાર્યાં અનાય'ત્રો પ્રવાસ, મનધારી
 હનય' મનાગત્ત મિદ્ધગત્તેત્યાડી વગેરનો આગ્ર પ્રા'ત્રો આદારવગેરે

(૬) વિપત્તિની અપવાદ તા મનિ' દનની જરૂર દોઢ
 દનવે કે મોટા દારા મનિ' દોઢિપત્તમા અને રાની આપડી પત્તી
 છૂટ ભાગ દુ મગમા બધનો દગરા કચ્ચાની પડેની મગ દોઢભા
 ભાર રગમા મગજે પત્તી મો'વાની આપડી પચાગી વગેરે
 આવા અપવાડોનાથી તાએમા આવેના મત્તાદાગને સત્તા પાકો
 એ બીજા વચ મા 'ઓદ્ધારિક અપવા ના અડપો જ પગ આજે

કોઈને એવો અપવાદ ન મળી શકે, કારણ કે આજે આપણે લઘુ-
આહુસ્વામીની નહીં પણ જેમણે ૪ મહાવિગર્હઓનો સંપૂર્ણપણે
નિષેધ કરીમાવ્યો છે, એ પછીના પૂર્વાચાર્યોની આજ્ઞા નીચે છીએ.
એક વાત એ પણ છે કે આજે એની સાધનામાં સ્થિર થયા વિના
અમણ સંઘમાં પ્રવેશ જ થઈ શકતો નથી. બાકી લયંકર દુષ્ટાળને
કારણે એ યુગની પરિસ્થિતિ જ જુદી હતી અને એટલે જ અપવાદને
સ્થાન આપવું પડ્યું હતું .

x

અતિમ નિવેદન

જીવન ગમે તેટલું પરિત્ર હોય, એને માટે ગૌરવ હોય જતા કર્મને—જાળને વગ થયું જ પડે છે, ભરિનિવ્યનાને માન દેવું જ પડે છે એથી થયેના આક્ષેપો માટે વેરેલી મૂઝવણનો હુગ્મ—ગોક નહીં કરતા વિશુદ્ધિના તેજ-મિરજોનો ફરી પ્રનાશ પામના ગહેનું એ જ કનંવ્ય થઈ પડે છે ને એમા જ સાચું શૈયં મળતું છે પણ આમ છે ના ૪૫ વર્ષમા ઉપગડિપરી થયેના આક્ષેપોના લુપ્તનાઓને જાગે આપણામા એવું શૈયં પ્રગી શ તું નથી, ડાગલું કે એક વિવાદ આપણને મૂઝતી ગ્લો છે કે જે ધર્મે અહિસાને ચગમ મીમા સુની પહોચા વાની સાવના ફરી છે, એ જ ધમમા મામાતાગનીવાન કયાથી આની તેમ જ એના પાઠો ને દી ઓ પણ યાની ઉદ્દલની આત્મા—એનો ખુનામો બીજનઓને ફેરી રીતે ગમે બન લવો ?

પણ મૂળ વાત એ છે કે જે પડે છે એ જ વડી મકે કે પાઠો હો છે એ જ કાળ ભરી શકે છે બાપી મિથગ—એ વાડુ જીવન જીવનાર નથી હી કાનિ જી ગ તો કે નથી ઉત્થાન ફરી રાખ્તો હોય આના વિના શુભ પ્રગાનનાલુ મામથ્ય પ્રગતુ જ નરી જગતમા ધણો નાચ્યા વિના કોઈ હી બેચે ચગી શમ્બુ છે ? આ રીતે છાત્ર વનોવાયા વિના અદ્વતુ મત્ત બહાર નથી આતુ—માખણ નથી બનતુ તેમ કે ગ્તે જ કોઈ અગમ્ય યોગ નિમાણુ ક્યો હતો કે જેથી એવા નિમિત્તે અદ્વતુ સત્ત બહાર ખેચી કાગી એ દ્વારા સમગ્ર દેશ પાસે એક મોગી કાગ ભગવની હતી અને આપણો

જોઈ ગયા કે પ્રથમના વેશધારી એવા સાધક મુનિઓના ભવ્ય અન્નિ-
દાનથી દેશે એક મોટી ફાળ ભરી પણ ખરી. આપણને એથી ગૌરવ
પ્રાપ્ત થયું સાથે કર્તવ્ય બળવ્યાનો આત્મસંતોષ પણ થયો.

પણ એમ છતાં એટલું ખરું કે નથી એથી સંઘની પ્રતિષ્ઠા
વધી કે નથી કોઈએ એની ખાસ નોંધ લીધી. અધૂરામાં પૂરું
પડિતોએ ઊંચટા પરંપરા પર જ પ્રહારો કરવા માંડ્યા. આ કારણે આપણે
પોતે જ મૂઝાયેલા હોઈ આપણું કહેવું એમને ગળે ઉતરાવી શક્યા નથી
એ સાચું છે પણ એ આપણો દુર્ભાગ્ય કાળ હતો. શાસ્ત્ર ભાષામાં
વાત કરીએ તો ભસ્મગ્રહને કારણે એ આપણો પીડાકાળ હતો,
અપયશકાળ હતો.

પણ આમ છતાં અંદરની વિશુદ્ધિનું બળ એટલું તીવ્ર હતું કે
એણે પોતાનું ખમીર ન ખોતા અંદરનું સત્ય પ્રકાશિત જ કર્યે રાખ્યું
છે, જે આપણા માટે આશાજનક પ્રેરક બળ છે. ધસમસતા પાણીનો
પ્રવાહ મોટા મોટા વૃક્ષોને પણ મૂળમાંથી ઉથલાવી ફેંકી દે છે પણ
ધાસને એ ઉખાડી શકતો નથી, કારણ કે ઝાડ પ્રબળ દેખાવા છતાં
એની શક્તિ સ્થૂણ શક્તિ છે; ન્યારે ધાસ નિર્બળ દેખાવા છતાં
સૂક્ષ્મશક્તિ ધરાવે છે, ને એટલે જ એ ટકી શકે છે. આમ જૈન ધર્મની
અહિંસા શક્તિ ધાસની જેમ સૂક્ષ્મ શક્તિ હોઈ એના ઉપરથી ગમે
તેવી આધીઓ પસાર થવા છતાં એની સાધના સંયમની-ઉર્ધ્વમુખી
પ્રયાણની હોઈ એની વિશુદ્ધિ ઝળહળતી જ રહી છે

આથી જો જૈન ધર્મની આંતરિક શક્તિઓ અને એની સાધના
પાછળનું રહસ્ય સમજાયું હોત તો પડિતો આ પ્રશ્ન જુદો જ રીતે
વિચારી શક્યા હોત. પણ આપણે હવે એ જૂની ચર્ચાઓ-પ્રતિચર્ચાઓ
જગાડવા નથી ઇચ્છતા તેમ જ આપણા અને તેમના દષ્ટિબિંદુમાં અંતર
સાધી ન શકાય એવો મોટો ખાસ ભેદ પણ નથી, કારણ કે આપણી
દષ્ટિએ ફસાયેલા સાધકો સાચા અર્થમાં મુનિઓ નહોતા ન્યારે વેશને
કારણે એમની દષ્ટિએ એ સાધકો મુનિઓ હતા.

એમની માથે આપણો કોઈ મોટો અને અમલ વાવો હોય તો તે આ કારણે નથી પણ ભગવાન મહાવીર પ્રત્યે કરેના માહાત્માના આરોપ અંગે છે મેં 'ભગવાન મહાવીર અને માહાત્માર મા ૩૪' દ્વીનો વિચારણા માટે મૂકી છે એથી પૂર્ણપર સજવોને ધ્યાનમાં લઈ દેવળ ૩૪ થયેના અર્થને ચીપ્પી ન ગેતા ફરી તેઓ આ અંગે વિચારણા કર એવું આપણે ઠગીએ છીએ

મિત્ર મેરો જેવી કોઈ અગ્નિએ વખી નાખ્યું હોય કે મહાત્મા ગાંધીજી । પીના, પણ આપણે જે ગીતે ગાંધીજીને આગળીએ છીએ-જાણીએ છીએ, એથી અપ્પામાં પણ એની અગ્રદા કે શકા આમન આપણુ ડવાડુય ફગ્ગતુ નથી તેમ જે પુરુષે મનથી વચનથી કાયાથી જ નહીં પણ કગવા-રાવના-અનુભો ના, ઉત્તેજના કે પ્રેરણા આપવા મુનીની પણ દિમાનો ઠન્કાર ફરી સુદ્રમ અહિંસા ધર્મનું પાનન મ્યુ , અને જગતને પણ એવો આચાર શીખવ્યો છે-એ પુરુષ ભગવાન મહાવીર માથે માહાત્મારની વાત વગી જ કેમ શકે ? એમ શું થય આ મી પણ આવી વાત જનની સમજી શકે છે

એથી તેનું પડે છે કે જે પડિતોએ પડીલગ પાળ્યને ફર ફગી અને રાસના ચૂથણા મુઝી Common Sense મામાન્ય સુદ્ધિથી પણ આ પ્રશ્ન વિચાર્યો હોત તો ય એ આની જૂન ન કરી મેમન પણ , એ વિદ્વાન પડિતોને આપણે શું કહી ગયીએ ? નગણ કે ચચા-વા વિના કે ત વાલ્કી એ જનની પગમ્ય મીકારી જે એમ માનતું વધારે પતુ છે પણ જ્યારે એ પોતે જ દેવાની સૂઝથી આ પ્રશ્ન વિચાર્યો ત્યાં જ તેઓ સત્ય વાત સમજી શકે પણ આપણો વિશ્વાસ છે કે દાગદેવનાના સામ્રાજ્યમાં સચનો લાતુ વહેનો કે મોડો પ્રાપ્ત વિના ગદ્ગદનો જ નથી પણ એ માટે દાગ પગિષ્વ ધાય ત્યાં મુની આપણે વીરજ રાખની પગે

પણ દાગ દવે પાકવા આવ્યો છે એને જ આ દિશામાં

છેલ્લાં ૨૫-૩૦ વર્ષોથી પ્રયત્નો શરૂ થવા લાગ્યા છે. જોકે દુર્ભાગ્ય યોગને કારણે આપણે હતાશ થયેલા છીએ, ભયભીત પણ છીએ તેમ જ સત્ય વાત પ્રગટ કરવા જોટલા નિર્બળ પણ છીએ. તેમ જ એ આખતમાં શકા-શીલ પણ છીએ. પણ એથી હતાશ થવાની કશી જ જરૂર નથી. ભગવાને તો એક જ વાત શીખવી છે કે સત્યને વળગી રહેવું એ જ એક માત્ર સારભૂત છે, ભલે પછી એથી ગૌરવ મળે કે નિંદા થાય, વિજય મળે કે પરાજય ભોગવવો પડે, પણ છેવટે વિજય તો આપણો જ છે, કારણ કે એને સત્યનું બળ છે.

આથી જો આપણો ધર્મ વિશુદ્ધ છે, આચાર વિશુદ્ધ છે. મુનિ પરંપરા વિશુદ્ધ છે. નિષ્કામભાવે કરેલી જનતાની સેવા વિશુદ્ધ છે તો પછી માંસવાચક અર્થ નીકળતા શબ્દોને કારણે ડર શાનો ? ભય કેવો ? એથી જેઓ આ કારણે ન છપાવશો—ન છપાવશો કહી વિરોધ પોકારે છે ત્યારે મારું લોહી ગરમ થઈ જાય છે અને હૈયામાથી વેદનાની આગ ઝરવા માંડે છે કે,

है क्या ? हमारे पूर्वजोने ऐसा कौनसा पाप किया है—कौनसा घुरा काम किया है कि आज २३०० साल के बाद भी 'मत छपवाओ'—मत छपवाओ ' पुकारकर वे चिल्ला उठते हैं ।

क्या हमने कहीं पर लोहीकी नदियाँ बहाई हैं ? । क्या किसी समाज या वर्गकी कल्लेआम चलाई हैं ? । क्या कोई बड़े बड़े फिसाद खड़े किये हैं ? ।

‘ ऐसा तो नहीं है ? ’ ‘ तो हैं क्या ? ’

हमारी मुनिपरंपरा विशुद्ध होने पर भी — जो लोग पेट भरनेके लिये सबमें आ घूसे, और इन्होंने मांस खा लिया तो उसमें हमारा ऐसा कौनसा गुना हो गया कि आज भी हम उनके लिये मुंह छिपाना चाहते हैं और बाद में जिन्होंने विशुद्ध होकर सारे भारतको उठाया, उनकी गौरवमयी गाथाएँ भी हम दवा देते हैं ?

હું તો માનુ છું કે વિરોધ કે અલગભો મતાવનારા પગલિત મનોદાનને કારણે વ્યુત્પાદિય (Inferiority Complex) થી મિચારા પી રહ્યા છે

પગલિયોની પગલિ

પરંતુ એમા એમનો દોષ નહીં એનું પણ મારણ હતું કારણ કે આ ૮ મુદ્દાં યા મુદ્દાથી પ્રેરિત બની જેમ જેમ આપણે જામ કરતા ગયા તેમ તેમ આપણે જ વિરોધ થતો ગયો જ લાની મેવા કરી, જનતાના ઇતિહાસોને ઠીસું ચાલુ તો આપણે જ સાફ જરાતો વટોળ ચળો (જેકર, ગમાનુજ તથા નિગાયત યુગમા) યજ્ઞિ માનો વિરોધ ટોં ધરે જ માનતુ કમાર્પિમાનુ મધ ગયું તો નામિત-પાખડી કરીને આપણી સામે જ તિરસ્કાર એવાતા રાગ ઠીસું કરી ગયું, તેમ જ કોર્ટ કોર્ટ જગ્યાએ તો આપણને અનુસ્ય જ માની રીડા અને જનતાને મામાદાના ગગમાથી મુક્ત કરવા વગભગ મકાના મેજરી તો ઉપચી જાગે આપ ૥ જ માથે મામાદાના પેસનો દોષનો જોગ રા જ નયન મારી દીરી

આરી અમળાઈ જેમ જેમ આપણે પ્રતિધર કરતા ગયા તેમ તેમ એ અમળા ઠીસું જરિન બનતી ગઈ અને આપણા પ્રયત્નો પણ નિરૂપ મનતા ત્યા મહાન પૂર્વાચાર્યોવ અમરની નીચા અંતે પ્રભાવ ૥થી વ્યક્તિઓને પણ તો આરી પડી આરી સાગ કામો કરતા હતા પણ અપયજ જ મથા કરતો કારગ એ હતું કે બાન્ય આપણ પ્રતિધર હતું 'મગેના'નો આપ ૥ પર અનુગ્રહ નહોતો આપણે એ પૂરા બાન્ય થો ૥ હતો ૥ અબ બાપામા કરીએ તો ભગમદની આપ ૥ પર વક દરિ રતી આ બધા ગણોને અ ૥ મધામેની પગલિત મનોદાનએ આપણામા વ્યુત્પાદિય (Inferiority Complex) પે ૥ રી કે, અને એને કારણે આવો પ્રથ ઠીસું જ આપણે ભગર્મ ઠીસું કરીએ મગ ૥ કે રીવ આપણુ રજાર્મ ગયું છે, તિ મન આપણી તૂરી ગઈ છે

પણુ તે હિ નો દિવસા ગતા હવે આપણા માઠા દિવસો ચાલ્યા ગયા છે. દુર્ભાગ્ય યોગ હવે પૂરો થાય છે. જે ‘કાળદેવતા’ ગર્ભ કાલ સુધી પ્રતિકૂળ હતો તે હવે આજે આપણને અતુકૂળ બની સાથ આપવા તત્પર બન્યો છે. જે એમ ન હોત તો ૨૦૦૦ વર્ષથી ગહન સમસ્યારૂપ બનેલો આ પ્રશ્ન આટલી સરળતાથી અને તે પણ ખાસ પ્રયત્ન પ્રયત્ન વિના સફળતાના દ્વાર મુઘી ન પહોંચી શક્યો હોત

છેલ્લાં ૩૦ વર્ષ મુઘી આ પ્રશ્ને આપણને ખૂબ જ તંગ કર્યા હતા. એ અગે કુસ્તીજગો પણ ખૂબ ખેલાતા રહ્યા હતા. અને આપણી મૂંઝવણોનો પણ કોઈ પાર નહોતો, કારણ કે આપણે ત્યારે મંથન કાલમાં હતા, પ્રસવની પીડામાં હતા. પણ એથી હવે એને પરિણામે જ આજે આપણે માખણુ ઊતારી શક્યા છીએ

આથી હું નિરાશ થયેલા—નિસ્તેજ—નિવીર્ય બનેલા સાધર્મી બધુઓને ભારપૂર્વક કહું છું કે ‘ઊઠો, જાગો અને હિ મતપૂર્વક—દૃઢ સંકલ્પ સાથે એક નવો નાદ સમગ્ર વાતાવરણમાં ગૂંજતો કરી દો, અને વિશ્વાસ રાખો કે પડતી પછી ચડતી, નિરાશા પછી આશા અને પરાજય પછી વિજય નિ શક આવ્યા જ કરે છે

જે જોવાની દૃષ્ટિ સાપડે તો સ્પષ્ટપણે જોઈ શકાય છે કે નવ-યુગની ઉપા આપણને હવે તાજગી આપી જગાડી રહી છે. અને આપણો અધકાર યુગ હવે પૂરો થાય છે. આજ મુઘી આપણે ખૂબ સહુ, આપત્તિઓ ઊઠાવી, નિરાશાઓ ભોગવી અને ઝઝાવાતો-માંથી પસાર થયા. પણ હવે આપણા ભાગ્યનો ભાનુ ઊગી રહ્યો છે. એથી ખૂણે ખૂણેથી નિરાશાઓ—કાયરતાઓને ખ ખેરી નાખી ઊઠો. જાગો અને ભવ્ય ભૂતકાળથી પણ ગૌરવવતુ ભવિષ્ય ધરવાનો સંકલ્પ કરી બેઠા થાઓ.

ગર્ભ કાલ સુધી આપણને નાસ્તિક—પાખંડી માની આપણા ધર્મ—શાસ્ત્રોને અડવામા પાપ મનાતું. આજે દેશ કે પરદેશોમા જૈન

સાતિત્યની માગણી થઈ ગઈ છે. આજ મુધી અહિંસાને કાગળે દેશને નિર્વીર્ય—શુનામ બનાવવાનો આપણા પર આરોપ હતો. ધૂણા પણ હતી પણ અહિંસાની શક્તિથી દેશ આજા થયો. મોર્ડ આગે દુનિયા ‘અતિ માનો અભ્યાસ કરના લાગી છે તપ—ત્યાગ અગે પણ આપણી દામી ઉગાડામા આની ગઈ હતી આગે એનું મદત્ત જગતના તથા માણસો સમજવા લાગ્યા છે અને તપ અગે પણ કષ્ટ એકા પેનાડિ આક્રમણ નથી થયા પણ આગે બીજાઓના દષ્ટિમિદુને સમજવાની ઉત્તના જગત્યાપી બનના નાગી છે. આમ અહિંસા—ત્યાગ—તપ અને પૈચારિક ઉત્તતાના જ મતાનીરી મિદાતો જગમાન્ય થવા લાગ્યા છે.

આથી યુગ દવે આપણી તરફતારી ફરી ગયો છે ત્યારે ૧. માગ ધમ બાધવેને પ્રાર્થના કડુ છુ કે આપણા પૂનરેએ કોઈ બુદ્ધિ મ નથી ક્યું પણ બીજાઓને બુગર્ડોમાથી છાંતવાનું જ કામ ક્યું છે એથી એ વિચારને આગળ કરીને એનું વાતાવરણ જમાવો કે ખોટા આગેપો મ વાની કોઈની હિંમત જ ન થાને તેમ જ જોએ આપણ લગાડી ચૂક્યા છે એમનો અવાજ પણ ખોટો બની જાય પ્રતિમા કમવાનો આજ એક માન માગ ગતો છે પણ એ ત્યાજ જ મને કે જ્યાં આપણે શુરુમાર (Superiority Complex)થી પ્રેરિત બની જાગી ઠીએ, અને ફરી વીર્ય પ્રગમની તેજની અને પ્રભાવ શાળી બની ઠીએ પણ એ માટે આપણે જ મદત્ત પેલા કમવો પ મે અને શામનગૌ વની અમિતાને પણ પુરી માત્રામા પ્રગમવવી પ મે.

એક વાત ઔર ની વહની પટ્ટી હૈ નિ મંદિર—મૂર્તિપૂજા—જ્ઞાન—મોહાત્માદિ વાયકમોં કા દત્તુ નીવન કા વિરુદ્ધ ચનાનદ મિર હૈ વગના પો જ્ઞાનક મિર હૈ—જ્ઞાન ઔર મિર કા પ્રખ્વ કરનેક મિર હૈ પરંતુ જર થા રસન હી સમાપ્ત હા જના હૈ તર હમારી મનિ રદ કર્તી હૈ—વિષય સ્વમિત હો જાતા હૈ।

હમે તો ધર્મ કા સારે વિશ્વ મેં પ્રચાર કરના હૈં ઝૌર ડમકે લિયે સાહિત્યકા પ્રચાર મી નવે ઢંગલે કરના હૈં ઝૌર તૂટને દુઝે સમા-જકો મી સ્થા કરના હૈં—સગવત વનાના હૈં ઝૌર તવ હી ધર્મમેં એક નયા તેજ-નયા જોશ પ્રગટેગા । વાકી મિર્ક પૂજા—મહોત્સવો ને ન વોડે ધર્મ ટિકતા હૈં—ન ડમકા પ્રભાવ પેડના હૈં ।

અંતિમ વિજય કી આશા :

ઇમલિયે જા ધર્મ મી પ્રભાવના કરના હો, મગવાન મહાવીર કે અમર સંદેશ કો જગ પ્રચારિત કરના હો તો હમે જ્ઞાન વટાના હોગા, શક્તિ વટાની હોગી, ચારિત્ર વઢાના હોગા ઝૌર સકલ્યનો મી વટાના હોગા । ઝૌર તવ હી મય, ગર્મ, કાયરતા ઝૌર ત્વુભાવ જૈગી—નમાનમે પૈલી હુડે કમજોરિયા નટ હોગી ઝૌર તવ હી હમારા પ્રભાવ વટના રહેગા ।

આજ તો નિર્ફ ઢિલ કી યહી ભાવના હૈં પરતુ જવ યહી ભાવના એક ઢિન સાકાર વનેગી તવ દાયે હુએ અંધાર વાઢલ હંટકર નયી રોગની હમે ડજ્જવલ વનાયેગી ઝૌર તવ હો હમાર વિજય પ્રસ્થાન ફિરસે શુરુ હોગા ઝૌર મહાવીરકે ગાસનકી ધર્મપતાકા એક ઢિન સમગ્ર વિશ્વ મેં લહરાને લગ જાયગી ।

આથી કરીને છેલ્લે ભારપૂર્વક હું મારા સાધર્મી અધુઓના મનમા એ હસાવવા માગુ છું કે અહિંસાની દૃષ્ટિએ યોગ્ય જવાબો આપવા છતાં આપણે આપણી વાત પડિતોને ગળે ઊતરાવી શકતા નહોતા તે માટે કારણ એ હતું કે એક તો મહાવીર યુગની પ્રાચીન ભાષા—કે જે એનાથી થે ઘણા પ્રાચીન કાળમા જ્યારે લક્ષ્યાલક્ષ્યનો પ્રશ્ન જ ઊઠ્યો નહોતો ત્યારે માસ અને વનસ્પતિ અને અર્થોમાં વપરાતી ભાષામાથી જ એ ઊતરી આવી હતી, જોકે પાછળથી લક્ષ્યાલક્ષ્યનો પ્રશ્ન ઊઠ્યા બાદ વનસ્પતિ અને માસપરક અને જાતના અર્થોને સૂચવવા શબ્દોને હવે એક યા બીજા વર્ગમાં સ્થિર કરવાની પ્રક્રિયા શરૂ થઈ ગઈ હતી પણ આગમોની ભાષા ત્યારે સ્થિર બની

ગઈ હોઈ આજની દૃષ્ટિએ મામનાયક જ રહી ગઈ આ
 ગૂચનારો મટાડના અપ્રવૃત્તા માટે દીકાઓ રચાયા પણ
 હુકાળને કારણે એ નષ્ટ થયા અધૂરગા પૂરુ પતિત સાધકોએ
 ભગના અરોહી જેન બગાવો અને તેમા પણ યશી રાસનદિતને
 નગરમા રાખી એનાઓને સમારી લેવા—મુધાગ્વા એમને નવા મન
 ગમતા પાકો આપ્યા જેથી વળી શકાને ફરી નવું બગ મળના
 લાગુ ને આનો રગ વળી આચાર્યોની દીકાઓમા પણ બિતરી આવ્યો
 પત્રી ગુ માધી રહે ? જોડે એથી એક બાળુ સૂક્ષ્મ અતિ સાધર્મ અને
 બીજી બાળુ માસાહાર એ જેનો કદી મેળ જ મળતો નહોતો, આની
 આ કોપડો લિભર નિ ગૃથાયે જ જતો હતો જેથી પરપગએ
 મૂક્ષ અતિ આ પાનનના ધર્મ પર જ લાગ મુખ્યો અને પત્નિએ
 રમ્ભોને પઢી રાખ્યા પણ ન કોઈએ આ પ્રશ્નનું નિશ્ચયણ
 કર્યું, ન ટોર્ડએ મરોનન કર્યું, ન કોઈએ ઇતિહાસ ગોથો
 કે ન કોઈએ ભાષાગામ્ત્રની દૃષ્ટિએ ખોજ કરી આવી આ
 પ્રશ્ન મૂળમા જ ગૃથાયેલો હોઈ જીવનની પન્ન નિનુદતા
 હોના છતા પ્રગટેલા ગૂચનાડાવી આપણે પોતે જ માગક
 હતા—મૂઝાયેલા હતા

પણ હવે આ પાઠોનું ગદ્ય પ્રગટ થવાથી તથા અમની ગદ્ય
 રાધ વાગવાથી આપણી મૂઝવણ મગી જો દીનતા અને લગુતાની
 અધિ છૂગી જશે સાશક્તા નિર્મૂળ થને બ્રમણ્યો ભાગી જશે
 ૭-૭મ પાણુ ચાલ્યા જશે એટલું જ નહીં, કમડોની મખ્યાને
 માસાહારના દોષમાથી હિગાગી લીધી ટોર્ડ એના ગૌરવભયા ઇતિહાસને
 ૫૦જે આપણામા એક પ્રમાણુ ગૌરવ તેજ પ્રગી ભરો, સાચે
 વિગ્ધ પ્રાપ્ત ક્યવિના આત્મસંતોષલયો ગર્વ પણ પેલ થો એથી
 ઉત્ત મસ્તકે અને ગૌરવભરી તેજસ્વી ભાષામા જનનને પ માર કરીને
 જૈન ધમના Cાત્ત દૃષ્ટિએલુને સમજવાનું આપ્તવાન આપો ભને
 પત્રી પતિને આપણી વાત ગમે બિતરે કે ન બિતરે અને એની

ચિંતા કે પરવા રાખવાની પણ હવે કશી જ જરૂર નથી. જાણી આપણે પોતે જ આ બધી મૂંઝવણોમાંથી મુક્ત બની હવે જે નિર્ભયતા, નીડરતા અને નિશંકતા પ્રાપ્ત કરી હજવા બની રહ્યા છીએ એ જ આપણો એક મહાન વિજય છે.

એથી છેલ્લે આશા રાખું છું કે મેં પ્રગટ કરેલો આ ગૂઢ સમસ્યાનો ભેદ યથાતથ્ય હોય અને તે માન્ય થવા યોગ્ય હોય તો એ ખાસ જરૂરનું લાગે છે કે આ સમસ્યાનો ભેદ સર્વત્ર સિત્ત સિત્ત લાપાઓમાં પ્રચારિત થવો જોઈએ, અને તો જ કરવામાં આવેલા આક્ષેપો કેવા ખોટા હતા-વિમાર્ગે દોરનારા હતા, સાથે જૈન ધર્મની કલ્યાણ લાવના કેવી ઉદાત્ત અને ભવ્ય હતી-એ પણ જગત બાણી શકશે.

તા. ૧-૧-૬૬

રાજેન્દ્રગૃહ ભંડાર,
માંડલ (જિ. અમદાવાદ)

શાહ રતિલાલ મદ્રાભાઈ

લેખકના અન્ય પુસ્તકો

નામ

પ્રકાશક

- (૧) ત્રિશવનદન મહાવીર મન્ત્ર આહિત્ય વર્ધક કાર્યાનય—
અમલા (પાના ૧૨૫) જેનેતર વિદ્યાર્થીઓને નજર
મમન ગળી વખાયેનું પુસ્તક
- (૨) અષ્ટ મગધ 'જૈન' કાર્યાનય ભાવનગર (સૌરાષ્ટ્ર) (પાના
૧૨૦) જૈન ધર્મની આઠ મોનિક કથાઓ
- (૩) ભગવાન મહાવીર અને મામાદાર સિદ્ધદેવ સભા—
પાટણ (હિ ગુજરાત) (પાના-૧૦૮) ભગવાન મહારી પ્રત્યે
થયેના મામાદારના આરોપ અંગે ૩૪ દલીલો દ્વારા પ્રમાણે
સાચે અપારેનો જવાબ
- (૪) મારા જીવનના સમ્મન્નો જૈન યુગ સઘ—મુબઈ (પાના ૬૫)
- (૫) ચમત્કાર અને નહેમો અગ્નિ-લીન્યદશાદ, (ધૂની) માન
(નિ અમલાદ) (પાના ૧૦૦) જેની ૧૦૦૦ પ્રતો ૪
માસમા જ ખપી ગઈ
ઉપરના પાચે પુસ્તકોની એક પણ કોપી મિત્ર મારહી નથી

લેખકના અન્ય અપ્રકટ પુસ્તકો

- (૬) મખનાબનો જિહામ જુના જાનાના નો અર્થાત્ મા ન-
પાટ્ટી-વિગ્મગામ તથા માગના પ્રદેશનો ૧૩૦૦ વરનો
દરીનધે દતિદામ પાના આશરે ૨૫૦ (૧૫-૨૦ ચિત્રો
સાથે ૮૫૦૦ રૂા છે)
- (૭) માડવના દતિામની ગૌર્ય-સભરી કુખ્યાનીની કથાઓ-
શિનારેખો ૮૫ ની મગોધિન દ ની તેમ જ દતિાસ
પ્રાપ્ત કથાઓ-આડે પાના ૧૦૦-૧૨૫

(૮) સોળ ગ્રામ્યસતીઓ : ગ્રામ્યજીવનની અભણ નારીઓના ત્યાગ—અભિદાનની ૧૬ પ્રેરણાદાયી સત્ય ઘટનાઓ—પાના આશરે ૧૦૦-૧૨૫

(૯) બાળકોની સંસ્કાર કથાઓ : માગ ૪૨ વર્ષના શિક્ષક તરીકેના જીવન દમ્યાન-વિદ્યાર્થીઓના જીવનમાં અનેલી સત્ય ઘટનાઓને ગૂંથતી કથાઓ—આશરે પાના ૭૫.

(૧૦) બાળકોની ઘડતર કથાઓ : ઉપર મુજબ જ વીગેલી સત્ય ઘટનાઓ આશરે પાના ૭૫

(૧૧) ભગવાન મહાવીરના ઉપદેશ વચનો : આજના યુગને અનુરૂપ—આજની સમસ્યાઓને હલ કરે તેવા—ભગવાનના મૌલિક વિચારો વ્યક્ત કરતા ઉપદેશ વચનોનો સંગ્રહ —પાના ૨૫

(૧૨) ભગવાન મહાવીરની ઉપદેશ દ્વારા : પુના તત્ત્વજ્ઞાન વિદ્યાપીઠ યોજિત સ્પર્ધામાં ૨૨૭ લેખકોમાં પ્રથમ પુરસ્કાર પ્રાપ્ત નિબંધ—આશરે પાના ૨૦ (જે તત્ત્વજ્ઞાન વિદ્યાપીઠ—પુના નજીકમાં પ્રસિદ્ધ કરશે)

(૧૩) જૈન ધર્મની ગૌરવ ગાથાઓ : આજ મુધી રહેલી કેટલીક અપ્રગટ કથાઓ પાના ૧૨૦ થી ૧૩૦

(૧૪) જૈનધર્મની અભિદાન કથાઓ : આ જાતની કથાઓ આજ મુધી લખાઈ જ નથી પાના ૧૨૦ થી ૧૩૦

(૧૫) જૈનધર્મની ક્રાંતિકથાઓ : જૈન સપ્રદાયે પકડેલા ક્રાંતિકારીઓની અદ્ભૂત કહાનીઓ પાના ૧૨૦ થી ૧૩૦

(૧૬) ભગવાન મહાવીર અને તેમના અંતેવાસીઓ : ભગવાનના સળગ ચરિત્રને કથાઓ દ્વારા ગૂંથી લેવામાં આવેલું છે. પાના ૧૨૦ થી ૧૩૦

આ પુસ્તક—યશોવિજયજી જૈન ગ્રંથમાળા—ભાવનગર તરફથી

પ્રસિદ્ધ કવિ બાણીના સાહિત્યમાં ની જયભિખ્યુએ
ગાળી લીધું છે

(૧૭) બાલ મહારીજ કાડ ૪૫; દિદી કાવ્યો માધે મુગ્ધગતીમા—
ભગવાનના બાળકાનની ૪૪ કથાઓ ભગવાનના
ઉત્તરેતર ઉપન વિભક્તને અનુરૂપ ઘટનાઓથી ગૂંથી
લેવામાં આવી છે આ કોઈ ગાંઝીય ચાગિર નથી પણ
એક ભક્તની દૃષ્ટિએ લખાયેલું ભગવાનના ૨૦ વા
મુખીનું જ ચગિર છે પાના ૨૨૫ થી ૨૫૦

(૧૮) જૈનધર્મ અને આગાહી પગિહાજ નો દિદી અનુના

(૧૮) જૈનધર્મ અને મઘ ૩૫૦ થી ૩૭૫ પાનાનો આ અથ
માગ અધ્યયનના નિયોગરૂપ છે ભગવાનનું ઉપન, જૈન
તત્ત્વજ્ઞાન—જૈન ધર્મના મોનિ- સિદ્ધાંતો પર લખાયેલા
૪૪ પ્રકરણો જૈન ધર્મનો ઇતિહાસ આચાર્યવિચાર
માન્યતાઓ મંત્રિ, ઉપાશ્રયો, ગચ્છો, ફિરિઓ સામાજિક
વનમાન પરિસ્થિતિનો ખ્યાન ઉપગત જગતમાં ચાલતા
૪૦ જેટલા ધર્મો તથા મનન ચિત્તેના વિચારોની રૂપ
રેખા સાથે એક વિષયો તથા માહિતીઓથી ભરપૂર
આ એક જ અથ એક સામાન્ય જૈનેતર વાચી જૈન
ધર્મ-મમાજ તથા આચાર્યવિચાર વિશે પૂછા ખ્યાન
મેળવી શકો ઉપનત એ તુલનાત્મક દૃષ્ટિથી લખાયેલો
રોઈ પાશ્વપુસ્તક તરીકે પણ એ ચાલી રહે તેમ છે

તા ૬

જેમ જેમ આશિષ અનુદાનમાં આપ ની જગે વા કોઈ
માનિત્ય સમયા સદાય મગે તેમ તેમ એ પુસ્તકે પ્રમિદ
કવાની આશા ગમુ છું મારે 'ભગવાન મહારીગની
જનન કથાઓ તથા મત્સ્યનાગવાગની ચાલી જેમ 'મગન
કથા પણ લખવા દેવું છું પણ એ મયોગો-સદાય
અને રાગીગિ આશ્ચર્ય પગ આધાગિન છે